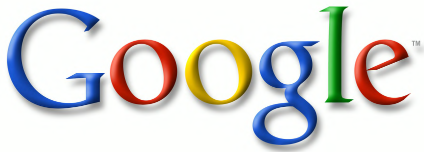

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
·LIBRARIES·
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

2. XV.10.

Vodnik, Valentin.

VALENTINA VODNIKA

Izbrani spisi.

Uredil

Fr. Wiesthaler.

V Ljubljani.

Založila „Matica slovenska."

Tiskala Blasnikova tiskarna.

1890.

PREDGOVOR.

Ko se je lansko leto postavljal v beli Ljubljani mramornat spomenik **Valentinu Vodniku,** izprožila in soglasno vsprejela se je v Matičnem odboru misel, naj tem povodom poslavi tudi «**Matica slovenska**» odličnega književnika — **z izdajo izbranih spisov njegovih.** Saj se je smel odbor nadejati, da odobri ta njegov ukrep vse razumništvo slovensko, in to tem bolj, ker se je želja po taki izdaji izrekla že večkrat in od raznih stranij. Kajti dobro pač pozna slovenski narod **Vodnika — pesnika** po treh izdajah njegovih pesnij, a popolnem neznan je bil ogromni večini dosihdob **Vodnik — pisatelj** (prozaik). Malokdo namreč je tako srečen, da ima nekatere ali celo vse prozaične spise njegove; redke so tudi knjižnice, ki se morejo z njimi ponašati, ponatisnjenih pa je doslej iz njih tudi le nekaj neznatnih odlomkov po različnih časopisih in knjigah slovenskih.

Na odborov poziv sem se lotil podpisanec častne naloge ter posnel iz vseh Vodnikovih knjig one spise v celotnem ali okrajšanem obsegu, kateri zbog svoje vsebine áli oblike po moji sodbi še dandanes niso izgubili svoje zanimljivosti.. Vrh tega pa sem v to knjigo vsprejel tudi vso rokopisno ostalino Vodnikovo, ki (izvzemši Lukijanove tri «**mrtvaške pogovore**») dozdaj še ni bila nikjer natisnjena. Pri uredbi sem se strogo držal navodila, danega mi od odbora: **Vodnikova pisava kaži se skozi in skozi neizpremenjena.** Le **Bohoričev črkopis** (ki bi bil brez potrebe sitnosti delal mnogim bralcem in tudi tiskarni)

prepisal sem v **gajico**; sicer pa nisem prenaredil besedice, niti se dotaknil črke, razun očitnih tiskarskih pomot in onih hib v »**Novicah**« l. 1797. in 1798., katere je pozneje Vodnik sam s svojo roko popravil.*) Vsako drugo načelo je pri izdaji **starejšega** pisatelja **slovenskega** nedopustno in se da tudi težko izvesti. Ni namreč lahko določiti popravljanju meje. Popravljati n. pr. **le nekatere** (recimo **najgrše**) napake, druge pa puščati bilo bi polovičarstvo, ki je najmanj umestno v slovstvu. Preobraziti **vse** zastarele in pogrešne oblike po naj novejšem jezikoslovnem okusu pa bi se moralo imenovati nepošteno in ničevo delo, ker bi zagladilo vsakemu pisatelju svojski slog. Kdo bi n. pr. spoznal častitljivega Vodnika v pisavi, običajni v sedanjem desetletji? Pa poreče kdo: saj tudi Nemci izdajajo svoje klasike v popravljenih oblikah! Istina; a prezreti se ne sme, da so pisali nemški klasiki koncem preteklega in v začetku sedanjega veka »klasično« nemščino, kateri ni treba **znatnih** poprav, in da se sploh nemški jezik v teku zadnjih 100 let ni toliko izpremenil, kolikor se je izobrazil slovenski.

Zato podajemo besedo Vodnikovo tako, kakor jo je zapisal sam. Pisava res da ni po vsem vzgledna in marsikak slovniški nestvor bode žalil bralčevo oko. A pomisli naj, da ta knjiga noče služiti **šolskim namenom,** niti pisatelju biti **vzgled v posnemo**; z druge strani pa ne puščaj v' nemar dvojne koristi, ki jo donaša tako urejena knjiga: prvič more **rabiti** tudi **jezikoslovcu pri znanstvenem raziskavanji,** drugič pa kaže pisatelja, ki ni stopil na dan kakor Atena iz Zenove glave, **v vsem njegovem razvijanji.** Kajti iz **kronološko razvrščenih, v** prvotnem lici ohranjenih spisov, ki so različni po času, obliki in ceni, možno je bralcu povzeti, kako se je Vodnik, stoječ na meji nemčevalne in čistilne dobe, s prva boril z jezikovnimi težavami, ne da bi jih bil vselej zmogel, kako pa je izpopolnjujoč se napredoval, dokler se ni povspel do one razmerno pravilne slovenščine, ki diči zadnja dela njegova. Zaznavši ta prikaz se bode razsodni bralec uveril, da je **plevel** v Vodnikovih spisih priklil

---

*) Dotična izvoda, ki sta bila prej ko ne Vodnikova lastnina, hrani licejska knjižnica ljubljanska pod znamko: 13012. II. C. e. 2. R.

iz njegove **dobe, zlato klasje** pa iz njegove **trudoljubnosti.** To spoznanje pa ne more biti kvarno pisateljevemu imenu, marveč upamo, da bode bralec, posnemajoč iz **pristne** podobe njega neprestano prizadevnost, tem pravičneje presojal slovstveno poslovanje njegovo ter rade volje pritegnil, da je Vodnik vkljub vsem jezikovnim nedostatkom vendar le velezaslužen književnik slovenski, vreden slave, ki mu jo pojemo nasledniki. —

Sestavljajoč životopis in književno oceno sem pregledal vso literarno zapuščino Vodnikovo, porabil pa tudi vse vire, kar mi jih je bilo dosežnih; znamenitejši izmed njih so pod črto navedeni. Pišoč tem »izbranim spisom« uvod sem pač pogosto čutil, da je moje okorno **pero** nezmožno, **pristojno** oceniti Vodnikovo delovanje. Vendar se hočem nadejati, da povznese že moja dobra **volja** Vodnikovo uglednost v Slovencih. Le v tem slučaji bil bi dosežen Matičnega odbora blagi namen, poplačan pa zajedno tudi urednikov trud.

V LJUBLJANI meseca novembra 1890.

Fr. Wiesthaler.

Valentina Vodníka

življenje in književno delovanje.

1. Životopis.

„Rojen sim 3. svičana 1758 ob 3 uri zjutra v gorni Šiški na Jami per Žíbertu iz Očęta Jozefa, inu matere Jęra Pancè iz Viča. Dędec Juri Vodnik je rojen v' Šent Jakobi uni kraj Save, se je perženil na Trato pod Goro nad Dravlami k' hiši Žibert. Potle kupi hišo v Šiški na Jami, imę seboj pernese v' lęti 1730, vmerje 1774 star osemdesęt inu pęt lęt. Je rad dęlal inu vino pil. Večkrat mi je sam pravil, kako sta on in njega oče Miha hodila na Hravaško, kupčovala z' prešičmi, vinam inu platnam, zraven dober kup v' oštariah živęla. Vęčidęl Vodnikovih je pozno starost doživęlo; dva brata inu ena sestra mojga dędca so mene dostikrat pęstovali, inu potle hvalili, kader sim pridno v' šolo hodil.

Devęt lęt star popustím jegre, luže, inu dersanje na jamenskeh mlakah, gręm volán v' šolo, kęr so mi oblubili, de znam nęhati, kader očem, ako mi uk nè pojde od rôk. Pisati inu branje me je učil šolmaster Kolenec 1767; za pervo šolo stric Marcell Vodník franciskanar v' Novim Męsti 1768 inu 1769. Od 1770 do 1775 poslušam per Jezuitarjih v' Lublani šęst latinskeh šol. Tiga lęta me ženejo muhe v' kloster k' franciskanarjam, slišim visoke šole, berem novo mašo, se z' oblubami zavęžem; al 1784 me Lublanski škof Herberstein vun pošle, duše pàst.

Krajnsko me je mati učila, nęmsko inu latinsko šole; lastno vesele pa laško, francosko, inu sploh slovęnsko. Kamenje poznati sim se vadil 1793.

Z' Očętam Marka Pohlín Diskalceatam se iznanim 1773, pišem nękaj krajnskiga, inu zakrožim nękitere pęsme, med

katirmi je od zadovolniga krajnca komaj enmalo branja vrẹdna. Vselej sim želel krajnski jezik čẹden narediti. Baron Žiga Zois inu Anton Linhart mi v' lẹti 1774 naročita, kalender pisati; to je moje pervo dẹlo, katiro tukaj vsim pred oči postavim, de se bodo smejali, inu z' menoj poterplẹnje imẹli. Če bom živel, očem še katiro noro med ludi dati; naši nastopniki bodo saj imẹli kaj nad nami popravlati, inu brusiti.

Pisano na Gorjušah v' bohinskeh gorah 1. Rožnicvẹta 1796."

Ta kratki in priprosti životopis svoj je napisal Valentin Vodník [1]) lastnoročno na prvi list „Velike pratike za tu lejtu 1795," ki jo hrani s pratikama za l. 1796. in 1797. terdno v' jeden zvezek vezano licejska knjižnica ljubljanska. Ker seza ta malobesedni životopis le do l. 1796., treba ga popolniti in razširiti.

„Muhe" so gnale Vodnika v frančiškanski samostan, kjer si je iz hvaležnosti do svojega strica dobrotnika izvolil ime „Marcellianus." Kje da je bil v mašnika posvečen in kje da je pervo mašo bral, se ne da več dognati. Samostansko zidovje je postalo njegovim rodoljubnim „visokoletečim" mislim kmalu preozko. Zatorej se posluži ugodne prilike, kader je bilo za cesarja Jožefa II. ustanovljenih več samostojnih duhovnij, in za nje potrebnih več lastih dušnih pastirjev, da poprosi škofa Herbersteina, naj ga odveže samostanskih obljub in uvrsti med posvetne duhovníke. Škof ustreže njegovi želji ter ga pošlje z mnogimi drugimi redovniki v pastirstvo. Nekoliko časa je oseboval, potem pa (10. aprila l. 1784.) nastopil službo duhovnega pomočnika v Sori, kjer je „duše pasel" do 15. februvarija l. 1785.; od 11. marcija l. 1785. do 12. decembra l. 1786. je bil „subsidiarius" in od konca l. 1786. do 17. oktobra 1788. l. „cooperator" v bledskem gradu; ondi se je seznanil z bogatim fužinarjem in znamenitim mecenatom slovenskim, Žígo baronom Zoisom. V začetku l. 1793. je služboval v Ribnici, od koder ga je na Zoisovo posredovanje nadškof Brigido kmalu prestavil za duhovnika na lokalijo koprivniško ali gorjuško [2]) v Bohinji; tukaj se je jel pod vodstvom plemenitega pokro-

---

[1]) Tako naglaša Vodnik svoje ime sam (vsaj v l. 1796).

[2]) Ustanovitev te lokalije je popisal Vodnik sam na čelu krstne knjige koprivniške s temi besedami: »Die Localie Gorjusch war anfänglich zu Gorjusch angetragen. Lage und Volksbedürfniss bestimmten die Erbauung derselben in Koprivnik; folglich fing man den Bau der Kirche und des Pfarrhofes im Jahre 1791 allhier an, unter dem Herrn Ignaz Novak, der Vogt-Herrschaft Veldes Hauptmannschafts-Administrator, dessen Leistung es dahin brachte, dass bereits im Jahre 1793. den 24. Februar der Gottesdienst allda

vitelja in prijatelja svojega seznanjati z rudninoslóvjem. V ta namen je prepotoval naj znamenitejše in naj lepše kraje kranjske ter obogatil Zoisovo zbirko z marsikatero redko rudo in okamenino; meseca avgusta l. 1795. je bil v družbi slovečega propovednika Jož. Pinhaka in grofa Fr. Hohenwarta celo na orjaškem Triglavu. Na njegovo željo *) in prošnje prijateljev premestijo ga 1. avgusta l. 1796. za kapelana in beneficijata k sv. Jakobu v Ljubljani, 7. avgusta l. 1798. pa ga pokličejo za

---

den Anfang nahm. — 1793 ward die Kirche am 12. März vom Dechant zu Obergörjach, Herrn Urban Crivitz, unter Assistenz des Pfarrers zu Mitterdorf, Anton Schliber, Pfarrers Mathias Kunstel und ersten Local-Caplans Valentin Vodnik, sammt dem Freithof benedicirt«. — (Na to se naštevajo prispevki.) — »So kam bis den Mond Juli 1796 binnen fünf Jahren alles wesentliche zu Stande

Planinam brez cirkve
Nova fara
Skuz
Povele cesarja Jožefa II.
Plačo Bledske gosposke
Železo Bistriške fužine,
Mujo Koprivnikarjov in Gorjušmanov v letu 1791.

Valent. Vodnik m. p.

Zur Zeit der Errichtung der Localie Gorjusch war zu Laibach der erste Erzbischof Michael v. Brigido; Weihbischof zu Laibach war Josef Mikolitsch«.

*) Da ni želel priti v glavno mesto ali vsaj blizu njega izza gole samopašnosti ali zložnosti, marveč da bi se mogel ložje in temeljiteje izobraziti ter tako svojemu narodu uspešneje koristiti, priča nam omenjenemu Pinhaku (»A Monsieur Monsieur Joseph Pinhak Curé et ministre de la parole de Dieu al' eglise Cathedrale Conseiller Consistoiriale, et Directeur des eleves de Theologie«) pisano pismo, ki se nahaja v njegovi zapuščini (večinoma ponatisnjeno v »Vodnikovem spomeniku« na str. 5, celo pa v »Zvonu« l. 1889. na str. 397. in 308.). Glasi se tako-le:

»Koprivnik den 10. Septber. 1795.

Bester Freünd!

Ihr Schreiben vom 28. Aug. gieng bei mir 4. Septber. ein; ich schickte gleich den folgenden Tag einen Bothen mit einer bekannten Ladung und Briefen nach Idria ab. — Herr von Gerstorf schreibt mir unter 7. Septber. folgende Worte: »Da man vermuthet, dass Herr von Stabile der deütschen Sprache nicht genug mächtig sein dürfte, so ist der Pfarr-Vicarius Slejko, der später hierum eingekommen, in Vorschlag gebracht worden, es dürfte also diese Angelegenheit wieder an das hochw. Ordinariat zurück gehen, und da wird ihr Gesuch zu den anwerbenden noch immer recht kommen. Eine hierortige Pfarr rechnet man auf 300 reine f. ohne Stiftmessen, die aber nicht stark, und bei 100 f. betragen. Mir würde es sonst angenehm sein, ihnen hierinfalls gefällig zu sein«.

Nun ist mir gleichgiltig, nach Idria zu kommen, oder nicht. Einkünfte sind dahier so gut, als dort; denn hier komme ich mit Nebensachen auf 400 f., ausser dass die Zufuhr der Lebensmittel theürer ist; hingegen ist man ausser Gelegenheit, etwas zu verthun. Vielmehr wünsche ich, gar nicht nach Idria zu gehen, sondern die nächste Gelegenheit in oder um Laibach

učitelja poetike na tedanjo pet razredov broječo gimnazijo, kjer je za letno plačo 400 gld. učil v naj višjem razredu vse predmete razun veronauka ter zavodu (po smrti prefekta Flor. Thanhauserja l. 1806.) začasno tudi načeloval. Postavši meseca novembra l. 1807. učitelj zgodovine na ljubljanski gimnaziji je razlagal v šolskem letu 1808/9 zgodovino in zemljepisje v vseh razredih ter hkrati začasno tudi opravljal službo učitelja francoščine. L. 1809. usvoje si Francozi slovenske pokrajine in preosnujejo l. 1810. vse kranjske šole. Vodnika postavijo v ravnatelja (directeur) na tri razrede skrčeni gimnaziji, nadzorn ka začetnim šolam (écoles primaires) in vodjo umetnijski in rokodelski šoli (écol d' arts et métiers). Učil je zgodovino in zemljepisje pa neobvezno laščino.

Prišedši v Ljubljano je posvečeval Vodnik ves čas, kolikor mu ga je od šolskih ur preostajalo, pisateljevanju, z neumorno marljivostjo in občudovanja vredno vstrajnostjo nadaljujoč svoje v Devovih „Pisanicah“ (l. 1779—1781.) in z „Veliko pratiko“ za l. 1795—1797. pričeto slovstveno delovanje. Od l. 1797—1800. je izdajal „Lublanske Novice“, prvi slovenski časnik; l. 1799. objavi svoj prevod: „Kuharskih bukev,“ l. 1806. „Pésme za pokúšino,“ l. 1809. „Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebiethes

---

abzuwarten, wenn selbe gleich nur 300 f. einträgt. — Sollten Sie doch für Idria derweil mich bereits in Concurrenz gesetzt haben, so lassen Sie sich deswegen kein graues Haar wachsen, denn ich begebe mich auch dahin, bis sich etwas näheres ad id auffindet, wessen wegen wir meine Annäherung an Laibach bezielen.

Für meine Arbeiten brauche ich ruhigen Geist, der Gedanke, irgendwo übersetzt zu werden, füllt mich jederzeit mit, mich sehr zerstreüenden, Sorgen, die doch im Grunde nichts helfen, als dass sie die Einbildung stark rege machen. Dacher stelle ich folgendes als eine Richtschnur fest: In dem Bezirke von 4 Stunden um Laibah bekommen Sie für mich eine Stelle, was selbe schon immer eintragen mag, und wann ich sie immer erlange; indessen bleibe ich hier, ohne allem Gedanken, anderswohin zu kommen, ruhig, und arbeite. — Die einzige Bedienstung eines Beicht-Vaters der Nonnen wäre mir anstössig, doch für ein interim nicht verwerflich. — Jetz überlasse ich Ihnen, und meinen übrigen Freünden die Sorge für alles weitere, und wünsche nichts anders eher zu wissen, als das ausgefertigte Decret unerwartet zu lesen, sei es: Lokalkaplan, Kurat, Beneficiat, oder Pfarrer, wenn ich nur dabei meine Menage führe, um eigener Herr für meine Arbeitsstunden zu sein.

In jedem Falle, bitte ich Sie lediglich mit Herrn Baron Sigmund Zois sich vorlaüfig zu berathschlagen, und nach dessen Gutbefinden fürzugehen. — Mit Kós arbeiten wir itzt an der Wocheiner-Petrefacten-Sammlung etc. Bis etwas erfolgt, bleibe ich

Ihr

Ergebenster
Valentin Vodnik m. p.«

von Triest und der Grafschaft Görz." in pa „Pesmi za Brámbovce." Ko so Francozi preustrojili ves učni načrt ter postavili šolstvo na narodno podlago (na gimnazijah v Ljubljani, Novem mestu, Kranji, Idriji in Postojini se je uvela slovenščina kot obvezen predmet in tudi učni jezik je bil vsaj sprva slovenski, pozneje francoski), preskrbi Vodnik potrebne šolske knjige: „Abecedo za Perve šole," „Keršanski Navuk za Illirske dežele," „Pismenost ali Gramatiko za Perve Šole," „Počétke Gramatike to je Pismenosti Francoske" (vse te štiri knjige v letu 1811.), l. 1812. pa še: Abecédo ali Azbuko." Poleg tega je pridno za natis pripravljal svoj „nemško-slovensko-latinski slovar" ter od škofijstva izvoljen „censor" z besedo in djanjem pomagal prelagateljem sv. pisma. (1784—1802.)

Tako se je „vbadal in vpéral" skoro noč in dan z veseljem in mladeniškim naudušenjem v prid mladini in celemu narodu slovenskemu, kar ga zadene nepričakovan udarec nemile mu usode. L. 1813. zasedejo Kranjsko zopet Avstrijanci. Vodnika imenujejo učitelja zgodovine in zemljepisja in pomočnika licejskemu ravnatelju pri gospodarstvu ter mu izročé začasno tudi vodstvo normalnih šol. Ko je bila l. 1814. na ljubljanskem liceji izpraznjena stolica zgodovine, upal je Vodnik dobiti to službo.*) V svoji 29. julija vloženi prošnji se mimo drugega sklicuje na to, da je za Francozov kot ravnatelj in učitelj nesebično skrbel za šolstvo in si prizadeval, kolikor mogoče obdržati je pri avstrijskem šolskem načrtu. Dobivši zaželeno mesto, pravi, mogel bi se brez škode za zgodovinski uk lotiti trgovcem, obrtnikom in posebno mladim duhovnikom zeló koristnega poučevanja v slovenskem jeziku in mogel bi potem tudi svoj že davno pričakovani nemško-slovenski slovar na svetlo dati ter tako stema dvema rečema, kí sta najbolj prirasli njegovemu srcu, koristiti domovini. Licejsko ravnateljstvo ga je za to službo priporočilo na prvem mestu, uvažajoč njegove zasluge in zgodovinsko znanje, katero je bil nekoliko že v svoji kranjski zgodovini pokazal, zlasti pa je poudarjalo njegovo ponudbo, oskrbovati tudi slovenskega jezika stolico, ki jo bo treba osnovati, „ker le tako bodo začeli izobraženi stanovi zanimati se za ta jezik in ga rabiti kot pripomoček v izobraževanje naroda". — Ako bi mu ta prošnja ne bila uslišana, smel je Vodnik pričakovati, da se mu vsaj

---

*) Prim. Pleteršnikov spis: »Vodnik, učitelj ljubljanske gimnazije« (Letopis ljubljanske gimnazije l. 1875.) in Jos. Marna »Ječičnik«, XIV. leto 1876.: »Val. Vodnik«, (str. 31. in 32.)

podeli na novo ustanovljena stolica laškega jezika z letno plačo 300 gold.; konkursa za njo se je bil edini Vodnik udeležil in to s tako povoljnim uspehom, da ga je ravnateljstvo tudi za to mesto prav toplo priporočilo. A vse te sladke nade mu splavajo po vodi. Kajti 18. marcija pride ravnateljstvu nenadoma ukaz v roke, da je cesar zapovedal, naj se dene Vodnik (in z njim prof. Pesenegger) po veljavnih zakonih v pokoj, ako ni več zmožen za službo, ali pa naj se nasvetuje za kako službo izven Ilirije, kjer ne bi imel nič opraviti z odgojevanjem mladine; zato naj se zahteva od njega primerna izjava. O vzroku te naredbe molče uradne listine. Zakaj so ga na ta maločastni način odstranili? Leta 1811 je bil zapel Vodnik svojo naj veličastnejšo pesen: „Iliria oživlena“, v kateri res nekoliko poveličuje Napoleona stvarnika slovenske Ilirije, še bolj pa v svoji rodoljubni navdušenosti proslavlja po korziškem velikanu vzbujeno domovino slovensko. V tej pesni se bereta nastopni kitici:

»Zveličana bodem,
Zaupati smem,
Godi se eno čudo
Naprej ga povem:

Duh stopa v Slovence
Napoleonov,
En zarod poganja
Prerojen, ves nov.«

To pesen je dal natisniti najprej v svoji „Pismenosti“ l. 1811., a potem 31. julija istega leta tudi v uradnem listu: „Télégraphe officiel“ z latinskim svojim prevodom, naslovljenim: „Illyria rediviva“ (Versio verbalis e Slovenico dicto Vindico). Uredništvo ji je pridejalo značilno in prav umestno opazko: .... „une ode nouvelle on il peint l' Illyrie renaissant à la voix de l' Empereur Napoléon .... et la version litterale que l' auteur luimême — M. l' Abbé Vodnik, Directeur du Gymnase de Laybach — en a donnée en latin. Le style de la pièce originale est, au jugement des conoisseurs plein de mouvement et d' énergie ..... L' Amour de la patrie respire dans chacun de ses vers et c' est un feu sacré qui échauffe, anime la pièce entiere.“

Opirajoč se na ta umotvor ovadijo ga zavistniki avstrijski vladi, češ da je nevaren, avstrijskemu cesarju protiven demagog, katerega upliv bi utegnil mladino pohujšati. Zastonj je bilo vse opravičevanje, zastonj je zložil za „Ilirio oživleno“

avstrijskega cesarja Franca slovečo pesen: Ilirija zveličana"[*] (z latinskim prevodom: „Illyria magnificata") ki pa takrat ni bila natisnena; v nemar se je pustilo, da je Vodnik časnikar v svojih „Lublanskih Novicah" pri vsaki priliki budil in širil v Slovencih z domoljubnim tudi dinastični čut; pozabilo se je, kako ognjevito je Vodnik pesnik hrabril rojake v svojih brambovskih pesnih (l. 1809.) na boj zoper sovražne Francoze; ni se pomislilo, da opeva Vodnik pesnik, Slovan in zgodovinar v tem usodnem pesmotvoru bolj svojo prerojeno domovino, nego Napoleona, ki je bil l. 1811., v katerem se je ta oda porodila, vender cesarski zaveznik, poročen z avstrijsko cesaričino ter je slovenščini odkazal vsaj kolikor toliko pravice v šolah; ni se vzelo v poštev, da je moral Vodnik uradnik in duhovnik priseči novemu vladarju neomahljivo zvestobo in da te prisege kot katoličan ni smel prelomiti, pomljiv zapovedi „Keršanskega navuka", ki ga je cerkvena oblast potrdila, on sam pa poslovenil.[1] Vse te okolnosti Vodnika niso obvarovale zamere in iz nje izvirajoče britke usode narodnega mučeništva. Žalostno, da mu nekateri rojaki še dandanes oponašajo njegovo nedolžno naudušenje, dvomeč o njega avstrijskem domoljubji, dočim je pošteni in trezno misleči Nemci pravično ocenjajo.[2] — Od stalno osnovane stolice laškega jezika ga je vlada izrecno izključila. Ko je bil 22. junija l. 1815. vdrugo razpisan konkurs za to stolico, oglasi se vendar tudi Vodnik s tremi drugimi ponudniki ter pride k skušnji celo uro pozneje. Licejski ravnatelj

---

*) Nahaja se v V. literarni zapuščini (štirikrat prepisana in popravljena) v daljšem in krajšem izdelku, broječem 24, 25 in 36 štirivrstnih kitic; že pod latinskim rokopisnim prevodom »Ilirie oživlene« obeta nam jo pesnik v pripomnji: »Sequetur Illyria magnificata, ceu antithesis jam tum concepta in mente poetae, in laudem ejus, qui linguam excoli juberet Slovenicam, atque gentem erudiri, quod fecit Franciscus. Nomen carminis erit: Slovenia zveličana. Vodnik m. p.«

¹) Gl. str. 245. naše knjige.

²) Prim.: Aug. Dimitz, Geschichte Krains, IV. str. 354., kjer se berô te-le besede: »Aus dem allem ergibt es sich aber auch bis zur Evidenz, dass Vodniks jedenfalls formvollendete, poetisch-schoene Hymne weniger eine Huldigung für Napolen, als der schwärmerische Erguss nationalen Selbstgefühls, eine patriotische Phantasie war, für welche man mit dem offenen, warmfühlenden, durch und durch edlen Poeten nicht ins Gericht gehen kann. Wenn dieses von seite der oesterreichischen Regierung nach dem Abzuge der Francozen geschehen ist und der arme Vodnik deshalb in Zurücksetzung und Noth seine Tage endigen musste, so kann man darin eben nur ein trauriges Symptom der auf die Befreiungskriege gefolgten Reaction des Servilismus und der Demagogenriecherei erblicken, welche unser Dichter nach kurzem Begeisterungsrausche vergeblich durch seine »Illyria zveličana« zu beschwören versuchte«.

Ravnikar pravi v svojem poročilu, „da ni hotel Vodniku udeležbe zabraniti, da-si je bil po izrecnem ukazu Njegovega Veličanstva od te službe izključen, ker je menil, da ne sme meje staviti Njegovega veličanstva milosti, v katero je, kakor se je zdelo, Vodnik svoje upanje stavil.“ A Vodnikovega izdelka si Ravnikar vendar ni upal presojati.

Ker se Vodnik menda sam ni nadejal, dobiti laško stolico, prosi, želeč si miru, meseca julija 1815. l., naj mu dajo toliko pokojnine, da bo mogel živeti in svoj slovar izdati. Poleg tega naj mu podele kako knjižničarsko službo ali pa ravna izpraznjeno kanoniško mesto v Ljubljani. Meseca novembristopi v pokoj: zaslužnemu učitelju in šolskemu pisatelju prisodijo bornih 200 gold letne pokojnine, torej tretjino njegove plače. Ali že 8. novembra pride ukaz, da naj se Vodnik in Pesenegger začasno porabita v humanitatnih razredih; pokojnina je bila vstavljena in zopet redna plača odkazana. 26. novembra dobi Vodník odgovor na svojo prošnjo za povišanje pokojnine, češ da mu niso mogli več nakazati, nego tretjino služnine, da pa mu bode c. kr. dvorna komisija za šolstvo preskrbela primerno službo, ker je „ein schätzbare Kenntnisse besitzender Mann“. Dobil je po naročilu dunajske šolske oblasti tudi pohvalno pismo, da je v preteklem drugem polletji (l. 1815.) razlagajoč klasike pokazal posebno hvalevredno marljivost. 12. prosinca l. 1816. odkaže se Vodniku zopet pokojnina, ker je bil njegovo službo prevzel Elija Rebič. Znova mu da izročiti deželna vlada pohvalno pismo, ki se je mo alo prebrati vsem součiteljem; pismo mu izreka popolno zadovoljnost, „weil er mit Willfährigkeit, Genauigkeit, mit lobenswerthem Fleiss und Eifer die Lehrkanzel der Humanitaet zur besonderen Zufriedenheit durch mehrere Jahre versehen hat.“ Obljubljene „primerne službe“ pa mu le niso dali; vendar je smel začasno še nadalje učiti laščino. 18. aprila l. 1816. se udeleži tretjega konkursa za laško stolico (drugega so bili namreč razveljavili); akopram prebije skušnjo s tako izvrstnim uspehom, da ga je priporočilo licejsko ravnateljstvo zopet na prvem mestu, seveda „z naj globokejšim spoštovanjem do izjave visoke dvorne komisije“, vendar se mu ne posreči zadobiti stalno službo. Kajti ono poročilo je rešila šolska oblast (pa še le 9. septembra 1817. l.) z izjavo, da Njegovo veličanstvo ni imenovalo nobenega izmed ponudnikov, ampak ukazalo, nov konkurs razpisati. Ta se je vršil 11. decembra l. 1817., a Vodnik se mu ni več podvrgel. Poleg vseh teh neprilik so še iztaknili natančni gospodje pri državnem denarstvu, da je Vodnik od meseca novembra l. 1814. do 16.

januvarija l. 1816. zraven svoje polne profesorske plače prejemal tudi polno, za laško stolico ustanovljeno plačo, katere mu je šla po postavi le polovica; da ga na dalje tudi ni bilo šteti za upokojenega učitelja, dokler je začasno oskrboval laško stolico, da je torej po krivici poleg polne plače za laški pouk dobival tudi pokojnino. Zato da mora celih 378 gold. 36 $^1/_2$ kr., katere je preveč dobil, povrniti cesarski blagajnici v 20 obrokih. Tolažili so ga sicer s tem, da se bode odkazala stopivšemu v definitivni pokoj (začasnega učitelja laščine so šteli Vodnika še za služečega profosorja) pokojnina, znašajoča tretjino višje plače 700 gold.

Samo ob sebi je umevno, da je mogel Vodnik pri tako pičlo odmerjeni pokojnini le siromašno živeti; vender ni obupal, temveč tešil se je z vedami in pesništvom ter si pomagal, kakor je vedel in znal. Meseca oktobra l. 1815. napoti se na Dunaj deloma iz znanstvenih nagibov, *) nekoliko pa menda tudi, da bi se na odločilnem mestu opravičil in bedno svoje stanje zboljšal, ko bi mu tega ne bila zabranila — gosposka. Že od l. 1806. je slovenil cesarske nemške ukaze in deželne vlade razglase, okrožnice in razpise (Patente, Circulare, Currenden) proti nagradi letnih 100 gld.; službo „kranjskega translatorja“ so mu namreč milostno pustili tudi upokoje-

*) »Um sich Kunde im Fache der Wissenschaften vorzüglich der verwandten Dialekte der krainerischen Sprache zu verschafen«, veli prva stran potovnice, veljavne »auf die Hin- und Rückreise und längstens bis 1. November 1815« in podpisane od magistrata ljubljanskega dne 15. septembra l. 1815.; na njeni drugi strani se bere nastopni NB.: »Wird der Passwerber, da er in wissenschaftlichen Angelegenheiten diese Reise zu unternehmen, und hiebei vorzüglich mit der k. k. Bibliothek so wie mit dem Herrn Direktor Franz Wilde von den philosophischen Studien zu konferieren wünschet, dahin bestens empfohlen, ihm jedoch zugleich jede Behelligung des allerhöchsten Hofes, und der hohen Hofstellen ausdrücklich untersagt«. — Istotako ga priporočata: »Praeses (Georgius Gollmayr) et consistorium capitulare sede episcopali vacante« s temi besedami: »Profecturum Viennam negotiorum causa R. D. Valentinum Vodnik Humaniorum in Gymnasio hoc Labacensi Professorem hisce committamur attestantes, eum Sacerdotem esse legitime ordinatum nullo irregularitatis aut censurae ecclesiasticae vinculo irretitum, sed bonis moribus praeditum. — Quapropter eum omnium, ad quos devenerit favoribus, impense commendamas. — Ex offo Capitulari Labaci die 16 ta Septembris 1815«.

S priporočilnimi pismi so ga preskrbeli tudi pokrovitelji in prijatelji. Tako ga priporoča založnik W. H. Korn nekemu dunajskemu gospodu: Ritter Edl. v. Moesle s pismom z dne 18. septembra l. 1815.: »Ich nehme mir die Freiheit, Ihnen Uebergebern dieses Herrn Prof. Vodnig bestens zu empfehlen; da seine Reise nach Wien meistens litterarische Gegenstände zum Zweck hat, so könnte es leicht geschehen, dass Sie ihme mit gutem Rath behülflich sein könnten, um welches ich Sie ergebenst bitte«.

nemu. To še dandanes (po dobrlh 70 letih, v katerih se je slovenščina vendar že dokaj razvila) ne ravno lahko delo ga je stalo mnogo truda. Preloživši 1817. l. 32 takih razglasov poprosi Vodnik — „Provisorischer Professor der It. Sprache am Lyceum“ — deželno vlado, naj mu dobrohotno nakloni nagrado za ta posel, „s katerim sem si, kakor sam najbolj čutim, velikrat hudo ubijal glavo;“ in res, odločijo mu — 60 gld. L. 1818. posloveni dra. Matoška „Babištvo ali Porodničarski Vuk za Babice“. Temeljito se je bavil z numismatiko in starinoslovjem, ter priobčil v 14 listih „Laibacher Wochenblatta“ (leta 1818.) znameniti sestavek: „Römische Denkmähler in Illyrien“, svoje zadnje delo. Njegova numismatična zbirka je štela 362 raznih penezov, ki so bili vsi na Kranjskem najdeni; Vodnik jih je v zgodovinskem oziru sam natanko popisal ter vsakemu najdišče pristavil. Obžalovati je, da se je ta zanimljiva zbirka po njega smrti prodala na javni dražbi za 83 gld., komu, ni znano. — Poleg vsega tega je prirejal svoj slovar za natis ter množil, pilil in zbiral svoje pesni, ki se nahajajo v rokopisni ostalini njegovi češče v četveri obliki.

Tako delajočemu napoči usodni osmi dan meseca januvarija l. 1819. Po dnevi je še poučeval v šoli; zvečer ga obišče njegov učenec Henrik Costa*) na njegovem domu v Kerschbaumovi hiši štev. 12 (dandanes 6) za frančiškansko cerkvijo, kjer je imel v pritlešji dve sobici. Prijazno se je z njim razgovarjal o znanstvenih rečeh do osme ure, ob kateri je navadno večerjal. Kmalu potem, ko se Costa poslovi, zadene Vodnika ob 9. uri mrtvoud, za katerim umre ob ½ na 11. Zdravnik (anatomije profesor Ant. Melzer), da-si pravočasno poklican, ni mu mogel podaljšati življenja. Blagega mučenika so zagrebli na pokopališči sv. Krištofa tik njegovega prijatelja, zgodovinarja Ant. Linharta. Ondi so mu postavili čestilci (H. Costa in njegovi prijatelji) „eingetretener Hindernisse wegen“ še le l. 1827. spomenik iz domačega črnega marmorja z le-tem latinskim napisom:

VALENTINO VODNIK
Slavo Carniolo
VI. Idibus Januarii
Sexagenario
Vita defuncto
Amici posuerunt
MDCCCXIX.

*) Poznejši iur. dr., c. kr. ravnatelj višjemu uradu (Oberamt), oče znanemu prvaku slovenskemu (dr. Et. H. Costi) in nemški pisatelj, ki popisuje zadnje trenutke svojega učitelja v »Vodnikovem spomeniku« na str. 15—17.

Ta spomenik (stebrast podstavek, na njega konici žara iz litega železa, okrog katere se vije kača — podoba večnosti) so nadomestili l. 1839. z novim, raz kateri se bere (še dandanašnji) ta slovenski napis:

VALENTIN VODNIK
rojen 3. svečana 1758. v Šiški, umerl 8. prosenca 1819. v Ljubljani.

Ne hčere, ne sina
Po meni ne bo —
Dovolj je spomina:
Me pesmi pojó.

Postavili 1819, popravili 1839 prijatli.

Stroške za ta spomenik so pokrili Prešeren, Smole in drugovi iz doneskov, ki so jih jeli nabirati proti koncu l. 1830. Isti možje so postavili grobne spomenike tudi še Čopu, Linhartu in Korytku.

Vodnika — človeka hvalijo životopisci skoro brez izjeme, zlasti pa njegovi vrstniki.[1] Glavne lastnosti njegovega značaja so bile: dobrohotnost, postrežljivost,[2] zdrav humor in nedolžna dovtipnost, ki sta ga omilila vsaki družbi

[1]) Le vnožljivi Kopitar ga sodi jednostransko in krivično. V svojem životopisu pripoveduje, smešeč Vodnika, ta-le dogodek: »Baron Zois hatte damals an dem Ex-Franciscaner Valentin Vodnik .... einen Hausslavisten, dem er wie früher dem Penzel den Mittagstisch gab, der es aber bis zu seinem 1817 (!) erfolgten Tode (am Schlagfluss) nicht weiter als bis zur Ankündigung eines deutsch-krainischen Wörterbuches brachte. (!!) Vodnik war übrigens ein amiens foppabilis nach Art der Mönche, voll lächerlicher Seiten, z. B. einst traute er ein sprachgemischtes Ehepaar in deutscher Sprache, weil die Braut nur deutsch konnte: aber was geschah? es zeigte sich, dass der Priester das Vater unser nicht mehr konnte, er blieb mitten beim täglichen Brot stehen und beendigte es krainisch. Das war in einer Wallfahrtskapelle bei Laibach und wir Zeugen von allem hatten bei der Rückkunft nichts eiligers zu thun als den scandalösen (!) Vodnik bei Baron Zois zu verklagen, der den Spass noch steigerte, indem er das Factum für unmöglich erklärte. Aber der Mann antwortete: Ich kann es ja krainisch (Gott versteht alle Sprachen) und der schönen Novizin kann es wohl ihr »zwei züngiger Herr bezeugen, dass es das echte Vaterunser war. Diese komische Galanterie musste uns wohl entwaffnen«. (Gl. Fr. Miklosich; Barth. Kopitars kleinere Schriften, I.: Selbstbiographie. pag. 8 in: Fr. Miklosich Slavische bibliothek I.: Barth. Kopitar, p. 10).

[2]) Umevno je, da so se radi zatekali pismene slovenščine nevešči rojaki v svojih zadregah k Vodniku, »znanemu slovenčanu«, ki je njih željam vselej radovoljno ustregel. Tako n. pr. je preskrbel Tržičanu Petru Malemu na njegovo prošnjo znani napis za transparent (gl. Vodn. »Pesni« str. 34. Matične izdaje). — Opirajoč se na njegovo mu »sonst bekannte Willfährigkeit in dieser Hinsicht« prosi ga v pismu z dne 9. marcija l. 1816. Vinc. pl. Franul (ki je izdal v Trstu l. 1811 slovnico: »Saggio Gramaticale Italiano — Cragnolino«), naj mu posloveni priloženo babiško prisego. — Neki Mich. Kunitsch (k. k. pens. Professor und Agent) obrača se do njega s pismom iz Gradca z dne 4. novembra l. 1813., naj

neumorna delavnost poleg nenavadne učenosti in izobraženosti v raznih strokah (zlasti v latinščini, slovanščini in starinoslovji), pri vsem tem pa redka skromnost, znak pravega učenjaka; z izvenredno nesebičnim domoljubjem, v katerem ga ni prekašal noben vrstnik, združeval je neupogljivo narodno značajnost, ki je niso omajale niti najbridkejše skušnje. „Fortuna non mutat genus", vskliknil je proti paglavcem, ki so se jeli v šoli nespodobno vesti, zvedevši njegovo žalostno usodo; „fortuna non mutat genus" mu je bilo geslo do zadnjega diha. Plem. Andrioli, ki ga je osebno dobro poznal, slika nam njegov značaj tako-le: „Vodnikova podoba je gotovo še zdaj živo pred očmi onim, ki so ga poznali in spoštovali, kajti vse njegovo harmonično bistvo je vtisnilo vsacemu, ki je z njim občeval, dolgotrajen spomin. Vodnik je bil srednje, čokljate postave,[1]) po obrazu in značaji pravi Kranjec. Človeka in duhovnika so ga obče spoštovali; prijatelji, ki so ga natančneje poznali, ljubili so ga presrčno ter iz vse duše spominjali se ga še potem, ko je že v hladnem grobu počival. Že v prvi mladosti je kazal Vodnik svojega jasnega duha in blagi značaj, kateri se je posebno izraževal v odlični srčni dobroti; tako nam pričajo njegove mladosti vrstniki. Edine vednosti so ga družile z njegovimi samo blagimi prijatelji, druzega dobička nobenega ni iskal.

Usmiljen,[2]) vrl, postrežen in dobrovoljen proti vsacemu, ni poznal sovraštva, imel je dovtip brez hudobnosti, bil je prijazen brez licemerstva, živ in dovzeten za vse dobro, veliko in lepo, vsestransko omikan brez prevzetnosti, prenašal je s krščansko udanostjo nezasluženo krivdo. Kaj čuda tedaj, da so njegove mnoge zasluge čestokrat zavidali in izpodbijali, toda on, modrijan, delal se je, kakor bi tega ne videl, ter je ostal v vseh okolnostih zvest sebi in svoji nad vse ljubljeni domovini, kateri je posvetil vse svoje znanje. Zategadelj ga je ljubil in spoštoval boljši del njegovih rojakov. Pošteni meščanje ljubljanski, ki so svojega vrlega rojaka srčno ljubili,

---

mu priobči: »Data. Notizen und Beyträge zur Verfassung der Biographien der berühmten Krainer: Linhart, Carl Zois, Bischof Herberstein und Pater Hugo Wodnik«. V isti zadevi ga je bil že prej pismeno poprosil v Kuničevem imenu prof. Suppantschitsch. (Franulovo in Kuničevo pismo hrani se v V. literarni zapuščini.)

[1]) Omenjena potovnica ga tako-le popisuje: Reise-Pass für den Herrn Valentin Vodnik. Karakter: Gymnas. Professor und Weltpriester. Dieser ist von Krain in Schischka gebürtig, 58 Jahre alt. — Standes, mittlerer Statur, vollen, rothen Gesichtes, grauer Haare(n), blauen Augen, prop. Nase«.

[2]) O usmiljenem srci njegovem priča mična dogodbica, ki nam jo pripoveduje J. A. Babnigg v »Vodnikovem spomeniku« na str. 71.

izvolili so ga kapelana meščanskim grenadirjem; poljedelska družba in upodabljajočih umetnostij društvo na Kranjskem sta ga imenovali svojega pravega družabnika". [1])

Vodnik — duhovnik je bil uzor prostodušne pobožnosti; spreten in iskren propovednik je učil besedo božjo ne le z jezikom, marveč še bolj z dobrim vzgledom. Rad je pomagal svojim župljanom s svetom in djanjem ob vsaki uri in v vsaki dušni ali telesni potrebi. Bil jim je duhovni oče, zvest prijatelj in vzgleden narodni buditelj, katerega je bila vsaka župa vesela. Tudi listine škofijskega urada izražajo se o njem vsigdar pohvalno.

Vodnik — učitelj [2]) se je držal pri svojem poučevanji pred vsem zdravega načela, da treba mladini duha od znotraj likati in izgojevati, ne pa ga le od zvunaj gladiti in uriti. Zatorej je v poetiki navajal učence, da so o manj jasnih stavkih vselej najprej sami premišljali in mu potem svoje nazore povedali, katere je on ali priznalno odobril, ali razborno z razlogi ovrgel. Beroč z učenci stare klasike je navadno razlagal nekoliko časa sam, potem prepustil prelaganje in tolmačenje dobro pripravljenim učencem, naposled pa je dal še kako mesto preložiti in pojasniti, na katero se niso bili doma pripravili. Kadar je delal kak pesniški stik učencem preglavico, izustil je pomenljive in resnične besede: da pesnika razumeješ, zadostuje ti jezikoznanstvo, da ga čutiš, treba, da si sam pesnik. V svojih učencih je posebno vzbujal značajnost pa ljubezen do domovine, znanstev, kreposti in delavnosti; zato jim je najrajši dajal razpravljati snovi, kakeršne so: domovinska ljubezen, popis Kranjske, potreba pridnosti, delavnost je dolžnost, o miru cvetô vednosti, in jednake. Spretnih učencev vrline očitno pohvaliti se ni nikdar obotavljal, z duševno slabostjo je bil potrpljiv, priznavajoč že dobro voljo, manjše napake je rad preziral, a vselej ostro pokaral in zavrnil vsako nespodobnost in nenravnost.

Na pouk se je vestno pripravljal [3]) ter dotično tvarino natančno preučivši samotvorno in samostalno razvijal svoje nauke, nevajen: „iurare in verba magistri".

---

[1]) Gl.: »Vodnikov spomenik«, str. 6. in Levčev spis »Val. Vodnik« (»Zvon« l. 1879., str. 18.)

[2]) Prim.: Petruzzi: »Vodnik und seine Zeit« (v »Vodnikovem spomeniku«, na str. 9—14).

[3]) To nam dokazujejo v njegovi zapuščini ohranjeni zgodovinski izpiski in dva lično pisana zvezka latinskih »preparacij«, katerih jeden ima nemške in slovenske opazke na robu pripisane, drugi pa podaje najpred popravljen prevod učencev (versio discipolorum correcta), za njim pa Vodnikov prevod (versio mea).

Razboritega pedagoga očitujejo nam njegove šolske knjige, zlasti predgovora k „Pismenosti“ *) in „Abecedi“,¹) v katerih izreka, in to že začetkom tega stoletja, zdravo misel, da se úči otrok najprej materinščine in potem še le na njeni podlagi drugih jezikov in strok, ako bodi uk hasnovit; dandanes pa, ko se bliža „napredno“ 19. stoletje svojemu koncu, protivijo se politični laži-pedagogi temu naravnemu načelu z vso silo!

Po uradnih izpričbah so bile njegove zmožnosti „dobre“, njegovo ravnanje z mladino „prijazno“, „prizanesljivo“ („facilis“, „placet“, „fere indulgentior quam licet“), njegovo nravno vedenje vsigdar „brez graje in hvalevredno;“ le njegova narav imenuje se sem ter tam „nestanovitna“.

Navadno je nosil dolgo suknjo z žepi ob straneh; iz jednega teh žepov mu je gledala listnica z zapisnikom učencev; barva njegove suknje je bila precej podobna barvi frančiškanskih kut.

Vodnik tudi prefekt ni zatajeval prirojene dobrosrčnosti: svoje kolege je mnogo milejše sodil, nego drugi prefekti in ravnatelji.

Naravno je, da so tako uzornega učenika čislali in ljubili vsi učenci; koliko da je bilo njih spoštovanje, razvideti je že iz tega, da so mu (če tudi nekoliko s pomočjo drugih častilcev) postavili nagrobni spomenik ter ga razglasili tako, kakor se ni primerilo še nobemu slovenskemu pisatelju ali pesniku. Vsled tega so ga proslavljali rojaki ustno in pismeno (v vezanem in nevezanem govoru), z besedami, veselicami i. t. d. Njegovo življenje je najčešče in naj natančneje opisano ter nam bolj znano nego življenje marsikaterega novejšega književnika.

Vodnika-pesnika in pisatelja oceniti je namen naslednjim vrsticam.

---

2. Ocena književnega delovanja.

Vodnikova v mnogem obziru pomenljiva doba ²) je bila zlasti duševnemu razvoju zelo ugodna. Valovi verskega gibanja, pričetega na Francoskem okrog l. 1650., razlili so se tudi čez Kranjsko ter odprli pot svobodni kritiki, svobod-

¹) Gl. str. 226. in 259. naše knjige.

²) Prim.: Petruzzi, »Vodnik und seine Zeit« (n. m. r.)

nemu raziskavanju. Človekoljubnega cesarja Jožefa II. prenaredbe so odpravile marsikako napredku protivno zapreko. Vrh tega je še francoska prekucija, predramivši vso Evropo, imela ta uspeh, da se je veljava priborila dolga stoletja teptanim pravicam človeškim, oživila svobodoljubnost in ustvarila ideja narodnosti. Stanovski predsodki so jeli ginevati: vzgled pobaronjenega kmetskega sinu Jurija Vege je opozoril tudi kranjskega seljaka, da odslej ne podeljuje pravice do visokih služb in častij le krvno, marveč tudi duševno plemstvo. Vsled tega so vreli zarojenci prej toli zaničevanega, a dušno in telesno nepokvarjenega oratarskega stanu kar tolpoma v šole, v katerih so učili izvrstni učitelji. Po največ iz tega kmetskega zaroda se je pozneje izcimila ona častna legija kranjskih veleumov, ki so tolikanj proslavili svojo domovino, povzdignivši jo na vrhunec tedanje izobraženosti. Vešči mnogim omikanim jezikom tujih narodov so se nekateri izmed njih kmalu zavedeli popačenosti domače govorice, pa tudi potrebe, slovenski jezik čistiti in likati, ako bodi pripraven za pismenost. Zato so se marno poprijeli slovenskega jezikoslovstva ter skrbeli pred vsem za potrebne slovnice: otec Marka Pohlin (pri vsem svojem „jezikobrodstvu“ vendar le zaslužen književnik), Jan. Debevc, Blaž Kumerdej, Juri Japelj, Jernej Kopitar; drugi so se odlikovali — praktični jezikoslovci — na polji razlaganja in slovenjenja sv. pisma in drugih sv. knjig, mimo Kumerdeja in Japlja imenoma še: Jurij in Sebastijan Suppan, Mart. Naglič, Jurij Miklautschitsch, Jož. Schkriner, Modest Schrey, Jož. Walland, Jož. Richer, Jan. Bedenčič, Mat. Ravnikar, ali pa so sluli izvrstni propovedniki: Pohlin (župnik pri sv. Jakobu v Ljubljani), Dagarin, otec Paskal Skerbinc, že omenjeni Miklautschitsch (i dober latinski pesnik) i. dr. A tudi ostale znanstvene stroke se niso zanemarjale, temveč pridno in prav uspešno so jih gojili glasoviti strokovnjaki: grof Fr. Hohenwart in Prešern (naravoslovstvo), Wondrašek in Wagner (lekoznanstvo), Hladnik (rastlinoslovje), Linhart (povestnico), Žiga baron Zois (leposlovstvo in rudoznanstvo) z bratom svojim Karlom (odličnim botanikom).

V teh plemenitih težnjah so tekmovali z domačini tudi ptujci: Desovec Penzel (prof. poetike, jako učen, a ne manj ciničen mož, ki je ponemčil Dijona Kasija), prof. Pesenegger (ki je na nemščino preložil Anakreonta), Pražan Guntz (izboren matematik in sploh veleizobražen človek, ki je poleg znanja starih jezikov gladko govoril: nemški,

češki, francoski, laški, angleški in novogrški), Richter (prof. zgodovine, kritik, pesnik, pisec in sloveč propovednik), Zeli (pisatelj laške „ideologije"), Istrijanec Agapito (duhovit prof. govorništva in licejski knjižničar, spisal roman: „La Giulia russa"), Charles Nodier (prejšnjega naslednik v knjižničarstvu, urednik uradnemu listu „Télégraphe officiel", Slovencem in kranjski deželi prijazen književnik svetovne slave, pisatelj znanega romana: „Sbogaro", katerega nam je v novejšem času poslovenil J. Kržišnik z naslovom: „Ivan Zbogar"), Pinget (učitelj francoščine, koje slovnico in književnost je temljito poznal), Hacquet (znamenit prirodoslovec, narodopisec in anatom) i. dr.

Več ali manj med seboj občujoč so ti možje drug drugega izpodbadali, pospeševali in popolnjevali. A vseh njih zmožnosti je skušal v sebi združevati in mnogostransko uporabljati Val. Vodnik; gibčnost njegovega duha in obširno znanje ga je usposobilo, da je mogel plodonosno delovati: bogoslovec, povestničar, starinoslovec, [1]) numismatik, [2]) prirodoslovec (zlasti rudoznanec), odgojitelj, jezikoslovec, pesnik in pisatelj. Da se mu je rodoljubno prizadevanje tako lepo uspešilo, pripisovati je seveda pred vsem silni krepkosti in čudoviti vstrajnosti njegovi. A nikdar ne bi bil toliko uspeval, da ga ni njemu in Slovencem mila sreča zanesla v hišo Žige Zoisa, barona Edelstein-skega. [3]) Rojen 23. novembra l. 1747. v Trstu iz očeta Mihaela Angela in matere Kranjice Ivane, pl. Kapusove se je preselil Žiga s svojimi stariši na Kranjsko, kjer si je kmalu prisvojil vso kupčijo z

---

[1]) Kako prizadevno da se je nujal s starinoslovjem, spričuje nam mimo že v misel vzetega spisa: »Römische Denkmähler in Illyrien« tudi njegov rokopisni: »Itinerarium« iz l. 1808 — 1818. Ta (v »Mittheilungen des histor. Vereins für Krain l. 1848. ponatisnjeni) potopis našteva vse rimske napise, kar jih je bil našel Vodnik potujoč večidel peš po Kranjskem in spodnjem Štajerskem. Pisan latinski je poln nemških in slovenskih vmetkov, nanašajočih se na zemljeslovje, čas in razne dogodke potovanja. Pri starinoslovskih raziskavanjih ga je izdatno podpiral francoski vojaški komisar: Štef. Maria Siauve, družnik keltske akademije v Parizu. Da je bil Vodnik starinoslovec na dobrem glasu, posnamemo lahko iz tega, ker mu je dalo deželno glavarstvo nalog, preiskati mozaik, ki so ga bili našli pri prenarejanji kapucinskega trga.

[2]) O Vodniku numismatiku smo govorili že na str. XII.

[3]) Njegovo življenje so popisali: prof. Richter (nemški) v posebni knjižici s sliko (l. 1820. 8°. 22 str.); dr. Jan. Bleiweis v »Koledarčku« za l. 1855. (na str. 17—26) s podobo; Jos. Marn (na kratko) v »Jezičniku« l. 1885. str. 1. in 2.; prim. še: Peter v. Radicz: »Siegmund Freiherr v. Zois und Valentin Vodnik.« (Separatabdruck des Widmungscapitels aus der »Geschichte Krains«.)

železom in jeklino ter s podjetnim svojim duhom znatno pomnožil od očeta podedovano premoženje. A z njim ni skoparil, marveč obračal je je v prid kranjski deželi, kjer in kakor je le mogel. Vse razumništvo je imelo svoboden vhod v njegovo hišo in je dobilo ondi vselej tudi bogato mizo pripravljeno. Pri njem so se shajali: Kumerdej, Japelj, Linhart, Vodnik, Kopitar, Penzel, Ravnikar, Metelko in dr. Kajti on ni bil le umen obrtnik, (ki je tržil s svojimi izdelki celo v daljno Indijo), temveč sploh nenavadno omikan mož. Čitajoč v zgodnji mladosti laške pesnike si je do dobra izobrazil svoj okus; a skrbno se je bavil tudi z modroslovjem, jezikoslovstvom in prirodoznanstvom (fiziko, kemijo, mineralogijo in botaniko) ter bil v teh strokah priznan veščak. Vnet za vse, kar je lepo, plemenito in obče koristno, nabiral je raznim vedam pripomočkov, nakupoval stare knjige, listine in spomenike kranjske in slovanske (Carniolana, Slavica Glagolitica et Cyrillica), posojal jih svojim prijateljem, katere je neprestano bodril in izpodbadal na književno delovanje, učil, kaj in kako naj pišejo, podpiral ne le s svetom, ampak tudi z denarjem, le da bi se širila med ljudstvom toli pogrešana prosveta. Slovenski narod, njegove potrebe in razmere, zlasti njegovo slovstvo je bolje poznal nego Vodnik sam, kajti vedel je za vsako slovensko knjigo. Pri njem se je poleg Vodnika posebno Kopitar seznanil z domačo književnostjo; saj Kopitar sam priznava, da ne bi bil nikdar „slavist“ postal, ko bi ga ne bila usoda privedla v Zoisovo hišo.*) Brez Kopitarja bi ne imeli Miklosiča, brez Miklosiča pa bi se bilo slovansko jezikoslovje vse drugače razvijalo in javelne tako visoko povspelo. Ko bi Zois ne imel nobene druge zasluge za slovenstvo, zagotavljati bi mu morala neminljivo slavo že ta, da nam je vzgojil Vodnika in Kopitarja.

Opisane razmere nam osvetljujejo pisma, ki jih je Zois pisal Vodniku (ponatisnjena v „Vodnikovem Spomeniku“ na str. 45. in nasled.) Najbolj zanimljivo je tretje pismo, ki obseza kritiko Vodnikove „Velike pratike“ za l. 1795. in posebej še oceno ene najlepših pesnij njegovih: „Krajnc, tvoja zemla je zdrava“. Milo se stori človeku, beročemu, kako trudoljubno se je ukvarjal Zois milijonar z neznatno pratiko bornega narodiča. Važno za spoznavanje odnošajev med Zoisom in Vodnikom je tudi šesto pismo, v katerem poučuje izborni leposlovec poslušnega učenca svojega o pes-

*) Gl. Miklosich: Kopitars kleinere Schriften (Selbstbiographie) pag. 7. in 8.

niški meri, prikladni slovenskemu jeziku, in podrobno presoja neko pesen Vodnikovo („Hochzeit-Geiger“ — „korednik“), ki se mu dozdeva še „ganz rohes Machwerk di prima mano“. Sploh je deval Zois skoro vsako besedo Vodnikovih pesniških del na kritično rešeto ter brezobzirno grajal, kar mu ni ugajalo, a znal se mu je tudi prikupiti in ga pohvaliti, da ga ni preveč oplašil. Vodnik pa je dobre svete strogega kritika modro uvážal ter radi tega tudi vidno in vedno napredoval. To prijateljsko vez je pretrgala še le smrt, ki je oba v jednem letu pokosila. Zois je (neoženjen) umrl 10. novembra l. 1819. po daljšem bolehanji, odlikovan z zasluženim komanderskim križem Leopoldovega reda. Njemu gre pred vsem hvala, da se je naše slovstvo v začetku tega veka tako povzdignilo, kajti on nam je vzbudil mnogo pisateljev, ki bi brez njegove pomoči ne bili mogli tako uspešno delovati, pred vsem pa Vodnika, čegar književno delovanje si hočemo zdaj malo natančneje ogledati.

Vodnik-pesnik.

Star 15 let seznani se Vodnik dijak z otcem M. Pohlinom, bosonogim avguštincem, ki ga je, spoznavši njegovo nadarjenost, učil slovenski pisati ter užigal v njem ljubezen do domovine in zanemarjenega jezika slovenskega. Redovnik se je med samostanskim zidovjem marljivo pečal s slovenščino ter se na Pohlinovo in Devovo *) nagovarjanje poskusil tudi v pesništvu. Zapel je najprej svojemu učitelju odhodnico, naslovljeno: „Mila Pesem pejta P. Marku A. D. za odhodno, kader je v lejtu 1775. iz Lublane na Dunaj šl“ ter jo razglasil v Devovem „Skupspravlanji Kraynskeh Pissanic od Lepeh Umetnost“ l. 1779. s podpisom: Od. W. V. Nato so prinesle istega izdajatelja „Pisanice od lepeh umetnost na tu lejtu 1781“ še 4 pesni Vodnikove: „Prošna na Krajnsko Modrino,“ „Krajnske Modrine žaluvanje nad smertjo Marije Terezije premodre cesarice“, „Zadovolne Krajnc“ in „Klek“ (podpisane z: W. V. ali samo V.) Te prve poskuse njegove so sicer rojaki z velikim veseljem vsprejeli in hvalili so jih tudi inozemci; tako omenja n. pr. ruski dvorni svetovalec

---

*) Anton Feliks Deu, bosopeti avguštinec s samostanskim imenom: Joannes Damascenus († l. 1786); zložil je nekaj pesnij in prvo slovensko opereto: »Belin« ter precej tudi vplival na Vodnika.

B. F. Hermann v svojem potopisu: „Reisen durch Oesterreich, Steyermark, Kärnthen (Wien, 1785—1786) Vodnika — „fratra Marcellijana“ med nadepolnimi pesniki kranjskimi. Toda ti prvenci nimajo prav nobene pesniške vrednosti, izvzemši pesen: „Zadovolne Krajnc,“ ki je po Vodnikovi skromni sodbi: „komaj enmalo branja vredna“. Zakaj? Dočim je rabil Vodnik v drugih štirih pesnih po Pohlinovem navodilu zgolj klasične mere, ki se ne prilegajo slovenskemu jeziku, postavil se je s tem po vsebini in obliki domačim pesmotvorom na narodna tla; v njem nam je prvič razodel svojo pesniško silo, z njim nam je pokazal: „da se mu prosto domače gibanje bolj podá, kakor posnemanje ptujih izdelkov. Tu najdeš Krajnca, ali bolj prav rečeno Gorenca z živimi barvami načrtanega, njegovo poljedelstvo, oblačilo, jed, ples in značaj lepo popisano, z eno besedo: v tej pesmi vse živi, vse se giblje.“ [1]) Tudi baron Zois jo je popolnem pravično ocenil, trdeč v svojem pismu, pisanem Vodniku dné 4. aprila 1794.: „Auf dieses (Gedicht) gründen sich alle meine Hoffnungen. — Ich finde in diesem Versuche mehr Natur und Anlage, als in Damasszen und Markus- Werken — und auch beügsamere Sprache und glücklichere Versification und richtigeres Raisonnement — mit einem Worte, ich war, und ich bin nach dreizehn Jahr noch eben so sehr mit diesem Versuche zufrieden.“ [2]) Iz te pesni, katero je pesnik pozneje na Zoisov svet tako prenaredil, kakor se dandanes poje, posnemamo, da je Vodnik že zgodaj sam čutil, kako in kaj naj poje; a vendar dolgo ni mogel otresti spon klasicizma, v katere ga je bil ukoval učenik Pohlin. Zoisova zasluga je, da ga je na pravo pot spravil veleč mu: „Alles was aus ihrer Feder kommt, muss im Volksthon, und für das Volk, geschrieben seyn.“ [3]) Po tem zlatem nauku se je odslej Vodnik verno ravnal, kar priznava sam, pojoč:

Kar mat' je učíla,
Me mika zapét',
Kar starka zložíla,
Jo lično posnét'.

Da bi se popolnem uglobil v narodovo mišljenje in čutstvo, zahajal je, poslušen Zoisovemu opominu, med priprosto ljudstvo ter začel nabirati vsakovrstno narodno blago, zlasti pesni, kojih je silo veliko nabral, med njimi nekaj zelo „po-

[1]) K. Dežman v Bleiweisovem »Koledarčku« za l. 1854. str. 31.
[2]) Gl. II. pismo Zoisovo v »Vodnikovem spomeniku«, str. 48.
[3]) Gl. VI. pismo Z. ibid., str. 52.

skočnih". Moral je biti jako ljubezniv in prikupljiv človek, da jih je izvabil iz deklet in mladeničev, ki so v tem obziru radi zdržni. Narodne pesni je potem po svojem okusu popravljal (včasih žal tudi pokvaril), v zmotnem, a tedaj običajnem prepričanji, katerega je bil tudi še Prešeren, da se jim s tem vrednost poveča. Iz ust narodovih zapisal (nekoliko pa menda tudi iz starejše Zakotnekove zbirke zajel) pa ni samo liričnih, ampak tudi nekaj epičnih pesnij, med njimi takih, ki se prištevajo naj lepšim in naj starejšim narodnim, n. pr. „Ravbar," „Nevesta kralja Matjaža," Pegam ino Lambergar"; zadnjo je izročil prof. Suppantschitschu, ki jo je l. 1807. izdal s svojim nemškim prevodom: „Der Turnier zwischen den beyden Rittern Lamberg und Pegam Ein krainerisches Volkslied mit einer deutschen Uebersetzung" Izpodbujevan po Zoisu, prešinjen od večno mladega duha, ki nam veje iz narodnega pesništva, prebivši več let v rajskih krajinah, v čistem, svežem vzduhu gorenjskih snežnikov in ob valovih „bistre Save, matere pevske umnosti", kjer si je krepil prirojeno pevsko silo, vrh tega še sam učitelj pesništva na gimnaziji, mogel je Vodnik — posredovalec med narodnim in umetnim pesništvom — zadoščevati vsem zahtevam vzneseenga poklica svojega. Ko je bil zakrožil nekaj pesnic že v treh „Velikih Pratikah" in „Lublanskih Novicah", izda svoje pesni (stare in nove) v posebni knjižici, naslovljeni: „Pésme za pokúšino." V' Lublani, natisnene per Ioanezu Recerju. 1806, v mali 8°, 46 str., s „Kazávcem", ki našteva 18 pesnic.

To je v novoslovenskem slovstvu prva zbirka pesnij, ki so res vredne tega imena. Pač so že pred Vodnikom popevali protestantje (Truber, Dalmatin, Krell, Bohorič) in katoličani (Kastelec, Redeskini, Rupnik, Japelj in dr.) cerkvéne pesni, a posnete po latinskih in nemških in podložene že znanim napevom so vse brez posebnega prida, izvzemši morda Japljeva prevoda: „Pred tabo na kolenih — O Bog te molimo" (po nemški: „Wir werfen uns darnieder") in: „Pred stolom tvoje milosti — Tvoj verni ljud kleči" („Hier liegt vor deiner Majestaet"), katera prepeva naš narod še dandanes po slovenskih cerkvah. Ker so prelagatelji gledali le na stiko, ki se jim pa tudi ni vselej po godi stekla, in na to, da je imel vsak granes toliko zlogov, kolikor so jih sekirice zahtevale, zaman iščemo v njih stvorih umetne pevske mere. Tudi neznatno število posvetnih pesnij ni nič boljše. Pesniki se dolgo niso mogli dokopati do stihomerskega pravila, prikladnega jeziku slovenskemu: slovanske mere še niso poznali, nad germansko so se spotikali; uporabljali so torej staroklasične mere, a

vsak „po svoji slepi glavi", mereč zloge zdaj po dolžavi in kratkoti, zdaj po naglasu, zdaj po obojem, ali pa tudi brez nobenega pravila. [1]) Kako robate granese da so veržili ti pesmarčki, o tem nas lahko pouče Devovih „Pisanic" slaboglasni šestomeri, zlasti Pohlinovi, katerih niti Vodnikovi dosti ne presezajo. Take v tujem duhu, v tuji obliki zložene pesni naj bi ogrevale narodu srce! Vodnik je krenil prvi na boljšo pot ter jo pokazal tudi naslednikom. Poslovivši se od grškega Parnasa si je ustvaril svojega, domačega ter smel ponosno peti:

Veršáca Parnása
Zgol' svojiga znam,
Inaciga glasa
Iz gosli ne dam.

Kajti nabirajoč narodne pesni navzel se je bil njih duha tákó, da so nekateri umotvori njegovi kar predelane narodne pesni le v bolj uglajeni in umetalnejši obliki. Po narodnih zložene so n. pr.: „Bohinjska Bistrica," „Milica milena," „Mile mileni," „Tekica," „Ribič," „Slavček," „Miška."

Iz narodnih popevk pa ni posnemal le snovi, ampak tudi obliko. Ker so namreč narodne zložene večinoma v štirivrstnih kiticah z obrazcem:

∪	´ ∪ ∪	´ ∪
∪	´ ∪ ∪	´

posluževal se je tudi Vodnik v svojih pesnih večidel te mere, ki se po njem Vodnikova imenuje, [2]) meneč, da je pristno narodna, kar pa ni res; ta mera je svojska nemškim narodnim poskočnicam („Schnoadehüpfl" ali „Gsetzeln"), ki jih pojo planinski Nemci pri raznih prilikah. Od njih so jo prejeli Gorenjci, dočim so bile Dolenjcem in Notranjcem do naj novejših časov neznane. [3])

A pri vsem svojem pesnikovanji se je zvesto držal vodila, ki je izraža francoski pesnik Boileau v granesih:

»Le vers le mieux rempli, la plus noble pensée.
Ne peut plaire àl' esprit, si l' oreille est blessée.«

Te besede je poslovenil Vodnik po svoje tako:

Naj pésen umétna,
Naj mérjena bó,
Nikdar ni prietna,
Ak žali vuhó. [4])

---

[1]) Prim.: Levec, »Val. Vodnik« v »Zvonu« l. 1879., str. 19.

[2]) Zato je v njej zapel tudi Prešeren svojo: »V spominj Val. Vodnika«.

[3]) Gl. »Ljubljanski Zvon« l. 1881., str. 501. (besede Levstikove).

[4]) Gl. str. 236. naše knjige.

Kdo bi se čudil, da so vzbudile Vodnikove tako pristvarjene pesni nenavadno pozornost in da so prodrle v vse kroge: neizmerno so omilele narodu, ki jih je vsprejel za svoje, zadovoljevale pa so tudi razumnike tako, da so se jih celo tujci na pamet učili in jih radi navajali. Proste vseh bolehavih občutkov, kakeršna sta n. pr. umišljena ljubezen in novošegno svetožalje, prihajajo pesniku iz srca in sezajo človeku v srce v krepkem, tudi neizobražencu umljivem jeziku, nenašarjenim s tujo navlako. Res, da se vse niso posrečile pesniku: sem ter tam ni zmogel težav, ki mu jih je delal jezik, včasih pogrešamo pesniškega vzleta, njegove podobe so pogosto pretrgane, stike nečiste, posamezni granesi neprimerno vezani in jednoličnost (daktilske) mere utruja uho. A spreglejmo mu te hibe, ker jih ni kriv toliko sam, kolikor doba, ki ga je rodila, in tolažimo se s tem, da tudi večjih narodov pesniki prvaki, živeči v ugodnejših razmerah, niso vsega pogodili. Zato nam je pa tudi ustvaril po obliki in obsegu dovršene pesni neprecenljive, klasične vrednosti. Naj lepše med njimi so pač: „Zadovolni Krajnc,“ „Dramilo mojih rojakov“ (jedna naj bolj navdušljivih pesnij V.), *) „Na sebe“ („Napitik“) in „Veršac“ (ki se odlikuje po posebnem pesniškem vznosu. Izmed „Pravlic“ (t. j. basnij) se nam naj bolj prikupujeta: „Kos in Sušič (Brezen)“ pa „Sraka in mlade“. Izza časa francoske vojske je omeniti nekaj prav priličnih epigramov: „Nelsonu“, „Veselje o dobitvi Mantove 1799“, „Premaga“, „Zahvala Petra Malega.“ Dobro so se mu obnesli tudi nekateri proslovi k „Novicam“ in napisi v „Pratikah“, nanašajoči se na posamezne mesece.

L. 1806. izvolijo si ga meščanski stražniki (grenadirji) dušnega pastirja. Prevzemši to častno službo šteje si Vodnik v dolžnost, vnemati svoje rojake na boj zoper Francoze, ki so čim dalje hujše pritiskali našo domovino. Zloži in izdá tedaj l. 1809. svoje „Pesmi za Brámbovce“ (v mali 8°, 16 str.); po številu jih je pet in na čelo jim je postavljen

---

*) Resnične so besede, ki jih je Zois pisal o konci njene zadnje kitice:

»Leniga čaka
Stergan rokàl,
Palca beraška
Prazen bokàl«:

»Ein Schluss, der mehr Wehrths hat, als hundert Predigen, in Bezug auf Wirkung — und mehr als hunderttausend Carmina, in Rücksicht des wahren Volksthons und Volksgeschmaks — dergleichen Verse bleiben ewig.« (Gl. III. pismo Z. v »Vodnikovem spomeniku« na str. 50.)

krepek, bodreč predgovor (4 st.) v nevezani besedi. Predelane po Kollinovih, Koernerjevih in dr. so sicer brez posebne cene, a v tistem času so storile svojo dolžnost ter zajedno glasno pričajo o Vodnikovem avstrijskem domoljubji.

Druge izdaje svojih pesnij Vodnik sicer ni priredil, vendar pa po l. 1806., (oziroma 1809.) ni prenehal popevati, zvest svoji obljubi, izrečeni l. 1781. v pesni: „Prošnja na Krajnsko Modrino“:

»... bom žverglal, dokler ta pišv iz drina
Se narezkole.»

Jedna naj krasnejših pesnij iz te poznejše dobe je: „Moj spominik“, iz katerega nam odseva Vodnikova dobrovoljnost, veselost in rodoljubje, naj veličastnejša pa je njegova: „Ilirija oživlena“ (podlaga Koseskega umotvoru: „Slovenija caru Ferdinandu“). Ko bi nam ne bil zapustil nobene druge, nego te in k večjemu še „Dramila“, „Veršaca“ in „Zadovolnega Krajnca“, upravičene bi bile njegove besede:

»Dovólj je spomína
Me pésmi pojó«.

Da je znal tudi hudomušno zabavljati, vidimo iz „Napisa Knobljevim pesnim“. Spretnega prelagatelja kaže se v prevodu latinske pesni: „Dies irae“ in nemške cesarske: „Gott erhalte Franz den Kaiser“. Značilno zanj je to, da mu je iz vseh klasičnih pesnikov najbolj ugajal veseli Grk Anakreon: prevel je 14 pesnic njegovih.

Rokopis Vodnikovih pesnij („Spévnik“) je kupil na javni dražbi licejski knjižničar Matija Kalister, za njim ga je dobil Mihael Kastelic, ki je — urednik „Krajnski Čbelici“ (l. 1830—1833.) vanjo iz njega vsprejel nekaj pesnij. Urejal je sicer tudi „Spévnik“ sam ter ga uredil do l. 1839., a izdati ga ni mogel, kajti: „mancherlei Rücksichten und widrige Zeitumstände haben die Herausgabe dieser Gedichte solange verzögert“, pravi v svojem (pisanem) predgovoru. Še le l. 1840. izda ga v gajici Andrej Smole z naslovom: „Pesme Valentina Vodnika“. V Ljubljani. Natisnil Jož. Blaznik. 1840. (mala 8°, 131 str.) V tej zbirkí, prvi*) v gajici tiskani knjigi domači, ki je Slovence še le prav seznanila z Vodnikovim pesništvom, ponatisnjeno je tudi njega: „Popissuvanje Krajnske dežele“ in životopis iz „Velike Pratike“ l. 1795. Pozneje se je objavila še kaka pesen po slovenskih časnikih in letopisih, v „Vodnikovem spomeniku“ (ki je n. pr. prvič razglasil:

*) Poleg Smoletovega »Varha« in Linhartove komedije: »Veseli Dan ali Matiček se ženi«.

„Ilirijo zveličano") in dr. L. 1868. pridobi si „Matica slovenska" na javni dražbi Vodnikov „Spévnik" in po njem zagledajo beli dan: „Vodníkove Pesni". Uredil France Levstik. Izdala in založila Matica slovenska. 1869. Natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani. (8⁰, 146 str. s „Kazalom"). Smole trdi o svoji izdaji: „de so Vodnikove pesmi ino druge pisarije tukaj ravno tako natisnjene, kakor jih je on zapisal. Nič se ni prenaredilo, nič popravilo". Levstik pa jih je „kritično" uredil, a dozdevati se nam hoče, da je bil njegov „kritični nož" sem ter tam le malo preoster.

Vodnikovo razborno poslovanje na pesniškem polji je tako zaslužno in tako razsluto, da se spomnimo vselej, kader slišimo njegovo ime, pred vsem le pesnika. A ne manj zaslužna in hvaležnosti poznih rodov vredna je delavnost, ki jo je očitoval:

Vodnik-pisatelj.

Vkljub narodnemu probujenju slovenskemu pisatelju še dandanes „ne cveto rožice": knjige slovenske se v obče le malo berejo, še manj pa kupujejo. Da so bile razmere v tem obziru pred 90 leti še žalostneje, kdo bi o tem dvojil? Slavohlepnost in dobičkaželjnost torej nista mogli zvabiti našega Vodnika na pisateljsko polje. Za pero je prijel iz plemenitejšega nagiba, rekše ljubezni do jezika in naroda slovenskega. „Vselej sim želel krajnski jezik čeden narediti", izpoveduje sam v svojem životopisu in na prvi letnik svojih „Novic" je zapisal besede: „. . . gledam, kako bi naš jezik narbol po drugih že osnaženih europejskih jezikih perrezal". Za pisateljevanje sta ga bila sicer vnela in pripravljala J. Damascenus in M. Pohlin. A njiju spakedrana pisava, zlasti pa posilni, neznanstveni način, po katerem je otec Marka „likal in bogatil" slovenski jezik, Vodniku nista mogla več ugajati, odkar mu je lepoznansko in jezikoslovno izobraženi Zois zostril sluh in očistil okus. Bivajoč dalj časa med priprostim, nepotujčenim narodom se je uveril, da je „krajnski jezik sam na sebi bogat", da so „lę ludje rẹvni na besedah za to, ker premalo spomina imajo na to, kar ih je mati učila;" [1]) prebirajoč starejše slovničarje in pisatelje slovenske je spoznal napačnost Pohlinovega nekritičnega novotarjenja. Hvaležno sicer priznava, „de se je dosti od njega naučil, [2]) in da ga moramo

---

[1]) Gl. str. 185. naše knjige.
[2]) Gl. str. 60. n. knj.

zahvaljevati za več reči, kajti: „on je spet branje med ludmi raširal, od trideset lęt se skoro vsaki pastir inu pastarica brati naučila. Dosti kukv je med ludi dal; jezik semtarkje v bukvah očistil, omęčil, inu lępši perręzal;[1]) a vendar ga tudi odločno obsoja: „on je namreč stare mejnike brez uzroka prestavil; od stareh grammatik odstopil; pisal, kakor Lublanski predmęstnani govorę; ni ględal na čistiši jezik polancov, inu daleč od Nęmcov stoječih starih krajnskih zarodov. On je preveč nęmšoval, namęsti de bi bil slovęnil. V enkatereh besedah je brez potrębe hravatil, v' drugeh premalo unajne slovęnce čislal. kęr je lahko inu tręba.“ [1]) Skušnja je Vodnika učila: „de ni lahko stvari najditi, katira bi se v' enim al saj drugim kôti prav po slovęnski ne imenvala;[2]) po daljšem premišljevanji je izprevidel: „de je potrębno tudi stare grammatikarje poslušati, katęri so pred njim pisali“,[3]) in „krajnske slovęnske besęde poiskati semtertje po deželi raztrésene, inu na to vižo skup nabrati čisto slovenšino“.[2]) Zatorej je prelazil hribe in doline, pazno poslušal prostega naroda govorico, natančno si zaznamljal njegov naglas, ovedal po kmetskih kočah in rokodelskih delalnicah, kako vele temu ali onemu orodju, rastlini, rudi, živalici i. t. d. Na ta način nam je ohranil marsikateri biser, ki bi se bil brez njegove trudoljubnosti gotovo pogubil. Vešč staroslovenščini ni se pomišljal zajemati (pa le zmerno) tudi iz njenega bogatega vira, saj „ima stari bukviski (= staroslovenski) jezik veliko podobnost z' našim krajnskim“.[3]) Kader pa potrebnega izraza ni mogel zaslediti niti med narodom, niti pri starejših piscih, niti v staroslovenščini, takrat si ga je izposodil pri drugih slovanskih jezikih, pa le, če je bil v popolnem soglasji z duhom, svojskim slovenskemu narečju; najrajši se je utekal k ruščini, češ: „krajnski jezik je moškovitarskimu (= ruskemu) narbol podoben; bol kakor vsem drugim slovęnskim izrękam. Moškovitarji so dosti besędi ohranili, katęre so se per nas pozabile, inu iz navade peršle.[4]) Osemnajstega veka pisatelji „so rili naprej, inu z krajnskim pisanjam delali, kakor prešič z męham“, kajti: „slęharni pisavic je krajnsko pisal, kakor se mu je zdęlo; nobeden ni ględal na eno stanovitno vižo, vstavo ali ręd.“[5]) Vodnik pa je postavil slovenskemu jeziku določene meje ter ustanovil

[1]) Gl. str. 60. naše knjige.
[2]) Gl. str. 214. » »
[3]) Gl. str. 52. » »
[4]) Gl. str. 51. » »
[5]) Gl. str. 59. » »

pravila, po katerih se da trebiti in naravno bogatiti. Ta pravila so: 1.) poslušaj narodno govorico; 2.) preučuj stare pisatelje; 3.) zajemaj iz staroslovenščine in živih narečij slovanskih! Po teh pravilih so se pozneje ravnali vsi boljši pisatelji, zlasti M. Ravnikar, katerega imenujemo glede na njegovo čisto in precej pravilno pisavo slovenski prozi očeta. A če pomislimo, da je Vodnik zasledil in določil slovniška pravila, katera je mlajši in vsled tega tudi gibčnejši Ravnikar le spretno ukoristil, priznali bodemo rade volje, da gre ta častni priimek pravo za pravo Vodniku.

Zaslužna pa je bila pisateljska delavnost Vodnikova tudi še v drugem obziru: bila je namreč izredno plodna in mnogostranska. Pogumno se je lotil vsake stroke, naj si je bila še tako neobdelana in njemu tuja. Zdaj šaljivo ali resno zabavajoč, zdaj dobrohotno in razumno učeč je stregel z isto požrtvovalno gorečnostjo ukaželjnemu kmetu in radovednemu meščanu, borni kuharici in priprosti babici, neukemu zvedljivcu in učenemu strokovnjaku, učencu na šolski klopi in učitelju za katedrom; tako je podaril narodu svojemu znatno število knjig in knjižic, vrh tega pa še v rokopisu zapustil poleg slovarja nekaj spisov, katere stavljamo slovenskemu občinstvu v tej knjigi prvič pred oči. Razvrščena po času, v katerem so zagledala beli dan, so Vodnikova dela ta:

1. **Velika Pratika ali Kalender** za tu lejtu 1795 ali MDCCXCV. Stiskan per Jan. Fridr. Egerju. V' Lublani, se najde per Wilhel. Heinrihu Kornu. — (Mala 4°, 16 listov.) Prvi del obseza „Popisuvanje Svetle Cesarske Žlahte“ in navadne koledarske stvari; drugi del pa je namenjen pouku in se končuje s pesnijo: „Kranjc, tvoja dežela je zdrava“, katero slede „Semni Krajnske dežele.“

To je Vodnikovo „pervo delo“, ki sta mu je l. 1794. „naročila pisati baron Žiga Zois in Anton Linhart.“ Vodnik je namreč namerjal spisati slovensko „zemljepjsje“, a Zois mu je odsvetaval, rekoč, da slovenski narod še ni dovolj poučen in pripravljen za tako delo; kazaje na veliki uspeh, ki ga je imela mala, od l. 1726. redno izhajajoča in po nemški poslovenjena pratika,*) priporočal mu je, naj raji izda „Veliko pratiko,“ kateri je pot v vsako kmetsko kočo odprta in v kojo bi mogel vsprejeti tudi zemljepisne stvari.

*) Ta knjižica je izhajala že takrat v blizu 30000 iztisih in po njej se je marsikateri mladi Slovenec brati naučil.

Velika Pratika ali Kalender za tu prestopno lejtu 1796 ali MDCCXCVI. Stiskan i. t. d. (kakor se bere na prvi pratiki). — (Mala 4°, 17 listov.) V isti obliki in urejena po istem načelu kakor prva loči se od nje v tem, da odmerja nekoliko prostora tudi zabavi, prinašajoča med koledarsko vsebino pesniške napise na posamezne mesece in „Vganovavke“, v drugem delu pa „Kratkočasne pergodbe“. Na 5. strani beremo pesen: „Novu letu se voši“ (v njeni prvi obliki).

Velika Pratika ali Kalender za to lejto 1797 ali MDCCXCVII. Stiskan i. t. d. (Mala 4°, 16. listov). Napolnjena je z jednako tvarino kakor pratika l. 1796; pred zadnjim odstavkom: „Semni Krajnske dežele“ nahaja se pesen: „Zadovolni Kranjc“ v obliki po Zoisovih nasvetih popravljeni.

Ker smo med Vodnikove „izbrane spise“ vsprejeli razun že ponatisnjenih *) napisov in ugank vso poučno in zabavno tvarino teh pratik, ne treba nam na drobno naštevati posameznih sestavkov; omeniti hočemo le to, da je njih jezik še zelo pogrešen in okoren, slog nemškujoč, pravopis pa nedosleden; nekoliko napredka kaže vendar le zadnja pratika.

Z letom 1797. je „Velika Pratika“ nehala izhajati, zakaj, naznanja nam založnik Eger v „Lublanskih Novic“ l. 1797. štev. 94. (in naslednjih): „Zadne tri lẹta sim natiskaval eno pratiko z' imẹnam: Veliki Kalender; al nisim mogel izhajat, je bila ludem predraga; zatorej bodem eno majhino pratiko pod imẹnam: Mala Pratika namẹsti une velike vundal.“

2. **Lublanske Novice** Jann. Fried. Egerja. — Njih prvi list je prišel na svitlo sredo 4. januvarija l. 1797. Prvemu tečaju, vezanemu z naslovnim listom: „Lublanske Novice od vsih Krajov cẹliga svẹjta v lejti 1797.“, napisal je pozneje Vodnik te besede na čelo:

„Oče Marka Pohlin me je Krajnsko pisati učil 1773: al od takrat sim iz lupíne zlẹzel, inu se v' tẹh novicah drugači iz vsih dosedajnih krajnskih pisalcov norca dẹlati začnem. Eger me je nagovoril, rad sim moje tumpasto pero njemu v' štẹro posodil; se kremšim, se pačim, inu glẹdam, kako bi naš jezik narbol po drugih žẹ osnaženih europejskih jezikih perrẹzal. — Bravec! ti boš sodník.

Lublana 30. rožnicvẹta 1798.“

Izhajale so „Novice“ 4 leta (od 1797—1800. l.) v mali 8°, in sicer do julija l. 1798. vsako sredo in soboto ter so

*) V Matični izdaji Vodnikovih pesnij.

stale za vse leto tri, po pošti prejemane pa šest gold.; od 7. julija 1798. pa so išle le vsako soboto in letna naročnina jim je bila dva, oziroma štiri gold. (cena posameznim številkam pa 3 kr.). Z 12. oktobrom l. 1799. (štev. 41.) je prevzela njih lastništvo „Maria Therezia Egerca“; odslej so se prikazovale v izpremenjenih, pa manj všečnih črkah in bolj hipni pisavi, ki so jo brez dvojbe vsaj deloma zakrivili nespretni stavci.

Vsebina „Novicam“ je mnogovrstna: prijavljale so vesti iz domačih in tujih krajev, zlasti novice z raznih bojišč, katerih je bilo takrat po vsem svetu na izobilje; zabavale so bralce s povestimi smešnega in resnega obsega, seznanjale jih s slovstvom, svetovno in prosvetno zgodovino slovensko in slovansko, naveščale in ocenjale jim nova književna dela, poučevale jih v kmetijsko gospodarskih in obrtnih zadevah, naznanjajoč jim najnovejše iznajdbe, v pristavkih pa so razglašale oklice in oznanila sodne gosposke, žitno ceno, umrle, loterijo. Izvrševale pa so še dokaj svetejše dolžnosti, vsakdaj obujajoč v čitateljih slovansko vzajemnost in razne čednosti, imenoma: domoljubje, zvestobo do vladarske rodovine, složnost, pobožnost, usmiljenost, delavnost, varčnost i. dr:

Vodnikove „Novice“ so prvi „politični“ list slovenski. S časniki takrat niso obilovali niti mogočnejši narodi, ki se morejo ponašati z dovršenimi, po vsem svetu razširjenimi jeziki. Velike srčnosti in jeklene volje je torej trebalo možu, ki je ustvaril prvi časnik maloštevilnemu narodu slovenskemu, čegar jezik je bil poleg svoje omejenosti in slovniške neizobraženosti zlasti še brez vsega znanstvenega imenstva. Vrh tega je začel Vodnik svoje „Novice“ „med ludi dajati“ v dobi viharni, takemu podjetju malo ugodni. „Inter arma silent Musae!“ Gradiva mu sicer ni nedostajalo, pač pa gmotne in duševne podpore. Probujeni, za domačo književnost vneti Slovenci so bili tedaj sploh „bele vrane“, in ker mimo tega „Novice“ niso sezale čez kranjske meje, oglašenih je bilo tako malo „jemalcev“, da je znašala (vsaj v l. 1798.) vsa naročnina le dvesto gold. (pozneje pa morda še manj); za ta denar se res „nemore dva inu pętdeset pognov natiskovat, brez tiga, de je po verhi treba vunajne novice kupovat, papir za pokrove dajat, inu dosti stopín sturiti.“ *) Duševnega pomočnika pa uredništvo sploh ni imelo: sam je Vodnik svojemu listu zbiral in prelagal novice, sam ga urejal, sam spisoval, sam nekoliko časa menda tudi poprav-

---

*) Prim. str. 186. naše knjige.

ljal. A vsa ta čudovita neutrudnost mu ni obrodila zasluženega priznanja; ne le, da ga rojaki niso podpirali niti z djanjem, niti s svetom, še zaustavljali so ga ter mu grenili življenje z neslanim zbadanjem, zdaj „Novicam“ očitajoč, da so lažnive, prepozne, premalo obsežne, zdaj zabavljajoč slovenskemu jeziku, da je ubog in z nemškimi besedami pomešan. Kako da so mu včasih presedali taki sitneži, dokazujejo rezki odgovori, s katerimi je odbijal neopravičene njih napade.*) Vendar mu ni upadlo srce: oprtavši težko časnikarsko breme nosil je je vkljub nebrižnosti in nadležnosti rojakov štiri dolga leta, potem pa odložil s kratkimi besedami:

„V' prihodnim lejto nebodo krainske novice več ven dajane.“

Da se Vodnik tudi v „Novicah“ ni še povspel do čiste in pravilne slovenščine, kdo bi mu to zameril, ako vzame v poštev časovne razmere! Pisava je zelo nedosledna v pravopisnem, pomotna v slovniškem oziru; posebno jo kaze mnoge nemžizne, zlasti po nekatera mesta. Sploh ni jezik vseh 4 letnikov, niti vseh sestavkov jednak: prva tečaja presezata glede na slovniško pravilnost zadnja in spisi (kot „Povędanje od slovęnskiga jezika“) o katerih je utegnil Vodnik delj časa premišljati in jim gladiti obliko, so seveda bolj dovršeni nego oni, katere je moral v naglici izdelati, ker mu je bil že stavec za hrbtom. Za slovniške napake nas pa odškoduje obilica zlatih zrn, raztresenih po vseh listih.

3. **Kuharske Bukve.** Iz Nęmskiga poslovęnjene. od V. V. Lublana. Natisnene per Kleinmajerji skuzi zaklado Andrea Gassler na tergi Nr. 190. 1799. (Mala 8°, str. 176). Knjigo krasi vsebini primerna slika z geslom: „Narbolši jedí — Za lačne ludí;“ za njim se bere „Predgovor“, na konci knjige pa „Kazavic“, ki imata vsak po 14 (neštetih) stranij. Predgovor, pisan v precej lepi slovenščini, ponatisnjen je v naši izdaji ves, ker razpravlja ona važna pravila, po katerih nam je množiti besedni zaklad. Posneli pa smo tudi iz vsakega poglavja jeden odstavek, ne da bi menili, da se bodo naše slovenske gospodinje iz teh posnetkov kaj novega naučile, ampak da pokažemo, kako se je Vodnik trudil slovenski jezik čediti tudi v strokah, v katerih ni bil veščak. Akopram se prelagatelj odločno protivi „nemšovanju“ in trdi, da so „besęde v' teh bukvah skoro vse krajnskiga slovenskiga rôda“, ušla je peresu njegovemu

*) Prim. str. 185—188. naše knjige.

vendar marsikatera nepotrebna tujka. Naturam expellas . . . Ginljiva pa je njegova skromnost, brižnost in prostosrčnost, s katero se obrača do gospodin po deželi, proseč, naj bi mu pomagale do „popolnimosti čistiga kuhinskiga jezika".

4. **Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebiethes von Triest und der Grafschaft Görz.** Wien, k. k. Schulbüch. Verschleiss. 1809. in 1812. (8° str. 58.) — L. 1807. (za prefekta Fr. Hladnika) so srednjim šolam nekoliko preravnali učni načrt ter določili, da se naj prične pouk v povestnici z domačo zgodovino. Ker pa še ni bilo primerne šolske knjige, pozove deželna vlada kranjska na povelje dvorne šolske komisije učiteljstvo ljubljanske gimnazije, naj sestavi obris kranjske zgodovine za šolsko rabo. Tega dela, za katero je bilo tudi dostojno plačilo obljubljeno, poloti se Vodnik, takrat učitelj poetike, ter izroči dogotovljeni rokopis 28. oktobra l. 1807. gimnazijskemu ravnateljstvu z vlogo, pojasnjujočo načrt, po katerem je bil svojo knjigo izdelal, češ da je izpustivši v njej vse, kar obseza že zgodovina avstrijskega cesarstva in nadvojvodstva, omenil le dogodke, ki se neposredno tičejo kranjske dežele, ne ozirajoč se niti na zgodovino sosedne Goriške in Tržaškega; da pa je pripravljen, svoj spis, ako bi se želelo, tako predelati in s pristavki pomnožiti, da bode mogel služiti tudi gimnazijam imenovanih pokrajin. Razloživši namen knjigi na robu pripisanih virov, ki naj bi olajšavali naj strožji kritiki primerjanje, izreka prepričanje, da njegovo delo še ni dovršeno, ter obeta skrbeti za to, da bode mogla druga izdaja iziti popravljena, popolnjena in pomnožena. Konečno se nadeja, da se mu bode prisodilo obljubljeno plačilo za to na videz neznatno delce, ki ga je pa stalo vendar mnogo truda, ker je moral, obdelujoč popolnem nov zgodovinski oddelek, prečitati mnogo različnih virov in precej obsežno tvarino krčiti, kar se je dalo.*) — Ravnateljstvo je predložilo rokopis deželni vladi s prošnjo, naj se nakloni pisatelju za to silo trudapolno delo primerno plačilo. Dvorni komisiji je sicer Vodnikov spis prijal, vendar mu ga je (meseca januvarija l. 1808.) vrnila s pozivom, naj ga prenaredi tako, da bode tudi za goriške in tržaške gimnazije poraben. Pregledavši še arhiv kranjskih stanov odda Vodnik svoj predelani rokopis (m. septembra l. 1808.) ravnateljstvu, ki ga je poslalo vladi, zopet nasvetujoč, naj se podeli pisatelju obljubljeno in zasluženo darilo. Knjiga je sicer prišla l. 1809. z gori navedenim naslovom na

---

*) Prim. »Vodnikov spomenik«, str. 16.

svitlo, ob plačilo pa so spravile Vodnika najbrž vojne homatije, ki so istega leta nastale.

Pisana v nemškem jeziku, a slovenskem duhu priča ta knjiga, da je imel Vodnik tudi nemščino dobro v svoji oblasti, če tudi je prijatelju Zoisu tožil, da je ni dovelj zmožen. Po Vodnikovi smrti je izdal l. 1825. prof. Richter to izvrstno sestavljeno zgodovino, dopolnivši jo do l. 1820., na Dunaji, natisnjeno v zalogi šolskih knjig (v 8°, 84 str.); v tej obliki je rabila učencem druzega latinskega razreda do l. 1848.

5. **Abeceda za Perve šole.** V' Lublani. Natisnena per Leopold Egerju. 1811. (Mala 8°, str. 32.) — Osnovana sicer po takrat navadnih abecednikih podaje šolarčkom kratko, a raznovrstno berivo v bolj pravilni pisavi, namreč: a) Zapovdi božje in cerkvene, Molitve; b) Kratke navuke k lepimu ino čednimu vedenju; c) Kratke perpovêdanja; d) Tkanje. Ker te knjižice Vodnik ni niti pisal, niti prevel, marveč jo le popravil, nismo posneli iz nje nobenega vzgleda.

6. **Keršanski Navuk za Illirske Dežele** vzêt iz Katehisma za vse cerkve Francozkiga Cesarstva. Se najde per H. W. Korn Bukveprodajavcu. 1811. Mala 8°, 133 + 6 (nezaznamovanih) stranij „Kazavca". — Različen po vsej svoji osnovi od današnjih katekizmov odlikuje se ta „Keršanski Navuk" zlasti po obilnejši tvarini, ker podaje v prijetni in le malo pogrešni slovenščini tudi nauke, kakeršnih sicer v knjigah te vrste ni najti. Za „Izpisom iz pervopisa Cesarske skrivne pisavnice v' poslopju Tuillerie 4. dan malitravna 1804" pripovedujejo se najprej „Zgodbe svete na kratkim"; za njimi se razlaga „Keršanski Navuk" sam v 3 oddelkih: 1.) Vera, 2.) Keršansko Vêdenje, 3.) Češenje Božje; koncem zadnjega oddelka se bere na str. 98.: „Ta Keršanski Navuk je prečastiti Lublanski škof po imenu Anton v' zboru svojih zvolenih Duhovnih preglédal, popravil ino potrdil, 2. dan Kimovca 1810. — Drugi odstavek: „Sosednji Navuk" uči, „kakšine dolžnosti ima človek proti člové̂kam, proti svoji rodovini, domovìni ino kralestvu", potem „dvorne ali mestne ali lepoobnašne dolžnosti" t. j. snažnost in dvornost (= uljudnost). Tretji odstavek: „Polski Navuk" pa razpravlja posamezne stroke poljedelstva (poljstvo, sadjerejo, vinogradarstvo, gozdarstvo in živinorejo). — „Izpis iz prvopisa" i. t. d. „Zgodbe svete" in „Polski Navuk" smo dali v tej knjigi do cela ponatisniti.

7. **Pismenost ali Gramatika za Perve Šole.** V' Lublani. Natisnil Leopold Eger, 1811. Na prodaj v' šolah. (Mala 8°, str. VIII. + 8 (nezaznamovanih) + 190). Med velezanimljiv „Predgovor“ (ki je po vsem svojem obsegu vsprejet v to knjigo) in slovnico samo je vrinjena pesen: „Iliria oživlena“. „Pismenost“ razpada v 6. delov, v katerih se razglajo A) Čerke, B) Beséde, C) Vézanje, D) Izobrazenje beséd, E) Glasova méra in F) Prepóne. Za njimi sledi: „Pomén pismenjih beséd“ po abecednem redu, t. j. znanstveno imenoslovje, ki je je Vodnik v obče tako dobro pogodil, da so nekatere njegove izraze pridržale celo naj novejše slovnice slovenske. Sploh je jezik v tej tudi stvarno ne napačni „Pismenosti“ lahko umeven in razmerno gladek, in knjigi se pač ne pozna, da je naša prva čisto slovenski pisana slovnica.

8. **Počétki Gramatike** to je **Pismenosti Francozke Gospoda Lhomonda** izsluženiga vučenika per visokih šolah v' Parizu. Za latinske francozke šole v' Illirii. Prestavil Vodnik. V Lublani, per Janezu Retzerju Natiskavcu, 1811. (Mala 8°, str. 118.) — V „Predgovoru“ izroča „slovenski tolmáč te lepo spravne bukve“ učenikom, „de po njih mlade vučijo iz Slovenskiga Francozki jezik znati“. Jednajsta „stava“ navaja pod črto že v misel vzeto pesniško vodilo Vodnikovo v izvirnem in slovenskem jeziku („Naj pésen umétna“ i. t. d.)

9. **Abecéda ali Azbuka, Das ABC-Buch, L' Abécé.** Natisnena per Rezerju za zaklado pervih šól 1812. V' Lublani na prodaj per Vilhelmu Korn. (Mala 8°, str. 16.) — „V Ogovoru na Vučenike“*) razkriva Vodnik svojo odgojiteljsko modrost, poudarjajoč (kakor že v „Predgovoru“ k „Pismenosti ali Gramatiki za Perve Šole“), da se poučuj mladina na podlagi materinega jezika. Na 5. strani je natisnjena abeceda, na str. 6—13 vaje v branji, str. 14 in 15 kažeta številke in očenaš, vse to v trojnem jeziku: slovenskem, nemškem in francoskem; polovica predzadnje in zadnja stran pa učita številjenje in „1 kat 1 je 1 — 9 kat 9 je 81“.

10. **Deutsch-Windisch-Lateinisches Wörterbuch. Slovar Nemško-Slovensko-Latinski.** Verfasset von Valentin Vodnik Professor des zweyten Jahres der Humanität am Lyzeo zu Laibach. — Ta slovar je sestavljal Vodnik dolgo vrsto let; že l. 1802. ga hvalno omenja „Brünner patriotisches Tagblatt“, naznanjajoč v svoji 63.

---

*) Gl. str. 259. naše knjige.

štev., da bode kmalu dokončan. A pomljiv Horacijevega izreka: „Nonum prematur in annum“ se ga Vodnik vendar ni upal takrat spraviti na dan, temveč pilil in množil ga je še dalj časa 27. junija l. 1813. napove ga „Télégraphe officiel“ v svoji 51. štev. ter prinese h krati jedno polo na ogled, obsezajočo nemški predgovor in 1 list slovarjev z vabilom na naročbo. Ker namreč Vodnik ob svojih pičlih dohodkih ni mogel sam pokriti tiskarskih stroškov, moral si je pridobivati tem potem naročnikov, katerim v vabilu obeta, da se bode pričelo natiskovanje v dveh mesecih. Delo je bilo preračunjeno najprej na 60, potem na 80 pol velike osmerke (Median-Octav) ter bi naj izšlo, dovršeno v vsakem, tudi tipografskem obziru, v dveh delih, zacenjenih z 8 gld.

Osnovan na podlagi Adelungovega nemškega rečnika je to prvi slovenski slovar, ki se ozira na vsa slovenska narečja in na frazeologijo. Nemška recila so kar najbolj natančno in jedrnato poslovenjena, ne da bi se kedaj sila delala jeziku. Gradivo (nad 30.000 besed) je skupljeno po pravilih, ki jih je ustanovil Vodnik sam. Največ besed je nabral med prostim narodom, izčrepal vse prejšnje slovstvo, zajemal iz staroslovenščine in živih jezikov slovanskih ter v ta namen pregledal vse njih slovarje in slovnice, pisane v latinici, ali cirilici ali glagolici; v pomoč so mu bili imenoma: Jambressich, Bellostenec, della Bella, Trotz, Tham, Tomsa, Dobrowsky, Rodde, Heym, Stulli, Dictionarium trilingue (tiskan v Moskvi l. 1704.), Popovič, Smotriski, Sovich, Lomonosov, Herbinius, Frencelius i. dr. Nekaj domačega imenstva in znanstvenih izrazov so mu priobčili tudi učeni prijatelji (imenoslovje, n. pr. imena kakih 550 cvetlic, rib, rudnin, tičev i. t. d. je nameraval slovarju dodati v posebnem pristavku). Le kader ni mogel za kak pojem nikjer zalotiti primernega izraza, „skoval“ ga je sam, a vselej po slovniških zakonih.

Žali bože Vodniku ni bilo usojeno, tiskano viditi trudovito svoje delo, s katerim se je največ poslavil. Vojska z Napoleonom, v kojo je bila zapletena tudi naša domovina, zaustavila je njegovo podjetje.

Rokopis, v katerem je prvotni naslov izpremenjen v: „Deutsch-**Slowenisch**-Lateinisches Wörterbuch“, kupil je po Vodnikovi smrti M. Ravnikar ter ga izročil prof. Fr. Metelku, da bi ga izdal; a Metelko prepusti l. 1848. rokopis in z njim skrb za izdajo „slovenskemu društvu“, ki pa tudi ni moglo izvršiti prevzete naloge. L. 1854. nakloni dr. Jan. Bleiweis knezoškofa Antona Alojzija

Wolfa, da se odloči izdati slovar svojega učitelja na svoje stroške. Prvi (nemško-slovenski) del je uredil in ga je pomnoženega na svitlobo spravil M. Cigale z naslovom: **Deutsch-slovenisches Wörterbuch.** Herausgegeben auf Kosten des Hochwürdigsten Herrn Fürstbischofes von Laibach, Anton Alois Wolf, ... Erster Theil. A — L (str. XIII. + 984), Zweiter Theil M — Z. (stran 985—2012 v 8°). Laibach 1860. Gedruckt bei Josef Blasnik.

11. **Babištvo ali Porodničarski Vuk za Babice.** Pisal dr. Janez Matošek, ces. kr. vučenik porodničarstva na visoki šoli, ino zdravnik v porodnišu. V Ljubljani 1818. Natiskal za otrošik pisavčov Jožep Skarbina bukvotis, ima na prodaj pisavic. (8°, str. 247.) V zelo poučnem „Predgovoru“ *) razklada „Pisavic“, umevaj Vodnik, načela, po katerih je v tej knjigi „našo zreko bogatejšal“, t. j. znanstveno imenoslovje tvoril, ki je na zadnjih straneh posebej spisano in nemški „tolmačeno“. Terminologija je dobro pogojena in tudi slog že nekako tekmuje z Ravnikarjevo „čisto“ slovenščino.

12. Rokopisna ostalina: a) **Berilo Gréško.** V tem rokopisu so preloženi mični in lahko doumni posnetki iz takih grških pisateljev, ki so se takrat brali po srednjih šolah avstrijskih. Za matico je služila prelagatelju „šolska krestomatija: „Griechisches Lesebuch für die Humanitäts-Classen in den Gymnasien der Oesterreichischen Staaten“. Iz krepkega, okretnega jezika in iz preložene tvarine same sklepamo, da spada to delo v zadnja leta Vodnikova, najbrž v l. 1815., ko je začasno razlagal klasike v humanitatnih razredih.

Da se pokaže tudi Vodnik-propovednik, priobčujemo koncem knjige jedino ohranjeno propoved njegovo (iz leta 1796.): b) **Homilia in Evangelium Dominicae Duodecimae post Pentecosten,** obžalujoč, da nimamo na razpolaganje lepšega dokaza govorniške sile Vodnikove. V obilji podvojenih soglasnikov, grdih nemčizen in slovniških hib razodeva se še pravi „joger“ Pohlinov.

Trdi in bere se pogosto, da je Vodnikova zaslužnost le relativna, ne absolutna, to se pravi, da je njegovo književno delovanje pomenljivo in važno le za dobo, v kateri je živel. A to ni po vsem istina. Res je sicer, da se Vodnikova pevska žila ne more meriti s Prešernovo, Stritarjevo in

---

* Gl. str. 263. naše knjige.

Gregorčičevo, niti njega nevezana beseda z Erjavčevo ali Levstikovo. V obliki so ga prekosili nasledniki, toda duh, v katerem pojejo in pišejo, je Vodnikov. On je prosvetno zgodovinska prikazen, kakeršnih ne poraja vsako stoletje. Probudil je svoj narod iz dušne mrtvičnosti, bil mu začetnik boljše dobe, prorok veselejše bodočnosti. Zasluženo je torej spoštovanje, da, otroška ljubezen, ki jo goji slovenski narod do svojega duševnega očeta, zaslužena svečanost, ki so mu jo priredili rojaki o stoletnici njegovega rojstva, zaslužena slavnost, s katero smo ga počastili lansko leto, odkrivši mu spomenik v središči Slovenije.

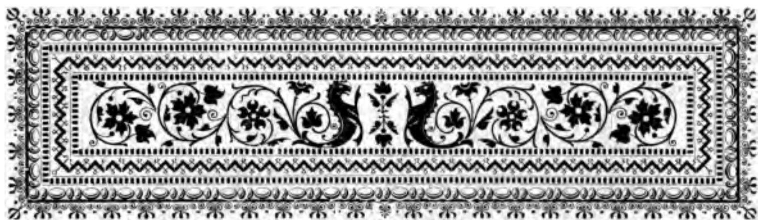

A.

Iz „Velike pratike“

1795 — 1797.

1. Popissuvanje Krajnske dežele.

(Iz »Velike pratike za tu lejtu 1795.«)

Krajnska dežela je enu Vajvodstvu, sliši skuzi ęrbišno Estrajskimu Vajvǫdu, kateri je tudi zdaj Ceszar. Ona ležy med Koratanam, Štajerskim, Hrovatskim, Liburnjo, Teržaškim morjam, inu Furlanio. V' svoji narvekši dolgosti od jutra pruti večeri znesze 30 mil, inu široka je od polnočy pruti poldnę 25 mil. Vse lice [1]) znesze 214 cęlih na štiri vogle mil. Ležy pod tim 46 zobam [2]) od srędne okolice [3]) pruti polnoči, inu pod tim hladnim paszam. Na Krajnskim prebiva okoli štirstu tavžent duš, tedaj pride na vsako milo 1869 ludy. Ludję so skoraj vsi katolške vęre, vender pod Novimmęjstam pruti Krovatški meji nekatęri Gerki, ali starovęrci prebivajo. Tudi v' Tersti nu v' nekaterih drugih męjstih se dosti druge vęre ludy znajde. V' Lublani je Vikši-Škofia, za tim so Škofi v' Tersti, inu Gorici.

Krajnci imajo svoj lastni jezik, katęri od slovęnskiga izvira, inu je v' žlahti z' Hrovatškim, Pęmskim, Polskim, inu Moškovitarskim. Krajnski jezik se na mnogo sorto v' vustih tih prebivalcov skoraj v' vsaki vaszi drugači zavija.

Veliki potoki v' tęj deželi so 1) Sava, ena dereča voda, katęra na dvęh krajih izvira, pod Kôrenam, inu v' Bohini, ta dva zvirka per Radovlci vkup prideta, potler Sava

[1]) = Fläche (Flächeninhalt). — [2]) Zob = Grad. — [3]) Prim. Valvasor, »Die Ehre des Herzogthums Krain«, zv. I., knjiga 2., cap. I.: »Die Mitte des Lands ist Oblokh, dessen Seiten-Stand (Latitudo) 45 Grad und 58 (dass ist 58 Minuten), der Ost-Stand oder die Länge (longitudo) 35 Grad und 43 Minuten hält.

na polnočni strani dežele pruti jutru na Krovatšku teče. Sava je zdrava, inu dobru ludęm tękne: posavci so terdni ludje. 2) Lublanca, ena mehka voda, izvira na Verhniki, inu pod Zalogam v' Savo pade. Pod Lublano je deręča, inu zdraviši. 3) Kerka izvira na Dolęnskim na Kerki, teče v Savo. 4) Kopa izvira v' notrajnim Krajnskim, inu zdajci na Hravašku odteče.

Na goręnskim sta dva jęzera: Blejsku, per timu Gradu Bled. Na srędi en okrogèl obrašen hribic iz jęzera ven moly, na katerim je ena lepa cirkuv. Tu drugu je Bohinsku jezeru, v' kateriga Savica, ali zvirk bohinske Save iz ene 200 seženov viszoke lukne teče, inu na enkrat en lęp padec od 260 seženov naredy. Spodaj iz jezera bohinska Sava venteče. Obadva imata žlahtne ribe, zlasti je bohinsku zavol svojeh rudęčeh postervy imenitnu. V' notrajnim Krajnskim je Cirknišku jezeru, v' katerim so trję otoki. Po zimi je polnu vode, polęjti se skoraj vse posušy, ob tim časzi v' njemu orjejo, sejejo, žajnejo, travo koszę, inu lov daržę. Na jesen se z' vodo napolni, katera iz podzemelskih lukin černe šuke sabo pernesze. Kadar polęjti močnu germęti inu dež jiti začne, tedaj tudi polęjti voda skuzi nekaterih dvajszet lukin hahlati začne, taku silnu, de se vse jezeru v' 24 vrah napolni, inu dostikrat pokošenu senu spravit nevtęgnejo.

Krajnska dežela je vęčdejl hribasta. Veliku tih hribov inu gorá je z' dobrimi gojzdi, dręvjam, sadjam, hišami, inu ludmy napolnenih. Dosti jih je pak golih, inu na enih cęlu lęjtu snejgležy. Snežniki ležę na Goręnskim, med katęrimi je imeniten Lubel zavol tę sterme inu vender dobru čez njega nadęlane cęste. Triglav leži med Bohinam inu Bovcam, ta je narmajn 1400 sežęnov viszok, inu je ędèn tih narvikših hribov v' Europi. Iz njega verha se vidi na Tirole, Hrovatsku, inu v' Benędke. Mornarji ga na Benęškim morji narpopręd zaględajo, kadar se pruti naši deželi pelejo, inu ga dobru poznajo po imęni. Šmarna gora nad Lublano ima to poszębnost, de je sterma, viszoka, inu vender od drugih hribov odločena poszebej stojy.

Dolęjnsku ima nižiši hribe, inu veliku zdraviga vina, marvin z' imenam, perdęla. Per Savi brodnia veliku notrinesze.

Notrejnu je vse hribastu. Od bohinskih snežnikov notri do Turškiga darže skuzi Notrajnu debęli gojzdi. Na Kraszi pak je vse golu inu skalovitu, inu silne burje vlęčejo, de dostikrat teške voze prebernejo, vender tam narlępši pšenica raste. Tudi se tam veliku podzemelskih lukin, preduhov, inu

votlih prostorov znajde, v' katerih so vsesorte kamnite od kapa okamnene podobe vidit.

Večdęjl je povsod dvoja žetuv, kęr se po sternim ajda seje. Blizu morja rastejo ojlke, pomoranče, lemone, mandelni, fige inu drugu žlahtnu sadje. Veliku dobriga vina se v' Notrajnim perdęla. Cęla dežela redy obilnu kojn, govędi, inu drobence. V' Lipici, inu Prestraniki daržy Ceszar rejnice za kojne, kęr se te narlępši žrebęta za vojsko inu ceszarjov dvor zredę. Krajnci so imenitni čebelarji, čebęle njim posebnu veržejo, zatu kęr ajdo sejejo; inu se z' čebęlami taku dobru pèčati znajo, de so drugih dežęl vučeniki v' čebelarstvi postali. Divjačine, ptic, rib, se veliku v' logih, gojzdih, tekočih vodah, jezerih, inu v' morji doby.

Tu narvekši bogastvu krajnske dežele so rude, inu platnu. Rude se v' več krajih dobę, plavjo, inu v' platno podęlajo. Živu srebru, żelęzu, jeklu, svinc, se na ptuju prodaja, inu dnar notrivlęče. Platnu Krajncam okoli štirstutavžent goldinarjov iz drugih dežęl pernesze. Pak tudi v' dosti krajih taku pridnu po zimi prędejo, de kumaj štir ure spę. Zraven tiga se tudi veliku vina, olja, živine, mezlana, blejškiga sukna, uszina, polhovih kožic, medú, voska, leszenine, skled, loncov, lęsza za barke, sitov na druge dežele prodá. Kęr dežela dvojo žętov, ajdovo inu sterno ima, je z' ludmy silnu napolnena, inu jih lahku redy.

V' nekatęrih krajih se po lęjti studenci posušę, kakor v' Tęmenci, inu suhi Krajni na Dolęnskim, inu vęčdejl na Kraszi inu na Pivki v' Notrajnim. Tam morejo dostikrat več mil deleč po vodo hodit, ali živino gonit.

Za vučenost so v' Lublani male inu viszoke šole, tudi v' Novim męjsti nemške inu latinske. Po farah so normalšole. Veliku Krajncov zna krajnsku brati, škoda, de nimajo več dobrih bukuv!

Gospoda je vęčdejl nemške rodovine, kmetje pak slovęnske. V' zaderžanji, jeziki, živeži, oblačili je kraj od kraja razločen, inu skoraj vsaka vasz ima druge šege, inu se hoče z' drugih norca dęlat.

Za domače deželsku gospodarstvu so štirji deželski ali landšaftni stanovi Duhovni, velka, inu mala Gospoda, inu cesarske mejsta. Ony imajo ravnu taiste pravice, kakor v' drugih Estrajskih deželah.

Koker je v' lęjti 1748 razločenu bilu, se Krajnsku dejly v' try dejle, ali Kraszie: Goręnsku, Dolęnsku, inu Notrejnu. Goręnsku je narmajnši, vender narból bogatu inu z' ludmy napolnenu. Dolęnsku je narvękši.

V' cęli deželi je 16 męjst, 22 Tergov, čez 200 gradov, inu okoli 4000 vaszy. Poszębni kraji so na Goręnskim: 1) Lublana, nekadaj Emona, poglavitnu mejstu cęle dežele. Stoji na Lublanci, katęra jo po srędi dęjly. V' Lublani prebiva okoli enajst tavžent ludy; je dosti lępu zidana; ima štir predmejsta. Ona je sędež dežęlskiga Poglavarstva, inu eniga Vikši-Škofa. Je en dober kraj za kupčio.

2) Škofia Loka, enu męjstu, kęr je dobru prebivat. Sliši Škofu v' Frejzingi. Tukaj, inu okoli se veliku platna, cvirna, inu preje prodá. 3) Krajn, cesarsku męjstu, nekidaj sedež knęzov krajnske dežele. 4) Kamnik, cesarsku męjstu, blizu je ena fužina za želęzu. 5) Radovlca, męjstu, sliši pod grad knęza Turna, raven tiga imęna; tukaj okoli, inu v' Blędi se veliku sukná, inu mezlana tke. 6) Teržič en Terg. Fužine za želęzu, ali jeklu so na Savi, Javerniki, na Bisterci v' Bohinu, v' Kropi, Želęzenkah, inu v' Kamnigorici. Sita dęlajo v' Stražiši; fajfe na Górjušah nad Bohinam; štumfe na Jeszenicah inu okoli. Kožarji, strojari, klobučarji, inu drugi delovci so semterkje.

Na Dolęnskim je 1) Novu męjstu, kateru je Estrajski Vajvod Rudolf ta IV. zidat pustil, je sędež dolęnske Kraszie. Onu bi bilu lępši, aku bi ga Turki nebli večkrat razdjali. 2) Keršku mejstu. Stari napiszi na kamenih inu rimski tukaj najdeni denarji kažejo, de je nekidaj tu veliku rimsku męjstu Noviodunum tukaj stalu. 3) Višnagora, Kastanovca, Metlika, męjsta. 4) Gočevje mejstu Fürsta Auersperga, inu Vajvodstvu. Gočevarji deleč na Nemškim kupčujejo. 5) Ribenca narlepši terg na Krajnskim, tukaj je okoli 26 kerznarskih mojstrov, inu zraven v' petih velikih vaszęh so vsi lončarji, kulikur je hiš. 6) Na Kerki so fužine za želęzu.

V' Notrejnim je 1) Postojna terg, sędež notrejne Kraszie. 2) Idria, ceszarsku męjstu, kęr se živu srębru kople, katęru Ceszarju okol eniga miljona nemških goldinarjov noter nesze. 3) Duin, męjstu nad morjam, kęr se lep čern marmor lomi. 4) Lož, męjstu. 5) Verhnika, velik terg, kęr Lublanca zvira. Tukaj je dosti kerznarjov, inu čolnarjov. 6) Vipava, en lęp terg. 7) Predjama, en grad v' skalo vzidan, taku de skala na męsti stręhe čęz viszy. 8) Santserf, grad na eni stermi skali. Okoli černikaler, inu marzamin raste. 9) Proszęk, kęr sladki proszękar raste. 10) Pazina, męjstu v' Istri.*) 11) Pičem, męjstu v' enim ro-

*) Izvzemši primorska (beneška) mesta je pripadala Istra takrat Kranjski.

dovitnim kraji Istre, poprẹd sẹdeš ene silnu stare škofie, katẹra je zdaj veči dejl z' teržaško združena. 12) Kostuv, staru mẹjstu.

---

2. Popissuvanje te zemle.

I.

(Iz »Velike pratike za tu prestopnu lejtu 1796«.)

Zemla je en dẹjl vsiga volniga s^vẹjta; zakaj skuzi beszẹdo: vesz volni svẹjt: se zastopjo vse zvẹzde, inu karkol zvunaj zemle svoje bitje ima.

Zemla je okrogla, kakor druge zvẹzde; njẹ okrožnost se per mraknenju tiga mẹjszica vidi, ker ona takrat okroglo senco na mejszic mẹče.

Zemla enu v' ednu dvojnu vertenje ima: enu vsakidanu, kẹr se vsake štir inu dvajset ure sama na sebi zavertí; drugu vsakolẹjtnu, kẹr enkrat v' lẹjtu okoli sonca pride. Od tiga perviga vertenja pride dan, aku tu lice, na katerimu mí prebivamo, pruti soncu obernenu stojí; noč pak je, kadar tu lice od sonca stojí.

Zemla se taku vertí, de na dveh koncih ta srẹdna pika zmirej na enimu mẹstu ostane, pruti sredi pak je čez dalej vikši vertenje.

Tu se raven taku godí, kákor vidiš ô sterženci, kadar stergar eno kuglo sterže, katero ima na dveh koncih natakneno. Iz tih dvẹh koncov se edèn polnočni imenuje, ta drugi poldanski.

Per polnoči, inu poldnẹvi je zemla notri potisnena, na srẹdi pak je ne *) bòl trebuhata; taku, de ní popolnoma okrogla, temuč na tih dvẹh koncih butasta, inu na srẹdi izbuhnena.

Skuzi srẹdo je zemla 1720 mil debela, okoli nje je 5400 mil, inu vse vunajnu lice znesze devẹt millionov cẹlih na štiri vogle mil.

Do zdaj se še nevej, kakušna je zemla od znotrej v' sredi, ker rudne jame, inu kopanje tih rudarjov pridejo lẹ na nekatere stu sežẹnov, inu taku kumaj lupino te zemle presẹžejo. Vender ta ogn vun mečeoči hribi, potrẹszi, inu druge znamina kažejo, de se v' srẹdi zemle veliku ognja znajde, katẹri morebit zemlo v' lufti obderžati pomaga.

---

*) Tiskarski pogrešek, menda m. »nar«.

Lice tę zemle je en dejl suhu, inu dva dęjla z' morjam pokrítu. Kar je suhiga, se v' štiri dejle razdejli, kateri se imenujejo: Europa, Azia, Afrika, inu Amerika.

Amerika leži na uni nam nasprutni strani te okrogle zemle, ima takrat dan, kadar mi noč; (takrat noč [1])', kadar mi dan; se tudi imenuje: novi svejt, kęr jo je Krištof Kolumb še lę v' lęjtu 1492 najdel, inu nam na tej strani prebivajočim ludęm od nje povedal.

Na dalej je še v' srędi morja veliku suhih otokov. Letih so eni majheni, drugi pak vekši. En otok z' imenam: novi Holand je taku velik, kakor Europa.

II. [2])

(Iz »Velike pratike za to lejto 1797«.)

Morje okoli vse zemle derží, zato so vžę večkrat se v' barkah okrog zemle pelali; so veliko nam popręd neznaneh dežęl inu otokov, ludí, živąl, inu zęliš najdili; vender še ní vse popólnoma razodęto. Če se spod sonca dalej pruti polnočnim inu poldnęvnim tečaju grędę, vekši mraz perhaja, se najde morje zmerzneno, tako, de nemorejo ludję dalej; ti kraji se imenújejo pod zmerzlim paszam tę zemle stoječi. Tam pak, kęr prebivalcam sonce ravno nad glavo hodi, se pravi ta vroči pasz; kar je v' sręđi mej zmerzlim inu vročim, se šteje v' hladnim paszu; nam nikol sonce ravno nad glavo nepride, pak tudi ní vędna zmerzlina, tedaj mi pod hladnim paszam tę zęmle prebivamo.

Morje je grenko, inu slano. V' njemu prebivajo mnoge sorte ribe inu živali, katęreh dosti je vękši, kakor so zverine na suhim.

Morje vsake dvanajst ure eno malo nastopa, inu druge dvanajst ure odstópa; to se imenuje vsakidani nastop, inu odstop tiga morja.

Kar je suhiga svęjta, se ludje povsod najdejo; če so bližej zmerzliga pasza, bòl so bęle farbe; pruti vročim pak čezdalej bòl rudęči, rujavi, zagoręli, ali pak cèlo černi. Ti se imenújejo zamorci, kęr od nas na unim kraju za našim sręd-deželnim morjam ležę.

---

[1]) Te besede so v izvirniku po pomoti izostale.

[2]) Ta odstavek je v jezikovnem oziru dokaj boljši nego prejšnji (I.). Tudi se je jel v njem kakor v vseh po l. 1796. objavljenih spisih Vodnikovih umikati dolenjski »u« gorenjskemu »o«.

Suha zemla se dęlî v' dežele inu krajlęstva. Od naspruti sončnimu izhodu ležę dežęle ena za drugo takó: hrovaško, slavonsko inu Božnia, ogersko, siebenbírgen, volaško, moldavsko, černo morje. Za tim morjam ležî nam pruti jutru Azia, ta drugi dęjl suhiga svęjta. Na dęsni strani eno malo bòl pruti poldnę je Lika, Dalmacia, Raguza, inu Turčía, na lęvi pak eno malo bòl pruti polnoči ležî za ogerskim: Gallicia, Polsko, inu Moškovitarsko.

Kader se pruti sončnimu zahodu obernemo, so po versti: Forlanía, Tirole, Švajc, Francosovsko, Špansko, Portugal, inu za tęmi to veliko morje, na katęriga unim kraju je ta novi svęjt Amerika. Če pak pruti poldnę pod sonce poględamo, je za Tèrstam to sręd-dežélno morje, na katęriga dęsnim je Benečía, Papežova dežela, inu Napolitansko. Na unim kraju tiga morja ležî Afrika, inu tę perve ob morju ležeóče dežele so: Egiptovska, Barbarsko, inu Marokansko; za katęrem so zamorci.

Pruti polnoči nam pride na dęsnim Štajersko, Estrajh, Pęmsko, Saxen, Prajsovsko, nęmško morje, inu Švędsko. Na lęvim pride Koratán, Solcburg, Parsko, nęmški Rajh, Holland, Dansko ali Denemark. Za Hollandam čez eno vosko morje ležî England; za Denemarkam inu Švędam pak pride to zmerzlo morje.

Europa ta dęjl tę zemle, v' katęrim mí prebívamo, je sicer nar majnši, pak vender ta narbòl prebríszani, inu zvučeni. Europa ležî pod hladnim paszam tę zemle. Nję mejník je pruti jutru černo morje, inu ene dolge gorę, katęre od tiga morja pruti zmerzlim morju skuz moškovitarsko deržę; tudi dva potóka Don inu Sura. Pruti večęru jo mejî to veliko morje; pruti poldnę to sręd-deželsko; pruti polnoči to zmerzlo.

Vse vunajno lice Europe znesze 150 tavžent na štir vogle mil. Od jutra do večęra je dolga 900 mil; od poldnę do polnoči je široka 550 mil. Člověškeh duš prebíva v' nję́j okoli 150 millionov.

Europearji govorę šęst poglavitnih jezikov, katęri imajo vsak svoje odrászelke. Ti šęst poglavitni so: Latinsko, Nęmško, Slovęnsko,*) Ogersko, Gręgsko, Turško. Od Latinskiga pride Laško, francosko, špansko; od nemškiga dansko, norbęgsko, švędsko, hollendarsko, englendarsko; slovęnsko se razdęjlî v' moškovitarsko, sęversko, polsko, pęmsko, hrovaško, slavonsko, vlaško, pomorsko, lužiško, krajnsko.

---

*) »Slovęnsko«, »Slovęnci« je Vodniku pogostokrat = »slovansko«, »Slovani«, »kranjsko« pa = »slovensko».

Tę narimenitniši gorę v' Europi se vkup deržę, kakor ena kętina. Krajnski Snežníki se vlęčejo od nas pruti soncazahodu zmęram naprej skuz Bęlc, Zilio[1]), Tirole, Švajc, Piemont, skuz poldnęvno francosko, notri do Španskiga. Meju španskim inu francoskim dęlajo mejo, tam se imenujejo Pirenéji. En odraszèlk se verže na stran v' Piemontu, gre skuz genuezarsko po srędi laške dežele pruti poldnęvu notri v' Napolitansko; ta se imenúje Appenin. Na goręnskim gredô gore od Triglava na dvoje; ena versta derží ob morju notri doli v' turčio; tę gorę so tominske, iderske, Krasz, Nanos, Hrušica, Javornik, Snežník, Kapęla, inu tako nadalej doli pruti Turčii. Ta druga versta grę ob koroški meji skuz štajersko, se začne v' Krajnski gori, potem je Bęlica, Bęlšica, Lubél, Grĺntovèc, inu tako naprej gredô čez štájersko, Estrajh, mej Moravskim, Ogerskim, inu Gallício, tam se imenujejo Karpatje, zatim se veržejo v' Siebenbirgen, v' Bulgario na turškim, inu se stęgnejo do černiga morja.

Iz goręnskih Snežnikov zvira Sava, iz Koratanskih Drava, iz Tirolskih Inna, katęre vse v' Dónavo tekô. Dónava stûdènî na strani švajcarskih snežnikov na švabskim, se valî skuz Parsko, Estrajh, Ogersko, inu Tursko[2]) v' černo morje. Vsaka grapa, vsaka dolína ima svoj studénèc, al svoj potok; ti se naberajo v' vekši tekoče vode; tę daržę v' še vekši; inu te narvękši se zlívajo v' morje.

---

3. Od spoznanja tiga vremena.

I.

(Iz »Velike pratike za tu lejtu 1795«.)

Ob mlaji inu šepi se vreme radu preberne. Aku je luna čista, inu se zvęzde čiste vidjo, je nebu brez debęliga dima, inu pomeni lępu vreme; je pak luna rudęča inu tamna, taku je luft z' dimam napolnen, kateri k' bližnimu dažju kaže.

---

[1]) Gailthal. — [2]) Oblike: »turski, a, o« in »nemski, a, o« se nahajajo pri Vodniku mimo navadnih tolikrat, da jih ne morem zvračati na tiskarjevo zmotljivost; opiraje se na to, da služi narodu (na pr. v Ribnici) še dandanes oblika: »turski« poleg »turški«, in da se bere celo na naslovnem listu »Kuharskih bukev« Vodnikovih: »Iz Nęmskiga preslovęnjene«, torej na mestu, kjer bi kak tiskarski pogrešek gotovo vsakega popravljalca v oči zbodel, sklepam, da je Vodnik zavedno pisal te oblike, izvajajoč jih po analogiji pridevnikov: »pevski«, »slovenski« i. dr.

Vremęna so na oszęm ali devęt lęjt enake, de kakor se je pred oszem ali devét lejtmi vremenilu, taku se zupet lejtas. Vsaj dažuvanje od devęt lęjt v enaki męri.

Polęjtnu hudu vreme, katęru je brez vęjtra, nepernesze mraza inu toče, ker se ogorni merzli luft nič doli k' timu toplimu nepermęjša; je pak tolkajn več bliska inu groma.

Lępu vreme ali vęjtar, katęri se ponoči začnejo, neterpę dolgu.

Aku se zgodaj na jesen ptiči sęljo, pride zgodaj merzla zima.

Kadar v' pomladi zgodaj germy, pride še mraz.

Pijavke v' enu sklęnico v' vodo deni, vsaki dan nję to staro vodo odly, inu drugo čisto daj; sklęnico, tu je glažovno poszodbo z' ruto zavęži, de ven nezlęzejo. Kadar bodo pijavke vodo skalile, je znamine, de tu nar majn v' dvęh dnęh dañ pride. Kadar sonce ali luna rudeče gorigrę, paiki v' lufti predejo, se pèszi prevęč po travi valajo, se v' lufti pogostu ogin vtrinja, vse tu pomęni vęjtar.

Kadar sonce zvęčer rudęče doligrę, zjutraj čistu goripride, kadar je luna čista, inu bęla, ali na večer komarji v' trumah lejtę; pomęni lępu vreme.

Obedèn se nečudi, aku take znamina vselej nazadęnejo. Zakaj ludje so do zdaj več na prazne, kakor na resnične znamina deržali, inu taku se je še malu od nature leszem vzętih znaminov nabralu. Slišim od nekaterih kmętov, zlasti od gorjancov, de si močnu na vreme zastopjo; aku kaj prida vęjdô, naj ony svoje zastopnosti spiszane per tę pratike vtiskuvavci notridado, dę se prihodnu lejtu našim rojakam k' pridu v' tęj pratiki vendadô. [1])

Od vremena.

II.

(Iz »Velike pratike za tu prestopno lejtu 1796.«)

Človek skuzi stanovitnu gledanje na znamina te nature zamore prihodnu vreme enu kolku previdit; aku pak eno bolęzen, ali staro šanto v' sebi ima, taku terganje v' timu negodnimu vudu njega spomini na bližni dañ, ali močirno sapo; jejnanje od terganja pak na lepši vreme.

---

[1]) Za tem sestavkom je v izvirniku natisnjena Vodnikova pesem: »Krajnc, tvoja dežela je zdravu«, itd., in sicer **brez** naslova.

Druge živeoče stvarí imajo en v' svoji naturi vrašeni občutik prihodniga vremęna. Na tę dobru gledaj.

Kadar ptiči spomlád zgodaj pojó, ali od drugot k' nam zgodaj nazaj pridejo; pomeni eno zgodno lepo pomlad.

Kadar miši globoku kóplejo, inu si veliku za zimo jęsti v' njo naneszó; bode ena ojstra dolga zima prišla.

Kader ima dež pridti, takrat muhe hudu pikajo; goszí močnu krikajo, z' perutmi mahajo, peretnice raztegujejo, de se njèm perje gostejši zuper močirnost vlęže; žabe zjutraj raglajo; ta zelena žaba na dręvju kręvka; petelini pogostu zvunaj navade popoldan pojó; kokuši dolgu na grędi negrędó, temuč skerbnu ględajo se dobru najęsti; gnojnice, inu mlake močni duh od sebe dajó. Neživeoče stvarí na mnogo vižo prihodnu vreme oznanujejo. Vęč dęjl k' dežju kaže, kadar je nebu ponoči silnu zvęzd polnu; kadar polejti zjutraj nič rósze nepade; saje iz dimnika padajo; sol v' solnici mokra postane; od suhiga mesza kaple cępajo; merva na hlevi odjęnja; mejszic blędu svęjti; sonce zjutraj vodęnu gori grę; dobru pletene verví terde postanejo, inu se vskočjo.

Po lępi zimi pride rada dobra pomlad, inu rodovitnu lęjtu; po mokri jeszeni suha zima; po suhi zimi mokra pomlad.

Visokost, ali nižnost oblakov; vlęjk tih vętrov veliku naprej povedó.

Vse vremęna se v' eni stanovitni napruti zadaržeoči versti preminujejo, inu en na vse ględajoči človek zamóre v' spoznanju tih vremęnov en imenitèn prerok postati.

K'ter je po sili prerok kisliga zela,
Ta se naturi lahku v' krošno podela.

Od vremena.

III.

(Iz »Velike pratike za to lejto 1797.«)

Zjútrajna inu zvečęrna zaria pomęnita, de je obilno dima inu rosze v' luftu, v' katęre se sončni žarji vpręjo. Na jutrajno zario pride al vętèr, al dež. Kader sonce gorigrę, raz-tęgne dim, luft se počné męšat, od tiga vstane vętèr; ali se pak dim vkup spopáda, v' kaple nabęra, inu od tod pride dèž. Rosza večęrne zarie pak po noči na tlá pade, luft se izčisti, inu drugi dan je jasno vréme.

Kader ima luna koló, je luft poln dima inu rosze, luna se skuz to roszo ravno kakor skuz en dim vidi, od tod

pride, de se eno dimno koló okoli nję vidi; ta dim se bode počaszi zgostil, inu bo skoraj dèž. Tedaj koló okrog lune pomęni skorej dèž.

Dèž bode, kader zęlìša, rože, mlake ali gnojnice močnò dišę.

Kader zjutraj mègla stojî, v' drobnih zernih na tlá pada, inu počaszo nękam zgine, bode vedro vreme; če pak v' koszmih na k' viško grę, se naredę oblaki, inu pride dèž.

Kader so glave viszokeh gorâ čiste, bo lepo; če se pak od njęh kadî, bodę dèževno vreme.

Ako dim iz dimnika negrę, ampak po kuhini nastopa, bode dèž, ali vsaj vętèr.

Skuz taka znamena se vreme za nekatere dnęve naprejvidi, de vę človek svoja opravila obračat. Za cęlo lęjto vremene naprejvędit, se meni nemogoče zdí; tudi vęm, de obedèn nî tak, de bi na močirneh nivah toisto lęjto nič nesèjal, v' katęrim ta večna pratika dèžęvje prerokuje.

---

4. Podvučenje od nebeškeh perkazen.

(Iz »Velike pratike za tu prestopno lejtu 1796.«)

Rósa.

Zemla, kamenje, lesz, dręvje, zęliša, živali inu druge stvarí imajo v' sebi vodeno močirnost; ta mokrota se iz njeh venkadí, kadar se segréjejo. Tu venkadenje se kakor dim v' luft nakvišku vzdiguje. Kadar se tedaj luft na en topli dan z' tim vodęnim dimam napolni, ponoči pak merzlu postane, takrat en dejl tiga dima dolipade na zęliša inu na tlá: tu je rósza. V' časzi pak lę zęliša same pot iz sebe dado, kadar se čez noč ohladę, inu od tiga tudi pride, de' na zęliših rosza stojí, deslih parst, kamenje, inu suhu dręvje nič mokru ní, zatu kęr so pręd ta dan od sonca popolnoma posušene, inu se tedaj nič izpotiti nemorejo. Aku bi ob takimu časzu čez zęliša se tudi stręha naredila, taku bi vender čez noč roszne postale.

Slana.

Kadar se zvečęr inu ponoči rasza nabére, pruti jutru pak velik mraz pride, takrat *) rosza je slana.

---

*) = »Takratna«; po vzgledu latinščine in grščine rabi sem ter tam tudi V. adverbia attributivno; prim. lat. »ante mala« (Verg.). gršk. „τὰ πρὶν κακά.“

Mègla.

Dokler je dim, kateri se je skuzi posušenje od sonca iz pozemelskih stvarí izkadil, po lufti raztreszen, se z' očmí nemore vidit; kadar pak bòl gostu vkup stopi, se lahku vidi. Aku ta dim nisku per tlah stojí, se mègla imenuje. Megla velikukrat stojí, včaszi je dobra, inu zemlo pomóči; dostikrat pak megla smerdí inu je zdravju tih ludí inu živine škodliva; tudi v' časzi žitu, inu drevju škoduje. Ob časzu take mègle je dobru ena dva zerna brinja razdvęčit, ali pak en požerk jesiha piti, pręden se ven na luft grę. Vertnino dobru z' vodo poškrofi, de jo opereš, kadar se taka škodliva mègla gorivzdigne; aku morebit zdajci en dež nepade. Sadje se more oprati, ali pak lupíti, pręden se ję, ker je lahku od zvunaj od mègle strupenu postalu; tudi živino je treba varvati, de od take mègle obroszeno travo neję. — Kadar megla kakor en drobni dežęvni prah dolipade, pride po njęj jasnu vreme, kadar se pak vzdiguje, pride rad dež.

Oblaki.

Kadar mègla viszoku v' luftu stoji, se imenuje oblak. Na eni viszoki gori se lohku v' srędo oblakov pride, inu takrat se vidi, de niszo drugiga, kakor mègla. Oblaki v' lufti stoje, zatu ker so en drobèn, lohki dim, inu ložej, ku luft. Oni v' luftu ravnu taku k' verhu grędó, kakor lesz v' vodi, kateri je sam na sebi bòl lohèk, ku voda. Če oblaki višej stoję, bòl so lohki inu rędki, luft pak je težiši, inu tu pomęni lepu jasznu vreme; če pak gostejši inu težiši postajajo, ali luft bòl lohèk pride, takrat pak oblaki nižiši stopjo, inu na dež kažejo.

Dež.

Kadar se dim tih oblakov vkup popada, inu te drobne zerna tiga dima s'prijęmajo, postajajo debęliši kaple, katęre luft vèč gori daržati nemore; takrat zavol svoje veči tęže doli na zemlo padajo; tu imenujemo dež. Ako célu drobne zerna dežja padajo, pravimo, de merči, ali mervičí, kęr lę mervice dežja doli drobnę. Kadar debęle kaple gostu padajo, je ploha; kadar se na enkrat kakor iz škafa vlié, pravimo, de se je oblak vtergal. — Morebit ste kedaj od karvaviga dežja slišali? On ní krí, zatorej se ga ni treba bati. Ta rudeča materia, katera se med dežjam na tlah, ali v' vodi vidi, so ali rudéče kaple, katęre ena sorta matulov od sebe daje, ali pak veliku takih rudęčih červičov, kateri v' vodi taku

gostu migajo, de se rudeča vidi; v' časzi je pak tudi prava kri od razterganih zverin v' mlake z' dežęvno vodo pertekla, ludje nezastopni so pak menili, de je iz lufta padla. Tudi zamore močni vihar od rudęče kręde prah, ali veliku rudečih červičov v' luft vzdigniti; tu z' dežjam potlej dolipada, inu kaple rudeču farba. — Vse tu je samu na sebi, inu nič strašniga nepomeni.

Maverca.

Dostikrat iz eniga oblaka lę drobna rosza merviči, na tęj drugi strani pak sonce v' ta oblak sije; mi v' sredi med oblakam inu soncam stojimo, inu enu lępu na pol kolu iz vse sorte farb v' oblaki vidimo; tu je maverca. Sončni žarji se v' rosznim oblaki kakor v' enimu oględalu vpréjo, inu pruti našimu očęszu ta od njih rasvitlena rosza en lęp svít męče. — De bi mi per lepoti tęh stvarí na lepoto njęh začetnika spominili. [1])

Snejg.

Kadar dim tih oblakov zmerzne, prędèn se v' kaple vkup nabére, takrat se nekaj takih drobnih oblakovih zern vkup sprime, se majheni kosmi nabęrajo, postanejo zadosti teški, inu taku vkup nazmerzneni v' majhenih [2]) dolipadajo; tu se pravi snęjg. En snęjgov kószem ima večdęjl šest špic; je muje vredèn, de se preględa, inu de se človek nad prečudnim deli svojiga stvarnika veszéli, inu njega hvali. Snęjg ludęm veliku dobriga sturí. Kęr je snęjg bęl, on po zimi naše dolge noči raz-svejtlí, de pot vidimo, inu se hudim zverinam vganiti zamoremo.

Studence, inu potoke z' vodo previdi; na gorah ga pade debelu, čez lejtu se počaszi taja, voda v' zemlo vlęze, inu pod gorami v' studencih izvira. V' vročih deželah so narvikši hribi, na tih cęlu lęjtu obleží, inu to preveliko vročino hladí.

Snęjg vožnji pomaga; na sanęh se tudi po gerdih potih lahku inu veliko pęle. Po zimi pojle pokriva, inu pred mrazam varuje; na pomlad ga zmóči, de hitrejši zelení. Za zmerzlino venvzeti je dober, kadar se z' njim ta ozebni vud dargne.

---

[1]) Brez »se«; primeri staroslov.: vъspomęnǫti, vъspominati = meminisse.

[2]) Tu je najbrž jedna beseda (samostalnik) izostala.

Tóča.

Le po lẹjti ob časzu hudiga vremenà pade: luft je zgoraj silnu merzèl, kakor ga na gorah inu na snežnikih čutimo; ta merzli luft se skuz silnu prebračanje tih vẹjtrov doli med tiga gorkiga permeša, inu naredí, de dežẹvne kaple zmerznejo, inu kakor lẹd na zemlo padajo. Bliskov ognj, solni inu žveplẹni prahovi, kateri se v' hosti znajdejo, tudi pomagajo, de dež v' zmẹrzlih zernih grẹ. Toča je tedaj ena zmerznena kapla dežja. Če so vekši kaple, je debẹliši tóča. — Ta perva kapla zmerzne, kadar skuzi oblake dolilẹjtí, se jo mègla perjẹma, permerzuje, inu taku toča v' časzi silen debẹla postane. Zatu se toča najde, kadar se raztolče, de (je *) kakor lupina na lupi namerznena, ker je v' padanju skuzi oblake zapored roszo nabẹrala, inu se je lẹga na lẹgo permerznila. De se v' časzi dlaka, ali lasz notri najde, ni čudu: ker vihar take lohke rečí silnu viszoku vzdigne, na take toča v' padanju namẹri, se je primejo inu permerznejo. Na viszokih hribih je toča drobna, inu drobèn dež, ker nima deleč pasti, de bi se po potí več kapel sprijẹti moglu. Kar sim dosedaj govoril, vam očitnu v' enimu izglẹdu pokažem. V' enimu loncu vrẹle vode se od zgoraj voda v' drobnimu dimu ven kadi, aku pak na ta lonc eno pocineno sklẹdo povẹzneš, se bo na njej rosza nabrala. Kadar se je veliku nabere, se rosza vkup popada, inu v' kaplah zupet v' lonc nazajpada. Dim iz vrẹle vode je ravnu te nature, kakor megla, rosza, inu oblaki. Kaple iz tiga dima vkup sprięte, so dež. Aku bi roszo na sklẹdi zmerzniti pnstil, bi na njẹj slane vidil; aku bi pak kaple v' padanju zmerznile, bi bila toča. Slana inu lẹd se tudi v' topli hiši taku naredí. Vlí na mizo enu malu vode, na to vodo postavi eno pocineno parsteno sklẹdo, v sklẹdo déni snejga, ali pak stolčeniga ledú, verzi notri eno pẹst solí, inu mešaj vse vkup z' žlico taku dolgu, da se bodeta sol inu led tajati začela: takrat bode voda pod sklẹdo zmerznila, sklẹda bo k' mizi permerznena, inu spodaj zvunaj sklẹde bo ena mrena bẹle slane vidit.

5. Od zdraviga, inu nezdraviga lufta.

(Iz »Velike pratike za tu prestopno lejtu 1796«.)

Od zẹliš, inu drẹvja en za človẹka zdrav luft vengrẹ. Od ludí, inu živine pak en nẹzdrav luft vendiha. Zatu je na

*) Ta beseda se v izvirniku pogreša.

deželi, inu sploh zvunaj hiše zdraviši luft, kakor v' mejstih, hlevih, inu hišah. Goręče oglje, dim, gnilad, plęsznina, inu smerdlive rečí luft pokazę. Veliku ludí v' eni hiši v' kratkim vesz dobri luft posopejo, inu z' škodlivim napolnjo, ker ta hudobni nemore preč jiti, inu ta dobri namęst njega pridti. Kadar človek na čist luft pride, se kumai oddahne. Zatorej imamo na prostim lufti prebivat, kar je mogoče; hišo snažnu deržat, inu večkrat presapit. Tu moremo tudi živini v' hlęvih pervošiti, inu hleve snažne deržat.

Hvale vrędnu je, de na kmętih majhene okna viszoku per stropu v' ędnu odperte imajo; ali pak de je lęva v' hiši, skuzi katęro škodliva sapa vungrę, katere se od nesnage, potu, inu dihanja zmirej obilnu nabera. Sapa je gorka, inu kakor dim nakvišku vunhití. Dobru je, de so hiše prostorne, inu viszoke. Stari, bolni ludję hujši sapo imajo, zatu ní dobru mladim zraven njih ležati; ker od bolnikov hud luft vungrę, je tręba hišo luftat, z' jesiham kropiti, kaditi. Od sopenja pokažen luft vmorí živeoče stvarí, vgasne luč, inu naredí ludí božjastne. Čista sapa je potrębna zlasti per vročinskeh bolęzneh, kozah, griži, inu otročnicah. Veliku nečędniga lufta človek notri vzame skuzi nečędne jedí, veliku se ga nabére skuzi vmazane oblačíla.

Per bolnikih se more lę tu dalnu oknu odpręti, de raven čez bolnika sapa nevlęče. Snažnost je za zdrave, inu bolne polovica arcnije.

---

6. Hišne opravila za vsaki mejsic.

I.

(Iz »Velike pratike za tu lejtu 1795«.)

1. Hišne opravila v' Proszenci.

Dimniki so od vędne kurjave sajasti, tedaj se more vsako saboto pred pečjo z' metlo omesti, inu dimnik narmajn vsaki šęsti tędên. Zidani dimniki se lahku omedô, aku se en majhen smrękov tèrš na eno veruvco navęže, inu po dimniki gori inu doli dargne. Černi lęjsz več saj naredy, kęr se z' njim kuri, se morejo bòl pogostu saje omętat, kakor kęr z' terdim lęjszam kurjo. Pepęl se ima v' pred ognjam varnih krajih inu poszodbah hranit. Zdaj se ta od zaklane živine nabrani loj topi, svęče dęlajo, inu v' srędnu toplih

hrambah obęszjo, de od mraza neraspokajo. Dobèr saninc opomina, de imaš dreva na sanęh za cęlu lejtu navozit. Na ravnim se z' vožno veliku zasluži, torej je zdaj čas, z' vozam ali sanmy po cęsti đnarje služit. Pytana žival se zavol velikiga mraza več ne-redy; tedaj se zakôle, inu suhu meszu za polejti perpravi. Kruh, mlęku, sadje, vinu, inu druge take rečy pred zmerzlino varuj. Predica inu tkalc v' veliku krajih malu spanja vžijeta. Ovcam se da jęlšovu pirje jęsti; katęre ga nejędô, so na plučah ali jętrah bolne, inu se morejo odločiti. Dobru posušen oves inu konople se dado kokušam jęsti, de hitrejši neszô; goszim pak se malu jęsti da, rajši noszjo. Ako je lępu kopnu vreme, pusti čebęle lęjteti, de se sprašę. Na ribnikih skerbnu lęd prebijaj, de se ribe pod lędam nezadušę. Gnoj iz hlęvov pogostu kidaj, de od gnuszobe živina nebolęha. Podgane inu miši, pręjden na pomlad mlade imajo, polovi. Gorku se darži, de se neprehladiš, inu kašel ali druge parsne bolęzni nedobiš. Mladu sadnu dręvje, inu cepę pred zajcam varuj. Žganiga vina na popotvanji nikar nepy: onu mrazi, inu na poti lohku zmerzneš. Srovu vinu greje; žganu veselej péče inu sušy.

2. Opravila v' Svičani.

Ledenico z' lędam napolni, aku ga še niszi navozil. Tu čez zimo hranenu sadje vędnu pregleduj, de tu gnilu spruti odločiš. Kokuši začnejo nesti, torej njęm nove gnęzda napravi, inu tę stare posnaži. Tako skerb tudi za golobe imaj. Tih starih dobèr navuk je: de priden gospodar more ob svęčenci še polovico zimske klaje imęti! dostikrat zima dolgu noruje; na pomlad pak more dobru rejena živina na to mlado travo ven jiti. Gledaj na družino, de klajo inu pičo preobilnu naprej nepoklada. De bodo kokuši rade neszle, jih z' ječmęnam paszi; de bodo rade valile, njem daj kuhanih konopel; v' tim męjszici poverženi prešiči so za pleme narbolši; inu de bodo svine dobru dojile, njeh moreš taku pasti, kakor se za zaklanje pitajo. Siradke njem nič nedaj, mlęka pak lę po malim, sicer ti mali drenje dobę. Kadar prešički seszanje popustę, jih od začetka z' graham inu ječmenam v' časih paszi. Verbe inu jagnede obsekaj. Mrovliša per mokrim mrazi z' lopato, ali butam potolci. Zgodno vertnino z' slamo na večęr pokry. Flance na v' jeszeni z' kurjekam potręszene gredę sej. Če je kopnu, sej v' kuhinskim verti peteršil, špinačo, retkuv, korenje, čebul, grah, solato, repo. Dręvje obręži inu obsękaj. Sadne pečke vsadi. V' osušnih

dnęvih mladu drevje presadi, ne v' mokrih inu merzlih, tudi jih z' mokro parstjo neoblagaj. Čebęle lępu osnaži, inu jeh na taisti kraj postavi, kęr imajo čez lęjtu biti.

3. Opravila v' Sušici.

Na pojli nive vsako po njęj šegi za jaro sęjtvo perpravi; iz luž inu vlic blatu na nive vozi; tudi dobru stury taku blatu na péšęnih vertih inu travnikih; žive meje zasadí. Narhitrejši zraste živa meja, aku iz jagnetovih vej kole eniga pruti drugimu križam zasadiš; de se per vsajenji neobęlio, moreš z' železnim kolam lukne naredit; ta notrivtaknen sadeš dobru z' parstjo obsuj. V nekaterih krajih so žive meje škodlive, kęr žitu požigajo, prostor noterjemlejo, inu se v' njęh miši inu ptiči redę; tam se morejo plotovi narediti. Pęszo sej, zimske flance presadi, de boš zgodaj za kuho zęlne glave imel. Aku je lani drevje polnu sadja bilu, taku se more lęjtas več cepit, ker lęjtas drevje na lęjszi gori jemle, inu majn rody, bodo tedaj cępovi lępu rasli; cępe ali trake za cęplenje vzami od drevęsz, katere vžę narmajn deszęt lęjt sadje noszjo, ne pak od mlajših. Pregostim drevęszam nepotrebne veje od spodaj gori odžagaj, de se lępši zalijejo. Dosti gospodarjov sicer smręke, jagnede inu verbe obsekujejo; gojzde snažjo, kar je hvale vrędnu; sadnu dręvje pak v' nemar puste; suhe ali od snęjga polomnene veje neotrebjo, męjhe tęh oszęnc neoberô; tu krivu neporavnajo, mladih cępov spruti necępjo. Kaj za enu bogastvu bi lahku naša dežela neperdęlala, aku bi povsod taki skerbni gospodarji bili, kakor so nekateri, katerih družina inu mošna se na jesen debely, kadar njim germ obilnu rody. Zdaj je ta zadni časz pšenično moko za čez lejtu namlęti. Tkalc more vso prejo potkati, pręjdèn se bęlenje začne. V' veliku krajih precej bęljo, kakor snęjg odlęze. Latovce inu drugo poszodbo za mlęku perpravi; pomladanska mlęčna obilnost se bliža. Pišeta tiga mejszica so za pleme dobre, inu vžę na jesen noszjo; tudi jeh gospodina dražej proda.

4. Opravila v' malim Travni.

Kadar dręvje cvede, jè za platnu inu prejo bęlit narbolši časz. Aku je kaj od pertnine madeže dobilu, se ima na belęnje djati, sonce madeže ven vzame. Zdaj je bręza za metle narbolši, dakler še pirje nepožene, tedaj se zdaj z' metlami preskerbi. Mavrohi po tim pervim dažji za snejgam rastejo; zapovej, de jih otroci naberó. Vertnine, kręša, bo-

bovnik, motabilc, inu druge pomladne pervine so zdrave, inu to čez zimo nabrano pušobo iz želodca trębjo. Travnike z' brano prevlęci, de mah ven potergaš; jih z' pepęlam inu snęnim praham potręszi. Pepęl mah mory; sneni prah sènu zaseje. Buče, kumare, dine vsadi, inu gledaj, de bodo pečke od predlani. En poglavitni vuk, kateriga so vžę gerški piszarji *) pred 2500 lęjtmi kakor eno staro skušno perporočali, je: de vsaku polsku ali vertnu sejme ima vsaj lansku, aku ne predvlansku biti, zatorej na jesen nikol lęjtas perdęlano erž, ali pšenico nesej, temuč vlansko. Vertne sęmena so predvlanske narbolši. Krompir zasadi, je zdrava jęd inu je rodoviten. Oben gnoj ny taku stanovitèn inu dober, kakor od stolčenih kosty, rogov, ali od uszina inu kvędrov, kar šuštarjam ostane. Ta gnoj vsaj vertam pervoši, aku ga za nive ny dosti. Bolhe na flančah z' pepęlam, stolčenim ogljam ali čeręslam potręszi. Ovce striži; za mlade jagneta skerb imaj; goveji živini, kadar se gôli, dobru stręži. Goszim peręsza za piszanje izpuli. Mlade koprive poparjene inu razsękane med otrobmi kokušam jęsti daj, bodo rajši nesle; mladih kopriv nasuši, de jeh boš po zimi v' časzih putam poparit mogèl; mlad hmęl skuhan, z' oljam inu jesiham zabęlen, je enu zdravu jędilu, inu kry čisti. Kakor hitru murva ozeleny, se nič več mraza neboj.

5. Opravila v' velikim Travni.

Dokler po skopnenji tiga snęjga ny daž pašo opral, nepusti obeno živino na pašo. Mlade cępove pred živino, mrovlami, inu bolhami ohrani. Mrovlinci nemorejo na drevu lęsti, aku eno smrękovo kožo taku okoli debla pervežeš, de je zgoraj terdnu pervezana, zdolaj pak preč moly inu kakor en povęzneni kozarc venvidi, inu jo od znotraj z' ptičjim limam pomažeš; čez lim mrovle nemorejo jiti, inu kozarc varuje, de daž lima neispêre. Zdaj se vsa natura omlady, vse je veszęlu; tedaj veszęlu inu pridnu kmętuvaj, cęste inu poti popravi, inu ta čisti pomladni luft vživaj. Mladim drępvji neperkaži več gnoja; travo okoli preč trębi; v' suši enu malu od dębla preč vodo perlivaj. Čebulovu inu korenjovu sęjme v' gnojenci namoči, pręjdèn ga seješ, bode lępši pognalu. Zdaj je narbolši časz za perilu tę tanke pertnine, katęra se ob praznikih noszi; tudi za oblačila presušiti, kar so čez zimo močirnosti nategnile. Vovnate oblačila se morejo več-

*) Prim.: »Vumne povesti« (9) v »rokopisni ostalini«!

krat čez lẹjtu zavol molov iztepsti, presušiti, inu na enim ne presuhim kraji hraniti. Maslu tiga mẹjszica je narbolši, narstanovitniši, inu se ima za zimo perhraniti. Raki so od zdaj notri do maliga šmarna nardebeliši, inu enu zdravu jẹdilu. Vlanšku sadje se more vsakidan preglẹdat, de se tu gnilu odloči. Kadar rèš cvede, takrat kurja žival rada piko doby; de se odverne, njẹj vsakidan vodnu koritu operi, novo vodo za pyti naly, inu enu malu kimelna v' to vodo verzi.

6. Opravila v' Rožnimcveti.

Zidovi zdaj narbòl sušẹ; zatu se morejo zdaj nove pečy postavit, stare preložit, zidat, bẹlit. Staru senú inu slamo posebej deni, inu narpoprẹd pokladi, kẹr nova merva kojnam notri do S. Mihẹla malu tẹkne. Plevẹl posuši, inu za zimsko klajo perhrani. Maslu rožencvẹta je še stanovitnu za hranit; kar se ga pak v' viszokeh planinah doby, je tu narbolši inu stanovitniši. Malenci ali moline, jagode, inu čẹšne so prav zdrave za jẹsti. En vuk za cẹlu lẹjtu je: de se ima zrẹlu sadje na en lẹp dan zjutraj, prẹjden sonce roszo osušy, obrati, ali otresti, inu na slami razloženu na hladnim kraji hranit; v' hiši, ali kjerkol ludjẹ spẹ inu prebivajo, nima ne sadje, ne kuha ležati; od tiga glava boly, parsi oslabẹ, inu je sploh zavol močniga duha inu močirnosti nezdravu. Prahe za ajdo orat; malnarske jẹzove popravit; kašte, plotove, za vodo odvračat, naredit; endivio, zimsko redkuv sjati; českzen povẹzat; čebul pohodit, de v' cvẹt negrẹ; kar se zdaj seje ali sady, lẹ po dažji sjati, saditi; drevesza, katẹre si slabu pomagajo, z' ovčjim ali kravjim starim gnojam obložiti; zẹlne flance med S. Primažam noter do S. Petra saditi; petelince še prẹd S. Jakobam kopunit. Polẹjti imajo vse živali merzle želodce inu trebuhe, po zimi pak gorke. Zatu se more gorku jesti inu pyti. Nevumni lẹ po občutenji svojiga gerla dẹlajo, inu hočjo na enkrat žejo vtopiti, kadar prav merzli studenc pyô. Oni ta po lẹjti merzli želodec prekalẹ, kakor de bi razbẹlenu želẹzu v' vodo vtaknili, kry ostekly, inu luknice, skuzi katere put vunlẹze, na naglim zatisnejo; taku v' njih vse v' zmẹjšnavo pride. Odtot so kašli, merzlice, zapertje tẹ jedy, jeterne, plučne bolẹzni, ali jẹtike. Prejden pyeš, se počaszi ohladi, usta z' vodo spéri, roke v' vodi vmy, inu taku po malim z' prenẹhanjam py.

7. Opravila maliga Serpana.

Zdaj so kojnski dnevi, vse dẹlu pride na enkrat z' kupam: košnja, žẹtuv, oranje, sẹtuv; vender se morejo druge

majnši opravila zraven tih dopolniti. Zęle, krompir, vertne zęliša se okoplejo inu z' parstjo obsujejo; na travnike se po snęni košnji v' časzih voda spuša; prešiče je tręba varuvat, de lan nejędô, tu je za nje strup; žrebęta se lę v' hladi na pašo spuste; kadar je sonce viszoku, se kojni inu krave v' hleve vženejo. Kumare se v' jęsihi za zimo hranjo. V' toplih dnęvih se je tręba od vina bôl deržati, inu zmasnu za vol slabosti tiga želodca jęsti; človek polęjti na meszi inu tušobi dolivzame, vročina ga vstroji. V' dažęvnih dnęvih se lan ruje inu rasla. Prędèn lan razgerneš, ga v' suši z' vodo pomoči, se lępši ostroji; taku tudi konople en dan v' vodi namoči. Čęšne, višne, rudęču grojzdiče za zimo nasuši. Golobe, pišeta, kokuši dobru varuj, kęr zdaj jastrob svojim mladim silnu jęsti yše. Tudi kna [1]) in dihur zdaj mlade imajo, zatu dobru pernato žival po noči zapęraj. Posli so od težkiga dęla trudni, daj njim bolši jęsti, inu njim vsaj jęsiha med vodo mešaj, de nebodo preveč same vode žlęmpali. Gledaj, de dekle nezaspę, kadar molzejo; inu de hlapci kojnam tudi ponoči klajo veržejo. V' planinah zdaj ny snęjga, muh, inu je obilna trava, zatu se živina tam dobru pasze. Rępo sjati, inu h' konc męjszica plęti.

8. Opravila velikiga Serpana.

Oblačila inu postele zupet presuši. Suknene, inu vovnate oblačila z' eno palco pretépi, inu izpraši, de molove gnęzda venpadejo. Tu dęlu se narbôl v' senci stury; sonce k' zvalenji tih molov pomaga. Šterne, buči, [2]) inu vodopelavci (rôri) se osnažjo, iztrębjo, inu popravjo. Prejden se globoke šterne trebio, se more ena peržgana luč na varùci notri spustiti; aku luč v' šterni vgasne, je notri sapa nezdrava, inu se more po tręblenji en męrnik soly na dnu vsuti, de sapo inu duh perpravi. Kurje jajca tiga inu prihodniga męjszica so narstanovitniši; zatu se morejo na zimo v' hladnih hrambah, v' pepeli, suhim pęski, proszi, ali otrobih hranit. Aku je potręba tu zdaj omlatenu žitu v' malin dati, taku taistu dobru posuši, sicer kruh rad plesnuje, inu je nezdrav. Popolnoma zręlu sadje je zdravu, nezręlu je silnu škodlivu. Iz tiga nezręliga sadja, katęru prezgodaj od drevja pada, se zna žganu vinu narediti; ali pak prešičam kuhati. Na vinu

---

[1]) = Kuna; (»u« izgovarja narod poluglasno; primeri instrumental: »kènó« v sestavku: »Od Gollobov, inu gollobnaka« na str. 27. te knjige.

[2]) »Buč«, -a, prav.: »boč«, hölzerner Kasten um eine Quelle.

glej, de nezavré, ali de na jesih negrę. Sladke vina se nepustę do zdaj v' sodih daržati, temuč lę v' sklęnicah, katęre se v' pęsk zakoplejo. Tudi na zęle, inu repo glej, de oszęnce omedeš; ali pak vsaku serce poszebej z' laškim oljam pomaži, taku bodo oszence prešle. Vinskih tert pirje obęraj, de bo grozdje ložej zorilu, pak vender ne preveč, ker perje tudi k' zorjenji pomaga inu v' suši grozdji sok daje. Tu perje posuši, je vsaki živini dobra klaja.

9. Opravila v' Kimovci.

Blatu inu dobro parst na pèšęne nive ali travnike vozi. Rèš, pšenico, zimski ječmen z' vlanskim sęmenam sej, de se zgodaj dobru vraste. Travnike, katęri slabu rodę, plitvu preorji, pognoji; z' detelo inu senęnim praham na pomlad obsej. Zęle obiraj. Na vertih korenje, špinačo vsej, de boš na pomlad zgodaj za kuho imel. Sadne drevęsa, katęre si vžę obral, nad korenino odkopli, inu z' drugo dobro parstjo obsuj. Suhe, od vejtra polomnene veje potrębi. Tę dobre hruške olupi, v' ocukrani vodi skuhaj, kadar se ohlade, jeh ven vzami, z' cukram potręszi, inu počaszi v' peči posuši; so dobre za bolne, inu stare ludy. Lan, konople otari, dokler so še jasni dnęvi. Otavo v' sončnim vremeni nezamudi. Aku hočeš vert ali nivo pred slano ohranit, moreš zjutraj pred soncam na več krajih na verti taku dolgu kurit, de sonce vert obseje; toplota inu dim tih ognjov brani, de en velik prostor okoli nebo slana padla. Dimnike pred zimo ostergaj. Raki niszo več dobri, ony debelost zgubę. Per obilnim sadji, kar čez sušenje ostane, stolci, pretlači, inu jabučni ali hrušovi mošt naredi; se pusti v' sodci hranit. Iz čęšpel se slivovica žge. Bezgove suhe jagode so dobre, kadar je truplu zapertu. Iz njeh se močnik skuha, kateri omečy. Melisza, peteršil, luštrik, krebulca, žalbel, solata inu druge vertnine imaš za zimo taku posušiti: otrębi, inu operi jeh čistu, posuši na rešetih, vender v' senci, ne na sonci; kadar so suhe, de se manejo, jeh deni v' kęlder, de odjejnajo. Potler jeh v' leszęnih predalih na suszim hrani.

10. Opravila v' Kosaperski.

Grozdja se nikar preveč nenajej, tudi mošta nezmasnu nepy. Starina je starina. Fantje naj ptiče lovę inu prodajejo; deklęta naj sadje naprodaj noszio. Sadje se more na slamo postlane police eden zraven drugiga razložiti, de dolgu terpy, inu se lahku tu gnilu odbére. Odperviga se more skoraj

vsakidan prebęrat. Kar ny za srovu hranit, se posušy. Kadar je zęle glavatu, ny treba čakat, temuč v' časnih suhih dnęvih posękat, inu zręzat. V dažji ny dobru zęle spravlat, radu v' kadi gnje; zgodaj se more spravit, de se pred mrazam skisza, v' mrazi malu kisza, v' zmerzlini nič. Lepi grozdi se obęszjo ali za zobat, ali pak za iz njih ob Božiči žlahtnu vinu narediti. Za rępo hranit notri do pomladi, skopli jamo v' tlá, naszuj rępe, na sredi jame postavi en kol, okoli tiga perveži en škumpnik, [1]) okrog škumpnika rępo z' parstjo zasuj poldrugi komolc debęlu, taku de vender škumpnik ven moly, de rępa dušik ima, na kol povęzni en lonc, de zamok notrinepojde. Taku se tudi korenje ali krompir čez zimo hrani. Kokušam daj kuhan ovesz, bodo rajši nesle. Svęče za zimo naredi. Mošt je nezdrav, se rad kamen inu vodenica od njega nastavi; tudi škoduje jętram, solzeni inu mehurju. V' kelder dobre parsty nanoszi, de se vertnine zimo [2]) v' njo nasadę.

11. Opravila v' Listovgnoji.

Na pojli, v' logih, inu snožetih mejnike z' mejači preglej; ali kęr jih ny, nove postavi. Zarašene nive spraši, de skuz zimo mraz plevęl pomory. Diviake za pomladanske cepę vsadi. Kokuši na gorkim darži, bodo pred nesle. Zelnate glave za sęjme hrani. Vinske terte na tla položi. Čebęle pred mrazam varuj. Iz dimnikov saje nasterzi, inu okoli mladih drevęsz obsuj. Pitana živina se zapored kole, de se drob počaszi vživa, meszu nasuši, inu klaja perhrani. Zdaj je zupet dosti vode za malinarje, tedaj pusti za cęlo zimo pšenične moke narediti, de neboš v' mrazi dolgu na mlenje čakat mogèl. Mast od goszy dolgu obstojy, se more za zabęlo na lęjtu hranit. Dober Gospodar zdaj prevdari, kuliku ima klaje, de vęj, kuliku se ima vsakidan živini pokladat; je premalu, taku se je vžę v' travi preskerbel, ali pak tolkajn zakole, kar si nevupa čez zimo prerediti. Na pomlad je piča draga, inu se ne plača. Po zimi kravam večkrat srove kisle rępe daj; kislino silnu rade jedô, inu nję od kužne bolęzni ohrani. Topli, snažni, suhi hlev je po zimi polovica klaje. Vsakidan dvakrat ga presapi, kadar napajaš. Per sončnim vremeni pusti živino ven, pusti vrata odperte, inu kadar živina sama od sebe notripojde, jo zapri. Merjasca k' svinam spusti, de bodo zgodaj mladi. Aku pa hočeš dvakrat

---

[1]) »Škumpnik«, navadno: »škopnik«, der Schaub (Bund) Stroh.

[2]) Pred to besedo je menda predlog (»čez« ali »na«) izostal.

v' lęjti mlade prešiče imeti, taku ob S. Lukeši merjasca perpusti; bodo ti pervi okoli svęjčence padli; drugič ga ob S. Gregorji perpusti, boš imel tę druge ob Kręszi.

12. Opravila v' Grudni.

Meszu se zdaj inu prihodni męjszic narbòl posušy. Okna per keldrih v' velikim mrazi z' kojnskim gnojam zakidaj. Vodopelavce per šternah, inu mlade repe z' slamo povęži. Aku meszu, jajca, sadje zmerzne; pusti taku dolgu v' merzli vodi ležati, de se led venpotegne, inu okoli njih naredy. Kadar si v' noge ali roke ozębil, darži obute noge en časz v' snejgi, potlej v' merzli vodi, kadar se v' vodi parstji omajô, se izuj, hodi bosz po hiši gori inu doli, de noge same odsebe tople postanejo. Taku se tudi en nepredolgu zmerznen človek oživy. Se dęne v' snęjg, potler v' vodo, de lęd okoli njega venstopi, potler se more z' suknam na vsih udih dargniti, med tim pak v' njega pihati. Kruh pred merzlino varuj, se vpade, rad droby, inu netękne. Gorkiga kruha nejej, zobę kaly, inu v' želodci cmoke dęla. Brinovc inu žganje je zdaj časz žgati. Družina rada, kadar ob Božiči preč gręẹ, živini preveč klade, pogledaj za njo. Mladim tęletam po zimi pod jezikam rade bęle pike ali korenine rastejo; tę z' ojstrimi klęšami odšipni; rano pak z' vodo peri, katęra je z' stolčenim česnam, soljo, inu z' jęsiham namęšana; tu sturi vsakidan dvakrat, dokler se nezacęli. Prešiče dobru paszi, če jih zamudyš, jih boš po tim tešku v' stan perpravil. Aku pitani prešiči radi nejedô, njim daj na peči dobru posušeniga ovsza zobat. Ikrastim svinam daj za en stręl stręlniga praha. Čebęle dobru zamaši, de v' snejgi ven nelęjtę. To družino, katęra je ob Božiči na novu k' tebi prišla, dobru podvuči, inu vse navade per tvoji hiši pokaži.

Hišne opravila.

II.

(Iz »Velike pratike za tu prestopno lejtu 1796«.)

Počèno lončeno poszodo zacelit.

Zmešaj živiga apna, jila inu lanęniga ojla tuliku, de se iz tiga kakur enu testu naredí. Z' tim zamaži póč ali špranjo v' tęj počèni lončęni poszodi, inu pusti, de se nekatere dní na lufti posuší; potlej znaš v' nję kuhati, bode dobru daržala kakor popręd, kadar je cęla bila.

Pomoč, kadar se n' hoče puter v' pini vmésti.

Vzami eno pęst solí, raz-topi jo v' mlačni vodi, inu tako slano vodo vlí v' pino, se bode zdajci vmedlu. Pinęnu mlęku je preslanu, inu ní za píti; maslu pak nič solí na se nevzame.

De se mleku nevsiri.

Rastajaj očisten potašen v' tulikaj vodi, kulikur je potašna. Od ti ga spusti v' eno latuvco pętnajst kapel, inu mlęku prekuhaj; taku se nebo mlęku tudi v' veliki vročini ne vsirilu, ne skisalu.

V' vodo globoku vidit.

Pusti nekatęre kaple ojla na vodo kanit, bodeš skuz[i] mręno, katęro ojle nad vodo naredí, globoku vidil. Taku dęlajo ribiči, katęri mišelnè lovę; vender kęr se mręna v' kratkim razgubí, morejo večkrat na novič kanit.

Mrovle od drevja odgnati.

Aku smerdęčo inu gnilo človęško vodo enekrat okoli drevesza oblieš, bodo mrovle jejnale na drevu hoditi, ker je njem ludska voda silnu zuperna. Tudi je dobru pepęla okoli natrosziti; vender se more pepęl na novu potręsti, kadar ga dež, ali ròsza pomorí.

Pomoč, de pšenica nebode snetjava.

Semęnska pšenica more enu lejtu stara biti, taku, de ta lęjtas perdelana se še lę k' lęjtu na jeszen sęje. Čez zimo se lę eno dlan debęlu v' žitnico naszuje; na pomlad kakor hitru ta pervi sok v' smręke pride, se narężejo po pędi dolge smrękove veje, inu se po konci v' to eno dlan debęlu naszuto semensko pšenico prav gostu nasadę. Taku ostane vse vkup brez premęšanja do jeszeni notri do časza te sęjtve. Tu je znajdel en kmet v' švędovski deželi.

Jeszih lahku hitru narediti, inu dolgu brez kana obdèržati.

Natoči pol verča vina; ravnu tuliku merzle vode, déni kuhat; pak nepusti popolnoma zavręti, ampak kadar vžę kapice poganja inu zavręti hoče, jo taku vročo v' verč med vinu vlí, de bo verč poln. Zamaši ga, inu postavi na toplu; v' nekatęrih dnęvih se bode jesih zadęlal. Kęr pak jesih rad kanast, inu potlej zupęt sladek postane; taku ga moreš, kadar

je vžę hud, v' sklęnice, tu je glažovnate flaše prelíti, flaše v' krop, katęri v' enim kotlu vré, notri postavit, de se v' vręlim kropu vsaj ene pol ure močnu prekuha. Taku se pustí jesih v' flašah več lęjt dèržat; je hud, inu nikol mręnast, ali kanast nepostane.

Žajfa iz praprata.

Kmętje v' engelendarski deželi žajfo za svojo domačo potrębo taku narędę. Naberejo veliku prapreti, kadar je suha, jo per tihim vremęni v' eni v' tla skopani jami sožgó. Pepel od tę prapreti pomočjo z' lugam, narędę iz njega kępe, katęre na dilah posušę, inu namęst žajfe v' perilu imajo. Ta žajfa obstojí dolgu, je dobra za perilu, inu nediší nevsęčnu, kakor druga žajfa.

Od Gollobov, inu gollobnaka.

Golobnak more pred dihurjam, mišami, kènó, inu mačko dobru obvarvan biti; more pruti jutrajnim soncu viszoku stati. Golobje so radi na viszokim; zlasti ti višnovi golobje, kateri so od divjíga plemęna. Ti so, kakor ti divji, plašni, inu radi déleč okoli sebe vidjo, zatu jim viszok golobnak dopade. On se more tedaj na konc hišniga paža gori pod slęmenam iz dobru vkup špuntaneh dil naredití, de obena miš skuzi nemóre. Na obe strani se napravjo predęli za gnęzda, dolgi, kulikur se z' roko notri dosęči móre; golobi lubjo viszoku, prostornu, inu tamnu gnęzdu. Zvunaj pred golobnákam napravi z' dil en paž pruti burji, inu krivcu, de se bodo tudi ob časzu merzliga vęjtra pruti soncu lahku gręli. Golobnak večkrat osnaži, z brinjam pokadi, inu glej, de nebo kakušen mertvi mladič notri trohnel, zakaj golobje smrad sovražjo. Te skazene jajca preč verzi; one se na tim spoznajo, de so vselej lę merzle, de slih golobica na njih sedí. Nikar jim nepotrebniga nepokoja nedelaj; hrup ogluši jajca. Kadar jim kladeš, jih pokliči z žvižganjam; žvižg jih majn splaši, kakor vsaku drugu klicanje. Vsakdan koritu pomí, inu drugo čisto vodo za piti nalí. De nebodo razbrozdali, postavi na koritu en z' zadosti velikimi luknami prevertan pokrov, de z' glavo lahku do vode morejo. Nar rodovitniši, inu pred jastrobam varni golobje so ti višnovi od tiga perviga pomladanskiga gnęzda. Po lęjti so golobje tatję, inu živę od kraje. Po zimi se morejo v golobnaki prerediti, inu grę na vsakiga goloba zjutraj eno pęst, popoldan eno pęst žita. Ta narbolši klaja je zmesza od boha, graha, ječmęna, inu pšenice vsakiga na eno męto. Ječmen je sicer zadosti,

vender golobje od njega nimajo taku dobru meszu. Ovesz kratku nikar ní za golobe.

Krompir ponoviti, kadar nerodoviten postane.

Krompirjovu sejme je v' tih malih jabukah, katęre na njega zelišu zrastejo. Pusti te jabuka dobru zoriti, odręži jih z' zelišam vred, jih še v' senci obeszi, de se dobru prezorę, inu mehke postanejo. Potlej jih na papirji raz-tlači, de se zerna same v' svojim soku na papirju posušę. Na pomlad v' majniki jih v' rahli, inu gnojni pàrsti vsej, bodo per toplim vremęnu, v' trih tędnih, pognale; aku je pregostu vsjanu, presadi nekatęre drugám. Na jęszen vunskopli te male krompirjove jabučica; na drugo pomlad jih vsadi, jih po navadi glęštaj; bodo precej debele zrasle; v' trętjim lęjtu dobę svojo popolnoma debelost. — Taku se more vselej krompir ponoviti, kadarkol ta stari vžę v' veliku lęjtih nerodovitèn postane.

Bogate zalóge v zemli ležę;
Nevtrudni kopači mačka dobę.

Hišna opravila.

III.

(Iz »Velike pratike za to lejto 1797«.)

Po lęjtu meszo ohraníti.

Déni meszo na kosce raz-sękano v' kislu mlęku, pusti ga notri ležat; drugi dan ožmi meszò, verži mlęko proč, inu nalî gor drugiga kísliga mlęka. Potlej se zna vsaki drugi dan mlęko ponovíti. Pręden tako meszo kuhat perstáviš, ga pusti pol ure v' vodi stati, de mlęčni duh venpotęgne.

Smerdliva jajca spoznati.

Deni kurja jajca v' vodo; ta smerdlíva plávajo, ta frišna vtónejo.

Oszęnce pregnáti.

Za oszęnce pregnat se je velíko skuszilo, al malo je pomagalo. Dobro je rępo škrofíti z' vodo, v' katęri so bile saje raz-topléne, inu hud jęsih permęšan. Narbólši pak je, oszęnce omętat, kjęr se muja plača. Če so otroci per domu, naj jih omętajo vsakdan tólkokrat, kólkerkrat jęsti proszjo; kjęr so

lę odrášeni, bodo z' drugim dęlam več zaslužíli, kakor z' omętanjam.

Svinc, inu cin brez zgube topíti.

Per raz-toplénju cina, inu svinca se po verhu koža naredí, katęra vsa v' pepel pride; de se nebo narejála, perdéni túliko loja, dę bó en perst debęlo goristál.

Če imaš kaj tákiga pepęla od cina ali svinca hráneniga, ga zgnedi z' lojam inu stólčeno smolo vkup, to vse raz-topi na žerjávci, se bo zupęt v' svoj metal preverníl.

Pomoč, kader od tobáka jezik opáhne.

Raz-tajaj solítarja na vodi, inu to solítarjasto vodo v' vustah en časz derži, bode jezik splahnil.

Šilkrote zdrave ohraniti.

Potópi šilkrote vsak tęden enkrat v' frišno vodo skuz eno minuto časza; bodo vędno zdrave ostale; če je tudi katęra vže kermižláva inu bolna, se vender skuz potoplénje v' frišno vodo zupęt ozdrávi.

---

7. Posebni mittelni.

(Iz »Velike pratike za tu prestopno lejtu 1796«.)

Oderte drevesza zacelit.

Vzami en pehar mehkiga kravjeka; pol pehara moltra od starih zidov; pol pehara pepęla; en šestnajsti dęjl pehąra od čistiga pęska. Molter, pepel, inu pęszik morejo tanku presejani biti. Vse tu se more vsa mertva koža notri do živiga čistu obręzat.*) Med vsim narpotrębniši pak je, de se živa koža per krajih taku gladku poreže, de nič roba ali grabna ne ostane, ampak, de je vsa rana kakor ena gladka planava. Tukaj gori se namaže ta zgoraj popiszana mavta taku dębelu, kakor je koža takiga drevęsza debęla; inu se per krajih lępu tanku izpęle notri do vunajne mertve kože okoli rane.

Imaj perpravlen suh presejan pepęl, v' katęriga si permęšal en šęsti dęjl praha od stolčenih sežganih kostí. Z' tim taku vkup zmejšanim praham potręszi obilnu to na drevęszno

*) Nedoumnost tega stavka je zagrešil najbrž tiskar. izpustivši jedno ali več besed.

rano namazano mavto, pusti pol ure vse per miru, de bode prah časz imel, mavto sušiti. Čez pol ure zupęt tiga praha natręszi, ter ga lępu z' lahko roko dargni, inu vženi. Tu potręszanje, inu dargnenje se more taku dolgu ponovlati, dokler mavta kakor ena glatka, inu suha koža postane. Koža bode počaszi vkup raszla, inu mavto per kraju odlušila; se more tedaj mavta večkrat pertiskat, inu per krajih zamazuvat, zlasti po vsakim dežju, kadar je mehka, de nebode luft, inu zamok vso mujo popačil. Zatu moreš nekaj mavte hranene imęti; de njej pak luft moč nevzame, inu neposuši, jo moreš z' ludsko vodo taku zalivat, de bo čęz stala. V' to mavto je dobru enu malu kręde, ali zdavnaj ogašeniga apna, ali gipsa perdjati; ti perstavki jo stanovitniši pred dežjam naredę. Tudi je med prah za potreszat dobra kręda ali gips, kęr se rajši prime inu derží.

Tu je znajdel Forsyth Engelendarskiga Krajla vertnar; inu kadar je bilu za dobru poterjenu, je njemu kral tri inu trideszet tavžent goldinarjov daroval.

Železu pred rujo obvarvati.

Razbęli žeble, sekiro, ali drugo železnino v' žerjavci. Vzami železu z' klęšami ven, pomaži ga z voszikam, inu ga nad žerjavco derži, notri, de se kaditi jęnja.

Pusti ohladiti, inu še enkrat taku sturi, taku bode z' dobro odejo zuper rujo prevlečenu. Še terdnejši je, aku razbelenu żelęzu namęst voszika z' govejimi parkli inu oljam odergneš, inu po zgoraj popiszani viži nad ognam daržiš. Tudi je za žeble per čolnih inu barkah zadosti v' samim olju razbęlene žeble pomočiti.

Kérte pregnati.

Položi v' kertine mertve rake; kadar gnió, kerti smradu neterpę, inu proč bęjžę. Korjandrovu zęliše jih tudi prežene, ali pak dobru kuhanu korjandrovu sęjme, aku se v' kertine dęne.

Móle iz žita pregnati.

Polóži gori na žitu frišne konople, se bodo moli čez noč polnu na nję nabrali; drugi dan neszi konople ven, inu jeh ottreszi. Položi te ottręszene, ali pak druge konople zúpet na žitu, inu taku dęllaj nekatęre dní, boš vse mole iz žita venzneszèl. Aku so suhe konople, gręde sicer dęllu tudi od rok, ali bòl počaszi.

Pomoč, kadar se en vud spahne.

Narpoprẹd se more vud v' sklep nazajdjatí. Potlej se pomóči ena ruta v' ogrẹtim jesihi, se gori položi; inu taku se gori poklada, notri, de se bolši čuti. Zraven tiga je dobru ta spahneni vud večkrat gibati, inu z' suho roko, ali z' eno flanello dargniti, de zupẹt lẹpu vlẹže.

Černe mole iz žita pregnati.

Raz-topi gmajn vitriola v' vrẹli vodi, inu ga dobru mešaj; z' to vitriolovo vodo se more žitnica po tlah inu po steni pomočit, ali dobru poškrofit; taku se v' nekaterih dnẹh ne slẹdu od černih molov več nenajde.

---

8. Gospodinske opravila.

(Iz »Velike pratike za to lejto 1797«.)

Gospodina ima narpoprẹd znati dobro kuhat; dobro dišeče jẹdi naredit; ne premalo; ne preveč; ne zapravlivo; ne dan na dan enake jedíla. More tedej imẹti mnoge sorte sadje, sočivo, meszenino, perpravo, inu zabẹlo per rokah, de lahku zdrave jẹdi napravi. Pametni ludje jedô lẹ zató, de življenje inu zdravje ohranio.

Kader sadje obilno rodî, se ima posušiti, inu za druge nerodovitne lẹjta kaj perhraniti; de bode z' kom špẹndio premeníti. Taiste jẹdi je trẹba narvečkrat kuhat, katẹre družína nar-rajši jẹ. Družína bode pak tudi rajši pridno dẹlala.

Pridne gospodine skerbẹ, de je vert zgodej na pomlad z' vsesorte zelenínọ napolnen, z' katẹro se jẹdi premenẹ, ali prijẹtne naredẹ. Čez zimo se take vertnine v' toplih kẹldrih v' pàrst nasadẹ, de je tudi po zimi kaj zelenáve za kuhinjo. — Zẹlnate glave za kapuzno sẹme se ob S. Martinu na vertu globoko vsadẹ, v' mrazu iz slamo pokríjejo; na pomlad se glave križam prerẹžejo, de kapuz zamore vengnati. V' kẹldrih glave al gniô, al pred časzam poženô.

Goveja živina tudi stojî pod skerbjo tẹh gospodin. Krave je trẹba snažno deržat, štriglat, inu, kadar so nečẹdne, oprat. Prah jeh morî, nesnàga mèdle nareja, uší redî, mlẹko kazî. Hlẹv nej bo snažno deržan, pajčine večkrat omedéne, gnoj spruti ven kídan; inu vselej dosti nastlano; sicer živina rada bolẹha. Hlẹv nej bode tudi vẹlban, ali saj strop obrajhan; de

bo pred ognjam varn, inu de sèno od živinske sape nezdravo nepostane.

Telęta za pleme se vzamejo od tęh žlahtneh krav, katęra so zgodej k' mal po novim lejtu sturjéna; šęst tednov naj sesajo, potlej se odlóčjo, inu na toplim v' hlęvu po zimi ohranjo.

Kader krava tele ima, se ji bolši klade, šęst tędnov pręd, inu šęst tędnov potlej. Kader sturî, se ji skuz en tęden vsakdan ta piača daje: namreč, deni v' škaf en pehar moke, eno pęst solí, drobno raz-ręzane rępe; vse to z' vręlim kropam popari, premešaj, inu kader mlačno postane, daj kravi popíti.

Žehtar, cedílo, latovce vsakikrat z' kropam pomí; pręden molzeš, vime z' čisto vodo opéri. Pomíto mlęčno poszódo dobrò posuši al na soncu, al per peči, de nebode mlęko zuperno dišalo. Preden molzeš, si roke vmí. Pręden mędeš, pinjo z' kropam oplakni; mésti se more vędnò v' enako vižo, ne zdej počaszò, *) zdej hitrejši. Po lęjt se bòl počaszò męde, po zim hitrejši. Ako se ne hoče vmesti, tok raz-topi eno pęst solí v' mlačni vodi, jo v' pinjo vlí, se bo k' mal vmedlo.

Srovo maslo, ali putèr se more dobrò oprati, inu vtlačit, de vse pinjeno mlęko venpride, sicer se grębe kiszajo, inu červive postajajo, če se zdajci maslo neskuha. Skuhat se ima vselej obilno, je stanovitniši, inu se ložej prodâ. Glej, de nič tropín mej maslo nepride, de nebode plęsnuvalo.

Obena gověd se nima zaklat, ako ni bila popręd pitana. Katero pitaš, jęj daj zjutra zgodej eno oblódo; ob osmi uri suho sèno; ob poldnę zupęt oblódeno piačo; popoldan na vsake dvę ure en malo suhiga sèna. Obloda ima vselej oszolena biti, de živina rajši ję. Piače se dâ vselej obilno. Za posębno pitanje se odbére ta jęša živina.

Prešiči so nekateri ikrasti; takih meszo je nezdravo. Ta bolęzen se na očęh poznâ; ikrast prešič ima rudęča inu krivava očęsza, zdrav pak lepó bęla. — Ti mali prešički včaszó volčje zobę imajo; to se poznâ, kader jim jęd iz rivca letî, inu teškò žréjo; ti zobję se z' klęšame odšipnejo, inu popilio.

Preszica za pleme more imęti širok križ, doli visioč trębuh inu vušesza, dosti sésecov, viszok rivec, dolg život, prędne noge niske, zadne viszoke; inu nesmę biti huda, temuč krotka.

---

*) T. j. »počasu« (»počasi«). mestnik z gorenjsko končnico, ki rabi n. pr. tudi Koseskemu v njega prvem slov. proizvodu: »Potažva«: »na temo sveto,« »na zraku černimo.«

Prešičam se more z' verstjo klasti, nesmejo nikol stradat, pak tud ne pod noge metat. Rosza, inu hudo vreme jim posebnò škóduje; torej se nimajo venspustit, prẹden rosza neodjide, inu per hudim vremẹnu zdajci v' svinak vgnat. — Prešič nebode nikol čist špeh imẹl, ako bode en časz z' ene sorte žitam pitan, potlej pak z' drugo; takih špeh bo po srẹdi mesznat. — Namóčena turšica jih dobro oppíta; ròž [1]) nî za prešiče. — Kislo mlẹko radi žrô, inu siradko; kar jim tudi dobro tẹkne.

Kokušam se od jeszẹni notri do noviga lẹjta dobrò klade, de rajši neszô; po novim lẹjtu pak se daje majn, de nepostanejo predebẹle, kẹr take nehočejo rade nesti. — Konople, inu sẹme od kopriv jeh rodovitne sturê, ako se jem včaszò en malò dâ. — Korito, iz katẹriga pute piô, se vsakdan osnaži, inu lẹpa čista voda nalié; od nečẹdne vode piko dobẹ. — Ena dobra kokuš znesze v' enimu lẹjtu čez sto jajc. — Bẹle pute imajo narslajši, inu narbòl bẹlo meszo. — Katerim grebèn doli čez očí viszi, niszo pred jastrobam varne, kẹr grebẹn očí zakriva, inu tudi jẹsti nevidio. — Puta večdẹjl začne nesti, [2]) potẹm, kader dvajszet jajc znesze. — De rajši valẹ, je dobro v' vinu omočeniga kruha jem dajati. — Ta perva jẹd za majhene komej zvalene pišike so v' terdò kuhana raz-sẹkana jajca; ali pak v' mlẹku namočena pogača, inu kaša.

Pura začne jajca nesti pruti pomladi; jih znesze per petnajst, inu potẹm lẹže. Puri se morejo spruti jajca prečpobẹrat, de jih nestare, vender se vselej eno jajce pustî, de nezačné drugám jajca nosziti. Ako hočeš, de nebode pura per pẹtnajstih jajcah valiti začẹla, temuč, de bo še več jajc naneszla, katẹra bi se kokušam valiti dala; ispodi puro iz gnẹzda, njẹ trẹbuh z' merzlo vodo zmoči, inu jo na dvoriše iz-ženi. — Kadar lẹže, postavi blizò gnẹzda piti, inu jẹsti; de nebode predolgò stradala, kẹr pure rade več dní brez jẹdi na gnẹzdu ostanejo. — V' štirih tẹdnih zvalî svoje mlade; jemli jih zapored spod njẹ, deni na gorko, de jih nebô razterla, dokler vsa jajca izgodî. — Tim novìč izvalenim púričam daj eno zerno popra požrẹti, inu jim ene krati z' žganim vinam noge pomoči; bodo tèrdniši postali. Terdò kuhana, raz-sẹkana jajca so njih perva klaja; mej vodo se njim dobriga vina perlie; vino z' vodo permẹšano je za nje vselej dobro, kaderkol jih slabost obhaja, ali kadar so kaj

---

[1]) = Rèž. — [2]) Pač le pomota m. »valiti«; prim., kar se pripoveduje bolj spodaj o goseh.

od mraza premerli. — Mladi purmani dostikrat dobę pod jezíkam majhene mehúrje, tudi okoli koreníne per rępu; jih je tedej tręba včaszò preględat, mehurje flętnò ódręzát, inu vode pit dati, v' katęri je živo voglje ogašeno bilo. — V' sedmih tędnih jim začne njih žlezasti grebęn rasti, takrat se jim bolši klade, inu klaja z' vinam polie; kęr ob tim časzu radi oszlabę. — V dežju, inu v' roszi se nesmejo na pašo gnati; jim silnò škóduje. — Včaszò pura dvakrat v' lęjtu lęže; inu takrat začne v' malim serpanu zupęt jajca nesti; jo znaš pustiti zléči, ak se nebojiš mujo z' tim mladim po zimi imęti.

Slišim, de na dolenskim znajo kokuši ręzat, ali kopúnit, de se tedaj to po celi deželi raz-glaszî, bom to vižo popiszal: kokúš ima zadej pod rępam notri pod kožo eno bęlo kúglìco, kakor en majhen lęšnik veliko; tukej se pęrje lepó oskube, se z' ojstrim nožam preręže skuz dvojo kožo, tako dolgo, kakor je ta znotrajna kúglìca dolga, tam notri je máternica, ona se od spodej z' perstam en malò ven potisne, inu iz škarjame odręže. — Katęri kokúši ręzat neznâ, nej se popręd per zaklaneh putah vučî, de bo per živeh to sturiti znal. — Rana se nezašíe, kakor per kopunih, temuč lę z' pepęlam potręsze, inu z' maslam pomaže; kokuši se rade zredę, inu se dragó prodadô, zlasti, ako so pítane. — Se pak kokuši, inu kopuni tako pítajo: proszęna moka, inu srovo maslo ali puter se zvečęr z' mlačno vodo vmęszio, čez noč se na toplim ogerneno deržî, drugi dan se z' perdjano proszęno moko testó vgnede, se naredę fácelni, z' katerimi se žival vsakdan trikrat píta, zjutrej, ob poldnę, inu na večęr. Vsak facèl se per pitanju spruti v' mlęku pomóči. Za piačo se samo srovo mlęko daje. Kokušam se da majn, kakor kopunam; racam inu purmanam pak več. V' trih tędnih je žival dosti tolsta; more pak cęl časz pod loncam podvęznena, ali sicer na tèsnim deržana biti.

Gosjak se od gosî v' tim raz-loči, de ima vikši noge, inu de močno vęka, kadar ga za glavo prime; gosz pak majn vęka. — Goszî rade sem ter kje jajca popúšajo, zato jih je tręba zvečęr pošlatat, ali imajo v' sebi jajce, jeh v' hlęv zapreti, inu zjutra ne pręd izpustit, dokler niso v' hlęvu znesle. Kader bodo imęle na tim zbranim męstu dva ali tri jajca, potlej ní več skerbi, kęr potęm na tim kraju neszô. — Gos okoli dvanajst jajc znesze, potlej valiti začne; zvalí v' štirih tędnih. — Gosim po lęjtu ene múšìce rade v' vušęsza zlęzejo; tę jih kolejo, goszi začnejo po malim pit, inu jęst; inu vertaglávo postájajo. De se to nepergodí, se jem mórejo

večkrat z' oljam vušęsza pomazat; kader so pak žę vertaglave, se njem olje notrivlie. — Peręsza za piszanje se gosim lę spodej po srędi perętníc na vsakih oszem tędnov izpulio, na koncu pak se pustę, de letęti, inu pred sovražniki bęžat mórejo. — Gosi se pitajo z' túršìco, katęra je v' oszoleni vodi tuliko vręla, de se je omečila. V' vodo za piačo se jem pęska verže, ali se pak voda z' živim ogljam ogaszî.

---

9. Podvučenje od rajtanja.

I.

(Iz »Velike pratike za tu prestopno lejtu 1796.«)

Rajtanje je ena zastopnost na štivilu. Štivilu se dęla ali v' glavi, ali pak skuzi piszanje teh cifèr.

Iz glave rajtat je tešku, pozablivu, inu zmótiji podverženu; skuzi cifre pak lahku, stanovitnu, inu brez premóte.

Kaku se cifre pišejo, inu imenujejo, najdeš v' plateltofi. *) Med temi je ena kakor enu kolu (0) z latinskim imęnam: nulla, katęra se zna krajnsku imenuvati: nobena, kęr ona obeniga štivila nepomeni, temuč eno nepričnost, ali nebitje eniga štivila na taistim kraju, kęr ona stojí; kakor bodem čez enu malu bòl razločnu povędal.

Rajtanje se na pęt viž dęla. Lejtas bo govorjenje lę samu od tę perve vižę. Ta perva je štivenje, katęru vučí, več cifer vkup izréči.

Kadar se lę ena cifra zapiše, taku pomeni, de je tulikukrat ena, kakor je taisti cifri ime. Kadar pak več cifer za pored vkup stojo, takrat je ta zadna per desni roki tulikukrat: ena, ta druga od nję pruti levici je tulikukrat: deszet; tretja: stu, četerta: tavžent, pęta: deszet tavžent, šesta: stu tavžent, sędma: milion, kulikur je nję imę.

Potler pride deszęt miljonov, stu miljonov, tavžent m. deszęt tavžent m. stu tavžent m. potlej bilion.

Tedaj per štenji se ględa, na katęri stopini od desnice pruti lęvici ena cifra stojí. Ta perva od desne roke pomęni samice; ta druga od nję pruti lęvici pomęni deszetice;

---

*) = Fibel, knjižica. iz katere so se učili šolarčki brati in številke poznavati; beseda »plateltof« (tudi: »plateltaf«) je prej ko ne spakedrana iz nemškega: Blatt-Tafel (Blättertafel).

tretja stutice; četerta tavžente, inu taku naprej. De se veliku zapored stojęčih cifer brez pomóte izréče, je potręba enimu začetniku ene znamina per cifrah narejat, inu zraven te beszęde govorití: ena, deszęt, stu, tavžent.

Pod ena, deszęt, se potegne serp (‿), pod to trętjo, katęra stutice pomęni, se postavi ena vejica (,), nad to četerto se postavi pika (.) inu pomęni tavžente.

Postavim pričeočiga lejta štivilu jimaš taku znaminnvat 1796, zdaj pak od lęve pruti dęsni takú izreci: en tavžent, sedem stu, devetdeszet, inu šest.

Dam en drugi izględ: 2784 se izreče: dva tavžent, sedem stu, oszemdeszet, inu štir.

Kadar je pak še več cifer, takrat se pod to četerto, katęra ima piko nad sabo, zupęt začne pruti tęj pęti en sęrp vlęči, de se vej, de ta četerta pomęni samíce, inu ta pęta deszetíce od tavžentov. Pod to šęsto se postavi vejica, inu pomęni stu tavžente; nad sędmo tudi ena vejica od zgoraj, kar pomeni milione, postavim: 7456346.

Se izreče: sędem millionov, štirstu, šest inu petdeszet tavžent, tristu, šest inu štirdeszęt.

Kadar na enimu męsti eniga štivila ní, takrat se more tamkaj zavolo stopine tęh drugeh cifer ena (0) nulla, tu je obena postavit, de tę druge cifre svoje velanje obdèržę.

Kakor postavim, če ni nič več zvunaj samu deszet, taku moreš na timu mestu teh samic 0: postavit: inu taku piszat 10 tu je: enkrat deszet.

Aku hočeš zapiszat: stu inu trí, taku moreš tri cifre postavit, inu kęr je sicer stutica inu samica, pak ne obena deszetica, se tedej na męsti teh deszetic 0, zapiše. Tedaj taku: 103.

Še en izgled: če hočeš piszat tri tavžente, piši taku: 3000. Ali deszet tavžent, inu dvajszet, se piše taku: 10020.

Iz tih izględov vidiš, de ta cifra obena, ali latinsku nulla more zatu tamkej stati, ker se nič ne šteje, de drugim cifram to pravo stopino naredí. Aku tešku zastopiš, si pusti od eniga zastopniga pokazati, taku ti bode pričeoče podvučene k' malu zastopnu postalu, inu bo tebe na vsake sorte piszanu štívenje prav izréči napelalu.

II.

(Iz »Velike pratike za to lejto 1797«.)

Lętas pride na versto ta druga viža tiga rájtanja, ta se imenúje: vkup-števénje.

Vkupštevénje vučî več šûm *) v' eno šumo vkup postavit.

Kakor postávim: včeraj sim vendal pęt soldov, donès pak štír; kúliko to vkupznésze? De se to zrajta, postávi eno šumo pod to drugo, to je 4 pod 5. Pod to spodno narédi en potezáj; zravèn govóri takó: štir inu pęt znesze devęt; inu podpíši pod potezájam to cifro devęt; postavim:

5
inu
4
je 9 štir inu pęt je devęt.

Kúlikur šûm je za vkupštęti, se mórejo vse ena pod drugo zapiszat, pod narzadno potezáj naredit, vkupštęt, inu cęla šuma pod potezájam postavit, taku:

2
3
1
2
8

Se izreče: 2 inu 1 je 3, 3 inu 3 je 6, 6 inu 2 je 8.

Kader so šume z' več cíframi, se mórejo samíce pod samice, deszetice pod deszetice, stotíce pod stotíce, tavženti pod tavžente piszat. Postavim: včeraj sim skúpil 124, donès pak 75 rajnšov; hočem vędit, kúliko vkupznęsze.

Postavim: 124
75
199

Kader pride v' vkupštevénju ene verste več vkup, kakor devęt, takrat podpiši to zadno cifro zdolaj, tę druge štej k' tęj prihodni versti; inu kader vžę obene verste nî za vkup štęti, postavi zdolaj vso vkup-potęgneno šumo; postavim:

9745
457
10202

To štejem taku vkup: 7 inu 5 je 12; dvojko, katęra je ta zadna cifra od 12, podpišem, to predno 1 štejem k' de-

*) Šuma = die Summe.

szetícam, inu rečem nadalej: 1 inu 5 je 6, 6 inu 4 je 10; nullo podpišem, 1 pak štejem k' stotícam rekoč: 1 inu 4 je 5, 5 inu 7 je 12; dvojko podpišem, 1 pak štejem k' tavžentam rekoč: 1 inu 9 je 10; te deszęt popolnoma podpišem, kęr nî nič več cifer dalej ze vkupštęti.

Tukej dam nekatęre izględe:

6	7	9	14	67	4560	3640	3456
3	8	7	31	84	7089	709	6377
9	15	6	45	151	11649	88	4863
		8				6	14696
		30				4443	

Sim vendal:

v' Prósencu . .	23	rajnš
v' Svičanu . .	16	„
v' Súšicu . . .	18	„
v' m. Travnu .	20	„
v' v. Travnu .	19	„
v' rož. cvętu .	25	„
vkup .	121	R. v' pol lęjta.

Lętas sim prodal:

platna za	316	R.
pšeníce	274	„
ajde	94	„
sočive	35	„
sim prejel vkup	719	R.

Katęri hoče rajtengo pelati, kúliko vsako lęjto vendâ, inu notrivzame, si znâ v letęj pratiki na tim bęlim papirju vsakdan pruti zapiszuvat, inu dvę verste tako naredít:

V' Prósencu

Dan	Sim vendal	R.	Pet.	Sold.	Dan	Prejęl	R.	Pet.	S.
3	za en kožuh	5	1	24	12	za 12 męrnikov pše-			
5	za úsinje	12	2	15		nice , ...	28	2	2
14	za suknó	11	—	26	15	za 9 lahtí platna . .	15	1	24
25	za eniga vóla . . .	54	1	18	20	za 18 męrnikov pše-			
27	žnídarju lon	1	2	—		níce	43	—	18
29	šúštarju	—	2	25	—	za 3 męrnike ajde . .	3	—	27
	Vendajánje vkup . .	86	2	18		Noterjemánje vkup .	90	2	21

Per vsakimu męszècu se tako zapišuje; na konèc lęjta pak se od vsih męszècov šume vkuppotęgnejo, de se zvę, kúliko znesze vendajanje inu noterjemanje cęliga lęjta.

Kader solde vkupštéješ, inu najdeš, de zneszô čez eno ali več petíc, štej petíce k' petícam. Ravno tako, če petíce kaj rajnšov zneszô, deni rajnše k' rajnšam, kakor ta zdaj pokázani izgled vučî.

10. Pergodbe.

(Iz »Velike pratike za tu prestopno lejtu 1796.«)

Pogorẹlci ene vaszí pošlejo dva moža almožno pobírat. Ta dva prideta enu jutru na dvoriše eniga bogatiga kmẹta, katẹri je ravnu pred hlẹvam hlapca krẹgal, de je dva štrika čez noč na dẹžji zvunaj popustil. — Joj! pravi en pogorelc pruti drugimu: tú je en terd mož, tukaj nebova nič dobila. Vunder se vzdigneta. — Kmet jih pele v' hišo, jim pernesze kosilu, daruje en cekin, inu oblubi v' njih vasz žita za sejme sam perpelat. — Na tu mu rečeta pogorelca: Kaku je tu, de ste bilí na hlapca zavol ene majhene reči taku hudi, ker ste pruti vbogim vunder dobri? inu mu povẹsta, kaj sta od njẹga mislila. Kmet odgovorí: Ravnu skuzi tu, de jest moje nar majnši rečí varujem, sim jest bogat postal, de še drugim lahku pomagam. Bogastva bode malu, ker se na naglim vkupspravla; ker se pak per malim spruti nabẹra; bo veliku postalu. Pripovist Sal. 13. 11.

En star mož, katẹri je bil vžẹ na pol slep inu gluh, inu se je trẹszel, je stanuval per svojimu sinu. Per jẹdi je večkrat mizo polil, tu se je timu mladimu, inu njega ženi gnuszilu. Zatu so tiga stariga k' peči v' kot posadili, inu enu malu v' eni parstẹni sklẹdi jẹsti dajali, de se še do sitiga najẹsti ni mogèl. Žalostnu je pruti mizi glẹdal, inu mile solzẹ so mu dolitekle. Enkrat mu pade sklẹda iz rok, ter se vbíe. Ta mlada ga rotí, inu kolne. On pak je molčal, inu zdihuval. — Mu kupjo enu leszenu torilu, iz tiga je mogèl zanaprej jẹsti.

Drugi dan je tiga mladiga otrok štir lẹjta star enedilce med kosilam na sred hiše vkupznašal; oče ga praša: kaj boš iz dilc naredil? Otrok odgovorí: jest bom enu koritu narẹdil, de bote vi inu mati iz njega jẹdli, kadar bom jest velik. — Ta dva mlada začnéta miszlit, de bi se otrok lahku od njih navučil, inu njima v' starosti taku povračal, kakor z' tim starim očẹtam

zdaj delata. Vzameta tiga stariga zupęt k' mizi, de je zanaprej z' njima jedèl. — Spoštuj stariše, de tebi dobru pojde.

---

11. Kratko-časne pergodbe.

I.

(Iz »Velike pratike za tu prestopno lejtu 1796.«)

En gospod je eniga drugiga svojiga znanca na njega grad damu obiskati šal. On se za bogatiga vundaje, inu svoje žlahtne kamene kaže, katęrih eden je trí-stu, ta drugi šest-stu goldinarjov velal. — Ta ga praša: koliku tebi ta dva kamena vsaku lejtu notri neszeta? — Nič; govorí vuni. — No! tedaj sim jest bolši, ko ti. Jest imam dva kamena, katęra meni vsaku lejtu čez trí-stu goldinarjov notri neszeta. — Uni začne proszit, de bi mu take žlahtne kamene pokazal. — Ta ga pęle v' malin, pokaže mu malinske kamene, rekóč: tó sta moje dva žlahtna kamena!

Enimu kmętu je krava doli stopila; njega žena čez tu taku žaluje, de od žalosti zbolí, inu vmerję. Kmet je za ženo žaluval. Sosędje ga odžalujejo, inu pravjo: resz je, ženo si zgubil; ti si pak tèrden inu mlad; ti lahku drugo dobiš. Ta mu ponuja hčęr, vuni sęstro, en drugi tęto. — O jest reveš, začne on govoriti, v' tęj vaszi je bolši ob ženo, kakor ob kravo pridti; kumaj je žena sklenila, mi jeh vže deszet ponujajo; kadar sim ob kravo prišal, ní obeden drugo ponudil.

Kmetiški ludje so nekidaj na veliku praznih rečí vęro imęli; med drugimi rečmí so enkrat v' gerški deželi eniga strašili, de tu nič dobriga nepomęni, ker je ena kača pred njega vęžne vrata perlezla, inu se okoli kluča obvíla. — On govorí: tu ni čudnu, de se je kača okoli kluča obvíla; čudu bi bilu, aku bi se kluč okoli kače obvil.

Ena baba ni drugiga dęlala, kakor kašlala, inu ludi opravlala. Ker so njo zobje v' ędno bolęli, je večkrat arcatu nepokoj dęlala. Arcat se je hoče znebiti, inu njej svęjtuje, rekoč: Žena! vi se prevečkrat z' jezikam zob dotaknete; aku hočete, de vasz nebodo boleli, jezik per miru za zobmi deržite.

II.

(Iz »Velike pratike za to lejto 1797.«)

En vóherèn človèk pade v bolęzèn, pokliče eniga tudi vóherniga arcata, katęri ga je srečno ozdravil. — Vóherniku se je denarjov škoda zdęlo, tedej misli drugači arcata plačat. — Nalié dvanajst sklęnic, ali flaš z' vodo, jeh z' smolo zakapi, inu reče, de so z' enim dragim žlahtnim vinam iz dežele Šampanie napólnene. Arcat vzame z' veselam sklęnice, hrani varno v' kęlder, se jih nevupa iz voherníe dotakniti. — On vmerje; — ęrbje se smejajo po njega smerti; odmašę, piejo, kar jim smerdliva voda v' nosz vdari. — — Tako znajo voherniki eden drujga mej sabo, inu cęl svęt za nosz voditi.

En tat je imel obęšen biti. Pod galgame vględa mej ludmi svojo mater, objokano. — Proszi, de bi še enkrat z' njo smel govoriti. Perpelejo tedej mater k' njemu; tat se pruti nji nagne, kakor bi hotel kaj na tihim povędat, inu jo v' vuho vgrizne tako, de se je kri pocedíla. — Vsi ględalci godernajo rekoč: Al ti zdaj na zadne tvojo mater tako spoštuješ? — Tat odgovorî: Od mládiga sim začęl krasti, mati me ni nič kręgala; ja še je naprodaj noszila, kar sim vkradèl. Ona je smerti kriva. Zatiga volo sim njęj, inu vsęm materam en dober navuk na vušesza začerkat hotel.

En gospod iz polske se je pelal v' Turčío kupčuvat; tovarša ní imèl drugiga, kakor svojiga kočiaža. Kader se po turškim pęleta, miszli kočiaž sam per sebi: zakaj bi jest nebil tudi enkrat za gospoda, inu moj gospod meni za kočiaža? — Na eni samoti vstavi kočio, stopi pred gospoda, mu vkaže, de imata z' oblačilam męjnat; žuga, če nebô gospod za kočiaža, de ga hoče vmoriti. — Kočiaž je bil močnejši; kaj hoče gospod? ga more bogat. — Se perpęleta v' męsto. Gospod v' kočiažovim oblačilu gręe tožit pred turškiga kadi, ali sodnika. Kadi pokliče tiga v' gospoda preblęčeniga kočiaža; ta se odgovarja, de je on ta pravi gospod, inu de uni je hlapèc. Sodník pravi k' obęma: jest vaju nepoznam, ta ręč je čudna, bodeta en malo venstopila, de se pomislim. — Kader gręsta ven, zavpíe za njima kadi: oj! slišite vi kočiaž, stopite na eno beszędo nazaj! — Ta pravi gospod ní bil navajen za kočiaža imenuvan biti, gręe svojo pot naprej. Kočiaž pak se je hitro nazajozerl, inu prašal: Kaj je? — — Oho! pravi kadi, takô! — si ti ta pravi kočiaž; zdej bom vędel, katęriga tíča imam v' kęho djati. —

---

12. Posębne vmętalnosti.

(Iz »Velike pratike za to lejto 1797«.)

Iz meju tręh po versti postávlenih oręhov tiga srędniga iz sręde djati, de se ga nedotákne.

Postávi po versti trí oręhe, takò: O O O; prími éniga tih dvęh krajnih, inu ga prestávi na ta drugi konèc; ta popręd srędni ne bô več v' srędi, deslih se ga nisi dotakníl.

Iz tręh z' krędo zapiszanèh čerk devęt čerk narediti.

Na mizo zapiši z' krędo trí čerke I I I, vdari gori z' dlanjo; dlan pertisni enimu na čélo; se bodo na mizi trí, na dlani trí, inu na čelu trí čerke poznále.

Peržgano svęčo pojęsti.

Izręži iz rępe, al iz eniga jábuka en svęči podóben konèc; namęst tahta natakni jedro od mándelna, ali od lęšnika, katęro si takò ožgal, de kakor otrinèk venvídi. To svęčo peržgi, jo pojej; ględalci bodo męníli, de si eno pravo svęčo snędèl.

Pukšo zadęlati.

Pomáži sprožníco z' lojam, se nebò ognj vkreszat mogèl.

Z' pepęlam na dlan piszati.

Piši na tvojo dlan eno beszędo iz v' jęsih pomóčenim novim perę:am; pusti, de se piszánje posušî. Kader hočeš drugim tvoje čudo pokazati; zapiši ravnu toísto beszędo na en papír z' tinto; sèžgi papir; z' pepęlam tiga papirja pomáži dlan, se bode pepęl na tim z' jęsiham popíszanim męstu prijęl, inu se bode ta beszęda na dlani zapíszana vidila.

B.

Iz „Lublanskih novic.“

1797 — 1800.

I.

Spisi

svetovno - zgodovinske vsebine.

1. Povędanje od slovęnskiga jezika. [1])

Stare ręči so tudi nove tistim, katęrim so neznane. Zatorej bodem popisoval, od kod krajnski jezik inu zarod pride, inu od nekidanih časov začęl:

Krajnci so en odraslik velikiga slovenskiga [2]) naroda, katęri zdej prebiva od teržaškiga morja noter do zmerzliga morja v' Moškovii skuz 400 mil. široko, inu od pęmskiga noter do dežele Kamšatka na konec moškovitarskiga cesarstva še čez tavžent mil na dolgost. Skorej vse ludstva v' tim prostori so slovenci; [2]) to je krajnci, slovenci, hravatje, dalmatini, bosnjaki, slavonci, slovaki, sem ter kje po turskim inu ogerskim; ti so ta kraj Donave. Na unim kraji Donave pak so Pęmci, moravci, polci, pomurjani, lúžici, vandali, vendi, litavci, Leti, inu ena neizmirjena prostranost moškovitarskeh prebivalcov po Moškovii, Sęverii, inu na meji Tartarie. Ti vsi imajo sploh imę, de so Slovenci, inu imajo jezik od ene same matere, namreč, slovęnski jezik.

Od kod te ludstva pridejo, kaj so nekidaj bile, nimajo zadosti staríh popisavcov. Narbol ih jezik razodęva, kaj inu od kod so oni.

Slovenski jezik je v' perveh ali koreninskeh besedah nekaj podoben Armenskimu inu Perziskemu. Še bol so si med seboj podobni, gręgski, [3]) latinski, nęmski, inu slovenski. To pokaže, de so ti rodovi nekidaj v' nar pervih časih skup rojeni notri v' sredi Azije. Počasi so Gręgi, [3]) latini, nęmci

---

[1]) Nov. l. 1797. št. 83—102.; l. 1798. št. 2—27. Ta spis je prvič ponatisnjen v Bleiweisovih »Novicah« l. 1848. (list 2—50.) in l. 1849. (list 20. 21. 22, 35, 46. 47.)

[2]) Glej str. 9. Pripom.

[3]) Gręgski = grški; Gręgi = Grki.

inu slovenci se ven iz Azie v' Europo širali, inu Armence, inu Perse v' Azii popustili. Mati ih je odstavila, oni so iz iz zibeli ustali, inu govorit začęli.

Kader so Slovenci iz Azie svoje zibęli ven šli pruti Europi, niso bili sami, temuč je bila še lę osnuva štirih velikih jezikov ukup, to je Gręgov, Latinov, Nęmcov, inu Slovencov. Počasi so več po svęti vidili, rodove gmęrali, [1]) rodovi med seboj blebetali, inu se v' besędah eden od drugiga dalšali; tako dolgo, de je jezik štir velike verhe pognal; gręge, latince, nęmce inu slovence. Timčasi [2]) so divji okol hodili, od lova, od sadja inu zeliš se živęli.

De so ti štirji verhovi iz eniga jezika, sam jezik razodęva; postavim slovęnec reče: mati, nęmec mutter, latinec mater, gręg meter; mi pravimo miš, nęmec maufs, latinec mus, gręg mys; tako tudi: kluč, schlifsel, clavis, klys; jajce, ay, ovum, oon; sedím, sitze, sedeo, hiseo; [3]) nov, neu, novus, neos; inu tako naprej silno dosti drugeh besedi.

Gręgi inu Latini so bližej poldne ostali; Nęmci inu Slovenci so bol pruti polnoči od sonca naprej derli, inu se v' sedajneh sojeh deželah ulastili, živino pasli, čęde varovali inu zveríne morili.

Počasi so zemlo perpravili za stanovitno prebivalše inu za nive; polsko dęlo je začęlo, z' dęlam hiše, z' hišami zemle, last, pravice, oblast, kralęstva, inu eno bol uravnano zaderžanje. Še dan današni vidimo, de človęški rod čedalej bol v' hribe lęze, gošo trębi, inu rodovitno zemlo perdęluje.

Gręgi inu Latinci so per sręd-deželnim morju pruti poldne ostali: Nemci inu Slovenci so v' bol merzle gojzde pruti polnoči svoje čede gnali, počasi se v' jeziki ločili, inu slędni(č) svojiga sebi naredili. Od tod pride, de v' dosteh besedah enakost imamo; mi smo namreč ene dosti bližne žlahte, inu nesmęmo prepira imęti, sebi lastiti, inu si oponašati v' tęm, kar je mati obęma za delež pustila.

Nęmec je pred Slovencam v' Europi naprej tišal, inu še zdaj od Azie dalej stojí; Slovenec je zadej ostal, inu je po teh deželah, katere smo uni dan imenovali. Nęmec pomęni toliko, kar mutec. Slovenec ga ni zato múteca ime-

---

[1]) »Gmerati (po-gmerati«) iz nemšk.: »mehren«, spaka, znana že protestantskim pisateljem. (Dalmat.. Megiser. in dr.)

[2]) Zanimliv (časovni) mestnik brez predloga, ki se nahaja v Vodnikovih spisih prav pogosto in sicer v raznih oblikah (»časo«, »tim časi«, »tem časi«); prim. tudi še: »tem kraji« (Lub. Nov. l. 1797. št. 29. in 30. v »dvornih novicah« in drugodi.

[3]) Pač le tiskarski pogrešek m. »hiso« t. j. »hizo« (ἵζω.)

noval, kakor bi neznal govorit; ampak zato, kęr ga ne zastopil, inu je bil slovencu, kakor mutast, po tęm, kader sta dal časa razločena živela, inu slędni svoj jezik razločila. Slovenci pak so se tako imenovali, kęr so se med seboj zastopili, inu si lahko eden drugimu slovo ali besedo dajali; zakaj slovo med vsim drugimi slovenci pomęni besędo.

Nęmec inu Slovęnec narazen ločena, inu v' svojih krajih ustanovlena sta začela zemlo dęlat, orat, kopat, sejat, saditi, inu sta postala zemlaka.

Ako prašaš: kdaj se je to godilo; porečem, de nevęm število lęt povędat, ampak še enkrat opomnim, de jezik nas razodęva, kaj za ena mati nas je rodila, koliko je hčir imęla, inu kako so sęstre dalej zarodile.

Zdej pridemo na same Slovęnce, katęri se al od slove inu slovęsa, ali pak od sęlenja inu preselovanja tako imęnujejo; nemorem prav za terdno reči, zakaj nisim bil takrat zraven, kader so jęli to imę sebi dajat.

Druge ludstva so ih drugači imenovale. Latinci inu Gręgi so im rekli, de so: Sarmati, jaziki, Roksolani, Bastarni, Amaksobi, Metanasti, Venędi, limiganti, inu več drugih imenov.

Od slovęncov so rimski, gothiski, inu gręgiski pisavci pisat začęli pred pol drugi tavžent lętami, de prebivajo uni kraj Donave notri do zmerzliga morja, de ih je silno dosti, inu de so se jęli iztęgovat na ta kraj Donave pruti laškim morju.

Rod, katęri se je nar dalej pruti poldnęvu podal, je bil krajnski imęnovan, to je nar na kraji stoječ; ker je na meji laške deżele. Krainci smo tedej narkrajni, nar dalaj od drugih slovęncov, katęri so zadej pruti polnoči; mi smo mejači pruti laškim.

Pervi slovęnci, katęri so lesem na kraj laškiga peršli, so bili od Rimcov Sarmati limigantes, to je mejači imęnovani; ti so lesem na kraj hodili od lęta kristusoviga 334. notri do 551. inu so bili pod oblastjo rimskih cesarjov. Po tęm so še vędno perhajali, ob vodah Sava, Drava, inu Mura prebivali pod oblastjo Longobardov, Avarov, inu Frankov, do lęta 624. Od tiga lęta notri do 748. so imęli lastne Vojvode; inu po tęm so peršli pod nemske ali frankovske Krale.

Iz tega, kar je do sedaj rečeno, spoznamo, de Slovenec je sploh imę vsih ludstvov tiga jezika na enim prostori od pol milliona na štiri vogle mil. Potlej pa pridejo posębne imęna slędniga slovenskiga roda od deżele, v' katęri prebiva. Tako so pomorjani per morji, polci na planavah ali

na póli, inu mi krainci na kraji; ker naša dežela je kraj, krajna inu meja, ali konec slovencov pruti laškim.

Kdaj je to imę začelo, pisarji nič ne povęjo; pervo pismo, katęro krajno imenuje, je pismo Krala inu Cesarja Heinrih, v' katęrim je gosposko Blęd na goręnskim daroval Sebenskimu, zdej Briksenskimu škofu v' lęti 1004. deseti dan maliga Travna. To pismo govorí, de Blęd leží v' deželi krajna pod oblastjo Knęza Vatilò.

Krajna je bila vender dosti popręd imęnovana, zato ker to darovansko pismo pravi, de se tako med ludmi imenuje.

Slovenci v' gorateh deželah so dobili imę, de so Gorotani, od gorá. Od tod pride Koratan, gorošci, ali korošci.

Kras se imenuje po slovensko en skalovit kraj; krasina ena skalovita pokrajna; zatorej so krašovci prebivalci kamenate dežele med Vipavo inu Terstam.

Dones bomo začęli govorit od prebivališov pervih krajncov. Pisar Prokopius *) pravi, de so v' slabeh kočah prebivali, katęre so bile semterke rędko sejane; męsta so bile skuzi rimske vojske razdjane, slovęnci od močniših ludstvov na tesnobo ugnani, inu so mogli v' hribih, gorah, inu snęžnikih varnost iskat.

Imęna od hribov inu ręk so še zdaj ostale, kakor so bile per Rimlanih inu Gręgih; imęna od męst pa so nove, zato, kęr so pozniši al na podertiah popręd razdjanih postavlene.

Kras, Kokra, Trojane, Drava, Sava, Korka, Kopa, Terst, Logatec, Cele, Hrušica, Pola so silno stare imęna; mlajši pak so Lublana, Novo męsto, Bistrica, dosti drugih, inu niso znane per starih pisarjih med Rimci inu Gręgi.

Kraj eniga prebivališa se imęnuje Męsto, naj bode velik al majhen; ako je obzidan inu močen, je grad.

Emona je bila žę razdjana, kader so slovęnci na krajnsko peršli, inu so ta kraj, kęr sedaj L u b l a n a stojí, Gradiše imęnovali; niso namreč vedeli, de to poderto męsto je per Rimcih imęlo imę: Emona; drugiga pa ni bilo vidit, kakor razvaleno ozidje, to je razdjan grad, ali gradiše. Tako se v' dosti krajih po naši deželi gradiše imenuje, kęr je nekidaj kaki grad stal.

---

*) Grški zgodovinar iz Cezareje v Palestini, ki je živel v 6. stoletji po Kr. ter popisal v »zgodovini svoje dobe« grške boje z Vandali, Mauri, Perzijani in Gothi v letih 395 - 559. po Kr.

V' gradiši se je ta męstia začela Luba ali Lublana imęnovat, kęr je na lepim inu lubim *) kraji, per vodi inu per poli ležioča. Dolenci še dan današni v' več krajih pravio Lubléna, ne Lublana; de si lih je Lublana tudi prav, od besęde: lublam, to je: za lubo, rad imam.

Od lubiga prebivanja pride več imęn, kakor postavim: Lubel, Lubno, Luben na štajerskim, Lublin na polskim, Lublinic v' Silezii.

Męsto Krajn je bil od Rimcov imenovan: Santikum; tukaj so knęzi cele Krajne sędež imęli, zatoraj so mu krajnci s' posębno zastopnostjo imę Krajn dali; inu je bil terdno obzidan, tudi od obęh visokih bręgov, Kokre inu Save pred sovražnikam varen.

Slovenci so tudi na štajerskim en terden Grad imęli, katęri se notri do danes imenuje: slovenji Gradec; za razločik od ene druge terdnave per ręki Mura, to je: Nemski Gradec, katęriga je nemski Cesar Karl Veliki zidal.

Majnši gradove, inu taborje so v' več krajih imęli. kakor tudi straže zuper sovražnike, od koder se vas Stražiše pravi, kęr tam so čuvaji inu straže stali, de bi za zgorno deželo inu męsto Krajn čule.

Zvunaj krajnskiga je dosti slovęnskih imęn, kar pomeni, de še tam slovęnci prebivajo, al de so nekidaj prebivali; take imęna so: Gorica, Oglej, Lipica (Leipzig).

Vse kraje ni mogoče razločit, od kod imajo svoje imena; nekatere so od nęmcov prevernene, nekatere imajo stare slovęnske imena, katęre se zdej nezastopio, zvunaj lę od taistih, katęri se na slovęnskiga jezika nauk z' pridam podado.

Dan današni je dosti nezastopnosti v' krajnskim jeziki lę zato, kęr nęvemo, zakaj so nekidaj kraje z' takim imęnam imenovali, kakoršniga sedaj nosio. Katęri bode dobro preględal slovęnsko navado, bode najdel, de nikol niso slovenci brez nič imę krajam, hribam, inu vodam perkladali; ampak vse imena eno lastnost pomęnio, katęro ta ali uni kraj v' sebi ima.

Katęri bi rad krajnskih imęnov pomęnik zvędel, more na moškovitarskiga jezika znanje se podat. Krajnski jezik je moškovitarskimu narbol podoben; bol, kakor vsem drugim slovęnskim izrękam. Moškovitarji so dosti besędi ohranili, katęre so se per nas pozabile, inu iz navade peršle.

---

*) Ta izpeljava je že davno ovržena.

Stari bukviski jezik ima veliko podobnost z' našim krajnskim. Bukviski se taisti imenuje, v' katerim so bukve od nekidaj pisane. Čerke niso latinske, ampak cirilske inu glagolitske; to je: stare slovenske. Te imajo podobo z' grekiskemi. Tukaj v' Lublani se najde več sort bukv tiga bukviskiga jezika, so namreč mašne bukve, sveto Pismo, brevirji, besediša, pesme, druge pisanja inu grammatike, to je: jezikov navuk; od kateriga bomo en drugi krat več govorili, naše krajnsko pomankanje bogatili, inu po bukviskim popravlali, kar smo se od stare korenine na stran zašli.

Popred moremo govorit od navád, inu lastnóst nekidanih slovencov, de bomo počasi perpravleni, zastopit, kar se bode od nih jezika reklo.

Prokopius piše, de slovenci so bili splоh veliki, močni, inu rudečkastih lás.

Do sedaj se je še dosti vunajnih rodov permešalo, inu kri presortala; zatoraj se najdejo med nami ludje majhene postave, inu černih lás.

Krajnci so še zdaj veči del visoke postave, terdni, rujavi, inu rumene lase imajo. Na ravnim je dosti černih, po hribih so bol rujavci, inu pruti laškim se rumena brada inu rumeni lasje bol v' černe zgublajo; zakaj na laškim černa dlaka kraluje.

Slovenec se tudi na višnoveh inu plaveh očeh pozna; lahi pa černe oči imajo.

Škoda je, de krajnci skloniv ne hodio, ker so vunder lepe iztegnene postave. Gerdo je vidit, de se en čeden lepo izrašen človek dve gube derži, gerbo nosi, glavo med pleča stiska, inu berglasto hodi, kakor ena lena kreta.

Hravatje se še dan današni lepo po konci nosio, inu pokažejo, de so junaki od ene čiste ravne rodovine.

Naše krajnsko ženstvo se veliko lepši nosi, kakor moštvo; tako, de se smejo moški sramovat, katere dostikrat vidimo, de hodio kakor ene gebe,*) katerim se nič ne perleže.

Vunajno fletno deržanje je znamine notrajniga ravniga duha; lenarti hodio kakor pokleke.

Sedaj bomo govorili od lastnóst, katere so Slovenci znotraj v' duhu imeli. Od nekidaj so čutili svojo moč, inu so se sovražnikam serčno branili. Večkrat so bili premagani, al nikol niso zgubili prave lubezni pruti svoji domo-

*) — »Pokveka«; »géba« v Ižanskem okraji (»jeba« v Poljanski dolini) = »pokvečen klobuk«.

vini. Še današni dan svojo lastno deželo silno lubio, inu so perpravleni, se za njo potęgnit, ako bi sovražnik njo požręti žugal.

Noben Slovęnec nezapusti rad tih svojih, rajši je domá; težko ga je spravit, de bi šel na ptuje prebivat; slovenska lubęzen pruti domu je dostikrat prevelika, de neradi grędejo v' žold, ne kakor nęmci, katęri na lęta v' soldate hodio pod ptuje Krale. Krajnec pa negręde drugam pod orožje, kakor lę samo za domače dežele.

De so Krajnci serčni v' boju bili, inu de so še sedaj, ni tręba dvojiti, kęr se vę, kako serčno so nękidaj se čez Turka bojovali. Ob sedajnim časi pa officirji krajnce hvalio, de so narbolši soldatje, kader se enkrat pervadio.

Po Kristusovim rojstvi v' lęti 595. je en Kan tih Avarov, eniga sovražniga ludstva, slovence otel premagat, inu je slovęnskimu Knęzu Lavrita zapovędoval, de se mu ima poduręči, al ta je unimu odgovoril rekoč: katęri človek pod milim Bogam je v' stani nas premagat? Mi smo vajeni ptuje dežele pod sę spravit, ne pa naše lastne zgublovat. Premagovali bomo, dokler bode kej vojske inu kej meča na svęti.

Slovęnci niso med kerpkostjo inu med grozovitnostjo zadosti razločka dęlali. Katęre so premagali, so ih tudi nevsmilęno deržali. Na kol so natikovali sovražnike, oserčje iz trebuha ulękli, po časi morili, iz glavne čepine kozarce za piačo narejali, sovražnike gerdo zasmehovali; dokler niso bili skuz podučenje bol raz-svitleni.

Eniga izgovora so sicer urędni, zakaj tudi sovražniki so tako z' nimi napruti ravnali. Al vunder so bili vęčidęl sovraženi, inu poterti, kakor hitro so peršli sovražnikam v' pęst.

Kader je slovęnski vojšak Samo ponudil perjaznost Dagobertu frankovskimu Kralu, piše Fredegar, [1]) de je Dagobert rękel: Mi smo kristjani božji služabniki, mi nemoremo z' pasmi perjaznosti imęti. Na to mu je pustil slovęnec Samo za odgovor dati: Że vela! če ste vi božji hlapci, smo mi božji psi; vas bomo tedaj brez prenehanja popadali inu tergali; zakaj vi nenęhate zuper božjo postavo dęlat.

Od grozovitnosti tih slovencov je peršel pregovor med Avarcimi, de slovenec ni človek. [2])

---

[1]) Zvan »Scholasticus«, frankovski zgodovinar († baje po l. 658. po Kr.); spisal je 6 knjig frankovske zgodovine do l. 641. (»Historia Francorum«).

[2]) Prim. madjarski: »nem ember tot« = »Slovan ni človek«.

Pa so tudi Avarci gerdo dęlali z' slovencam, kader so ga premagali, ga v' sužnost spravili; tako de imę slovęnec je per nih imę eniga sužniga postalo.

To imę se še dan današni v' ptujih [1]) jezikih znajde, inu sužniga pomęni; tako deleč je slovence ponižalo nih nevsmilenje pruti premaganim sovražnikam.

Od tiga poniżanja pride, de slovęnci so nezauplivi, inu de radi za ušęsami nosio svoje skrivnosti; inu de tudi za dobroto nemarajo, kader se im skaže; kęr se boję, de bi kaj nevarniga za eno tako dobroto zadaj netičalo. Zlasti nezaupajo ludęm drugiga jezika.

Al tudi med seboj si niso več perjatli; ogerski slovęnec sorta Hravata, Hravat čerti Krajnca; Krajnec noče poznat Pęmca, Pemec neterpí Pòlca inu tako naprej. Zakaj davno so pozabili, de so otroci ene matere od nękidaj.

Slovenci radi zakrivajo svoje stare navade pred ptujimi. Težko bode nęmec zvędel na tanko, kaj en slovenec misli, al kaj ima za ene navade.

Pokorni inu boglivi so sicer dosti radi; al vunder nemarajo, de saj v' aržati figo pokažejo.

Kader bodo bol podučeni, kaj dobriga mir inu pokoršina pernesejo, bodo tudi z' vęč zaupanjam to deržali, kar si bodo skusili, de je za nih dobro.

Zakaj Krajnec nerad od stare navade odstopi; inu kar je za dobro več lęt skusil, terdno derží.

Slovencam očitajo, de se radi moštujejo [2]) za prejęte krivice; inu ręs je, de so męnili, de to je moško, kader se moštuje, inu babje, ako se hudo z' hudim nepoverne; al tę reči so peršle od tiga, kęr so ih sovražniki napruti dražili.

Prokopius piše, de slovenci niso ne hudobniga, ne golufiviga nagnenja. Večidęl so pošteni, inu tudi pruti ptujcam dobrotlivi.

Slovęnci so dostikrat kaj kriviga sturili iz kakiga dobriga namęnka; postavim so jęstníne vkradli, de so popotne gostovali; zato, kęr niso imęli prave luči od zapisaneh postav. Krasti, to je očitno ropat niso za hudobno čislali, kakor dan današni Volahi inu Čiči męnio. Tatvino so za pregrešno imęli; zato, kęr je skrivna, tajna ali zatajena.

---

[1]) Na prim. v laščini (»schiavo«); prim. francoski »esclavon« = Slovan, ki so ga tudi nekateri v zvezo spravljali z »l'esclavage« = sužnost.

[2]) = Maščujejo.

Slovęnci so se nękidaj med seboj lubili, kušovali, inu jemali; kader so eden drugiga sręčali. Krajnec pozdravi ɔjiga soseda, kader mu v' roko sęže, inu reče: Bog te :imi!

Ta navada more silno stara biti, zato ker beseda tę :jaznosti pride od sprejęmanja. Perjaznost stara beseda, laj tudi sperjamanje kaže veliko starost od nekida, kęr ·jaznost je od perjamanja.

De se dan današni več ne kušnejo, so morebit nad n krivi nekatęri tesni nauki hudo-sumnih ludi.

Navada je bila, de nekitęri so bili med seboj posębni ·jatli, inu take perjatle je mašnik v' cerkvi žęgnal inu ęzal, de je perjaznost bol deržana inu močna bila.

Zakonska lubęzen je bila nepremakliva, stanovitna, inu ɔolnoma zvęsta. Od tęga morebit pride, de današniga ęva malo vęmo, kaj se pravi nad ženo sumen biti, zato : ni bilo perložnosti hudo sumniti nad zvęstemi ženami.

Nekidaj je bila zakonska zvestost med slovenci na ɩjnskim tako velika, de se je imę tę sumnivosti skoraj ɪbilo. Možje niso bili sumnivci nad zvęstostjo svojeh žęn, ɩ žene niso bile sumnivke; tę sorte hud sum je bil rędek d ludmi. Zatorej je sumnivost, sumen biti, ali sumníti :o malo v' ustah bilo, de se je v' męstih zgubilo, inu so ꞉ęli po nemškim ajfranje imęnovat, kęr pravo staro ɩjnsko besędo rędko po kotih krajnske dežele sjano naj-no. Vender še dan današni tukaj v' Lublani pravio: na a sum (verdacht) letí.

Moremo spęt kaj od nękidanih Krajncov povędat. Slo-ɪci so radi ptuje pod stręho jemali, inu ih gostovali. Vse ꞉je službe so bile med drugemi šegami tudi z' gostariami ɪajane; notri do današnih dnevov so imęli gostovanje per ɩodišah, sejmih, inu ob velikih godovih. Slęherni ptujec bil gost; vsakiga potújiga (so [1]) z' častjo prejęli; nih do-ɔta pruti popotnim je bila taka, de imę eniga ptujga inu ga gostu je bilo vse eno; slędni od drugot prideoči je gost, v' gostje vzęt: inu ako bi kdo nebil popotniga go-val, so mu sosędje hišo z' vsim premoženjam požgali. lmoldus [2]) piše od slovęncov, de nobeno ludstvo na svęti gostuje tako rado kakor slovęnci.

---

[1]) Ta besedica je v izvirniku po pomoti izostala.

[2]) Jeden najznamenitejših zgodovinarjev 12. veka po Kr.; svečenik premljal lübeškega škofa Gerolda spreobračajočega malikovalske Slo-ɘ ob Baltskem morji. Spisal je »Chronicon Slavorum«, zgodovinsko ꞉, ki obsega dobo od Karola Velikega do l. 1170.

Beseda: gôst je enaka latinski: hospes ali hostis, inu nemški: Gast. Učeni možje so davno pred nami skazali, de latinci, Nemci, inu Slovenci nekradejo eden drugimu besede, temuč de so med seboj bratje ene silno stare matere, katera ih je v' Azii med Perzianmi inu drugimi ludstvami rodíla. Če so dalaj narazen šli, bol se je ločil jezik med nimi; same koreninske besede imajo še nekaj stare podobnosti. Zatorej je neumno jezikam tatvino očitat, ampak je treba vedit, de naši europejski jeziki tudi z' Perziskim inu Hebrejskim staro žlahto, inu nekaj podobnosti kažejo.

Pervi Slovenci na krainskim so bili pod oblastjo rimskih Cesarjov; potle so ih pod svojim jarmam imeli Hunni, Goti, Franki inu Longobardi; vunder je ostalo med krajnci nekaj stareh navad, inu postáv. Svojih lastnih kralov niso imeli, temuč samo ob časi ene vojske so eniga za poglavitniga Bojvoda zvolili, na kateriga so zaupanje imeli. Beseda Kral pride morebit od besede kraj,*) kakor bi otel reči, ta človek ima en kraj ali eno pokrajno v' oblasti, zatorej je on en Krajel ali Kral.

Drugi gospodje so se imenovali Knezi. Knez je dandanašni al firšt al en graf. Od tiga so še sedaj imena, postavim vas Knežjak na Pivki, knežnek ena senožet per Radolci, inu ena stara pesem od Marka Kneza. Ena grafia ali ena knežia je vse eno.

Krajnci so pisat znali, preden so bili ločeni od slovencov na unim kraji Donave, inu lesem blizo laške deželе peršli; zato ker imájo enako besedo povsod; krajnec pravi: pisati, Pemec psati, Pôlec pisač, Moškovitar pisati.

Beseda: pišem je silno stara, inu kaže, de je od takrat, kader še niso čerk imeli, ampak so le malali svoje misli. Še sedaj Krajnci nekaterem malanem rečem pravio, de so pisane; postavim pisan prepert, pisano krilo.

Slovenci imajo dvoje čerke, ene se imenujejo: Bukvica, druge kjurílica; bukvica je v' navadi per slovencih takraj Donave; kjurilica uni kraj Donave.

Učeni se prepirajo, katere čerke teh dvojeh so stariši. Jes menim, de se zastojn trudio, ino de na tim ni dosti ležeče. Ako je prepir, se lahko zastopi, de nobeden za resnico neve.

---

*) Ta izpeljava je seveda napačna; beseda »kral« je nastala po predevu iz »Karl« (umevaj Karola Velikega in prim. lat. »Caesar« s slov. »cesar«!)

Kar zares vẹmo, je, de vsi slovẹnci so nekidaj iz perviga besede inu misli skuzi podobe pisali; obraze od ludi, zvẹrín, inu drugeh stvari narejali, inu skuzi take namalane znamina spomínu pomagali.

Navada besẹde malati je bila po cẹlim svẹti, prẹden so bile čerke znajdene.

Od tiga pride, de smo v' besẹdi: pisati vsi slovẹnci enaki; al kẹr so čerke bol noviga znajdenja, zatorej čerko vsi enako neimenujejo. Čerke so potle znajdene, kar so se slovenski rodovi razdẹlili.

Krajnec pravi čerka, Polec littera, Srbec pismik, Hravat slovo, Pẹmec inu Moškovitar slova.

Krajnci so tedaj občasi nih prestopa čez Donavo pruti laškim brez čerk bili, inu so lẹ z' podobami pisali, to je malali.

Malati pravio vsi slovẹnci, inu Moškovitarji molovati, ali pa: živopisati. Al je od nẹmškiga vzẹto, al so nẹmci od nas to besẹdo vzẹli, ni mogoče skazat; priče so pomerle. Morebit je malati bol slovẹnsko, kakor nẹmško. Zakaj malam se zna reči, de pride od maliga, [1]) kakor bi rẹkel: jes malam, to je na malim pokažem; na majheno podobo denem; v' malim načerkam, kar je na sebi veliko.

Krajnci imajo nekatere čerke več potrẹba, kakor Latinci; tẹ čerke so: z, s, ž, š, č; nekatereh pa ne potrebujejo, tẹ so: c, q, x.

Kader pravim: sad [2]) sa [2]) herbtam, se piše ta mali: s, [2]) kader pa rečem: ſad ali ſadje na drevji, se postavi ta dolgi: **ſ**. Tako tudi je razločik v' pisanji, kader se piše: mojſhkra ne **ſh**iva, ako ni **sh**iva. Tudi je zẹp inu **zh**ep vsako posebej drugači trẹba pisat inu izreč.

Krajnci z' latinskemi čerkami pišemo; je še lẹ navada od dva sto inu štirdeset lẹt, kar je Primas Trubar en Lublanski Korar tako pisat začel. Poprẹd so krajnci z' glagolitskem čerkami pisali, kakoršne imajo še današni dan Korarji v' Bakri, Sẹnju, inu v' Dalmacii.

Pred poldrugo sto lẹtmi je bil en mašnik v' Teržiču na gorẹnskim, katẹri je po glagolitsko mašo bral.

Glagolitski jezik je nekidani čisti slovẹnski jezik. Sedaj ga noben slovẹnec popolnim na tanko nezastopi; vunder je

---

[1]) To je pač popolnem neverjetno; beseda je posneta iz nemščine (»malen«, vis. nemško: »mālēn«).

[2]) Po Bohoričevem črkopisu.

tak, de bi se ga v' kratkim vsi slovenci lahko zastopit navadili, ako bi se duhovno opravilo po njemu imẹlo.

Kdo inu kdaj je glagolitske čerke znajdel, se na tanko nevẹ. Modri možje so tẹ misli, de per eni glihi pred trinajst sto lẹtmi so bile znane, to je okoli pẹtiga stolẹtja po Kristusovim rojstvi; zakaj čez sto lẹt po tim so se Hravatje zavẹzali, de nečejo zuper kristjane vojsko pelat, inu so Rimskimu Papežu z' lastno roko pisano oblubo v' roke podali.

Okol devẹtiga stolẹtja keršanskiga števila so missionarji slovẹnce k' vẹri preobračali, so pisanje inu branje bol vterdili, inu slovenski jezik perpraven dẹlali za duhovske bukve.

Ob tim časi je bilo prestavleno sveto Pismo v' slovenji jezik, kakor ga še sedaj imamo v' Lublani v' škofiskim bukviši, natisneniga na Moškovitarskim v' mẹsti Ostrog v' lẹti 1581, z' cirilskemi čerkami.

Zlasti si je perzadel vẹro inu jezik pogmẹrati en grẹkiski mašnik Konstantin, kateriga so kristiani Cirillus imenovali. Od tiga Cirilla so cirilske čerke, katere so po celi Moškovii še današni dan v' navadi.

Cirill inu drugi pomagavci so prestavili mašne inu druge duhovne bukve v' slovẹnski jezik; čerke so naredili grekiskem podobne; z' takemi bukvami je šel na uni kraj Donave, tam je bil za škofa postavlen v' Moravii; inu cirillske čerke so se vterdile tako, de ih skoro vsi slovẹnci današni dan imajo, katẹri so grẹkiske vẹre, to je Staroverci. Dalmatini, Hravatje inu Bosniaki ih poznajo inu zraven glagolitskeh hranio, karkol je njih Starovẹrcov.

Kristiani pa rimske šege so jẹli z' časam nẹmške čerke imẹti, katẹre so minihi srẹdnih časov znajdeli, inu po podobi latinskeh zarobili. Zatorej dan današni pišejo Pẹmci, Poljci, inu Lužičarji z' nẹmskemi čerkami.

Krajnci so pisali po glagolitsko notri do šẹstnajstiga stolẹtja. Okoli lẹta 1550. je začel Primas Trubar krajnski jezik z' latinskemi čerkami pisati. On je bil rojen krajnec iz vasi Rášica pod Trojakam na dolẹnski strani v' Kacianski fari, je postal mašnik inu z' časam Korar v Lublani. Je prestavil na krajnsko Psalme Davidove, inu Novi Testament, tudi je pridige inu duhovno pisma pisal; al kẹr je bil luteransko vẹro učiti začẹl, so ga iz dežele v' nẹmški Rajh pregnali.

Od tiga časa krajnci po latinskim a b c pišejo kakor tudi Hravatje, Dalmatinci, inu sploh Slovęnci, kar ih je bliži Laške dežele.

Ob časi Primaža Trubarja je več drugih Krajncov krajnske bukve z' latinskemi čerkami pisalo.

Kar je bilo luteriskeh bukv, so bile na nęmškim v' Vittenbergi natisnene. Med temi je Sveto Pismo ali Biblia pretolmačena od Jurja Dalmatina, natisnena v' lęti 1584. Ker ta Biblia na strani take napise ima, katęri so Rimskimu Papežu inu katoliskim naukam zuperni, je bila ludęm prepovędana, iz rok oduzęta; inu sedaj ih malo takeh bukv najdemo v' rokah učenih mož. Ta Biblia tudi ni taka, kakoršna ima biti po sklepih cerkveniga zbora v' Tridenti.

Adam Bohorič je dal na dan eno grammatiko za krajnski jezik v' lęti 1584. Do sedaj se še malo takeh bukv najde; vunder ih imamo za nauk, de iz nih zvęmo, kako so naši stari prędniki pisali, jezik čistili, inu podučili, kako bi se en unajni izučil, naš jezik govoriti.

Tudi ta grammatika je bila prepovędana, kęr ona nękaj katolskimu uku zupernih podučenjov ima v' predgovori. Namęsti tę gramatike je dal na svitlovo eno drugo [1]) perpušeno od Viših Pater Hyppolitus Kapucinar v' lęti 1715. natisneno v' Lublani.

Bohoričova Grammatika se je razgubila, Hypolitova je premalo med ludi peršla. Slęherni pisavec je krajnsko pisal, kakor se mu je zdęlo; nobeden ni ględal na eno stanovitno vižo, vstavo ali ręd. Pisarji poprejšniga stolętja so se dosti deržali po Bohoriču, al v' sedajnim stolętji so rili naprej, inu z' kranjskim pisanjam delali, kakor prešič z' męham.

Oče Marka [2]) en minih bosih Augustinarjov klostra na dunejski cęsti [3]) v' Lublani rojen pred męstam vidioč to nadlogo, je spisal eno novo grammatiko v' lęti 1768. On je imel v' bukviši tega klostra Bohoričovo, inu Hypolitovo grammatiko, vunder drugači je napravil svojo, njo na dan dal, inu rękel: de do njegovih časov še nobene krajnske grammatike ni bilo. Al potle smo zvędeli, de on je imel

---

[1]) Pravo za pravo isto, t. j. Bohoričevo v drugi izdaji, z naslovom: »Grammatica Latino-Germanico-Slavonica, ex pervetusto exemplari ad modernam loquendi methodum accommodata, a plurimis expurgata mendis, et germanicis aucta dictionibus, a quodam linguae Slavicae amatore. Labaci, formis J. G. Mayr inclytae Prov. Carnioliae typogr. 1715.«

[2]) Pohlin.

[3]) Kjer je sedaj deželna bólnica.

poprejšne grammatike; zatorej naj ględa sam gori, kako si je upal neresnico govoriti inu pisati.

Očętu Marku smo hvaležni za več reči. On je spęt branje med ludmi raširal, od trideset lęt se skoro vsaki pastir inu pastarica brati naučila. Dosti bukv je med ludi dal; jezik semtarkje v' bukvah očistil, omęčil, inu lępši perręzal.

Al nekatere reči zastopnim niso dopadle; on je namreč stare mejnike brez uzroka prestavil; od stareh grammatik odštopil; pisal, kakor Lublanski predmęstnani govorę; ni ględal na čistiši jezik polancov, inu daleč od Nęmcov stoječih starih krajnskih zarodov. On je preveč nęmšoval, namęsti de bi bil slovęnil. V' enkatereh besedah je brez potrębe hravatil, v' drugeh premalo unajne slovęnce čislal, kęr je lahko inu tręba.

Eden njegovih jogrov [1]) spozna, de se je dosti od njega naučil; vunder sedaj vidi, de je potrębno tudi stare grammatikarje poslušati, katęri so pred njim pisali.

Od tot pride, de oče Marka per nas nobeniga nima, kir bi se po njemu popolnim deržal; prestavlavci svetiga Pisma [2]) inu drugi učeni od njegove viže odstopajo, inu se bližajo starišim pisarjam v' jeziki inu v' pisanji.

Iz tiga sklęnem, de bi dobro bilo, skoro eno grammatiko inu Besediše viditi, v' katerih bi se krajnski jezik v' svoji čistosti najdel, stari mejnik lę iz potrębe prestavil, govor po tih naukih perręzal, kakor so ga drugih jezikov učeni lepotili, inu se nič nezaplętalo, temuč izrękovanje za ušęsa, pismo, inu za pęsem perlično naredilo.

---

2. Francozi pervič na Slovenskem

(l. 1797. [3])

(Lublana 20. dan Sušca.) Je slišat, de so Francozi čez vodo Piave noter do Vidma in Codrojpe peršli, cęlo Benęško Forlanio vzęli, inu de na mеji cesarske Forlanie tri pošte deleč un kraj Gorice stoję. Al Princ Karl je pisal, de se nimamo tiga bati, kęr on per Gorici, Soči, Gradiši, inu Palmi Novi terdno stoji. Nej lę Benęške kraje imajo;

---

[1]) To je Vodnik sam.

[2]) J. Japelj. Bl. Kumerdej in drugovi.

[3]) Nov. 1797. št. 23.—48. Deloma ponatisnjeno tudi v »Slov. Narodu« l. 1871.

bolši je za nas, de se naše lastne meje deržimo, de denar per nas ostane; dokler pomoč iz ogerskiga pride, de se bode pruti Mantovi jiti moglo. Lani je Francoz peršal noter do pęmske inu estrajske meje, vender ga je Princ Karl potepeno čez Rajno pognal; tudi tukej vę Princ, kaj dęla; imejmo za bogam najn zavupanje. — Soča, Gorica, Terst, snežniki, inu Hrušica so terdne meje.

(Lublana 23. dan Sušca.) Včerej je pošta po navadi iz Tersta peršla, pisma pernesla, inu povędala, de do torka, to je, do predučęrej še ni bilo okol Tersta nekjęr francozov čutit; štirje soldatje so per boji zraven Gradiške všli, v' Terst pertekli, inu povędali, de Gorica je v' nevarnosti, inu de boj per Gradiški un kraj Soče je bil za nas nesręčen; na to je jęlo po Terstu vse bežat, karkol jih je strašlivih. Zaręs jih je štir dni lesem tolkajn skuz Lublano pruti Štajerskim bežalo, de je skorej kočia za kočio tekla, inu de je bil komej na oštariah prostor. Ti perpovdujejo, de je Gorica že pod francozam; al de so se naši v' rebernicah nad Razdertim (Prewald) vstavili. Naša vojska tedej stoji med Razdertim, inu Postojno. Predučerej se je Princ Karl tukej skuz v' Celovec pelal; smo slišali, de je rękal, de od Tersta inu Gorice ni take nevarnosti, temuč de francoz skuz Pontabel v' Koratan bol silo dęla. Ludję iz goręnskiga povedô, de je francoz skuz Pontabel noter do Malborgetta v' štrici svęteh Lušarij prederl.

Včerej so na Jęžico per Savskim mosti obilno stręlniga praha perpelali, inu čez noč v' Cirkvi S. Jurja hranili. Iz Lublane so vsi bolniki, inu soldaški ranenci na štajersko prepelani; tudi fantje soldaški, inu špital. Majlenderski vklenenci so dones pruti Hravatškim pelani. Nove Nune grędô v' Velęsalo. Se dęla prostor za cesarsko armado, katęra se bo tukej nabęrala.

Kar je boječih, so šli tę dni iz Lublane al na svoje gradi, al na štajersko, al na Hravatsko. Cesarske reči so tudi začęle soldatam prostor dęlat, inu pojdejo na cesarsko povele dalej v' varnost. Tudi iz Idrie so denarji, srebro, inu cinober dalej pruti Gradcu prepelani. Vsa perprava se dęla, de bi morebit kej per eni mogoči nevarnosti na škodo ne šlo.

Pomoč od Rajne je v' Tirolah, inu v' Koratanu našim žę obilno došla. Pravjo, de lesem v' Lublano ima tudi 13 tavžent môž dones, al jutri na pomoč priti.

Kar je soldatov iz Mantove tukej okol stalo, so dalej prepelani, de bo prostor, dokler svoj čas dostoję, de bodo na vojsko smeli.

(Lublana 19. dan maliga Travna.) Kẹr so 27. dan Sušca cesarske pošte hoditi jẹnale, inu od nikoder nič noviga zvẹdit nismo mogli; so tudi vse lublanske novice od 29. sušca do dones zastale. Kar je dozdej zamudeniga, bomo zanaprej počasi namẹstili, inu popisali, kar se je tukej godîlo.

Slišimo, de cesarski pod general Sekendorfam stojẹ na Verhniki, inu kojniki pod general Hohenzollerjam v' Lazih; prẹdna vojska inu straže dosẹžejo do Razdertiga. Francozi ležẹ v' Vipavski dolini.

Pisma iz notrajne strane pišejo, de so francozi Idrio obiskali. Je namreč peršlo 600. francozov inu en general z' njimi po hribih nad Idrio; Iderčani pošlejo dva gospoda njim naprut; francozi grẹdô v' mẹsto, zapišejo, kaj je cinobra inu srebra napravleniga, postavjo roko nanj. de je njih; vkažejo pridno dẹlat, inu per miru biti. Jẹsti inu piti so otli plačat; al Iderčani niso nič vzẹti otli.

Po Lublani je bil strah, za to, kẹr so nekatẹri razkropleni soldatje inu Hrovatje po sili ludẹm jemali, rekoč, de niso žẹ pẹt dni nič jẹsti dobili; naši mẹstniani so jih vkup spravili, na grad djali; jih bodo napasli, inu zdrave k' regimentam, bolne v' špitale poslali. Tudi pride jutri en batallion Tercovih pẹšcov 700. mož iz Verhnike v' Lublano, mẹsto varuvat. Poglavitni Kvartier pod firštam Reusz je šal iz Lublane pruti Krašni, nẹkej pak tudi na gorẹnsko. V' Lublani je dones vse tiho, inu mirno. Lẹ nevẹmo, kaj bo za nas, ako francozi cesarske soldate od Postojne nazaj porinejo, inu k' nam pridejo; inu ako nam veliko naklado naložẹ, kẹr nam gotoviga denarja manka; premožnih pak je dosti vbẹžalo. Kjẹ se bode mogel denar dobiti, zlasti v' tih časih, kẹr ni kupčie, inu nič zaslužika?

Al je Princ Karl na Koratanu srẹčen, al ne; ni nič slišat. Eni perhajalci iz gorẹnske strane perpovdujejo, de so francozi žẹ do Belaka skuz Pontabel prederli; vender de še Belaka niso vzẹli. Drugi pak povẹdô, de se general Očkaj na Kóreni terdno derží, inu de so francozi iz Terbiža nazaj pobiti.

(Lublana 30. dan Sušca.) V' nedẹlo so vse cesarsko blago, strẹlni prah, cinober, od tod proč pẹlali; tudi živež, kar je bilo narveč mogoče. — Iz gorenskiga slišimo, de se (je*) Princ Karl per Tervižu na Koratanu na 23. dan

*) V izvirniku po pomoti izostalo.

tiga męsca serčno vojskuval, inu francoze noter do Žabnice nazaj poderl; al francozi so po poldne pomoč dobili, inu Princov general-adjutant Vratislav mertuv padel, general Gontreil pak ranjen. — Pošta je bila tukej v' Lublani na večer v' Ponedelek zaperta, tedej so vse pisma inu novice jęnale. — Štafęte so na vse kraje, inu od vsih krajov zmirej jęzdarile; al mi nismo nič zvędit mogli, kaj se tukej okol nas godí.

Pętnajst eskadronov cesarskih kojnikov je imęlo tukej per Lublani stat, inu męsto branit. Kmętje od vsih krajov so cesarsko blago čez Savo nepretergama vozili. Generali Sekendorf inu Hohenzollern pak so peršli v' Lublano z' veliko Huzarmi, Ulani, inu drugih regimentov kojniki; en batallion Hrovatov drugiga banatskiga regimenta je na Mirji čez noč ležal, inu kojniki pod Turnam. Po noči je bilo lępo vidit ogne, per katęrih so kuhali, inu se gręli. Męsto je dalo cesarskim soldatam dosti vina.

V' torek je Tercov batallion pod Oberstarjam Stadler šal čez Savo na Černuče, katęri je v' nedęlo iz Verhnike peršal. Okrog Lublane so bili povsod piketi razstavleni, veliko kojnikov je stalo zvunej męsta; al počasi je narvęči dęl pruti Savskimu mostu potęgnil; piketi, inu straže so po hribih, polju, inu zvunej męsta na vsęh cestah stale. Vsi smo bili v' enim čudnim čakanji na reči, katęre so imęle čez nas priti. Zvečęr zaględamo, de zadna vojska žę per Savi na Jężici leží, kęr je bilo veliko ognov. Vender so se pruti Viču že ogni po samim vidili, katęre so cesarski piketi imęli. Francoski narprędni piket pak je bil nad Škandram na Blati.

(Iz dunejskeh dvorneh novíc.) Pręden so njih kralęva visokost Princ Karl h' laški armadi peršli, je bila taista na ta kraj vode Tagliamento prestavlena, posębno za to, de bi en malo počíla, inu na pomoč čakala. Na ti stopni je Princ vojsko najdel, kader je k' nji peršal. General Hohenzollern je stal z' prędno vojsko per ręki Piavę, inu imęl povęle, dokler bo mogoče, tam se deržat; lę takrat bi se smęl brez boja nazajpotęgnit, kader bi sovražnik z' preveliko močjo perderl. Ravno nękej popręd je sovražnik uni kraj Piave per Trevizu, inu Baszanu pomoč nabęral, katęra mu je od doma, od Rajne, inu iz papežove dežele perhajala. Pomoč pak, na katęro je Princ čakal, ni mogla ob časi dojiti, deslih je natęgama hitęla. Sovražnik se je tedej na svojo vękši moč zanęsel, inu v' tręh razdęlkih pruti generalu Hohenzollern naprej mahal; ta se potęgne pruti męsti

Sacile nazaj, sovražnik ga popade 12. dan Sušca; en drugi razdẹlik grẹ čez Porto buffole, inu oče njemu za herbet priti; boj je bil dosti hud, soldat se je dobro deržal, inu sovražnik ga ni v' bẹg pognal; vender je general za dobro spoznal, ponoči nazaj potẹgnit, de bi mu uni za herbet ne peršal; grẹ tedej čez Portenon v' Valvasone nazaj, inu se boju vogne. 15. Sušca grẹ na to stran rẹke Tagliamento; Princ potẹgne vse soldate vkup, samo nẹkej kojnikov je na unim kraji ostalo.

Na 16. dan grẹ sovražnik od Valvasonẹ pruti nam, inu persili kojnike na ta kraj prestopit; kẹr je Tagliamento plituv bil, gredô francoski kojniki čez, za njimi pak pẹšci. Tẹm kraji se začne boj; al kẹr je sovražnikov veliko več bilo, so naši mogli odjẹnat. Tukej je bil general Šulc ranjen, inu vjẹt. Princ se je deržal svojiga naprej vzetja, ne prẹd boj začẹnjat, dokler več pomoči ne pride; se je tedej pruti Gradiši, inu Gorici nazaj potẹgnil. Mej tem so tudi naši pod generalam Lusignan per Langaro stojẹči soldatje od preveliko več francozov perjẹti bili, se dobro branili, al vender bẹžat mogli. Tukej je batallion Mihel Wallis veliko zgubo terpel. Generala Lusignan, inu oberstleutenanta Ude smo pogrešili: kaže, de sta vjẹta.

Dalej piše Princ Karl iz Vipave 20. Sušca, de je armada 17. dan iz Palme nazaj šla; ta benẹški ograd ni močen zadosti, tudi ne z' orožjam previden, de bi se mogel deržat; okrajna okoli ni perpravna za branit se. Torej so kralẹva visokost vojsko na ta kraj Soče inu v' Gradiše potegnili, de so se dalej varno nazaj pomikuvat mogli; kẹr Soča je bila preplitva, inu se je lahko per pričeoči suši k' nogam prebredla; tudi ni kazalo poprẹd boja začẹti, dokler ni kej več pomoči došlo. Mej tẹm je pomoč če dalej bližej perhajala, inu je imẹla predna vojska pod generalam Merkandin 21. Sušca v' Belák pridti. V' Terstu stojẹčimu generalu Pittoni je Princ razločne povela dal, kako se ima deržat, kakor kol se perkluči.

(Dunej 5. mal. Travna.) Dvorne novice govorẹ na dalej: Princ Karl piše iz Celovca, šent Vida, inu Mihelsdorfa, de kẹr se vojska per močno osušeni Soči ni deržat mogla, sta za njo general Bernadotte inu Sẹieux vẹdno derla, inu štir bataillone v' Gradiški odrẹzala od cesarske vojske. Tedej je pustil Princ armado v' dvẹh trummah pruti Razdertim jit ob polnoči; de bi sovražnik morebit ne bil popred v' Vipavo peršal, inu cesarske prehitil. V' Razderto so cesarski peršli

.. dan Sušca, inu se tam vstavili; general Hohenzollern ık je z' zadno vojsko šal po cęsti čez Vipavo pruti Lublani.

Njih kraleva visokost so med tęm hitęli čez Lublano 'uti Terbižu inu Belaku, de so Brigado generala Gontreila, ,zdęlek Feldmaršalleutenanta Bajaliča, inu štir od Rajne :ideoče batallione grenatęrjov sovražniku naprut postavili; ; bi sovražnika vstavili, inu skuz Pontabel nazaj pobili. ıder bi bil sovražnik skuz Pontabel nazaj veržen, bi bili sarski spęt Gorico ręšili, inu francozi bi mogli nazaj jęnat. əneral Köblösz je bil postavlen v' Bęlško dolino, de je z' irmi batallioni hravatov pot skuz Bęlc odrezal. Feldmar-ıll-leutenant firšt Reusz je povele imęl natęgama čez Lubno, Krajn, v' Terbiž jiti, inu se z' tukej stojęčimi regimenti :leniti.

Kader so njih kralęva visokost Princ Karl peršli v' :ajn, so perjęli naznanje, de je general Očkaj vrata v' Pon-bli zapustil, na katęreh je bilo vse ležęče, na katęre se bilo zanesti zavol dobre lęge, inu kraj je bil z' vojskno rpravo dobro obstavlen. Kęr se je general do Kórena ,zaj potęgnil, je sovražnik Terbiž inu cęsto v' svojo oblast bil, po katęri je žovniršina pod generalam Gontroeul, inu M. L. Bajaličam pruti Belaku imęla jit. De bi se ta cęsta ęt odperla, je Princ zapovędal generalam Gontrejlu, inu ıjaliču, hitru pruti Terbižu naprej dręti, inu tam sovraž-ka perjęti. General Gontrejl dopolni povele tako zvęsto, veržе sovražnika noter čez Žabnice nazaj, inu de vsa :ęlna perprava prostor dobi, čez Terbiž nazaj jit.

Drugi dan pride sovražnik zjutrej z' veliko vekši mno-:o, popade generala Gontroeul, ta se derži terdno v' Žab-ci*) do dvęh po poldne; tem časi se prepęle stręlna per-ava čez Terbiž; kęr pak generalov Bajaliča, inu Očkaja bilo ob pravim časi na pomoč, inu kęr je sovražnik ob reh po poldne z' dvęme silnime trumame pruti dęsni inu ri roki Gontrejlove vojske derl, naših pak je premalo bilo, ı bila general Gontroeul, inu Graf Vratislav general-adju-ıt Princov ranjena; inu vojska permorana Žabnico so-ıžniku čęz pustiti, inu se nazaj potęgnit, deslih se je z' ɔ častjo bojuvala.

Skuz to, de so vrata Pontabelske bile prederte, je Princ rsilen bil, se ne na boj, temuč na bran deržat. Tedej je o F. M. L. firštu Reusz vkazano z' svojo vojsko iz go-

*) V izvirniku napačno tiskano: »šabnici«.

renske krajnske strane čez snežnike inu čez Lubel v' Šent Vid na Koratan jiti, de je cęsto pruti Judenburgu pokrival; tudi je kje šal Feldmaršalleutenant Kheim z' svojimi soldatmi; F. M. L. Merkandin je še per Celovcu ostal, z' povęlam, se ne v' boj spustiti, ako prevęlika sila pride; ta se je tedej 29. dan Sušca pruti Šent Vidu k' vęlki armadi nazaj potęgnil.

General Sekendorf je 28. dan Sušca na Savi per Černučah ležal, piketi, inu prędna vojska je nad Lublano dosęgala.

Naša lęga per Šent Vidu na Koratanu ni obętala dobra bit za boj, sovražnik je naprej hitel po cęstah od Belaka, od Celovca, inu sem ter kje skuz gore; Princ je tedej sklenil, armado na 30. dan Sušca iz Šentvida vzdignit, se zadej per Hohenfeldu tesno vkup postavit inu na pomoč iz notrajneh deżęl čakat. Per Šentvidu je pustil zadno vojsko pod generalam Brady, za pomoč je postavil dvę Brigade generalov Mitrovsky, inu Lindenau na višęv (en echequier), de bi generalu Bradi v' sili perstopila.

(Lublana 16. maliga Travna.) Predvčęrej sta dva cesarska officirja peršla iz Noviga męsta z' pismam od Princ Korlna, de je zglihano prenehanje od boja na en nezgovorjen čas, ampak de more štir inu dvajset ur popręd boj napovędat taisti, katęr ga bo otel začęti.

Dones pak je peršal v' Lublano en francoski officir od generala Bernadotte poslan, kir je pisma na generala Frianta v' Gorico nęsel, inu povele imel tukej v' Lublani povędat, de je bil pervič preneh od boja na pęt dni, potlej na druge tri dni zglihan; zdej ga pak francozi inu cesarski še dalej deržę, kęr nobeden noče drugimu boja naprej napovędat; inu de je vse vupanje, de se bode v' kratkim glihanje na mir z' Cesarjam začęlo. General Buonaparte je v' Gradcu; Bernadotte v' Pruki per Muri; Maszena v' Leobnu. Kję pak cesarski stoję, ni vędel ta officir povędat. — Eni pravjo, de per dunejskim Najštatu.

Pošta je peršla iz Gradca po navadi, ne pak iz Duneja.

(Lublana.) Na tihi torek 28. Sušca so tukej okrog Lublane narzadni cesarski piketi stali. Męstna gosposka je oštarie odkazala, v' katęreh so zabstojn pit, inu jęst dobili. Na vęčer so se vsi cesarski popolnoma čez Savo potęgnili. Dones je męstna gosposka zapovędala, de se imajo vsi tiho per miru deržat, kadar francozi pridejo, de se kaka nesręča nepermęri.

Tiho Srędo 29. Sušca zjutrej nismo ne francozov, ne cesarskih vidili; pruti poldne so nekatęri cesarski piketi skuz męsto hodili; zvečer so vsi piketi pruti Savi potegnili; general Šulcovka se je z' dvęma cesarskima Huzarma skuz pelala k' svojim možu cesarskimu generalu, katęr v' Roverbelli na forlanskim ranjen leží. Noč je bila tiha, inu po Lublani mej dvęma vojskama vse per pokoji. Cesarski so most na Savi odkrili, de se čez ni moglo.

V' četertek zjutrej perjęzdi en francoski obristleutenant z' enim trobęntarjam, inu unima dvęma cesarskima husarma; pravi: de nese pismo na generala Hohenzollerja; pride ob poldne nazaj kosit, inu povę, de eno oznanilo od gen. Bernadotta na krajnce perpravleno na Verhniki leží; po poldne so se trię od męsta poslani z' njim na Verhniko pelali, de so šli generalu deželo perporočit, de bi perzanęsl, inu ji naklade ne naložil, kęr je ręvna, kamníta, inu od vojske zmolzena. Oznanilo so na Verhniki nešli, al general Bernadotta ne.

Tihi pętek 31. Sušca zjutrej ob osmih perjezdi en francoski avtman z' 40 huzarmi, pernese oznanilo od Bernadotta na Krajnce, kakor se bo bralo v' perhodneh novicah. Zapovę, de se ima krajnsko inu nęmško natisnit; povę, de so francozi żę v' Celovcu, inu grę spęt na Verhniko nazaj. Včerej se ni per nobeni cęrkvi zgonilo zavol bližniga sovražnika, de bi kej pomote skuz zgonenje nevstalo; dones pak so ob poldne spęt zgoniti začęli.

V' Sabboto 1. maliga Travna pride v' Lublano general prędne vojske Murat (Müra) z' 70. kojniki, objęzdi męsto; po kosili jęzdi do Save, oględa vse. Zvečęr pride dosti francoskih pęšcov; obstavjo męsto z' piketmi, inu stražami.

Tiho Nedęlo 2. mal. Travna dojide še veliko več kojnikov, zlasti pak pęšcov; vzamejo kvartier na londtovži, inu po hišah; pustę oklicat, de 1) tobak v' opaldi njim sliši, 2) de se imajo vse cesarskę reči njim razodęti, inu izročiti, 3) de nobeden nesmę svojih kojn prodati, temuč domu vzeti, če so šli kam na ptuje. — General Murat hodi cęl dan k' nogam okol, inu sam vse ogleduje. Pruti Savi pęlejo nekej štukov.*) Officirji sami svoj kruh inu sęno za kojne nosio. Savski most so spęt popravili. — Zvečer pozno pride divizionski general Bernadotte, vzame kvartęr v' škofii, inu večerja ob enajstih po noči z' več drugimi officirmi.

Ponedęlek pred cvetno nedęlo 3. mal. Travna zjutrej jęzdi general Bernadotte povsod okol męsta, ob Savi do Za-

*) Nemška beseda: Stück = Geschütz (Kanone).

loga, inu ob Lublanci. Ob poldne vkaže zbranim purgarjam na rotovž priti, odpustí vso vojskno naklado krajnski deželi, zbere možę za deželo vižat, inu razklada oznanilo od generala Buonaparte, katęro se bo najdlo v' perhodneh novicah. — Nekej pęšcov pride dones v' męsto z' turško muziko. — Po poldne perpęlejo pęt voz cesarskiga tobaka, katęriga so v' Krašni dobili.

Torek 4. mal. Travna. Je bila Wahparada z' turško muziko ob enajsti uri. Po poldne ob peti uri je pustil general eniga francoskiga huzarja na tergi per zidu šenklavške cęrkve vstrelit, kęr je po noči v' gradiši po sili v' eno hišo perderl, inu ropal. Francoski officirji so sami rekli, mi nemoremo za vsakiga našiga soldata dobri stat, de bi ne ropal, vsaka vojska ima tę sorte nadlogo; al slędniga mi ojstro pokorimo, kirkol bo previžan, de je ropal; inu pustimo vędno patrollo krog hodit, de na hudodęlnike ględa. — Dones so ti desetęri možję na rotovži Bernadottu persęgli, de bodo povela francoskiga svojbodstva deržali, se na nobeno stran v' vojsko ne mešali, inu de bodo krajnsko deželo zvestó vižali. — Smo slišali, de Terst more francozam en million dukatov naklade plačat, polovico z' blagam; tudi sto tavžent hlębcov kruha dati. — Zvečer je en francoski soldat svojiga tovarša v' eni oštarii prebodel; tudi je bilo z' bobnam oklicano, nobenimu francozu po sedmi uri na vęčer v' oštariah nič več vina dati, katęri bi pak silo dęlal, ga per bližni straži napovędat, de ga bo zaperla.

Cvetna Sreda 5. mal. Travna. Popoldne je bilo vsim męstnim inu bližnim ludęm vkazano, vse kojne pred kapucinarje francozam naprodej perpelat; tudi je bilo od generala zapovędano, de morejo bankocędelci za gotovo velat, de se jih nesmę nobeden branit, temuč de per popolnoma cęni ostanejo. Cesarski tobak so francozi prodali za nękej tavžent goldinarjov, inu so tudi nękej bankocędelcov za plačilo vzęli. Po štacunah so močno kupuvali, inu vse gotovo plačuvali. — Ob poldne prejmejo štafęto od general Buonaparte, de imajo v' Celovec jiti; kakor en roj čebęl so bili zdajci vsi na nogah, v' dvęh urah na pot napravleni, iz męsta pruti Šentvidu vręli, de je bila od Lublane gori vsa cęsta polna pęšcov inu kojnikov.

(Terst 27. Sušca.) Kader so se nam francozi bližali, je bilo ojstro zapovędano, de se ima vsaki mirno per pokoji deržat, ne orožja nosit, po noči čez enajsto uro ne okol hodit, živeža nič iz męsta drugám prodajat, ga neskrivat, nobeniga neznaniga brez pisma pod stręho vzęti, štacune

odperte deržat, nobeno rẹč dražiši prodajat, inu nobene dragíne dẹlat.

22. dan Sušca ponoči je peršal francoski Komiszar Felix Campana, drugi dan pak več generalov, officirjov inu francoskih kojnikov inu pẹšcov v' Terst.

V' Gorico so peršli Francozi v' ponedẹlek 20. Sušca; drugi dan so napovẹdali, de bodo varuvali lastíno, inu vẹro; de ostane per starih postavah, inu navadah; de se jim more živež dati iz cesarskih inu deželnih perhodkov; inu so postavili 15. môž za goriško deželo vižat.

Včẹrej je divizionski general Dugua tukej v' Terstu oznanit pustil: de vẹra, last, inu ludjẹ per miru ostanejo; de ima vsak francosko kokardo na klobuki nosit, zvunej taistih ludí, katẹri pod z' francozi priazne, ali pak v' vojski nezapopadene Oblasti slišio; de more vse orožje v' komuni položeno biti, inu vsak brez orožja hoditi; de nobeden nesmẹ nič vzẹti, kar je cesarskiga, moškovitarskiga, inu englendarskiga blaga; de slẹdni francoz bode vsterlen, katẹri bo ludẹm kej sile dẹlal.

Laška pošta ni bila nič vstavlena, temuč je perpušeno priti, inu hoditi. Oznaneno je, de nima nobeden nič francoskim soldatam na vupanje, temuč za gotovo prodajat.

Vsaki kupic inu Teržačan more zapiszano noterpoložit, kaj se per njemu znajde blaga ali druge ropotíe, kar jo englendarskim, portugalskim, moškovitarskim kupcam, ali pak francoskim ven potegnencam sliši.

(Terst 31. Sušca.) Pred trẹm dnẹvi je bil theater spẹt odpert; francozi so bili per komẹdii, al Teržačanov malo. Drugi dan je Brechet (Brešé) Teržaški Commandant oznanilo ven dal, de nej se ludjẹ nebojẹ zavol francozov h' komedii priti, de ga bode veselilo, če bodo zanaprej po navadi veselo se vkup s-hajali.

27. dan je peršla v' Terst ena francoska drugo-verstna barka; dones pak pride ena napolska ladia, inu povẹ, de so v' isterski brod Pirano došle dve napolske verstne barke, inu dvẹ fregate pod povelam kavalẹrja Fortegueri.

Iz Gorice prejmemo pisano povele generala Buonaparte, de noben francoski Komiszar nesmẹ v' Goriškim nobene naklade dẹlat, zvunej, kar je trẹba za obdẹržanje, inu živež francoske armade.

(Lublana.) Nobeden ni zvẹdit mogel, kolko francozov je pod divizion generala Bernadotte, slišalo ali kolko jih je

vsih v' krajnski deželi bilo. Pẹti dan tiga mẹsca [1]) je Bernadotte ob pol noči šal v' Stražiše, kamer je po dnẹvi general Murat naprej jẹzdel. Armada je čez noč okol Medvód ležala.

Cvetni četertek 6. dan maliga Travna so šli vsi čez Lubel, inu so pozno v' noč v' Celovcu bili. Iz Lublane so dones strẹlno perpravo (artillerio) za njimi pelali. Tukej so še eni ostali, nevẹmo kolko, pod generalam Friant, inu husarskim oberstarjam Pikard. Ena Kompanía turške muzike je tudi tukej ostala, inu vsak dan ob poldne na parado hodila.

Cvetno Sabboto 8. dan mal. Travna je bilo z' bobnam oklicano 1) de nesmẹ noben ptujih pod strẹho obderžat, ako nepernese en oglasni cẹdelc k' mẹstni gosposki od njih, kdo inu kaj so? tudi činzmani, kir se preselio, morejo per gosposki po navadi z' oglasnim cẹdelcam napovẹdani biti. 2) de nesmẹ nobeden po devẹti uri v' noč brez luči po mẹsti hoditi. 3) kader bode francoska straža nad kom po noči vpila rekoč: qui vive (ki viv'), se more odgovorit: citoyén (sitoajén) ali purgar. Od Tersta so pelali strẹlni prah, perpravo, kruh, inu žgano vino pruti Celovcu.

Cvetno nedẹlo 9. mal. Travna, so začẹli nazaj hoditi nekatẹri lublančani, ki so iz Lublane drugám bẹžali. Tudi je bilo napovẹdano, de bodo pošte spẹt hodile. Nekej kruha so pustili francozi iz Višnegore perpelat, tudi nekej ovsa so od tam pergnali.

Vẹlki ponedẹlek so pustili francozi bolne cesarske soldate iz lublanskiga špitala v' Gorico perpelat po taistih vozẹh, katẹri so kruh lesem vozili.

Vẹlki Torek je šla pošta v' Celovec, Terst, inu Gorico. Tudi je iz Tersta pošta peršla, Novo mẹsto so Hrovatje oblegli. En tekár [2]) je peršal povẹdat, de je Bonaparte se z' Princ Korlnam zastopil, de sta na pẹt dni od boja prenẹhat zglihala.

Vẹlko Srẹdo slišimo, de so francozi Rẹko noter vzẹli. Vẹlki Četertek pak slišimo, de Hrovatje dolensko stran pod sabo imajo, inu francozov doli nepustẹ; tudi de so Rẹko francozam spẹt proč vzẹli.

Vẹlki Petik sta peršla dva cesarska officrja iz Noviga Mẹsta povẹdat, de je Princ Karl narẹdil prenehanje od boja na en nezgovorjen čas, inu sta se dalej pelala pruti Verh-

---

[1]) T. j. malega travna.
[2]) Courier.

niki, to generalu Friantu povędat; en francoski Komiszar se je z' njima pelal.

Vęlko Sabboto slišimo, de so cesarski inu hrovatje notri blizo Postojne inu Tersta naprej prederli.

Na Velikanočno nedęlo 16. dan maliga Travna, je peršal en tekár od general Bernadotta, de je vupanje eniga bližniga miru.

Od velike noči noter do Velikanočne Sabbote smo bili v' dobrim vupanji, de bo skorej mir; Lublančani nazaj perhajajo; triaški semejn je po navadi oklican; šole se imajo začęti; mir se nam od vsih krajov oznanuje; inu vupamo, eno vesęlo pomlad doživit.

Pervo oznanilo od generala Bernadotta na Krajnce, katęro je en francoski avtman 31. dan Sušca v' Lublano pernęsel, je to:

Iz general kvarterja v' Logatcu 9. dan męsca Germinala, ali zelenarja, v' pętim lęti (29. dan Sušca 1797.)

Divizionski general Bernadotte na Krajnce,
inu deželake bližneh dežęl.

De francozi k' vam gredo, nemislio nič hudiga ne vam, ne vašimu premoženju. Oni żelę, oni očio, de vi v' miru brez straha vživate dobičke vašiga dela inu truda. To je povele poglavitniga generala Buonaparte; on mi je naročil, njega voljo v' tęm dopolnit.

Hudobno zaderžanje, inu strašno potrenje, katęre ste od cesarskih soldatov v' njih nazaj-potęgnenji skusili, so nas morebit żę za naprej vam perstudíle; povernite se od vašiga perviga trepęta; jes, inu drugi Generali, poglavarji, inu officirji, katęri pod mojim napelanjam inu povelam stoję, vam ponudimo branbo inu moč čez vse sorte nadlęguvanje.

Nebojte se za poštenje vašeh żęn, ali za ohranenje vaše vęre. Mi poštujemo zaderžanje inu navade vsih ludí, zlasti vaše.

Naši soldatje bodo ojstro v' svoji dolžnosti deržani, de nebodo smęli nič kriviga vam sturiti; vsaki bo per ti priči z' smertjo štrafan, kir se v' vaše prebivalšе z' silo vrine, inu se skuz to ropanja dolžan sturí.

Nismo enaki obdivjanim premagavcam; naše perludno zaderžanje vas bode previžalo, de mi čez nadloge, katęre vojska seboj pernese, zdihujemo; mi jeh bomo loži sturili; — pridite, inu ne zapustitę vaše ogníša. Bernadotte.

(Lublana 26. maliga Travna.) Novice iz Gradca nam povedô, de je svitli Cesar żę mir podpisal; zdej še ča-

kajo, de poterjenje iz Pariza pride; potlej se bode zdajci vsim oznanil. Med tẹm žẹ francozi nazaj jiti začẹnajo; inu slišimo, de jih nẹkej tavžent skuz Lublano nazaj pojde. — Kako je mir zglihan, nemoremo zvẹdit; vender je slišat, de je za nas dober inu častèn.

(Lublana 27. maliga Travna.) Kader je divizionski general Bernadotte v' Lublano peršal, je na cvetni Ponedẹlek vendal eno drugo oznanilo, katẹro tukej po v' novicah Nro. 27. inu 28. dani oblubi postavimo.

Francosko Svojbodstvo

Prostost Enakost.

Iz poglavitniga kvartẹrja v' Celovcu 12. dan germinala, ali mẹsca zelenarja (1. maliga Travna 1797.) v' pẹtim lẹti eniga, inu nerazdeliviga [1]) francoskiga sojbodstva,

Buonaparte

Narvikši General Laške armade

na Krajnce.

Francoska vojska nepride v' vašo deželo, se njẹ polastit; tudi ne vašo vẹro, zaderžanje, inu navade kej prevernit. Ona je perjatelca vsih narodov, zlasti moških deželakov Nẹmške zemle.

Tih pẹt môž, katẹri francosko sojbodstvo vižajo, so si vse mogoče pẹrzadẹli, de bi nadlogam konec sturili, katẹre razdẹlujejo dẹžele na suhim. So sturili pervo stopíno, inu namẹnili generala Klarke na Dunej, de bi na mir glihat počẹl; al dunejski dvor mu je doli vdaril, [2]) k' besẹdi priti; inu verh tẹga skuz gospoda Šent Vincent v' benẹškim mẹsti Vicenca odgovorit pustil, de francoskiga sojbodstva ne spoznâ. Na to je otel general Klarke en popotno pismo imẹti, de bi smẹl na en pogovor z' samim Cesarjam priti; al dunejski ministri so se nẹki bali, de bi spodobne ponudbe Cesarja ne naklonile, mir sturiti, inu ga niso pred Cesarja pustili. Tedej ravno ti skuz englendarsko zlato oslepleni ministri so izdajavci nẹmške zemle, inu Cesarja; oni nimajo druge vole, zvunej, kakor jih nezvẹsti, inu cẹli Europi negnusni otokarji, namreč englendarji, vódio.

Krajnci! vẹm, de nam enako sovražite Englendarje, katẹri lẹ svoj lasten dobičik per ti vojski išejo inu najdejo; vem, de sovražite vaše ministre, kir so se unim prodali. Ako

---

1) V izvirniku po pomoti: »razdeliviga«.
2) Grda nemčizna = abschlagen.

se mi v' šęsto lęto vojskujemo, vęm, de to je čez volo junaških Ogrov, pametnih Dunejčánov, inu dobro-seržnih Krajncov.

Zatorej sternimo se mi zuper England, inu dunejske ministre! Postanimo perjatli! Francosko sojbodstvo ima vso pravico, z' vami kakor premagavec sturiti. Al nej zgine ta pravica pruti enimu glihanju mej nami! Vi se nebote nič męšali v' to vojsko, katęra ni po vaši voli; vi nam bote dali živež, kar ga bo tręba. Jes pak očem varuvat vašo vęro, navade, inu last; ter vam vso vojskno naklado odpustiti. Al ni vojska sama na sebi grozna zadosti? al neterpite żę tak preveč, vi nedolžni offer ptujeh zmotnav? — Davki, katęre imate navado Cesarju dajat, vam bodo namęst škode, kar jo vsaka skuz grędoča vojska sturí; inu za plačilo živeža, kar ga bote nam dajali.

Za tęga volo poglavitni general zapovę: 1) Duhovne opravila se bodo deržale, kakor do zdej. Škofi, inu duhovni, kir so zavol nevumniga strahu zapustili svojo čędo, smęjo nazaj priti; general jim bo popotne pisma poslati pustil.

2) Krajnsko deželo bode ladala ena Komeszía desetih môž, katęra se bo imenuvala Central-Gubernium, inu imęla vso deželno, męstno, inu opravilno oblast.

3) Deželske, inu sodne postave ostanejo per svoji moči.

4) Vse deželne, inu cesarske davke, katęri so se skuz*) pervo, ali skuz drugo roko dajali, bode ta Komeszía noter jemala; inu jeh obračala za deželne potrębe, za kupuvanje živeža za armado, inu za odškoduvanje, katęri so kej terpęli, kader je vojska męmo šla.

5) Ta Komeszía bo vse narejala, inu zapovęduvala, kar deželne, sodne, inu gmej perhodkov opravila zadęne.

6) Zbrani možję bodo opravila med saboj razdelili, iz med sebe eniga za predsedníka zvolili, inu eniga za sekretarja, kir pak ne iz mej tih desetih, temuč en drugi posebej biti ima.

7) Za Central-Gubernium so izvoleni gospodje:

Anton Nikoletti.
Anton Podobnik.
Bernard Baron Roszetti.
Carl Baron Hallerstein.
Franc Baron Reigersfeld, škof.
Fridrih Kastelic.
Joannes v. Deszelbrunner.
Joannes Golmajer.
Jožef Kokajl.
Jožef Lukmann.

*) Ta besedica se v izvirniku pogreša.

General Bernadotte jih ima poterdit, inu pustit persęči, de bodo povęlam francoskiga sojbodstva pokorni; pričeoča postava pak nęmško, inu krajnsko natisnena očitno ven obęšena biti. Buonaparte.

Frajost. Enakost.

Žovniršina [1]) Laške Dežele.

General Friant Poglavar čez francoske žovnirje v' Krajnski Deželi.

Na Krajnce.

Poglavitni General Bonaparte, inu njemu podložni General Bernadotte so žę skuzi njih oznaneno povęle vam skazali taisto pravico inu dobroto, po katęrih se oni vižajo. Oni so vam oblubili, de vaša vęra, premoženje, inu vaše peršone bodo pred vsako škodo inu zabavo [2]) obvarvane. Vse to vam spęt poterdim. Vi ste žę tę dobrote leteh dvęh Generalov skušali, kir ni ste bli nobenimu davku podverženi.

Kaj ne, de za vol leteh toko posębneh dobrot ste vi dolžni pruti njim hvaležni biti? Vender oni od vas nič nočejo imęti. Očejo samo, de bi vi mirno inu pokojno v' vašeh hišah ostali; de bi ví nič ne imęli opravit v' leti vojski, katęra bode v' kratkim z' enim sręčnim miram sklęnena; inu de bi vi zadovolno dopolnili, kar bo vam k' postręžbi francoske žovniršine naloženo.

Če pak, vse drugači koker je vupat, nekatęri nehvaležni ludje na njih dolžnost pozabijoči, bi se podstopili vkup se spravit, inu francoskim žovnirjam zuper se postavit, bodo na ono nar bol štrašno vižo poštrafani, inu taisti, katęri bodo z' orožjam v' rokah vjeti, bodo precej okoli perneseni.

Leta je štrafinga hudobnim namenjena; nič zatorej dobri inu mirni ludje se nimajo bati.

Iz poglavitniga Quartierja Teržaškiga Męsta na 28. dan Germinala, ali zelenarja, v' pętim lęti ene inu nerazdęlive francoske republike, ali na 17. dan maliga Travna.

General Friant.

---

[1]) Die Armee (po M. Pohlinu tudi =) das Commando; (deblo: žold = Sold. od todi: žolner — žolnir (žovnir), t. j. žoldnir = Söldner, Solda žolnerstvo (žovnirstvo), žovniršina = das Militär.

[2]) Störung, Behelligung (deblo: by (bhū), od todi glagoli: biti, sein baviti, machen, dass etwas sei, izbaviti, expedire, zabaviti, impedire, zabava, impedimentum (Krell), po Habdeliči: retardatio; primeri Miklosich Etym. Wörterb.)

(Lublana 28. mal. Travna.) V' Gradec je peršal sabboto poglavitni general Buonaparte, divizionski gene- i Bernadotte, inu Serrurier z' več drugimi. Eno malo za mi se je perpelal cesarski general Meerfeld. Na gracarskim li je Buonaparte preględuval 12. tavžent francoskih sol- tov, katęri so stali na enim prostori od ene ure hoda na- zen po dolgim. Ti inu več drugih pojdejo skuz Lublano Laško nazaj. General Buonaparte ję peršal dones v' Lub- ю. Za francozi gredô cesarskih 24. tavžent môž, de se do spęt po cesarskeh deželah razdęlili; francozi pak jidejo mû. Mir je od Cesarja podpisan; Cesar je dal povele, de ncozi smęjo per nas kojn kupit, karkol jih otę.

(Lublana 2. velk. Travna.) Dvorne novice na Du- ju od 22. dnęva maliga Travna sicer nič od miru nego- rę; vender tudi nič neperpovdujejo, de bi se kdo v' Es- jhu perpravlal na bran zuper francoze. — Ravno tę no- e pravio, de je Princ Karl 19. dan mal. Travna šal k' ar- di per Rajni. — Pošta iz Tersta, inu iz nęmškiga Gradca di vsak tęden dvakrat, inu skorej bodo hodile po navadi, kor popręd.

Francozi so začęli skuz Lublano v' petik [1]) pruti Terstu dit; vsaki dan jih gręde nękej męmo. General Bonaparte v pętik [1]) v' Lublano peršal zjutrej ob osmih, je počival pol enajstih, generale pred sę pustil, z' njimi ob poldne sil, inu se ob dvęh popoldne dalej po teržaški cęsti pelal. ebivalše je vzęl v' škofii, inu ludęm se per okni pokazal; truden vidit, vender pravio, de ima terdno zdravje.

Semejn ob triakih se nebode deržal, temuč od męstne poske je vendano:

Naznanje.

Zavol pergodb, katęreh nismo previdili, se lętašni Triaški nejn na 29. dan Rozencvęta prestavi; tako, de se bode ob vi svętiga Petra, inu Pavla začęl, inu štirnajst dni zapored žal. — Lublana 28. mal. Travna 1797.

Jožef Gollmajer.
Burgermaster.

V' Sabboto [2]) po poldne ob petih se je divisionski ge- al Bernadotte v' Lublano perpelal, inu prebivališe v' škofii l; on tukej ostane, dokler njegov division memo ne odjide.

---

[1]) T. j. 28. malega travna.
[2]) T. j. 29. mal. travna.

Tudi v' Sabboto zjutrej je cesarski kralęvi general Meerfeld lesem peršal, inu se po kosilu dalej po teržaški cęsti odpelal.

Kęr ima tę dni dosti francozov skuzi jiti, inu čez noč prostora potrębujejo; so šole spraznili, inu jeh za soldaški kvartęr perpravili, tedej se šole nebodo še ene dni deržale, temuč se bode na novič oznanilo, kdaj se imajo počęti.

Po tęm, kir je general Bernadotte Central-Gubernium za krajnsko deželo postavil, so tudi gospodje tiga Guberniuma eno naznanje vendali, kako so opravila med seboj razdelili, inu dęla v' versto djali, katęre zadęnejo vižanje drugih manjših opravil v' deželi. Oznanilo pak je bilo to:

Mi Prezident, inu svetvalci k' vižanju kranjskiga vojvodstva od francoskiga poglavitniga Generala Bonaparte postavleniga Central-Guberniama damo vędit:

De, ker po tukej zraven perstavlenim oklici zdej imenuvaniga Generala stara deželna postava v' vseh rečęh brez prevernenja ostane, inu zavol tęga vse poprejšnje deželne, męstne, inu krivave postave inu povela per svoji cęli moči, inu terdnosti obderžane, inu tanko ispolnene biti imajo; morejo tudi vsi deželni, inu gosposkini davki, desetine, naklade, coli, inu kazni tako dobro od gruntnih gospôsk, kakor od podložnih ravno tako kakor popręd odrajtani biti; ako bi se pak kdo branil, bodo tolkaj ostrejši tęrjani, kolikor so ti davki inu prejęmki nikamer drugâm namęneni, zvunej:

Pervič: Za narpotrębniši deželne vendajanja opravlat;

Drugič: za francosko armado potrębni živež, inu klajo preskerbęti;

Tretič: za prebivavce tę dežele odškoduvat, katęri so kej terpęli, kader je francoska vojska skuzi šla.

De se pak ta od francoskiga poglavitniga Generala Bonaparte poterjena inu zapovędana deželna postava ohrani, inu izpęle; je tręba deželne, pravdne, inu kameral gosposke spęt postavit, inu v' versto djat, kar je mogoče.

Tedej po oznanili poglavitniga Generala Buonaparte ima ta iz zdolej podpisanih Prezidenta, inu devęt svetvalcov obstojęči Central-Gubernium vižanje cęle dežele, inu se razdęli v' tri dęle, ali Kanclie, to je, v' deželno, pravdno, inu kamerالsko hišo; katęre bodo vse očitne opravila tę dežele vižale inu vsem podverženem gosposkam, sodbam, inu služabnikam v' kranjski deželi naprej stale.

Vkup zbran cęl Central-Gubernium je v' vseh deželneh, pravdneh, inu kameral rečęh perva inu nar vikši deželna oblast, inu bode povsod zadni ali končni sklep v' sodbah dajal.

Pravdni razdęlik tiga Central-Gubernia pak je namęsti appellaciona v' ti deželi, inu bode dajal sklepe na drugi stopni, karkol appellacion v' pravdneh, inu krivaveh sodbah zadęne.

Lublanska męstna gosposka, ali magistrat je pod naprej sedęnjam Purgermastra Doktarja Jožefa Gollmajerja za združeno męstno, inu gosposko pravico (Landrecht) povikšan; inu bo dajal sklepe na pervi stopni v' pravdnih, inu očitnih opravilah, katęre so popręd h' kranjski gosposki pravici, inu k' mestnimu magistratu slišale.

Sodne gosposke po deželi, inu po męstih ohranio svojo poprejšno sodno oblast.

Tri Kraszie tę dežele ostanejo per svojim poprejšnim opravilu, inu vsaka posębej bo tęm časi imęla eniga Krajsz-Komiszarja za vižanje, inu zraven potrębne Kanceliste, inu pôte. Za Komiszarja Lublanske Kraszie je postavlen gospod Joannes Juri Rozmann; v' Novim Męsti gospod Štefan Poderžaj; v' Postojni gospod Joannes Willhar; katęrim vse rihte, žoldne okrajne (Werb-Bezirke), gruntne gosposke, inu podložni spodobno pokoršino skazat imajo.

Bancal-Inspectorat tę dežele, inu Oberamt lublanskiga poglavitniga colla se gospodu Valentinu Squarci izročí, inu on za Inspectorja inu za Ober-einnemarja postavi, katęri bo z' perpomočjo tih drugih colnih služabnikov vižal vse druge cole, aušlake, inu odrajtuvanja.

Za rudniga sodnika, ali pergrihtarja se postavi gospod Alois Vermatti, inu za zraven sedníka gospod Max Čerin, ta rudna gosposka, inu rudna sodba bode dęlala svoje opravila pod vižanjam kameralskiga razdęlka tiga Centrâl-Gubernia po poprejšneh rudneh postavah.

Ravno tako imajo na dalej šole pod oblastjo šolskiga zberališa zdajci po veliki Noči naprej deržane biti; vsi Proesorji, vučeniki, inu študentje so v' svoje šole, inu navuk nazaj povableni, inu poklicani.

Gospod Doktor Luka Filibert Rusz se tęm časi postavi a sodnika krive pravice, ali Banrihtarja v' krajnski deželi, nu se vsęm rihtam zapovę, de mu imajo v' vseh hudodęlnih reiskuvanjah taisto plačilo za pot, inu preiskuvanje dati, kar e sicer Banrihtarjam slišalo, inu se spodobilo.

De vse rihte, žoldne okrajne, gruntne gosposke, tudi poreišne majnši sodbe, inu gosposke svojo staro oblast ohranio; e lahko zastopi iz oklica poglavitniga Generala Buonaparte. odo tedej vsi vajvodski, deželni, inu gosposkini služabniki oklicani, inu priazno povableni, de nej se vsaki na svoje ręsto podado, inu brez zaderžika svojo službo opravljajo;

Central-Gubernium pak jim oblubi vso brambo, podporo, inu poprejšno plačilo, kakor hitro se bodo na svojim mẹsti znajdeli.

Zadnič se zahvali ta Central-Gubernium iz serca vsim prebivalcam krajnske dežele, zlasti kmẹtam inu podložnim za njih do zdej povsod skazano stanovitnost, inu posẹbno dobro volo; inu jih opomni,. de tudi za naprej ravno tako pokoršino, inu zavupanje pruti gosposkam imajo; gosposke pak nej si k' sercu vzamejo, de nej podložnim perzanesô, jih z' lubẹznio vižajo, inu varujejo, kar je narveč mogoče. Tedej imajo vsim podložnim dobro razločit, de vsa muja inu skerb tiga Central-Guberniuma kje grẹ, de bi mir, inu sprava v' deželi obderžana bila; preterplene nadloge polahkane; varnost ludí inu lastíne ohranena; inu cẹli deželi pomagano bilo, karkol je ob časih ene vojske mogoče.

To se vsim oznani, de se bodo prav zaderžat vẹdeli.

Dano v' Lublani iz zbirališča Central Guberniuma, 7. dan maliga Travna 1797.

(L. S.) Baron Bernard Roszetti
Prezident.

(Dunej 28. mal. Travna. Dvorno Oznanilo.) Sploh-glihanje na mir z' Francozi je že podpisano, bojuvanje jẹnalo, inu vupanje bližniga miru perbližalo.

(Lublana 5. vel. Travna.) V' Srẹdo [1]) je divizion generala Serrurier pruti Verhniki odšal, je ležal v' Lublani, pod Turnam, inu od Šiške do Dravl, inu še po drugeh vasẹh.

Včerej [2]) je začẹl divizion generala Massena v' Lublano dohajat. Danes je tukej, inu grẹ naprej pruti Laški deželi.

Divizion generala Bernadotte je še zmirej tukej, pojde okol nedẹle proč; inu potlej pridejo cesarski k' nam.

Njih cesarska Svitlost so tẹ od generala Bonaparte v' Lublani za deželsko vižanje postavlene 10. gospode tẹm časi poterdili, dokler se bode poprejšna Landšaft spẹt povernila.

(Dvorno naznanje iz Duneja 11. mal. Travn.) Za štajersko inu krajnsko mejo ohranit, inu hravaško deželo varuvat, tudi za sovražnika ostrašit, de bi naprej ne derl; so Hravatje Dravo, Savo, goriance, inu Metliko obstavili, inu po dolgim noter do karolinske cẹste en trak soldatov potẹgnili.

15. maliga Travna pravi dvorno naznanje dalej, de je Kazimir oberstar sluinskiga regimenta mẹsto Rẹko na suhim,

---

[1]) T. j. tretji dan velikega travna.
[2]) T. j. 4. mal. travna.

inu na morji tako obdal, de je na 10. dan mal. Travna francoze, katęri so en tęden popred Ręko proč vzęli, ven izgnal, 83. soldatov, inu 3. officirje francozam vjęl. Zvečer ob šestih je Ręko nazaj vzęl, potęm še francoze čez svęt Mathia gnal, per S. Mathii tavžent Hravatov postavil; tudi oblubil, de bode francoze čez Lipo nazaj podil.

21. dan mal. Travna povę dvorno naznanje, rekoč: Oberstar sluinskiga regimenta z' imęnam Kazimir je francoze popadel na 14. dan mal. Travna per Ternovim na cęsti pruti Lublani, v' Terstu. Iz Ternoviga so bili francozi noter do Postojne nazaj pobili, je bilo veliko mertvih, 80. vjętih, 1. officir ranjen, inu francozi so se čez Razderto v' Vipavò nazaj potegnili, so zgubili en po osem liberski štuk, dva voza stręlne perprave, inu kojne; cesarskih je bilo 5. mertvih, inu šęstnajst ranjenih.

Ravno ta dan je bil sovražniku Terst vzęt; tukej so cesarski najdili za dva milliona žita, blaga, inu živiga srebra, katęre reči je sovražnik nam proč vzęl; tudi smo v' Terstu dva štuka francozam vzęli.

Ena francoska barka je peršla v' Terst z' 22. skrinami denarjov, kęr je menila, de so francozi v' Terstu, tę denarje je tudi oberstar Kazimir proč vzęl. On pak ni vędel, de je prenęhanje od boja zglihano, zvunej še lę 14. dan maliga Travna ob enajstih naznanje dobil, potem, kęr se je žę vse to popręd zgodilo.

(Lublana.) V' Četertek [1]) je peršal ces. kr. general Meerfeld iz Gorice nazaj, kamer se je bil odtod na ene dni podal. Prebiva v' Vicedomii. [2]) Francoski general Bernadotte inu drugi generali so ga obiskali.

Tudi je v' Četertek ob desetih zvečer ogen na luži per šrangi vstal; francoski lovci, kojniki, general Bernadotte, gospodje od Guberniuma, męstni gospodje, inu ludję so z' vso pomočjo zraven hitęli, pomagali, inu vbranili, de nista nič več, kakor dvę kajže pogoręle.

Vsim sploh se oznani, de je spęt na dolenskim, inu na hravaškim kupčia odperta; en slędni smę za naprej po žito, inu vino doli hodit. To oznanilo je dano od deželne gosposke v' Lublani 3. dan velkiga Travna 1797.

Dvorno naznanje od 30. dnęva maliga Travna nam povę, de se francoska vojska pod generalam Bonaparte iz estrajskeh dežęl nazaj poteguje, kakor je z' generalam Bonaparte glihanje

---

[1]) 4. velikega travna.
[2]) Sedajnem »dvorcu«.

sklęneno. Skorej bodo francozi Štajersko, Koratan, Krajnsko, inu vso permorsko stran spraznili; za njimi pak cesarski soldatje pojdejo, de bodo perpravleni za vsake sorte nevarnost odverniti.

(Lublana.) V' nedęlo [1]) je šel Divizion generala Maszena zjutrej zgodej pruti Verhniki, katęri je dva dni inu tri noči tukej ležal, nękej po kasarnah, cęrkvah, inu hišah; nękej po bližneh vasęh. Štukov je imęl 12, drugih vozov za stręlno perpravo pa 48. Eni męnio, de je bilo števenje tiga diviziona pęt tavžent môž, drugi pravjo, de okol 10.000; francozi pak so rekli, de jih je 14.000.

Divizion generala Bernadotte je že uni dan eno polovíco môž naprej poslal, ta druga polovíca pak je v' Ponedęlek [2]) proč šla tudi pruti Verhniki. Štukov je imęl 8, drugih vozov okol 30.

Od Ponedęlka [2]) zjutrej ni nobeniga francoza več tukej; smo lę sami domači, inu čakamo na cesarske soldate, katęri jutri, al pojuternim pridejo.

(Lublana.) Iz Tersta pišejo, de je francoski poglavitni general Bonaparte 29. mal. Travna v' sabboto se v' Terst perpelal zjutrej ob šestih. Tukej iz Lublane je šal pręd ta dan ob dvęh po pol dnę. Kojniki so mu iz Tersta napruti jęzdili; prebivališe je vzęl v' hiši grafa Brigido. Męstna gosposka, Consuli, inu benęški Consul Cagliari so ga obiskali.

Bonaparte je drugi dan v' nedęlo ob desetih dalej šal z' več generalmi, inu kojniki, kakor męnimo v' Gorico. Njega voz je šęst kojn vozilo. Kažc, de ni popolnoma zdrav; on se je tukej v' morji kopal.

Zdej je v' Terstu devęt francoskeh vojskneh bark, nekej jeh ima še pridti; španske so tri. Vse barke so generalu Bonaparte na čast stręlale, kader je peršal.

V Terstu so francozi k' malo iz perviga tri millione franc. liber naklade męstu naložili, kakor je bilo uni dan v' novicah povędano; zdej je Bonaparte sam v' Terstu pričeoč štir sto tavžent liber na ti nakladi doli spustil.

Francozi so pred ta tęden skuz Lublano grędoč v' Nunski, Kapucinarski, inu Matęre Božje cerkvi ležali, pak nič ne polomili, inu nič poškoduvali. Kurili inu kuhali so zvunej cęrkvâ.

Kar se je kej drugiga al hudiga, al dobriga občasi tę vojske po naši deželi godilo, bodemo po perložnosti popisali,

---

[1]) 7. velikega travna.
[2]) 8. vel. travna.

kader bomo resnično zvędeli, kako se je godilo. -- Tęm časi je to res, de vsaka vojska je vselej več hudiga, kakor dobriga sturila.

Dones [1]) pridejo v' Lublano 6000. cesarskih kojnikov pod generalam Hohenzollern, inu 7000. pęšcov pod generalam Lindenau.

Francozi otę imęti 60. vôz za perpręgo v' Planino, če ne, žugajo z' pęt eskadronmi kojnikov v' Lublano voze iskat pridti.

V' Terstu je 3000. francozov Bernadotovih, nękej jih je šlo v' Istro; tudi so še francozi v' Gorici, inu v' Celovcu; čakajo, de cesarski za njimi pridejo, inu dežele prevzamejo.

V' novicah iz Tersta se bere eno oznanilo od generala Bernadotte, v' katerim ojstro žuga nepokojnim inu puntarskim ludęm; to kaže, de francozi niso dosti varni v' permorskih krajih, inu de jih ludję skorej sebe iz glave żelę.

Dvanajsti dan tiga [2]) męsca je bilo v' Tersti perpušeno od generala Bernadotte, de smęjo vse barke perhajat, inu odhajat, zvunej englendarskeh, inu vęlkeh benęškeh; majnši benęške tudi smęjo.

Teržačani so żę vso vojskno naklado francozam izplačali.

Ta dan je tudi okol pęt tavžent francozov spet v' Terst od Gorice peršlo. Ena fregata, inu dvanajst majnšeh francoskeh vojskneh bark stojí v' Teržaškim brodi.

(Lublana 23. velkiga Travna.) Zdej vsaki dan dohajajo taisti batallioni inu regimenti, katęri so skuz štajersko poslani, inu so skuz Gradec šli; dones pride 15. tavžent cesarskih soldatov lesem v' Lublano; armada, katera grę na Laško, se šteje, de bode okol 80. tavžent môž velika; drugi pak povedô, de bode še vękši, inu per pol drugi sto tavžent močna.

Tukej v' Lublani so jęli živež inu drugo perpravo za soldate obilno vkup vozit; tudi so per šolah zraven Lublance osem vojskneh peči izidali, v' katęreh za soldate kruh pekô. Peči so iz żelęzneh podpôr, na katęre je cęgel z' jilovico naložen; inu so tako velike, de ena peč po 100. hlębcov derži.

Od Prefecta čez latinske šole je oznanilo vendano, de se bodo tę šole v' perhodni Pętek 26. dan tiga męsca začęle; nej tedej do tistikrat vsi študentje vkup pridejo, de bodo to drugo polovico svojiga študęranja v' taistih šolah dostali, v' katęre so po zimi stopili.

---

[1]) 13. velikega travna.
[2]) Vel. travna.

Kako je mir mẹd Cesarjam inu Francozmi sklẹnẹn, vsaki oče vẹdit, inu vsaki mẹni, de je to rẹs, kar si on sam zmisli. To dobro vẹmo, de tekarji med Parizam, inu Dunejam sem ter kje hodio, de se doglihanje dẹla, inu kader bode dognano, je sam Svitli Cesar Ogram oblubil, zdajci naznanje dati; tedej po enim majhenim poterplenji bomo resnico zvẹdeli.

V' Torek [1]) zjutrej je peršla kolonna cesarskih soldatov pod povẹlam grafa Olivier Wallis v' Lublano. Generali, katẹri se zraven znajdejo, so Feldceigmeister graf Olivier Wallis; Feldmaršalleutenanti firšt Reüsz, firšt Lichtenstein, graf Mercandin; generalmajori Princ od Oranie, Baron Rooz, Baron Bradi.

Kojniki so Cesarjovi, Jožef Kinskovi, inu Karajčajovi lohki kojniki; Würtembergovi dragonarji; Czartorinskovi inu Makovi Küraszẹrji; inu Vecsajovi huzarji.

Pẹšci so od regimentov Samuel Giulay, Alvinci, Strasoldo, Esterhazi, inu Nadazdi.

Grenatẹrjov en batallion Ghenedek, 1. batallion Kreizer, 1. batt. Ulm, 1. batt. Rehbach. Od Thurn regimenta grenatẹrji so bili tudi zraven.

Ta Kolonna je ležala pod Roženpaham na travnikih, stan se je začẹl per luži inu jẹ dosẹgel do Glínice, pak od cẹste noter do srẹde senožẹt pruti Podroženpahu. V Sredo [2]) je peršlo 24. čolnov za most naredit z' vso zravenperpravo na štir inu dvajset velikih vozẹh; ti so ostali na travniki per cẹsti pruti Roženpahu. Tudi grẹde za to Kolonno 24. štukov inu 70. voz strẹlne perprave; ti vozovi, štuki inu ludjẹ so imẹli svoj stan na lublanskim poli pruti Ježici na brinji blizo cẹrkve S. Jurja.

Vsaki batallion je imẹl svoje štuke seboj, inu nẹkej strẹlne perprave, zlasti pak je bilo silno dosti, inu lẹpih kojn.

Ta Kolonna pod povelam Feldceigmastra Wallis je šla pruti Verhniki v' Četertek [3]) zjutrej pred dnẹvam; strẹlna perprava pak inu čolnovi so šli včẹrej zgodej za njo.

Zdej čakamo na trẹtjo Kolonno, katẹra stojí per Marburgi pod Feldceigmastram Terci.

Benẹške novice povẹdô, de so Benečani kruh inu vino Francozam v' Terst inu Gorico pošilali; 12. dan tiga [4]), je šlo 27.000. kruhov inu 10. bunkarc [5]) vina iz Vidma v' Gorico za divizion generala Maszena, inu kar je bilo v Palmi Novi

[1]) 23. vel. travna.
[2]) 24. vel. travna.
[3]) 25. vel. travna.
[4]) Vel. travna.
[5]) Weinfass. (Pohlin).

perpravleniga, je šlo v' Terst za Bernadottov divizion. V' Vidmi je 2000. francoskih pęšcov, inu 300. kojnikov; dalej je peršlo v' Videm 900. kojnikov, skorej ima pridti divizion Augereau. Sedemnajsti dan tiga [1]) ima iz Vidma poslano biti v Gradiško 15.000 kruhov inu 8. lodríc [2]) vina; inu po juteršnim v' Gorico 15.000 kruhov. — Cesarski general Meerfeld je bil 13. dan tiga [1]) v' Vidmi, inu je z' francoskimi generali en pogovor imęl.

V' Sabboto [4]) je cesarska kralęva Kraszia v' Lublani spęt svoje opravila začęla. Drugi cesarski služabniki inu Kasze so tudi vęčdęl nazaj peršli; skorej bomo v' poprejšno versto inu mir peršli, kakor smo ga pred vojsko vživali. Kupčia na Terst inu druge kraje se je żę oživęla; šole so se tudi počęle.

Francozi so żę iz Tersta se čisto izšli pruti benęški Forlanii, inu cesarski pod generalam Hohenzollern so v' Tersti.

Francozi so iz Tersta šli 24. dan vęlikiga Travna ob dvęh po polnoči; ob devetih so peršli hrovaški regimenti, general graf Meerfeld, inu general graf Klenau. Vse je bilo po Tersti vesęlo, de je spęt poprejšni pokoj se enkrat povernil. Drugi dan so męsto raz-svetili, napise na Cesarja, inu na mir narejali, v' komedii pesem od Cesarja pęli, inu vsake sorte vesele obhajali. En napis pod svitliga Cesarja podobo je bil leta:

Froncu II. Cesarju
Mir
Ludstvu dajočimu
Terst.

Francoske bandęra inu znamina so bile doli djane, inu z' vso častjo spet Cesarske nazaj postavlene.

Kupčia od Tersta čez Lublano, inu po cesarskeh deżelah se je obilno začęla, inu vse je oživęlo, kar smo se Francozov znebili.

26. dan vęlikiga Travna so peršli trię eskadroni Erdödovih huzarjov, dva batalliona Stuard, inu en batallion Jordis v Terst; neizrečeno je bilo vesele v' Tersti, kader je spęt poprejšna versta inu ręd se povernil.

V' Tersti je pustil generalmajor graf Klenau na 28. d. poprejšniga męsca [3]) oznanit: „Męstna gospóska v' Tersti si je vso hvalo zaslužila, kader so francozi notri bili, inu kader so cesarski soldatje nazaj peršli, kęr je vse v' lepi versti inu

---

[1]) Vel. travna.
[2]) Lägel. Geschirr (Pohlin).
[3]) 27. vel. travna.
[4]) T. j. velikega travna.

miru ohranila; tudi so se mestnani cęl čas tę vojske zvęsto zaderžali; tedej bodem pričo dal pred njih cesarsko svitlostjo, de Terstarji so zarȩs zvęsti podložni. Generalmajor graf Meerfeld je tudi na pričo, de ste vsi popolnoma pokorni vašimu pravičnimu inu milostivimu gospodarju. Nerad bode general Meerfeld to sręčno męsto zapustil, vender, ker gręde nazaj na Dunej, bode on z' veselam njih cesarski svitlosti povędal, kako vdani inu zvęsti so prebivalci Teržaškiga męsta pruti Njih Svitlosti. Dano v' Tersti 25. vęlk. Travna 1797.

Podpisan, Graf Klenav generalmajor.

Cesarski prihajajo v' Goriško Knęzio. Francoski general Gueux je popustil Celovec, inu so cesarski za njim peršli. General Victor stoji na benęškim per męstih Oszopo inu Gemona z' 7.000. možmi, inu 800 kojni. V' Gorici je 2.400. cesarskih, inu zadni dan majnika so imęli pridti 14.000 cesarskih. Skuz Celovec jih gręde 30.000., od katęrih se govorí, de bodo vsi kmal vsaki od svoje strane v' Benęško Forlanio mahnili.

Dunejske novice od 7. Rožnicvęta pišejo, kako so v' Gorici generala Hohenzollern inu prędno vojsko z' častjo prejęli. Gospodje od Gubernia so per męstneh vratah najn čakali, vsi zgonovi po celim męsti zgonili, turška muzika bunkala, med zgonenjam inu muziko so bili cesarski vpelani na veliki terh, vse je kričalo: zdrav bodi Cesar! majheni fantiči so imęli jerbase z' pušelci na rokah, so dęlili pušelce generalu, inu officirjam; potlej pak rože potręsali, koder so soldatje marširali. Trideset vęder vina je pustilo męsto med soldate izdęliti, vse je bilo židane vole.

To se je godilo na dan v' nebohojenja; zvęčer je bilo męsto raz-svitleno, zlasti so judje veliko svęč peržgali. General graf Hohenzollern je po męsti hodil, vukanje, inu muzika za njim.

Tukej je tręba opomnit, de tudi Lublančani so več barigel vina med cesarske soldate razdelili, kader so skuzi šli, inu v' logar pod Roženpah pelat pustili taistim, katęri so zvunej męsta pod šotorji stali.

General Hohenzollern se je v' Gorici zahvalil za to, kęr je bil lępo gori vzęt, inu je pustil to natisneno ven dat: „Hvala, perserčna hvala vam o lubi Goričani, kęr ste soldate vašiga Cesarja perjazno, inu lubeznivo gori vzęli. Prejmite to majheno znamine naše resnične hvalęžnosti z' tim poterjenjam, de nigdar, ja nigdar ne bodemo pozabili na vaše serčno prejęmanje, katęro ste skazali, kader smo v' to męsto

peršli. Eno veselo vupanje na perhodne dobrote nej vam naměsti vse pretečene težave, o hvale vredni perjatli! kar vam jeh je vojska naložila. Bog žęgnej vašo ne premakneno zvestobo, inu nam ohrani vašo perjaznost." Podpisan graf Hohenzollern, vodník prędne vojske.

---

3. Konec beneške republike. [1]

V' Nekatereh Laškeh novicah se bere, de je Bonaparte iz Judenburga na Benečio pisal na deveti dan mal. Travna [2]: Cęla Benęška dežela na suhim stojí pod orožjam. Vsi soldatje presvitlė benęške republike vpiejo: smert Francozam! Več sto soldatov francoske žovniršine v' Italii so žę pomorjenih. Zapstojn se zgovarjate, de vam tę puntarie ne dopadejo, katęre ste sami naredili. Al męnite, de nimam zadosti moči francozam pomagat, de bodo spoštuvani, zdej, kęr v' serci nęmške dežele stojim? Al morebit mislite, de Italianske trume bodo v' nemar pustile morío, katęro ste počęli? Moštuvali se bomo za volo kervi naših ravenbratov. Švet v' Benędkah je naše pošteno zaderžanje z' eno pregrozovitno nezvęstobo povernil, kęr smo vender vselej z' njim po lępi sosęski ravnali. Pošlem mojiga Adjutanta z' tim pismam k' vam. Mir, al vojska! zdej si zberite. Vojska bo, če zdajci puntarjov ne razkropite, če začętnikov tę moríe meni vjęte v' roko ne daste. Vi ste nekatęre mašnike v' jęčo vtaknili, inu jih po nedolžnim krive dęlate, de so oni puntarío perčęli, kęr ona vender lę od samih vas pride. Ta puntaria nej se v' 24. urah razkropí: mi ne živimo več v' časih Karla VIII.

Zraven tiga je pisal tudi Bonaparte na francoskiga poslaníka v' Benędkah z' imenam Lallemand, inu mu je naročil, kako se smę na mir zglihat; med drugimi razločkmi so narposębniši ti: 1) ako očejo Benęčani mir imęti, nej spuste vse taiste, katęri so zavol deželskih misli zaperti. 2) Vsi soldatje, katęri so v' zadnih pęt męscih iz Dalmacie na pomoč vzęti, morejo domu spušeni biti. 3) Vsim kmętam se ima orožje spęt proč oduzeti. 4) Požigavec, katęri je hišo konsula iz Zante zažgal, ima štrafan, inu hiša iz benęške republike denarjov gorizidana biti. 5) Kapitana, kir je iz benęške barke na francosko fregatto stręlal, morejo francozam v' roke čez

---

[1] Nov. l. 1797. št. 40. — 103.
[2] L. 1797.

dati, inu barke plačat, katere so pod brambo ene beneške barke iz Tersta na morje šle, inu francoskem barkam všle, ker bi bile sicer vjęte inu francozam v' roke padle.

Benęške novice pišejo, kako so benęške męsta pokoršino pruti Benečii obętale, inu kako so one dosedajni oblasti vdane; al tiga nič nepišejo, kako je Bonaparte z' svojo vojsko na beneško nazaj peršal. Po Lublani eni govorę, de so benęčani se z' francozmi brez boja lępo zglihali; drugi pak pravio, de so francozi že v Benędkah inu de so drugo gosposko v' Benęčii gori postavili; dozdej se nevę, komu verjęti.

Eni drugi pravio, de je bila vojska na 24. dan maliga Travna Benęčanam napovędana. Ravno ta dan je 10.000. francozov iz Bologne, Ferrare, inu Lombardie pred męsto Verona peršlo, inu so męsto obdali. Nękej drugih Bonapartovih je iz krajnskiga v' benęško perderlo. Bonaparte je dal povele, benęškiga Proveditorja [1]) na suhim Battagia [2]) vjęti, kateri je uni dan povele ven dal, de imajo vsi benęški podložni zuper francoze na noge stopit, inu je skuz to perčętek bil, de so benęški ludję po vseh deželah na suhim čez francoze planili, inu jih morili.

Teržaške novice od poprejšniga Ponedęlka [3]) pravio, de so nekatęre pisma iz benęškiga povędale, de so francozi staro benęško gosposko odstavili, inu tęm časi eno novo zvolili, dokler se rečí poglihajo. V' Benędkah je 12. môž zvolenih za tęmčasno gosposko, ti so: Ludvik Manín bivši Dože; Andrej Dolfin bivši Cavalier; Battagia brat uniga Proveditorja na suhim; Tomaž Condulmer bivši Cavalier; inu Comandant morske vojske; Jacob Foscarini bivši Cavalier. Buratti, Tamoszi, Revedin kupci. Cromer, Gallino, inu Orlandi besędni doktarji. Tudi v Vidmi je ena tęmčasna nova gosposka zvolena; vsa benęška vojska na morji, inu na suhim orožje dolipoklada; barke, inu soldatje grędo v' kraj svojiga počitka. Tako pravio nekatęre pisma, pak vender še ni nič resničniga inu dvorniga oznanila, na kateriga bi se bilo zanesti.

Resnično naznanje je v' Terst peršlo, de je osem tavžent Francozov uni Ponedęlek, to je 15. dan tiga męsca [3]) Benędke obstavilo, tedej je z' lępo zastopnost narejena brez prelivanja človęške kervi.

Iz Benędek pišejo 13. dan vęlkiga Travna, de je veliki svet sam od sebe sklenil svojo dosedajno oblast dolipoložiti,

---

[1]) Visok dostojanstvenik, ki je opravljal vojaške in civilne posle.

[2]) Pozneje se imenuje »Battaglia«, in to je brez dvojbe njegovo pravo ime.

[3]) T. j. 15. vel. travna (l. 1797.)

inu vižanje beneškeh dežel nekatẹrim možem tuliko časa izročiti, de se spẹt v' versto dẹne, kar je popravlanja potrẹbno. — De so pak Benẹčani v' svojo pričeočo nadlogo peršli, se je tako pergodilo:

Francozi so bili 3. inu 12. dan maliga Travna v' Tirolah gerdo od cesarskih vdarjeni; kakor hitro so benẹški ludję to zvẹdili, so zdajci za dobro spoznali, čez francoze mahnit. Narpervič so popadli francoze, katẹri so bili v' mẹsti Chiuza per Eči, inu so jih vẹčidẹl posẹkali. Benẹški general Fioravante nabere per mẹsti Salo zraven jezera Garda eno vojsko benẹških soldatov, al ti so na 14. dan maliga Travna od francozov, inu puntarjov iz Bergame inu Brescie bili pobiti, inu mẹsto Salo obropano, deslih so se dobro bojuvali, inu na obẹh platẹh dosti mertvih bilo. Med tẹm se je per mẹsti Verona 40. tavžent kmẹtov inu mẹstnjanov zbralo; ti prederejo na 17. dan mal. Travna v' Verono, persilio francoze, de so bẹžali v' tri gradove tiga mẹsta; tukej francoze oblẹžejo, inu jih ven ne spustẹ. Po drugih benẹških krajih inu mẹstah tudi razkroplene francoze popadajo, inu nekatẹre sto od njih pomorẹ. Sedemnajsti maliga Travna pride general Laudon prẹd mẹsto Verona; Benẹčani želẹ, se z' njim sterniti, inu zuper francoze pomagati; al ravno drugi dan prejme povele, de ima z' francoskimi generalmi za prenehanje od boja zglihat. Prenehanje je bilo zglihano; vender benẹško ludstvo ni zato nič maralo; temuč je drugi dan nad francoze mahnilo, inu persililo, de so se ti 80. možjẹ francozov podati mogli, katẹri so Chiuzo obsẹdeno deržali. Francoski general Balland je ležal v' gradi mẹsta Verone z' tri tavžent soldatmi; tukej ga oblẹžejo več ku 40. tavžent benẹških kmẹtov, mẹstnjanov, inu soldatov, inu ga stiskajo tri dni, od 20. do 23. dneva mal. Travna. Od obẹh strani je strẹl grozen; francozi mẹčejo bombe iz grada v mẹsto, al benẹčani jim pustẹ povẹdat, de bodo na vsako bombo dvajset vjẹtih francozov vstrelili. Tako so reči stale, kader je pošta lesem pruti nam od tẹga poslana bila. Al francoski general Kilmaine je žẹ prẹd od tẹga vẹdel, inu že na 12. dan maliga Travna Majlendarskim, Mantovskim, Bologniskim inu Ferrariskim soldatam povele dal, tudi Romagnezarje poklical, de se imajo zbrati, inu pruti Eči pridti. Že dvajsetiga Travna jih je 6000. per Mantovi vkup perteklo. Ravno takrat so tudi žovnirji iz Brescie, inu Bergamo perstopili, per mẹsti Salo generala Fioravante inu pod njim stojẹče benẹčane 14. mal. Travna popadli, vdarili, pregnali, inu na mẹsto Salo strẹlali. Mẹsto je bilo poderto, inu požgano; Fioravante je zbẹžal v Rovoredo, inu od tam

skuz snęžnike v' Benędke. Francozi, Bergamci, inu Bresciauci so se po tęm v' dvę collone razdęlili; ena je bęžake podíla, druga je šla čez Pešiero do Eče. Mestnani v' Pescantini jim branio čez vodo; męsto je za tega volo razdjano. Francozi gredo drugej čez vodo v' Verono, oblęžejo predmęstje S. Jurja, inu se zakoplejo na hribi S. Lęnarda. Čakajo na več pomoči, de bi męsto perjęli; benęčanam tudi nekej pomoči perpęle oberstar Erizzo, inu jo še več v' kratkim obęta. Tęm časi dobí general Kilmaine ves desni bręg Eče pod svojo oblast, inu nabere eno moč od enih 15. tavžent môž. Z' timi gręe pruti Veroni, razkropi v' več bojih kmęte, inu ręši francoze, katęri so bili v' gradih veronskih oblęženi. Verona se je 24. dan Travna z' tim perstavkam podala, de ludję, last, inu vęra ne bodò nič kriviga terpęli. Drugi dan so benęški soldatje venšli, inu še po noči so odšli Podestà, dva Proveditorja, inu general Stratico z' kojnikmi. Francozi so za zastavo tęga glihanja vzęli štir Gospode, škofa, štir korarje, inu nekatęre imenitniši męstnane. Tedej na S. Marka dan so francozi ene męstne vrata obstavili, inu benečane izgnali. Drugi dan so francozi iz gradov v' męsto spęt šli. Francoski generali so dalej derli noter do Vicence, Padove, Baszana, inu Treviza; povsod maje stavili, inu vse posekali, kar se jim je zuper stavilo. Tudi je general Bonaparte nekej svojih iz Koratana, inu iz Krajnskiga poslal, ti so derli do Vidma, inu dalej. Vęči dęl Benečie je tedej pod Bonapartovo oblastjo, inu on zna benęčanam mir naložit, kakoršniga sam oče; zlasti, kęr je že 8000. francozov v' męsti Benędkah, kakor vęmo iz poprejšnih novic. V' męsti Salo so francozi dobili 1075. liber zdęlaniga srebra, inu 10. tavžent so v denarjih naložili Brescia inu Bergamo so jim mogle dat vso sreberníno, inu po verhi nekej soldatam plačat, katęri v' njeh okrajnah ležę.

General Bernadotte je 18. tiga męsca*) povele iz Tersta v' Videm poslal, de imajo vsi Benęčani v' Forlanii med Sočo inu Tagliamento orožje doli položiti, inu v' Palmo Novo vkup znesti; če ne, bodo deržani, kakor puntarji. To povelę je dobil Bernadotte od generala Bonaparte.

Benęške novice pravio 20.tiga *), de so barke iz Benędek generalu Bonaparte napruti poslane, de se bode v' Benędke perpelal, kęr ga vsako uro čakajo.

Benęške novice pišejo, de je general Friant v' Vidmi eno tęmčasno gosposko, postavil 19. dan velikiga Travna; ti

*) Vel. travna.

gospodje so persęči mogli, de bodo zvęsti inu pokorni pruti služabnikam francozke republike. Po tęm je bilo oznaneno, de imajo vsi orožje doli položit, kar je Benęškiga med Sočo inu Tagliamento, zvunej vasi, katęre v' mes stoję inu Cesarju slišio. Tudi se je moglo napovędat, kaj sreberníne imajo cęrkve inu ludje. Dvajsęti pretečeniga [1]) je general Friant preględal rajtenge dežęlniga gospodarstva; inu vkazal nękej čęvlov inu srajc za svoje soldate narediti.

Na tó, kar je Bonaparte iz Judenburga na Benęčane pisal, so se Benęčani z' enim [2]) slišat pustili, de oni se nič v' vojsko ne męšajo, to pak, kar je proveditor Battaglia čez francoze oznanit pustil, ni ręs, je lę eno podtakneno pismo. Ravno tako so tudi Bonapartu odgovorili, inu dva gospoda k' njemu poslali, de bi on męsta uni kraj vode Mincio spęt k' pokoršini pruti Benędkam perpravil.

Bonaparte ni tiga nič poslušal, zlasti kęr so se po benęških krajih zuperne reči čedalej bol godile. Battaglia pak je vjęti zapovędal. — Benęčani pošlejo v' drugo gospode z' oblastio k' generalu Bonaparte, al tudi nič ne opravio.

Med tęm so francozi povsod v' benęške męsta derli, Verona, Vicenca, Padova so jim v' roke padle, kęr so se branili, so bili Benęčani nazaj pobiti, orožje vzęto, soldatje razpušeni, inu na 30. dan maliga Travna so že francozi stali v' męsti Fusina benęškimu męstu pred nosam.

Bonaparte je Benečanam to naznanje poslal iz Palme Nove 3. dan velikiga Travna: „Vi ste 1) v' vęlkim tędni 40,000. kmętov inu 10. regimentov iz Dalmacie na noge postavili, de bi meni pot nazaj presękali. 2) Ste vsake sorte stręlno perpravo iz Benędek na suho ven pošilali tim zuper nas zbranim na pomoč. 3) Francozam sovražne oblastnike ste po męstih v' službo postavili. 4) Francozi so bili v Benędkah imenuvani brezdušniki, kralęvi ubialci, Jakobinarji, inu izgnani. 5) Ste rekli: de bode lev svetiga Marka vse francoze na laškim pokopal. 6) Ste pustili zuper nas pridiguvat, pisma dęli, [3]) bukve natiskuvat. 7) Ste že francosko kri prelivali, tekarje vjemali, inu nam vse odręzuvali. 8) v' Padovi je bil en glavar od battalliona, inu dva francoza; drugot več ku 200. vmorjenih. 9) dva naša battalliona sta si mogla z' bojam skuz vaše ludi pot presękat; v' Vallegio se z' vašimi tatinskimi vbialci bojuvat; 10) se v' Desenzani

[1]) T. j.: vel. travna.
[2]) Izostala je najbrž beseda: »pismam«.
[3]) Pomota mesto: »dęlit« (?).

na tergi očitno vojskuvat. 11) V' Veroni je bilo več ku 400. francoskih bolnikov inu na pol zdravih, katęre ste pobili, z' štiletmi prebodli, inu v' vodo vergli. 12) Verono smo mogli z' bojam k' pokoji perpravit, inu se po męsti vojskuvat; 13) v' Dalmacii je hiša francoskiga Consula razbita, inu požgana; 14) na našo barko la Brüne je ena benęška stręlala; 15) ena druga nam je v' brodi benęškiga męsta na povele od Senata presterlena inu potoplena; kapitan pobit, mornarji plavajoč postręleni inu sekirami posękani; eden se je dile deržal, de bi na suho splaval, al komandant benęškiga grada mu je sam roko odsękal, de je vtonil.

Na vse to zapovęm, de nej naš minister se iz Benędek, tudi vsi drugi francoski agenti iz benęškeh dežęl podado; generali pak nej Benęčane kakor sovražnike deržę, inu Lęva S. Marka doliveržejo. Kaj imajo generali dalej sturiti, jim bodem jutri posębno pisal.

Dano v' Palma Novi 14. dan cvetnarja.

Bonaparte.

Čez to je bilo deržano v' Benędkah veliko svetvališe 12. dan vęlkiga Travnika, kir je bilo skleneno, to od Dože Petra Gradenigo v' lęti 1297. vpelano oblast, de lę sama vikši gospoda kraluje, doli djati; inu poprejšno navado, de je oblast per vsimu ludstvu, nazaj postavit, kakor je pred 500. lętmi bila

Svet tih desęt, deželni inquizitorji inu Dože so bili zaperti, vender Dože spęt spušen. Ludstvo je bilo tiga vesęlo, vender preveč, kęr je začęlo po hišah ropat. Vse se je dalo generalu Bonaparte vędit; al on je oznanil, de bo v' Benędke z' vojsko peršal; tedej so mu pervolili, de nej lę pride.

Trinajsti dan majnika je Dože pustil oznanit: „Vęlko zbirališe je bilo lę en varh taiste oblasti, katęra vsimu ludstvu sliši, vselej smo skerbęli to oblast k' pridu vsih obračat; kęr pak vidimo, de časi inu izgled drugeh dežęl imęti očejo, de ta oblast neostane lę samo v' rokah vikši gospode; je tedej zbirališe učerej sklenilo, eno temčasno oblast postavit. Katholška vęra, last, inu varnost ostanejo per svoji stari moči, ludstvo nej bode dosedajnem postavam pokorno. De se kej krivice ne bode godilo, bode nękej francozov lesem v' Benędke peršlo. Ti pridejo, kakor perjatli, tedej imajo kakor taki od vsih deržani biti.“

Na to oznanilo je pętnajsti majnika 8,000. francozov v' Benędke peršlo. (benęške novice pravjo 3,000.)

Kader je velíki svet v' Benędkah vidil, de je njemu v' sedajnih časih narbolši, oblastuvanje same gospode doli djati, inu oblastuvanje cęliga ludstva spęt vpelat, kakor je pred 500. lętmi bilo; jih je 700. pervolilo; sędem samih je bilo zuper, inu pętnajst jih ni na nobeno stran volilo, temuč so rekli, kar bode kol skleneno, to nam bode prav. — Posvetvanje je več dni terpęlo; dvanajsti majnika je bil sklep sturjen. Dože je službo doli položil, inu poerbana gosposka oblast je jęnala. Na pętnajsti majnika so imęli francozi pridti, tedej so jim barke napruti poslali, de bi jih v' męsto perpelale. Drugi dan zjutrej je došal v' Benędke Francoski general Baraguej d' Hilliers, komiszar Bellard, dosti officirjov, inu 30,000 mož. Ti so se po gradih inu tergih razdęlili. Zdajci je bilo oznaneno, na vse poprejšno pozabit, nobenimu nič zavol pretečeniga naprej metat, inu perhodni novi gosposki pokoren biti.

Za novo męstno gosposko jih je 60. zvolenih, mej katerim je Niklavž Corner za predsednika. Pervo posvetvanje so deržali v' lopi poprejšniga velikiga svetvališa. General Salimbeni, inu drugi benęški officirji so zvęstobo persęgli. Potlej so trojne farbe oppasilnice okol sebe djali (bele, rudeče, inu zelene), so šli ven na veliki terg (plac), ker so benęški inu francoski soldatje v' paradi stali. Neizrečena množica ludi je od vesela vpila, inu preobernenje poterjuvala. Męstna gosposka se je spęt v' svetvališe vernila, inu zdajci eno naznanje oklicat pustila, pred katęrim je po francoski navadi sprędej besęde: f r a j o s t, inu g l i h a postavila. Naznanje je to:

„Kęr je męstna gosposka v' Benedkah na en čas za varha narvikši oblasti cęliga ludstva postala, tedej razloči ona v' imęni vsiga naroda, de je poprejšni veliki svet zahvale vręden, inu deželi velike službe sturil, kęr je svoje stare pravice odpustil. Ena popolnoma pozablivost nej bode čez vse misli, pisanje, inu govorjenje, karkol se je do zdej čez novo oblast sturilo; samo taistim hudodęlnikam se nepozabi, katęri so 12. dan tiga męsca ropali. Vsi deželaki inu męstnani so povableni inu prošeni, de nej na vse pretečeno pozabio, inu se po bratovsko med seboj objamejo. De pak vsim en izgled bratovske lubęzni damo, se vędit da, de bomo dva moža iz med nas k' generalu Bonaparte poslali, de bode spustil taiste gospode, katęri so zaperti, kęr so preveč na gosposke pravice deržali; tudi de bode spustil benęške patriciarje, officirje inu soldate, katęre so francozi na benęški suhi zemli vjęli. Tudi je perpušeno pisat po voli, zvunej de

se nesmę nič poprejšno oblastuvanje zadęvat ne z' dobrim, ne z' hudim.

Kęr je pak ne premožna gospoda brez preskerblenja, katęra je le od kakušne službe živęla, inu svoje perhodke k' dobrimu cęle dežele dobrovolno pustila; se sklene, de se bode za njo skerbęlo iz deželneh lastín, inu ene lotteríe, če morebit nobene službe inu opravila ne zadobi. Tudi tistim se more škoda poverniti, katęri so bili dvanajstiga dnęva obropani. Tudi stojî męstna gosposka dobra za vse posodila inu oblube, kar jih je poprejšno oblastuvanje naredilo. Zadnič se razločik da, de nova gosposka se bode po vsi svoji moči mujala za sręčo cęle dežele skerbęti, vęro inu lastíno ohranit, vse pod svojo brambo varuvat, inu vse vkup povabi, de bi ji pomagali z' dobrim svetam, pravičnim zaderžanjam inu orožjam; zavupajoč na zvęstobo cęliga ludstva persęže pred Bogam, de oče na poklado ludskiga oblastvanja prostost inu gliho obderžat. Dano 16. velk. Travna 1797."

Podpisan Nikolaus Corner Prezident.
Salvator Marconi, secretar.

Svęt Marka inu njega Lęv sta za pečat inu podobo benęške republike ostala, napis na bukve, katęre lęv derži, je drugi narejen.

Čez nekatęre dni poznej je tudi lęv obveržen bil, inu so lę samo podobo tę prostosti za svoj pečat naredili.

Iz Benędek pišejo novice: de Ferrara želí z' Benęško republiko združena biti. -- Benędke ne išejo več poglavitno męsto biti, tęmuč naročę v' Majland, de bodo z' generalam Bonaparte svet sturili, katęro męsto bi nar bol perložno bilo za zbirališe od cęle laške dežele; de bi tako vse zgorno laško ena sama republika postala. — Vse męsta na benęškim so si posębno męstno gosposko naredile.

Iz Benędek pišejo, de čakajo na perhod generala Bonaparte. Med tęm je vse tiho, inu per pokoji; oblast ględa vse v' versto djati, inu se ludstvu skuz perjazne dęla perkupit. Tih 60 svetvalcov so se razdelili v' desęt opravil; per vsakimu jih je nękej postavlenih. Eni skerbę za gmej mir, drugi za žovnęršino, trętji za deželno gospodarstvo inu denarje dęlanje, četerti za kupčio inu vmętnosti, pęti za živež inu cęno, šęsti za zdravje, sędmi imajo v' rokah orožiše inu mornarío, osmi šole inu podvučenje, devęti so za posębno męstno gosposko, desęti so za temčasno gospósko cęle dežele postavleni.

General Bonaparte je iz Majlanda v' Benędke eno ojstro vkazo čez francozke komiszarje poslal, katęri so v' Benęd-

kah več reči od deželniga premoženja proč vzęli, inu sebi perlastili. — Ti komiszarji so prave piavke; ven pišejo, de morejo ludję dati veliko več kojn. vina, kruha, žita, kakor je tręba, potlej pak pod roko na stran prodajajo, inu sebi debęle mošne rędę. Kader je en vojskni komiszar desęt lęt per ti službi, ga ni tręba nič v' rihto potęgnit, temuč se zna brez skerbi reč, de je popolnoma zręl za obęsit. — Zavol takeh golfij je žę general Bonaparte nekateriga od službe pognal, med drugimi vęmo, de je tudi eden tistih komiszarjov za golufa spoznan inu od službe djan bil, katęri so tukej v' Lublani sebi mošno debelili.

Pisma iz Benędek pravio, de je męstna gosposka pervo svetvališe deržala 19. dan,*) inu od več męst iz beneškeh dežęl pisma prejęla, v' katęrih so sręčo vošili, inu perterjuvali, de se očejo noveh postav inu deželneh naredb zvęsto deržat.

Taisti pooblasteni so nazaj peršli v' Benędke, katęri so bili zadnič na generala Bonaparte poslani. Imęna njih so Dona, Giustiniani, inu Mocenigo; ti so v' Majlandi za mir glihali z' generalam Bonaparte, inu kar so na 13. majnika sklenili, seboj v' Benędke pernesli. Čez to se je svetvanje deržalo, inu zdajci po tęm sta bila dva męstna gospoda Zorzi inu Turini poslana, de imata v' imęni Benęške republike dalej glihat.

Francozi po vseh benęškeh deželah na suhim svoje maje postavlajo, męstno gosposko volio, ludstvu orožje proč jemlejo, inu persęgat pustę, de bodo francozki republiki zvęsti. Oblastuvanje Benęškiga męsta pak povsod okol pošila pooblastene, katęri męsta inu vasi pregovarjajo, de bi z' Benędkami se sklenili, inu bratovšino deržali.

Po stari navadi je benęški Dóže vsako lęto se z' morjam zaročuval na dan v' nebohojenja. Ta praznik je bil posebno častno deržan, Dože inu vsa gospoda so se ven na morje pelali, ena neizrečena množica vunajnih perhajalcov, domačih zialov, inu derhali za njimi. Tam so bile ceremonie od poroke z' morjam deržane, med katęremi je Dože en drag perstan v' morje vergel. — Letas ni bila ta poroka deržana; nej ględajo Benęčani, de jim morje korbico nazaj ne pošle, kir so mu jo dajat začęli. — Namęst tęga so mislili ludstvu en vesęli dan naredit; pak tudi to vesele je na en drugi čas odloženo; morebit čakajo, de bode general Bonaparte drug. — Vender je Benęški Patriarh ta dan z' posębno častjo

*) Meseca vel. travna.

pred zbrano męstno gospósko perstopil, inu zvęstobo prali deželni oblasti z' persęgo oblubil, kakor mu je bilo naprej pisano.

Pred v' nebohojenjam ta dan so sklenili, taiste ječe potreti, katere so bile tako strašne, de morebit ni nič grozovitnišiga na svęti. Te jęče so dvoje sorte, ene z' imęnam Piombi, druge Pozzi. Tukej pravio, de so ludi žive zaziduvali, ali žive na kosce raz-sękali, ali pak per pičli jedi počasi gniti pustili. Al je tęmu tako, al ne, se dozdej ni moglo zvędit; Benęčani so vse na skrivnim deržali; al zdej je povęle ven dano, de se ima vse popisat, inu natisneno med ludi dati, kar se je od nękidej v' teh ječah godilo.

De h' očitnim svetvališam ne bode preveč ględavcov perhajalo, bode lę 300. peršon noter smęlo, inu ti bodo mogli cędelce per gospóski popred dobiti.

Benęški poslanik je 19. velikiga Travna od ladavcov povęle prejęl, se iz Pariza pobrati; al drugi dan so ladavci, to je tih pęt, naznanje od generala Bonaparte prejęli, de je z' Benečani vse poravnal, kar je kol križim hodilo. Zatorej je bilo spęt poslaniku pervoleno, de smę v' Parizi ostati.

Po pismih iz Benedek od 3. Rožnicvęta so tamkej še zmirej perpravlali, z' kaj za eno častjo bodo generala Bonaparte prejęli, inu maj tę prostosti gori postavili. So žę za naprej sklenili, de bodo pod tim majam sežgali Dožetov klobuk, inu zlate bukve, v' katęreh je benęška vikši gospoda popisana. Med uboge mislio ta dan razdęliti štirnajst tavžent srebernih dukatov. Vsi za žold perpravni ludję se pod orožje spravlajo, inu vupanje imajo, de bode do tistihmal dvajset tavžent mož zbranih inu z' orožjam obdanih, katęri bodo za deželno inu męstno stražo.

Męstna gosposka je sklenila navado doli perpravit, po katęri je laška ura noter do štir inu dvajsęt bila, inu se je perva ura takrat začęnjala, kader je sonce doli šlo: tako, de je ob sončnim zahodi 24. vdarila, potlej je pak po versti drugih 24. vdarjala noter do zahoda drugiga dnęva. Ta ręč je nerodna, kęr tako ni nikol ob enaki uri pol dnę bilo, za to kęr sonce ne grędę vsak dan glih doli, temuč ali dan pojęmle, ali pak rase. Tedej zanaprej bodo ure ravno tako v' Benędkah hodile, kakor per francozih inu nęmcih. — Tudi je sklęneno Kalender inu pratiko po novi francozki šegi naredit.

Nekatęre vręle glave so benęške gospode ob njih last otle perpravit; so ropali, inu vse sorte silo dęlali; al general Bonaparte je zapovędal, de prebivalci v' benęškeh deželah

a suhim imajo v' 24. urah vse benęškim gospóďam šliša-
ıče grašine inu lastíne nazaj dati, jeh oskerbnikam, ali
ęgarjam izročiti, inu poverniti, kar so morebit żę na se
ɒtegnili. — Taki ludję pozabio, de prostost ni samapašnost.
rez lępiga ręda inu verste nemore bit nobena dežela sręčna.

Premožni gospodje v' Benędkah so jęli denarje inu
lahtno blago na skrivnim proč pošilat, inu se po časi iz
enęškiga spihat. Vsi so nazaj poklicani, če ne pridejo,
odo vse svoje zapadli.

Per vsakim popravlanji je tręba globoko v' mošno sęči;
ıka se tudi Bonečanam godi. So sklenili, de bodo en mil-
on dukati od premožnih na posodo vzęli. De pak v' Be-
edkah gotovih denarjov nezmanka, so prepovędali, da nesmę
obeden gotoviga denarja iz dežele inu męsta venpęlat.

Francozi so na premoženje benęških gospodov bili roko
oložili, inu so mislili vse na se potegnit. Al general Bona-
arte je povele dal, de nej se vse premoženje inu deržave
enęškim gospodam nazaj izročio.

Kaj bode benęško męsto zanaprej, je ena velika uganka.
l bode per starim deržano, al z' laško republiko skleneno,
l bode samo za se. Ako samo svoje ostane, nebode imęlo
; česa mlake trębit, katire okoli męsta stoje, inu katire
ıorje z' blatam zmirej zanaša; tedej z' časam nebodo mogle
arke blizo, inu kupčia bode proč, Benędke pak na suhim
amotne stale, kakor stojî dan današni nekidej imenitno inu
ɔogato męsto Oglej (Aquileia); Terst pak bode vso kupčio
ıa se potęgnil.

V' Benędke pridejo francozki kapitani inu officirji, de
ɔodo benęškem barkam naprej stali, jeh vodili, inu pod
ɜvojo oblastjo imęli.

V' Benędkah je kupčia oplet.*) — Kupci pušajo de-
narje vunajnim męnuvavcam na Duneji, Augsburgi, inu v'
Švajci čęz; kader bodo Benędke oprędle, bodo kupci svoje
apitale drugej hranene najdli.

V' Benędkah se vse tako pačio, kakor so francozi v'
ojeh deželah narejali; vse očejo benečani drugači imęti,
u se po francozih ravnajo, kakor męrkvica. Fideikomisze
obvergli, inu terdo zapovędali, de more sledni kokardo
klobuki nosit.

*) Menda isto, ko »oplat« (Miklos. Etym. Wörtb. deblo »platŭ«: v
lat vreči, zu Boden werfen: tako tudi Murko. slov. nem. ročni besednik);
pčija je oplet (= v oplet) = ist am Boden, liegt darnieder.

pred zbrano męstno gospósko perstopil, inu zvęstobo pruti deželni oblasti z' persęgo oblubil, kakor mu je bilo naprej pisano.

Pred v' nebohojenjam ta dan so sklenili, taiste jęče potręti, katęre so bile tako strašne, de morebit ni nič grozovitnišiga na svęti. Te jęče so dvoje sorte, ene z' imęnam Piombi, druge Pozzi. Tukej pravio, de so ludi žive zaziduvali, ali žive na kosce raz-sękali, ali pak per pičli jedi počasi gniti pustili. Al je tęmu tako, al ne, se dozdej ni moglo zvędit; Benęčani so vse na skrivnim deržali; al zdej je povęle ven dano, de se ima vse popisat, inu natisneno med ludi dati, kar se je od nękidej v' teh ječah godilo.

De h' očitnim svetvališam ne bode preveč ględavcov perhajalo, bode lę 300. peršon noter smęlo, inu ti bodo mogli cędelce per gospóski popred dobiti.

Benęški poslanik je 19. velikiga Travna od ładavcov povęle prejęl, se iz Pariza pobrati; al drugi dan so ladavci, to je tih pęt, naznanje od generala Bonaparte prejęli, de je z' Benečani vse poravnal, kar je kol križim hodilo. Zatorej je bilo spęt poslaniku pervoleno, de smę v' Parizi ostati.

Po pismih iz Benedek od 3. Rožnicvęta so tamkej še zmirej perpravlali, z' kaj za eno častjo bodo generala Bonaparte prejęli, inu maj tę prostosti gori postavili. So žę za naprej sklenili, de bodo pod tim majam sežgali Dožetov klobuk, inu zlate bukve, v' katęreh je benęška vikši gospoda popisana. Med uboge mislio ta dan razdęliti štirnajst tavžent srebernih dukatov. Vsi za žold perpravni ludję se pod orožje spravlajo, inu vupanje imajo, de bode do tistihmal dvajset tavžent mož zbranih inu z' orožjam obdanih, katęri bodo za deželno inu męstno stražo.

Męstna gosposka je sklenila navado doli perpravit, po katęri je laška ura noter do štir inu dvajsęt bila, inu se je perva ura takrat začęnjala, kader je sonce doli šlo: tako, de je ob sončnim zahodi 24. vdarila, potlej je pak po versti drugih 24. vdarjala noter do zahoda drugiga dnęva. Ta ręč je nerodna, kęr tako ni nikol ob enaki uri pol dnę bilo, za to kęr sonce ne grędе vsak dan glih doli, temuč ali dan pojęmle, ali pak rase. Tedej zanaprej bodo ure ravno tako v' Benędkah hodile, kakor per francozih inu nęmcih. — Tudi je sklęneno Kalender inu pratiko po novi francozki šegi naredit.

Nekatęre vręle glave so benęške gospode ob njih last otle perpravit; so ropali, inu vse sorte silo dęlali; al general Bonaparte je zapovędal, de prebivalci v' benęškeh deželah

na suhim imajo v' 24. urah vse benęškim gospódam šlišajoče grašine inu lastíne nazaj dati, jeh oskerbnikam, ali flęgarjam izročiti, inu poverniti, kar so morebit žę na se potegnili. — Taki ludję pozabio, de prostost ni samapašnost. Brez lępiga ręda inu verste nemore bit nobena dežela sręčna.

Premožni gospodje v' Benędkah so jęli denarje inu žlahtno blago na skrivnim proč pošilat, inu se po časi iz benęškiga spihat. Vsi so nazaj poklicani, če ne pridejo, bodo vse svoje zapadli.

Per vsakim popravlanji je tręba globoko v' mošno sęči; taka se tudi Bonečanam godi. So sklenili, de bodo en million dukati od premožnih na posodo vzęli. De pak v' Benedkah gotovih denarjov nezmanka, so prepovędali, da nesmę nobeden gotoviga denarja iz dežele inu męsta venpęlat.

Francozi so na premoženje benęških gospodov bili roko položili, inu so mislili vse na se potegnit. Al general Bonaparte je povele dal, de nej se vse premoženje inu deržave benęškim gospodam nazaj izročio.

Kaj bode benęško męsto zanaprej, je ena velika uganka. Al bode per starim deržano, al z' laško republiko skleneno, al bode samo za se. Ako samo svoje ostane, nebode imęlo iz česa mlake trębit, katire okoli męsta stoje, inu katire morje z' blatam zmirej zanaša; tedej z' časam nebodo mogle barke blizo, inu kupčia bode proč, Benędke pak na suhim samotne stale, kakor stojî dan današni nekidej imenitno inu bogato męsto Oglej (Aquileia); Terst pak bode vso kupčio na se potęgnil.

V' Benędke pridejo francozki kapitani inu officirji, de bodo benęškem barkam naprej stali, jeh vodili, inu pod svojo oblastjo imęli.

V' Benędkah je kupčia oplet.*) — Kupci pušajo denarje vunajnim męnuvavcam na Duneji, Augsburgi, inu v' Švajci čęz; kader bodo Benędke oprędle, bodo kupci svoje kapitale drugej hranene najdli.

V' Benędkah se vse tako pačio, kakor so francozi v' svojeh deželah narejali; vse očejo benečani drugači imęti, inu se po francozih ravnajo, kakor mękvica. Fideikomisze so obvergli, inu terdo zapovędali, de more sledni kokardo na klobuki nosit.

---

*) Menda isto, ko »oplat« (Miklos. Etym. Wörtb. deblo »platŭ«: v óplat vreči, zu Boden werfen: tako tudi Murko, slov. nem. ročni besednik); kupčija je oplet (= v oplet) = ist am Boden, liegt darnieder.

Francozi so Benečanam oblubili, de bodo Benędke pod svojo brambo vzęli, inu so dva svoja officirja čez benęške barke za vižarje postavili. Tudi so francozi benęčane opominuvali, de imajo svojo moč na morji popravit, pogmęrat, inu eno množico bark z' orožjam inu drugim na boj potrębnim previdit. Vse to je general Baraguay d' Hilliers na Kręsni dan perporočal, katęri je za francozkiga Komendanta v Benędkah.

Je bila stara navada v' Benędkah, de so drugi dan maliga Serpana se v' barkah na skušno vozili; to tumlanje z barkami se je imenuvalo Regata. Lętas je bilo prestavleno na 14. dan tiga męsca [1]), kakor na oblętnico francozkiga ponovlenja, ker ta dan tudi francozi praznujejo. Benęčani imajo vupanje skorej generala Bonaparte v' njih mesto prejęt.

Benęčani si dęlajo vupanje, de jim bode naš dobrotlivi Cesar nazaj dal Istro, Dalmacio, inu otoke [2]); inu se zanašajo, de pravični Fronc bode vse tako obernil, kakor bi oni radi imęli. General Bonaparte neče Benečanam razločno povędat, kaj bode zanaprej z' Benędkami; iz tega se sklep dęla, de bode morebit narvęči dęl benęškiga pod Cesarja padel.

Benędke imajo kačo v' aržeti, kar ne pride več denarjov iz Dalmacie, Forlanie, inu drugih krajov na suhim.

Francozki soldatje so iz Benędek šli ven na suho; namęst nih so v' Benedke peršli Majlendarski žovnerji.

Pisma iz Benędek so žalostne, kęr nevęjo, kaj bode z' nimi za naprej. Denarji so pošli, kupčia je zamęrznila, ludstvo je nevolno, oblast brez moči, vse narobe, nobeden dosedajneh novín vesel, temuč do gerla sit. Dosihmal je bil en vesęl praznik, kader so eno novo barko v' morje spušali, ludstvo je kričalo: zdrav bodi svęt Marka! Po novim prenarejenji je svęt Marka izvendežan [3]), katęri ga imenuje, je za perjatla poprejšnje gospóske deržan, se boję, de bi kręmpli negoviga lęva komu obraz ne opraskali. Zatorej so bili v' skerbi, kęr je ludstvo po navadi upilo: zdrav bodi S. Marka, kader so ta dan pred S. Jakobam eno novo vojskno barko dodęlali, inu v' morje spustili. Męstna gosposka je ob pol noči ustala, sovęt deržala, inu sklenila, de za glavo pojde, kir bode nepokoren, ali druge šuntal, ali svetiga Marka pozdravlal. Povele ima tę besęde: „hudobia je prevelika, deželne farbe so

---

[1]) T. j.: malega srpana.

[2]) Te pokrajine so si bili namreč cesarski vojskovodje usvojili za beneških homatij.

[3]) Tudi: »izben dežati« in »zvandežati« iz laškega: »bandeggiare« = izgnati (pregnati).

zaničovane, oblast zaveržena, vižarji inu oblastniki se ob čast perpravlajo, natisni cedelci im dobro imę odjęmajo, povsod je puntaria; tedej bode gosposka ojstro čula, de se kej nazaj na staro ne prekucne." Od tiga časa so si izvoleni gospodje eden drugimu gorki, se prepirajo, inu se bodo morebit skorej med seboj tepsti začęli.

Na vse viže si zmišlajo, kako bi ludstvo pogovorili, de bi novíne radovolno gori uzęli. So sklenili, en katechismus naredit, ga natisnit, fajmaštram v' roke dat, de ga bodo ludęm naprej nesli, skladali, vučili, inu izprašovali inu na to vižo v' glavo utepli, de je nova gosposka bolši, kakor je poprejšna bila. Nevemo, al bo kej pomagalo, ker mladenči nimajo vesela, se za to novo bojuvat, inu ludje nevedo, al bo kej bolšiga upat; dozdej je vse lę hujši, kakor popręd.

General Bonaparte je peršel na en grad benęškiga bivšiga Doge Manin blizo Codroipe ne deleč od Vidma, kakor drugi novicarji pišejo, katęri pravio, de se tudi tam znajde cesarski minister Baron Degelman; de glihajo, ja de so zastopleni, de naši soldatje ṣkorej pojdejo v' Forlenio, inu de bode Cesar vse dobil noter do vode Oglio.

Iz Benędek pišejo 4. dan veliki Serpana, de je v' męsto Benędke peršlo en tavžent Majlendarskih soldatov namęsti francozkih, katęri v' kratkim iz Benędek proč pojdejo. Benęški soldatje so godernali, de drugi zraven nih Benęčío varjejo, inu so dones prošno noter položili, de bi ih męstna Gosposka nazaj poslala, inu de bi sami čez Benędke čuli brez ptuje pomoči.

Benečani so nabrali en batallion otrok; ta batallion imenujejo Upanje; pravih soldatov pak imajo še lę en batallion; bi ih radi napravili osemnajst batallionov; al so začęli k' cesarskim uhajat, inu želę rajši pod Cesarjam služit.

General Bonaparte je šel 20. dan veliki Serpana iz Majlanda pruti Vidmu. Beneške męsta volio med seboj, de bi h' majlendarski republiki slišale.

Na povele generala Bonaparte morejo Benečani natęgama 8.000. mož na noge postavit, de bodo domačio varovali, inu čez gmęj mir čuli; to se pravi, de bodo za deželne straže. Za soldaški stan pak morejo nękej batallionov posębej narędit.

Francozki komiszarji v' Benedkah izberajo imenitne malarie, podobe, inu obrazenja po cirkvah inu očitnih zidanjah; tudi izbęrajo te narbolši pisane bukve, katęre še niso na svitlobo dane; de bodo tę narposębniši reči vzęli inu v' Pariz poslali.

Benečani so na 22. dan pretečeniga męseca [1]) še lę en batallion soldatov nabrali.

Bonaparte je 27. pretečeniga [1]) peršel v' Paszeriano uni kraj Vidma; 29. dan je cesarske pooblastene inu generale na tim gradi gostil, inu še lę 31. dan v' męsto Videm peršel, kęr je per cesarskim Kral: pooblastenim ob pol dnę kosil. Po tim dnęvi so se večkrat med seboj pogovarjali, kar zadene pervo glihanje per męsti Leoben pomladi na štajerskim, inu kar am tiče pergodbe v' laškeh deželah. General-stan negov je bil žę 27. dan v' Vidmi, kar je francozov tam okol ležalo, so se odmaknili. Med tęm si francozi inu Lahi perzadęvajo Palmo Novo čedalej močniši ograditi.

Novicar iz Salcburga piše 12. dan Kimovica, de Benečani żelę, Dalmacio inu Istro nazaj dobiti, inu de se francozam perporočajo, de bi pomagali k' timu; bodemo vidili, kaj na Duneji porečejo, kamer je general Meerfeld v' Sabboto [2]) peršel povędat, kar je z' Bonapartam opravil.

Pravio, de Benečani so ženi generala Bonaparte pervo jutro, kader je v' Benędkah bila, pernesli en million liber po 12. krajcarjov za odtašanje zraven mlęka inu kafé. Eno tako dobro misel bi tudi jest na tašè nezavergel.

Žena generala Bonaparte je 12. Kimovca z' častjo v' Benędkah prejęta bila, več dni zapored gostovana, inu nję k' lubu godovi obhajani. 13. dan je bila zraven per posvetvanji męstne gosposke; na pričo nję so sklenili generalu perímek dajat, de je italianski, inu ga naprej imęnovat: Bonaparte italianski.

General Berthier je v' Benędkah, de novo nabranim soldatam ušesa viha, v' orožji skuša, inu nekatere druge povela generala Bonaparte dopolnuje.

Francozka armada je po vsim laškim 22. Kimovica obhajala novo lęto, katęro je v' nih pratiki to šęsto, kęr ta dan je nih pervi dan męseca grozdje tergavca. To praznovanje se je godilo na povele generala Bonaparte.

Dosti povelov je general Bonaparte doli djal, katęre je nova benędska gospóska ven dala, inu skuzi katęre se je krivica dęlala lastníkam, premoženju, inu pravicam mnogih ludi po benędski suhi zemli.

Živež je v' Benędkah slędni dan dražiši, inu deželna močna se čedalej bol kerči. Zavolo dragine je prepovedal Bonaparte žito po morji venvozit, kakor je žę po suhim pre-

---

[1]) T. j.: velikega srpana.
[2]) T. j.: 16. kimovca.

poved bila; zavolo pomankanja denarjov pak je vse srebro inu zlato počasi iz cirkuv pobrano, kar ga ni k' božji službi popolnoma potrębno. — Hranivec je najdel jędeža.

Generalmajor, inu First Joannes Lihtenstein je poprejšno nedęlo 22. d. tiga [1]) peršel na Dunaj iz Vidma, inu je veselo novico pernęsel, de je zglihanje za mir med njih cesarsko kralęvo Svitlostjo inu med francozko republiko 17. dan tiga męseca [1]) v' męsti Campo Formido na benędskim podpisan od obojih pooblastenih. Zdaj čakamo, de se še od obęh strani poterdi.

Iz vunajnih krajov se je zvędelo, de na Dunaji so bili ludje silno vesęli, kader je first Lihtenstein zglihanje za mir pernęsel, inu so hitęli naznanje od tiga okoli pošilat; pošta je sama 60. stafęt na vse kraje poslala. — General Bonaparte je 24. dan Kozaperska preględal armado, katęra v' Vidmi stoji, je nęj z' enim vesela polnim govoram povędal, de je mir z' nih Svetlostjo Cesarjam sklęnen; de čez malo dni bodo začęli Forlanio popušat inu domu na francozko hoditi, samo v' Majlandskim bode nękaj francozov ostalo. Čez ene ure po tęm je odšel Bonaparte pruti Majlandu, inu po Vidmi je govorjenje, de Benęčia bode spoznana za eno skuz francozko orožje dobleno deželo. — Drugi pravio, de so francozi vse benędske gosposke obvergli, dežele za svoje spoznali, inu žolnęrsko gosposko gori postavili. — Iz tęga se zastopi, de bodo Benečio Esterajhu dali; zakaj de dati zamorejo, je tręba, de postane nih last; kęr nobeden nemore dati, kar nima.

V' Benędkah je francozki zapovędavc mlade ludi od premožneh žlaht povábil, de bi naredili eno kompanio lahkih kojnikov, inu se z' francozko armado združili.

Pravio, de Benečani niso per voli, pod žolnęrsko francozko oblastjo stati, temuč de żelę sami svoji biti; tę dni se je en stręl slišal, nękaj francozov je ranenih v' Palmo Novo perpelanih; boj je bil med Benečani inu Francozi; al je ręs, se more v' kratkim več slišat.

Med Benečani inu Francozimi ni bilo boja v' Forlanii, temuč stręl je bil zavolo pogrębskiga obhajanja po rankim generalu Hoche [2]) skuzi tri dnęve, inu ker so nekatęri soldatje v' ostarii dobre vole inu vineni postali, so se med seboj zbili, de so nekatęri rane dobili, inu mogli v' špital pelani biti.

---

[1]) Kozaprska.

[2]) »Francozam je general Hoche na spodni Rajni 19. dan Kimovica umerl v' męsti Veclar; dokler negovo truplo na parah leží, se vsako čęteri ure enkrat z' kanonam ustręlí, kakor je šega per francozih upelana«. — (Nov. l. 1797. št. 81.)

V Benędkah je bila ena prekucía 12. Kozaperska. Eden drugimu so si križam, slędni bi rad sam gospodaril, inu lę svojo lastno mošno debęlil; nobenimu ni mar za očitne potrębe, v' katęre so zabredli. Dvanajsti dan je bil hud za Benędke; zbiravna hiša zaperta, štacune po męsti zaperte, straže inu čuvaji povsod nastavleni; cęlo noč so ludi v' jęčo vodili; okoli 80. ih je zapertih od usake sorte stanov. Od tiga dnęva je velik strah po Benędkah, inu vse se bojí, de bi kaj hudiga čez nega ne perletęlo. Nov strah je ustal 21. dan Kozaperska, kęr se je stręlni prah v' dęlavnici za artillerio unęl, inu ga veliko nakviško zletęlo. Sręča je bila, de so pulfer iz bližne zaloge stran spravili, pręden je ogen ke dosęgel, katęri je od perviga unemanja po męsti gorel.

Enkatęri od v' jęčo djanih so žę izpušeni, drugi so sodni pravici v' roke dani.

Po našim męsti se za terdno perpoveduje, kako je mir med našim Svitlim Cesarjam inu med Francozam sklęnen; ako lih še ni od Dunajskiga Dvora oznanen, vender bode tęmčasi radovędnim ustręženo, od tiga kaj vędit, kar se tukaj govori; mir je tedaj tak, kakor pravio, če je žę ręs, al ne:*)

Med Svitlim Cesarjam inu Francozko republiko se sklęne mir za uselej inu stanovitna perjaznost. Kar je na premoženje postavlene zapęre, se gori uzdigne, inu slednimu v' nega proste roke nazaj da. Dolgovi bodo izčisteni, porajtani inu plačani, kar ih je ob časi pretečene vojske sturjenih. Svitli Cesar dobí Istro, Dalmacio, Kotar, Forlanio, męsto Benędke inu vso suho zęmlo Benędsko med Tirolam inu morjam notri do vode Eča; meja potęče od potoka Valdstrom di Girandolo med Tirolam inu Brescio, po jęzeri Garda, od tod en soldatski potezaj tri tavžent sežęnov do vode Eča, dalaj ob Eči memo Legnago v' bęli Kanal, inu ob ręki Po do morja, kęr ta ręka v' benędsko morje teče. Cizalpinsko svojbodstvo bode ena oblast sama za sebe; k' ti republiki bodo na Cesarsko pervolenje slišale okrajne Majland, Kremona, Mantova, Brescia, Bergamo, Bolonja, Ferrara, Regio, Massa inu Karára. Na mejah bo vožna po tekočeh vodah prosta za oboje podložne; brez cola inu dacie, vender nebodo smele orožne ladje hodit. Dolgovi bodo plačani, kar ih je ob vojski se nateklo; pisma

*) Besedni stik tega »mira« je posnet po »Pariških novicah«, ki so ga objavile »brez vędeza, inu pervolenja Petih vižarjov«. Kajti »Cesar inu Francoz sta si napruti oblubila. de nočeta popręd oznanit, kaki mir je narejen, dokler nebodeta glihavskih pismov eden drugimu poslala inu napruti zmęnjala.« (Gl. Nov. 1797. št. 94.; uradni (oficijalni) tekst gl. na str. 104. te knjige.

inu pisanja, katęre na novo doblene dežele zadęnejo, bodo napruti izročene. Med Cesarjam se bode v' kratkim eno glihanje za kupčio naredilo, na tako vižo, kakor je navada med narbol perjaznemi deželami. Namęsti Modene dobí vajvod Modenezki Breizgau inu prędni Esterajh. Francoz obderži za sebe taiste benedsko otoke, katęri pruti Turčii ležę, to je Cefalonia, Mauro, Cerigo, Zante, Korfu, inu Albanio. Poslaniki francozki bodo imęli na Dunaji taisto čast inu versto, kakor pred to vojsko, cizalpinski pa kakor benędski. Čez en Mesec se bode glihanje med nemskim rajham inu francozam začęlo, inu nebode smęl nobeden drugi zraven priditi, kakor samo pooblasteni od tęh dvęh kralestvov. Vse drugo se bode po lepi zastopnosti poglihalo, kar ni tukaj razločeno. Narejeno inu zglihano v' Kampo Formio 17. Kozaperska 1797.

Podpisani: Kobencel, Bonaparte, Gallo, Meerfeld inu drugi pooblasteni.

General Bonaparte je nekatęre povęla svoji armadi dal, inu se je zahvalil, de mu je pomagala, mir naredit inu uterdit; po tęm je 28. Kozaperska šel v' Majland. Armada začęna se počasi nazaj pruti francozkim potęgovat; vender imajo tridesęt tavžent môž v laškeh republikah še nękaj časa ostat.

Od tręh divizionov je per eni glihi desęt tavžent móž 26. Kozaperska v' męsto Benędke šlo, kęr je bil velik prepir inu so ludje na več krajov narazen v' svojeh mislah ulękli. Drugi dan je męstna gosposka povele od generala Bonaparte oznanila, de na trętji dan ima iz slędne hiše en móž v' svoje fare cirku priditi. Kader so se sošli, je bilo zbranim zapovędano, de naj razločio, al očejo rajši republiko imęti inu se za njo potęgnit; al pa per poprejšnim rędi ostat inu se pod Esterajh podat. Narvęči dęl je volil, de očejo rajši pod Esterajh slišat; zdaj bomo v' kratkim dočakali, kaj bode iz tęga peršlo.

Benečani komaj čakajo, kedaj bodo cesarski uzęli posęstvo nih dežele. Eni so mislili v' Pariz iti, prosit, de bi sami svojo republiko smęli imęti; so bili že na poti, inu so se nazaj vernili, pomislioč, de im je bolši pod Cesarjam biti. Tudi pravio, de męsta Bergamo inu Brescia rajši želita pod svitliga Cesarja se podati, kakor h' cisalpinskimu novič skuhanimu svojbodstvu slišat.

V' perdobleni benędski Dalmacii je vse mirno, inu radovolno z' cesarskimi soldatmi. Vesęli so, kęr so eno bolši gosposko zadobili, kakor so jo popręd imęli. Volno se je Lęv benędski podal Esterajski častiti Postojni, inu Benędčani so

poslali pooblastene gospode na Dunaj, de skažejo, kako radi so pod enim bolšim kralęstvam, kakor pod enim samopašnim povelam.

General Chasteler je pretęčeni tęden lesem nazaj peršel iz Benęčíe; mejo med našo Benęčío, inu med Cizalpinsko deželo je žę razločil. inu pisanje na Dunej poslal, kako je meja narejena; zatorej upamo, de naši pojdejo skoraj na Benędsko.

Namęsti generala Serrurier je peršel v' Benędke general Bernadotte [1]), inu oblast je le v' soldaškeh rokah.

Mir z' cesarskim dvoram je per francozki armadi na laškim desęti dan Listagnoja oznanen bil. Usa francozka vojska se iz laškiga pruti domu napravla.

V Benędkah je francozki general Serrurier za komendanta. Nova benędska męstna gosposka je doli djana, inu so drugi pametniši za vižanje postavleni timčasi, dokler pridejo Benędke pod svitliga Cesarja. Na vodi Tagliamento so francozi čolnove perpravili, de se bodo nazaj umaknili, inu cesarskim prostor sturili.

Pisma iz Dunaja pravio, de glihanje za mir so že francozi z' Cesarjam izmęnili; sedaj še čakamo, de bi za nęmske dežele v' Rastadti konec sturjen bil.

Katęri Benečani niso radi pod Cesarjam, tim je perpušeno v' cisalpinsko republiko prestopit; vižarje inu svetvavce te republike je Bonaparte sam imenuval, inu postavil.

Francozi se počasi nazaj potegujejo iz Benedskiga pruti cisalpinii. Pętnajst tavžent ih ostane tako dolgo v Benędkah inu blizo okrog, dokler cesarski za nimi pridejo inu męsto z' deželo vred obstavio.

General Serrurier Benędke varuje, nepokojne nazaj derží, inu perpravla, de bodo cesarski notri peršli; med tęm so žę trie cesarki komiszarji v' Benędke naprej peršli, de bodo vse perpravili.

Pravio, de še pred božičnimi prazniki pojdejo naši cesarski soldatje od tod v' Benęčio, kar ih je kekaj namęnenih; kar je drugih, pojdejo nazaj v' svoje stanovitne kraje. Pisma za mir so izmęnjane, dvorne dunajske novice so oznanile, de Benęčia bo naša; vse je dopolneno, tedaj nemore dolgo biti, de pojdejo dalaj. General Mak je šel iz Lublane v' ponedęlek [2]) ponoči na Laško, de se bode pogovoril z' francozkimi generali, kedaj inu kako se bodo Benędke nam izročile.

---

[1]) Iz poznejših vestij je razvidno, da je to pomota.
[2]) T. j. 11. grudna.

Bonaparte je osem Benečanov med zbrane možę v' Majlandi izvolil, katęri so rajši ven potęgnili, kakor pod Cesarjam ostali; inu tako nam je iztrębil smetí, katęre niso za nas nič velale.

Pręd na vojska pod Feldceigmastram Vallis gręde iz Gorice v' Benečio; od tod [1]) gręde tudi kekaj osem batallionov; kar je drugih, so še na krajnskim ostali, inu poglavitni kvarter je še tukaj.

Od Stabsofficirjov inu inženęrjov je tudi iz Lublane nekaj šlo v' Benęčio.

Kar se sedaj v' perhodni čas naprej vędit more, pojdejo cesarski zaręs na Benędsko še lę po novim lęti; še ni popolnoma razločeno, katęri regimenti imajo ke iti, inu katęri tukaj ostati. Pisma iz Duneja pravio, de med drugimi pojdejo regimenti, katęri sicer na štajerskim, krajnskim, inu na koratani stoję. General Kilmaine ih bode v' Vidmi z' častjo prejęl, katęri namęsti Bonaparte na laškim francozko armado napeluje, potle grędejo francozi popolnoma nazaj.

Osemnajsti dan tiga męseca [2]) je iz Duneja povele peršlo k' armadi na krajnskim, de imajo na noge stopit, inu iti obsęst benędske dežele, kar ih je skuzi zglihan mir pod Esterajh padlo.

V' nedęlo [3]) je peršel iz Duneja Flügeladjutant svitliga Cesarja, je pernesel pisma na naše generale; na tę pisma je poslan en tekar za generalam Mak, katęri je uni dan šel na en pogovor z' francozkimi generali v' Majland; tekar mu bode dunajske povęla izročil, inu po tęm pojdejo naši notri v' Benęčio.

Iz Duneja je peršel razločik, katęri regimenti v' Benędke pojdejo, med timi je tudi naš regiment Turn, kir ima žę en batallion v' Dalmacii, oba druga pa pojdeta sedáj na benędsko. Predvęčęraj [4]) so odrinili kojniki Lobkovic pruti Gorici inu benędskim; regiment goriški to je Rejski gręde tudi kje.

Tukaj čakamo na General Kvartęrmastra Barona Mak; kader pride nazaj iz Majlanda, bodo zdajci naši v' Benęčio šli, kakor pravio ob S. Tręh Kralih.

---

[1]) T. j.: iz Ljubljane.
[2]) Grudna.
[3]) 17. grudna.
[4]) 21. grudna.

Predvečeraj [1]) je generalmajor firšt Moric [2]) Lihtenstein pernesel pisma iz Rastadt, katęre poterdio mir, inu so izmęnane med svitlim Cesarjam inu med francozko republiko. Mir pa je tak:

Svitli Rimski Cesar Ogerski Bęmski Kral, inu francozka Republika želita poterdit, kar sta 18. dan maliga Travna lętas pomladi na štajerskim v' gradi Ekenwald per męsti Leoben glihat začęla. Pervič: vselej ima stanoviten mir med obęma inu med nih delęšimi [3]) inu nastopniki biti. Perjaznost bodeta obà zvęsto ohranit iskala, inu nobene škode eden drugimu perpustila sturiti. 2) Kar je ludęm zavolo vojske noter potęgneniga premoženja oduzętiga, se im spęt v' nih proste roke nazaj izroči, tudi cisalpinskim prebivavcam. 3) Cesar Kral ogerski inu Pęmski se za vselej odpovę esterajskimu Niederlandu, inu ga francozam v' popolnoma last čęz da. 4) Kar je na ta Niederland Cesar dolga sturil, ga francozi na se vzamejo. 5) Cesar pervóli francozam v' last benędske otoke pruti jutrovim soncu: Korfu, Cefalonia, tę druge zraven ležioče, inu benędsko Albanío, katęre uni kraj morske zanóšine Lodríno ležę. 6) Francozko sojbodstvo pervoli v' popolnoma last svitlimu Cesarju Istro, Dalmacio, otoke v' adriatskim morji, Kotar, męsto Benędke, mlake okoli Benędek, inu dežele med adriatskim morjam inu Koratanam, Tyrolam, inu Krajnskim notri do vode Eča; meja pojde iz Tirol ob potoku Gardola, ob jęzeru Garda do kraja Laciza, od tod se naredí en žolnęrski potezaj inu prekop do San Giacomo, potlej ob vodi Eča do bęliga grabna, tukaj pade Cesarju terdnava Legnago inu tudi na unim kraji vode brod tiga męsta z' enim prostoram od tri tavžent sežęnov; potle grędе meja ob grabnu Tartaro, Polisella, inu ob veliki vodi Po notri do ust, kęr v' morje teče. 7) Svitli Cesar da cisalpinski republiki vse dežele, katęre je pred vojsko na laškim imel, inu se im odpovę za vselej. 8) Tudi spozná to republiko za eno samasvojo oblast, katęra ima pod seboj: Lombardío, Bergamo, Brescia, Kremona, Mantova, Modeno, Masza, Carrara, inu tri Papežove poslanistva Bologna, Ferrara, Romagna. 9) Po vseh tęh deželah se premoženje poprejšnim lastníkam nazaj da; ti pa, ako nečejo tam prebivat, znajo v' treh męsecih svojo misel povędat, de želę drugam potęgnit; inu imajo tri lęta odlog, vse svoje

---

[1]) 18. grudna.

[2]) Pomota m. »Janez« (gl. str. 99.); iz te dobe nam ni znan noben Moric L., ki bi bil vojaški dostojanstvenik.

[3]) Delęš, menda = der Erbe; prim. glag. »délšati« = erben (Murko in Jarnik); morebiti pa je le tiskarski pogrešek m. »deželami«.

prodat inu potle pod drugo oblast se preselit. 10) Kar je dolgov na tę dežęle narejenih, more taisti plačat. katerimu dežela pade. 11) Na vodah, katęre mejo dęlajo, smęta oba mejaša kupčovat inu vozit brez vsiga cola, inu nobene orožne ladie imęti, temuč lę samo kupčiske; zvunaj, de Cesar smę brod Legnago ograditi, kar je za varnost tręba. 12) Kar so Benęčani prodali premoženja, de so armade preskerbęli al nęmske al francozke, ima poterjeno biti, inu velati. 13) Pisma od dežel, od pravd, inu obraze od terdnav, inu krajov prejęteh dežel si bodo eden drugimu napruti v' roke dali; tudi kar je pisem soldatam na vojski pobranih. 14) Obà se terdno zvęžeta, de bodeta po vsi svoji moči pomagala ohranit notrajni mir v' svojeh deželah. 15) Brez odlašanja se ima ena zastopnost za kupčío med oboim kralęstvam naredit, po takeh pravicah, kakoršne imajo narbol perjazne ludstva po oboih deželah. Timčasi pojde kupčía tako, kakor pred vojsko. 16) Noben prebivalec sedaj izmęnaneh dežel nima biti nadlęžovan zavolo besedi ali dęl, katęre je ob časi pretečene vojske al govoril al dopernašal. 17) Dokler je še kaj vojske zuper francoze, se Cesar nasomen*) derži, inu nebode pustil več ku šest vojskneh bark v' svoje brodove priditi, bodi žę francozam sovražneh, al francozkeh. 18) Cesar da Vajvodu Modenezkimu Breizgau za odškodovanje namęsti Modene. 19) Premoženje Princov Ferdinand inu Karl, inu Princesine Kristina, katęro leží v' Niederlandi inu na laškim, se da nim v' proste roke nazaj; vender z' tim izgovoram, de ga bodo v' časi tręh lęt prodali. 20) V' męsti Rastadt se ima čez en męsec glihanje za mir med francozam inu nęmskim kralęstvam začęti; al zraven nesmę noben drugi vunajni mešetar perpušen biti. 21) Na vojski vjęti bodo v' 40. dnęvih nazaj izpušeni. 22) Vojskno nakladanje jęna od dnęva, kader bode to glihanje poterjeno inu izmenano, po deželah, katęre pod svitliga Cesarja pridejo. 23) Francozka Republika bode ravno na ti častni versti pred Cesarjam, kakor pred vojsko, inu cisalpinsko sojbodstvo na ti stopni, kakor popręd benędska republika. 24) Ta mir tudi velá za Hollandisko republiko. 25) To glihanje se bode na Dunaji inu v' Parizi poterdilo v' tridesęt dnevih, inu čez to pisma v' Rastadti izmęnjale. Podpisano v' Campo Formido blizo Vidma 17. d. Kozaperska 1797. to je 26. dan grozdje tergavca v' šęstim leti francozke edine inu nerazdelive republike.

Podpisani so na dęsnim Gallo, Kobencel, Meerfeld, Degelman. Inu na lęvim Bonaparte.

---

*) T. j.: »nesumen« = »neutral«.

4. Mantova naša!

(30. malega srpana leta 1799.[1])

Sręča inu vesele! Mantova se je našim podala. Zdaj bomo brez skerbi zaspali. Vojšaki perderéo dalaj, so žę šli v' Švajc inu čez generala Moreau. To vse bomo z' več besędami razločili, kakor bomo v' dvornih naznanjih brali, katire so te:

Dunaj 3. vęlki travna[2]) 1799. Feldceigmaster Baron Kraj je poslal pisma skuzi ingenerskiga majorja Furman z' veselim naznanjam, de Mantova je naša.

27. dan mali serpana se je francoz v' męsto nazaj potęgnil, ker se je bal, de bi naši čez zid neperderli; zapustil je na pervim ozidji 17. štukov inu strelno perpravo. Tedaj ję feldceigmaster Kraj poslal eniga trobentarja v' męsto, francozam povędat, de cesarski so žę v' Florenci, Livorno, Lucca inu v' Alexandrii, de nimajo francozi na odrešenje čakati, ampak naj se rajši podajo.

Na to je strelanje od obęh strani nehalo! medtim so naši kopali, inu batteríe za štuke dęlali, de ako bi se Francoz nepodal, bi bili naši zid prestrelili, inu Mantovo šturmali.

Ponoči je peršel en Francozki general z' ponudbo na glihanje, inu de bi Francozi smęli po svoji volji domù iti; al Feldcęigmaster je djal, de se morejo podati za vjęte, drugači nepervoli nič. Francoz je ponudil, de gmej soldat nej smę domu iti, se en lęto čez nas nevojskvat, officirji ostanejo tri męsce v' jęči, pa blizo meja, dokler bodo izmęnani, čez tri męsce so v' Francio pelani, na njih pošteno besędo. Radi bi bili imęli Francozi, de bi prosti spušeni bili, al general Kraj ni otel nič pervoliti, zunaj, de se za vjęte vdajo.

Francoski general inu officirji prideo v' Celovec; glihanje so sturili 30. dan mali serpana, okrog desęt tavžent Francozkih soldatov je bilo v' Mantovi, ti so na Francozko mejo sprę̨mleni, orožje so popred doli položili.

Zavolo Mantove so vsi cesarski podložni v' narvęčim veseli. Jutri[3]) bomo tukaj v' Lublani imęli zahvalno pęsem v' Cerkvi, vesęle ogne, razsvitlenje po męsti, inu vse žlaht razveselenja.

Po Benętkah, Padovi, Verona, inu po vsim Laškim so bila nepopislíva vesela.

---

[1]) Nov. l. 1799. št. 32—34.
[2]) Tiskarski pogrešek m.: »srpana«.
[3]) T. j. 18. velikega srpana.

V' Tersti, inu v' Vipavi so per tih veselih stręlali, inu hiše z' lučmi razsvetili, inu napise na Cesarja inu naše generale vun obesili.

Glihanje per Mantovi je bilo to: gmej soldatje so spušeni v' Francio, nesmęo se vojskvati čez nas, dokler nebodo zmęnjani, officirji ohranio sable, svoje oprave, inu kojne ter ostáneo vjęti! drugi nesoldatje so tudi domú spušeni, lakaji inu služabniki ostaneo per officirjih. Generalu se pervoli en bandero ohraniti. Cizalpinski, švajcarski, polski inu piemonteiski soldatje so tudi spušeni. Francozki general sme na tręh vozeh svoje reči inu pisma vunpelati. Tudi vse pisanja ohraniti, kar jih nesliši k' Mantovi. Svitli Cesar je prôšen, odpustiti vsim Mantovcam, katiri so francozam kaj pomagali, al njih misli bili. Francozki komisar inų vojskni inspector, tudi cizalpinski policaj director so prosti spušeni. Esterajski vhajavci prideo k' svojim regimentam nazaj, Cesar jim oblubi odvęzo od zaslužene smerti.

Jutri*) bodo zavolo Mantove jęli strelati tukaj v' Lublani ob šestih zjutraj, strelanje bo pomenilo, de ob devetih bode naš first inu viši škof imel pęto mašo v' S. Niklavži, tudi bo stręl med mašo inu nęmska pridiga, popoldne spęt stręlanje inu dobra volja. Na večer pa vse žlaht pošteno razveselenja.

Čigavi jezik bo dopovędal vse vesela, katire so Lublančani v' Nedęlo*) obhajali zavolo doblene Mantove? Jes bom li po vęlkim enmalo popisal.

Pęto mašo inu zahvalno pesem je imel naš prečastiti duhovni .vajvod inu viši škof Brigido, zraven so bili vsa vęlka, mala, inu soldatska gospoda, med mašo so stręlali burgarji inu jagri, za njimi so stręlali na gradi z' štukmi. Po tim je bila nęmška pridiga, katiro je imel gospod fajmašter S. Jacoba inu častni korar Jozef Pinhak.

Precęj zjutrej ob sedmi uri so perjęzdili šęst postillionov z' enim poštnim officirjam, oni so vesele perčęli. Za njimi so peršli po osmi uri purgarji inu jagri z' muziko v' paradi na vęlki terg pred rathavž, tukaj so bile málane podôbe svitliga Cesarja, Cara rusovskiga, Princa Karl, generala Kraj inu Suvarov vunobęšene, krog je bilo več sto lampec z' oljam nalitęh, katire so imęle na večer peržgane biti. Oboji orožniki so tęm svitlem podobam čast skazali, enkrat vstręlili, na gradi pa štuke spušali. Potle so čakali oboji stręlci pred S. Niklavžam na mašo inu pridigo, ter

*) T. j. 18. vel. srpana.

strẹlali, kakor zgoraj rečeno. Po duhovnim opravili so pred podobami trikrat: vivat vpili, kar se pravi: naj živi! to je živ inu zdrạv bodi Cesar inu drugi vojšaki. Potle so vstrẹlili vsi skup. Čez dan je straža stala pred podobami. Po mẹsti je bil poprejšne dni sklad sturjen za vboge, de bi tudi kaj vesela z' premožnimi red vživali. Sklad je znesel 394 fl., ti so se na rathavži med popisane potrẹbne razdelili, tako so tudi po drugeh farah zložene denarje razdẹlvali.

Purgarji so na rathavži dali kosilo gospodam officirjam inu mẹstnim gospodam. vsih povablenih je bilo 40. tukaj so pili na zdravje Cesarja inu drugih zgoraj imenvanih, na gradi so k' zdravicam strẹlali, vsih strẹlov skup je bilo okoli poldrugi sto. Namreč tudi popoldne inu ponoči ob deveti uri je bilo strelanje.

Na večer je bilo po cẹlim mẹsti razsvitleno, na slẹdnim okni po več luč, ali tudi po več sto lampec, de se je vidilo hoditi, kakor per belim dnẹvi. Turska muzika je do polnoči okrog hodila, pred rothavžam na vẹlkim tergi je bil feierverk, vesẹli ogin.

Ludję pa ukali, vivat upili, vesele razganali, de se je vse razlẹgalo.

Na oknih so bila vse sorte napisanja po latinsko, nẹmski inu tudi krajnski. Med krajnskimi ję bil en napis: Mantova naša, Prazna bo flaša, Pernesi ga še! En drugi napis: Mantova Carjova, se rada podala, bo naša ostala.

Mi pa na dobleno Mantovo skup zapojmo:

Prẹmočna Mantova
Ti si čast Krajova
Srẹčo ti vošimo
Nam pa mir prôsimo.

Ponedẹlk so se pelali Lublančani z' muziko gori po Lublanci na sto čolnih do Ižice, tam so na travi večẹrjali, po mraki se nazaj vozili z' lučmi inu baklami, v' Prulah je bil en lẹp feierverk inu potle vožna po Lublanci med mẹstam z' muziko do polnoči. Tudi zavol vesela nad zadobleno Mantovo. Hiše ob vodi so bile semtertje razsvitlene.

Na vẹlki Šemneren dan je tẹkel en kurier skuzi Celovec na Dunej, nu je ravno peršel, kader so vesela obhajali zavolo Mantove, ter je rekel: lẹ dobre vole! jes vam po verhi še naznanje pernesem, de Tortona je tudi naša!

V' Mantovi so naši dobili, kakor dunejski posẹbni list piše: 665. štukov, 12000 puš! francoza je bilo 7690. Dobili smo naših vjẹtih ali vhajalcov čez en tavžent, katiri so dani k' svojim regimentam. Bolnih je ostalo dvajset. Zgubili smo

77. mertvih inu 235 ranenih. Bogu hvalo, majhina zguba proti taki terdnavi, kakoršna je Mantova.

Osmi dan tiga męsca [1]) so na Duneji zahvalno mašo inu pęsem imęli, svitli Cesar je bil zraven z' Princi bratmi, tudi so stręlali.

Feldceigmaster Kray je dobil en ręgiment za dar, kęr nam je Mantovo dobil.

---

5. Francozi v Rimu in papež Pij VI. [2])

(L. 1798—1799.)

(Rim 29. Grudna. [3]) Ena čudna pergodba v' Rimi nam veliko skerb dęla, kęr se nevę, kdo je kriv, inu kdo bo čez to pokorjen. Več dni je bil v Rimu hrup med ludstvam; noben ni vędel, kaj pomęni. Včeraj ob štirih popoldne pride dosti mož z' orožjam pred hišo francozkiga poslanika Jozef Bonaparte, generaloviga brata; kričę na ves glas: zdrava bodi prostost, zdravo Rimsko ludstvo! Jozef Bonaparte se začudi, kaj to pomęni; glavarji tih nerodnih pridejo gori v' nęgov cimmer, on ih debęlo ględa; męčejo denarje skuzi okno med ludi doli, on im velí vun iti, ludi k' pokoju spravit. Med stražo męstno inu med ludstvam se začne stręlanje; Bonaparte inu dva generala grędejo doli, ludstvo potolažit; jezdiò okoli, mahajo z' klobukmi, obętajo perjaznost, żęle en perjazen pogovor imęti. Puntarji odgovorę z' pušami, vstręlę na ravnost pruti francozam, inu francozki general Dufot pade na smert ostręlen iz kojna na tlà. Bonaparte inu general Šerlok vidita, de niso mehke hruške, skočita v' en bližni vert, ludstvo za njima stręla, med vso nevarnostjo vunder vjideta. Kar ni mogoče zapopasti, je to, de nobeden od męstne oblasti ni peršel mir inu pokoj narejat, inu de francozki poslanik inu general sta komaj dobila popotne pisma od rimske gosposke, de sta smęla iz Rima proč izbęžat. Španski inu Toskanski poslanik sta jima pomagala, de sta sręčno všla inu posze dobila. — Kaj v' Parizu porečejo, nevęmo. Se je bati, de ta ręč nebode dobriga sturila.

Iz Cizalpinie gredo francozi na tręh krajih pruti Rimu.

---

[1]) T. j. vel. srpana.
[2]) Nov. l. 1798 št. 7.—78., l. 1799. št. 1.—44., l. 1800. št. 1.
[3]) L. 1797.

Papež je spęt slabiši, malo spanja po noči ima.

V' Rimu so vstręleniga generala Dufot z' častjo pokopali; sedaj bomo vidili, kaj francozi k' timu porečejo; Papež je nedolžen, je puntarje polovil; unajni poslaniki pričajo, de Papež ni kriv nad puntam inu smertjo francoskiga generala. Papež je prepovędal, nobenimu unajnimu rojaku nič kriviga sturiti; tudi so pustne norčie preklicane; ludęm pa je oznaneno moliti, se k' Bogu oberniti, negovo jęzo tolažit z' spokornimi dęlami. Kardinal Vikari je skuzi tri dni molitve pred Ręšnim Telęsam po vseh cerkvah imęti vkazal.

Kar smo iz Pariza čakali, smo zvędeli. Rimskimu męstu ena nadloga na glavo gręde. Jozef Bonaparte je pisal, kaj se je njemu inu tovaršam v' Rimu permęrilo; on je Vižarjam[1]) v' Paríz tožil Rimce. Vižarji so se med seboj posvetovali, inu so jęzni čez to, kar so rimski puntarji sturili. je Papež pustil francozam ponudit vse popolnim zadostisturjenje, al francozi se mislijo hudo moštuvati. Viši general na Laškim Berthier je dobil povele, z' vojsko v' Rim iti; vojska je žę pred povelam pruti Rimu mahala, inu sedaj že zna v' Rimu biti, zakaj sręd popręjšniga męseca Prosenca je stala dvanajst mil daleč od poglavitniga męsta cęliga katolištva. Neapolski Kral si neupa Papežu pomagat, neče vręlo kašo pihat; ampak je rajši svojo mejo dobro zaperel inu se v' bran postavil, ako bi hudo vreme pruti njemu vlęklo.

Minister unajnih opravil v' Parizu je odgovor dal Jozefu Bonaparte, besęde tiga odgovora kažejo togoto čez Rimski dvor; francozi bodo rimskih ludí prederznenje prav ojstro moštovali; on Bonaparte naj ima en malo poterplenje, de se ta reč izpęle. Minister hvali Jozefa Bonaparte, de se je prav obnęsel, serčnost skazal inu je pametno sturil, kader je iz Rima proč potęgnil.

Jozef Bonaparte je peršel v' Mailand iz Rima 7. dan Prosenca,[2]) čez dva dni se je dalaj v' Pariz podal. Njegove pisma so bile oznanene vsim ludęm, de so vedęli, kaj se v' Rimi godi. Cizalpinci so vkazali svojim soldatam vse steze po Apeninskeh gorah pruti Rimu zapręti.

Jozef Bonaparte je dvajseti dan Prosenca[2]) v' Pariz iz Rima peršel. Papežov poslanik Massimi si vse perzadęva, Papeža izgovoriti, de ni nič nad rimskim puntam kriv.

---

[1]) Vižarji (vižarstvo) = Directorium, izvršilno francosko oblastvo; ustanovljeno po ustavi z dne 23. septembra l. 1795. je imelo državno krmilo v rokah do 10. novembra l. 1799.

[2]) L. 1798.

Novicarji [1]) so žę Papežovo deželo razdelili, nečakajo nič, kaj se bo zgodilo; temuč pišejo na bel papir, kar im v' glavo pride. Pravio: Vajvod v' Parmi da svojo deželo Cizalpincam, inu dobí narveč Papežoviga; Viši Vajvod v' Toskani dobí en malo; Neapolski Kral vajvodstvo Benevento; Ankoniska okrajna pade v' pęst Cizalpincam.

Minister [1]) očitne varnosti je prepovędal zgoniti k' vsęm božjem službam v' cerkvah.

Iz Bologne pišejo, de okoli trideset tavžent francozov inu Cizalpincov pruti Rimu marširajo, inu de še drugih desęt tavžent za njimi grędе. Vboga lępa laška dežela, katęra sedaj nadlogo terpi, kader drugot mir začenja!

Iz Bologne pišejo, de so cizalpinski soldatje se bili nazaj potegnili iz Papežoviga, kakor so povele prejęli. Ravno ob tim časi pridejo novice iz Rima, kaj se je tam godilo osemdvajseti dan Grudna. Od tihmalo so spęt nazaj v' Papežove dežele mahnili; zraven perhajajo počasi francozki žolnęrji, katęri se z' cizalpinskimi perdružio. Notri do šęstnajstiga Prosenca [2]) so tę trume žę pobrale Papežove męsta Sinigaglia, Jęzi, Fano, Fossombrone, Cagli, Urbino, Gubbio, Pergola, Monteboddo, Šent Angelo, Loretto, Recanati, inu Macerata. Od tod so dalaj svojo pot pruti Rimu obernili, inu kaže, de mislio v' to męsto romati.

Pisma iz Rima pravio, Papež je spęt popolnim terden inu zdrav; on se je pustil zahvaliti vsim unajnim poslanikam inu veliki rimski gospodi za nih skerb, katęro so za zdravje nih Svetosti imęli.

Papežov poslanik v' Parizi je sicer zapert, vunder častno inu lępo deržan. General Bonaparte ga je dvakrat obiskal; tudi sta peršla k' njemu španski inu Toskanski poslanik; francozi so pustili, de so se sami na tihim pogovarjali brez priče.

Francozi so se zahvalili Toskanskimu Dvoru za dobrote, katęre je skazal Toskanski poslanik Angiolini Jozefu Bonaparte v' Rimu, kader je tam ob časi unidaniga punta v' nevarnosti bil.

Po pismih iz Bologne gredejo francozi dalaj pruti Rimu; tudi general Berthier ima sam čez Rim vojsko pelat priditi.

Pisma iz Rima od 20. Prosenca pravio, de je do takrat še mir bil; sedemnajsti Prosenca je bil sklep od molituv, katęre so več dni terpęle, pred ta dan je bil post

---

[1]) Namreč: francoski.
[2]) L. 1798.

oznanen, ta dan pa ena velika procęsia inu velik praznik, procesia je šla iz cerkve Matere božje Valli cella, ludi je bilo neizrečeno dosti, inu pętnajst Kardinalov per procęsii.

Laške novíce pravio: Francozi pod viši generalam Berthier so peršli dęsęti dan Svičana per trinajst tavžent môž v' Rim; grad svetiga Angela v' Rimskim męsti se im je na glihanje podal; oni so na vsih sędem verhov, na katerih je Rim zidan, obstavili z' štukmi; Papež je domá ostal; ni nikamer bęžal; inu Kardinalam zapovędal, nikamer bęžat, temuč v' Rimi ostati. Francozi so ludęm oznanili, de naj per miru bodo, oni nič hudiga ludstvu nečejo; ampak so peršli se zmoštovat nad smertjo nih bratov Basseville inu Dufot, se zmoštuvat lę nad taisto oblastjo, katęra je tę moríe kriva.

Iz Rima niso vesęle novice; tam se je dosti prebernilo od samih tręh tędnov lesem. Devęti dan Svičana so šli proč iz Rima v' Neapel Kardinali Busca, York inu Albani. Papež je zbral en zbor od Kardinalov inu viših Gospodov, so sklenili, tri Berthieru francozkimu generalu napruti poslat, katęri je žę blizo Rima z' vojsko perderel. Dva Kardinala inu en Principe so šli k' njemu, al oni ga niso mogli pregovorit,*) Berthier je peršel pred Rim na veršič z' imenam hrib Mario. Deseti dan Svičana pride v' Rim, obstavi grad Angelo, inu vsih sędem veršičov, na katęrih Rim stojí; Papež se derži na tihim; francozi zaprejo Papežoviga fiscala, kir je čez njegove perhodke postavlen; vzamejo oblast iz rok vsim, na katęre je kaki hud sum nalętoval; razpustę vse soldate rimskiga męsta, po tim k' so jim orožje pobrali; vkažejo, de nobeden Rimec nesmę orožja nositi; inu naložę męstu, de Rimci jim morejo dati štir millione gotoviga denarja, za dva milliona živeža, inu tri tavžent kojn.

Pętnajsti dan Svičana ravno na obletnico, kader je sedajni Papež v' lęti 1775. kronan bil, so imęli v' Vatikanu

---

*) Še natančneje poročajo o istem dogodku »Novice« (l. 1798.) v (poznejši) številki 20.: »Rim 10. dan Svičana. Nih Papežova svetost so pruti Rimu derečim francozam napruti poslali Kardinala Somaglia njih namęstnika v' Rimu, z' njim sta šla v' imęni cęliga rimskiga ludstva Principe Justiniani, inu Prelat Arigoni. Ti so generala Berthier najdeli v' męsti Spoletto. Za njimi je kje šel neapolski poslanik; pravio, de Berthier je samo z' tim poslanikam inu z' Princam Justiniani govoril. Med tim so v' Rimu vse tako obernili, de bi se mir inu pokoj ohranil. Kardinal Namęstnik je nazajpridoč ludęm oznanil, de general Berthier ima mirne misli, nobeden nima razžaliti nobeniga francoza ne z' besędo, ne z' djanjam pod glave zapadenjam; tudi nima nobeden od pričiočeh pergodkov nič očitno govoriti. Danes zjutra so francozi v' Rim permaširali, inu so na glihanje grad S. Angela v' roko prejęli. Vse je ostermęlo, inu v' zmamlenji bilo.«

to Mašo od Papežoviga żęgnanja; med to Mašo postavio ıncozi svojo majo na hribci Kapitolio, inu okličejo, de Pažova deželska posvetna oblast ima nęhati, inu de Rimska žela je republika sama za sebe, k' nji pa imajo slišat vse žele, kar je bilo do sedaj Papežu pušeneh skuzi glihanje ıskiga lęta v' pomladi. [1])

Papežovi palasti so inventarjeni, premoženje njegovih ıkov je njim oduzęto, inu taistih Rimcov, kateri so zbęli, je notripotegneno.

De se bode vse to deržalo, so francozi vzęli za zastavo Kardinale, tri visoke gospode, inu šęst drugih premožnih. ıpež je vse to poterpežlivo prestal. Sedaj francozi po Rimu spodario, inu novo męstno gosposko postavlajo.

Iz Rima je slišat, de so francozi novo męstno inu delno gosposko postavili; Papež ima upanje, vse poglihat, bo mogoče; če pa ne, bodo francozi inu Rimci mogli əga pošteno preskerbęti. Francozi so v' Rimu oznanili, de ra ostane per starim inu po navadi; Papež ima duhovne ravila inu duhovno oblast naprej pelati, kakor do sedaj.

Laške novice perterdio, de je Sveti Oče Papež iz Rima l. Francozi so ga permorali iz Rima iti; dvajseti dan Svina se tedaj vsęde v' en nosni stol, mezgi ga v' tim stoli sejo pruti Toskani deželi Cesarjoviga brata, sto francozkih ıjnikov so ga spremlali, en sam vóz blaga inu ropotíe so u pustili seboj vzęti. Peršel je v' męsto Siena, tukaj so z' častjo prejęli, gospoda mu stražo dęlajo, za kosilo so u dosti srebernine znesli, de iz sreberneh sklęd inu posodb Kam se je namęnil, dozdaj nevęmo; eni pravio, de v' orenco, drugi de gręe v' Benędke pod svitliga Cesarja.

Naznanje iz Rima nam dalaj povę od perhoda franzke vojske v' Rim. Vse premoženje žlaht Braschi inu bani, vse blago, kar ga Anglezam, Moškovitarjam inu Porgalcam sliši, je od francozov pobrano. Dva sto tavžent udov [2]) so Rimci per ti priči francozam naštęti mogli, ožje dolipoložiti permorani bili; malarie, štatue, inu podobe mle, kdorkol oče.

Pravio, de Papežu so vse pobrali notri do narmajnši varce; zadnič je šel francozki general pred Papeža, inu osil nih Svetost, de bi iz Rima proč šli. Papež je nęki lgovoril: sim sicer v' vašeh rokah, vunder moja duhovna

---

[1]) 19. svečana l. 1797. v Tolentinu.

[2]) Rimski denar; 1 scudo = 5 frankov 38·46 cent. = 1 tolar. 13 əbernih grošov, 0·92 vinarjev, torej nekaj nad 2 gold. avstr. veljave.

čęda so Rimci inu moj grob v' Vatikani per S. Petru. Ker so pa od vsih krajov na Papeža pertiskali, de bi proč šel, so se pustili nih Svetost pregovoriti, zapustili Rim, se v' Siena podali; tukaj pod Toskanskim vajvodam Ferdinandam Cesarjovim bratam prebivajo v' Augustinarskim kloštri.

General Berthier je v' Pariz domu poklican, na njega męsti je peršel general Maszena; ta bode zanaprej viši poglavar francoske vojske na laškim.

Za gosposko v' Rimu so postavili sedem Konsulov, dva ministra, nękaj Edilov, inu drugih starih rimskih imęnov službe.

Pravio, de je Papež imel dva milliona škudov gotovíne, ta denar je bil skrit, francozi so ga oslędili, inu mačka pobrali.

Rimcam je general Berthier rekel: Vi prejmete spęt staro Rimsko oblast, inu rimsko republiko; tedaj v' imęni francozke republike spoznam, de vi pod posębno brambo francozke armade stojite. Dalaj spoznam inu poterdim vašo izvoleno timčasno oblast; vsa deželska Papežova moč je prevzdignena inu obveržena. Nič nebom opustil, temuč si vse perzadel, de bote spęt stare pravice dosęgli, inu sręčo vaše dežele na novič zacvedęti vidili. Za komendanta v' Rimu postavim generala Cervoni; ta bo varnost ohranil, inu gosposko vstavlal v' svoje službe. Rimska republika bode imęla vse taiste dežele, katęre smo v' Kampo Formido Papežu perterdili, kader smo z' Cesarjam mir dęlali. — Lepo ih je z' mędam okoli ust pomazal; francozke vunpotęgnence so iz Rima izgnali, sami francozki duhovni smęjo ostati, dokler se im nebode z' usinam dalo.

Laške novice perpovedujejo od več sort nepokoja, kir se je v' Rimu godil. Francozki gmej soldatje so 24. Svičana pisanje dali na svojiga generala Berthier, v' katęrim se pertožio, de Rimci godernajo nad ropanjam inu silo, katęro im francozi dęlajo. Noben gmej soldat nejemle nič po sili; nekatęri veči officirji inu komissarji tękajo po hišah, ropajo, inu terjajo Rimcam nih narbolši reči brez vse kvitenge; iz tiga na nas vse slabo imę pada; mi tiga neterpimo, nečemo pomagati k' ropanju; mi katęri nimamo ne enkrat naše vsakdane plače, med tim kader soldaška skrina millione v' sebe požira. Zatorej očemo plačani biti v' 24. urah, kar se nam je do zdaj nateklo. Tudi očemo, de se nobenimu ne Rimcu, ne unajnimu nima nič po sili jemati, temuč imajo ojstro pokorjeni biti, kar ih je tatvine inu ropanja krivih. Ravno tę besęde tudi pišemo v' Pariz na Vižarje, de bodo

vędeli, kako nekateri mogočniši med nami našo poštenost osęrjajo.

Ravno ti gmej officirji inu soldatje so Rimcam oznanili, de naj se vsaki per nih oglasi, katęrimu je kaj po sili vzętiga; se mu bo pravica sturila; se nimate bati, zakaj francozka vojskna moč za vse dobra stojí. Vam očemo dati vaše pravice, ne pa vas oskubsti.

Pęt inu dvajseti Svičana je pretep vstal v' Rimu uni kraj Tibere med ludstvam, francozi so pertekli, mir sturili. Rimski Consuli so vkazali ludęm vse orožje v' męstno hišo pernesti, kdor nesturí, zapade glavo.

Berthier je tudi ludstvo tolažil z' enim oznanilam, de naj se nepustę zapelati od vertaglavcov, katęri bi radi kradli ob časi ene zmęšnave.

General Dallemagne je francozkim soldatam oklical inu oblubil plačo zdajci drugi dan; če je pa katęri, kir ropa, ta ni francozkiga imęna vręden; naj ga povedo; more zdajci ob službo djan inu pokorjen biti.

Gmej francozi so narbol natolcovali na generala Maszena, de po sili Rimcam jemle; on inu general Berthier sta iz Rima bęžala. Maszena v' Ankono; Berthier v' Bologno, od koder so mu vędit dali, de naj se nič ne mudí, temuč naj v' Mantovo hití.

Sedaj je divizionski general Dallemagne za poglavarja čez armado v' Rimskim; on ględa gmej francoze potolažiti inu k' miru Rimce spraviti, rekoč: francozi nikar se nerazdvojite; ako bi nebili skup deržali, so nas mislili vse na en dan po vsim Rimskim pomoriti. K' sręči ste vkup pertękli, kakor hitro je boben zaropotal; zarotenje je bilo zuper nas, inu brez vaše serčnosti bi nebil ne eden od nas smerti odšel.

Popoldne 27. Svičana je šel Kardinal Somaglia z' dvema fajmaštrama uni kraj Tibere pokoj inu pokoršino pridigovat. Če bodo francozki viši generali bogatiti otli, gmej soldate pa stradati pustili, zraven po hišah ludem jemali, nebodo dolgo travo tlačili.

Vižarji so iskali pervolenje od tih Pętsto,*) čez Papeža vojsko poslati. Zbrani možje so pervolili, inu kakor se

---

*) Po ustavi z dne 23. septembra l. 1795. zbor (svetovalstvo) 500 nad 30 let starih mož (»mlajših«), ki so imeli inicijativo v zakonodavstvu, t. j. pravico, delati in nasvetovati nove zakone, katere je moral zbor »starejših« (broječ 250 najmanj 40 let starih mož) ali potrditi, ali zavreči.

samo od sebe zna, so bili veseli, de so francozki soldatje Rim obstavili; sej se ve, de vsaki rajši jemle, kakor daje.

Kardinali se pobęrajo eden za drugim počasi iz Rima, na vse kraje, kamer im bol dopade.

Pisma iz Rima 21. Svičana pravio: General Berthier je z' Rimci zglihal: gospodje, katere je za zastavo zaperl, ostanejo zaperti, dokler bo zadosti sturjenje za v' Rimi vmorjene francoze dopolneno. Na štir kamene bodo napisi djani z' temi besedami: Tukaj pregręha sturjena; Tukaj pokorjena; Baszeville inu Dufot bodeta z' častjo pokopana; Rimci plačajo štir millione gotoviga, za dva milliona v' blagi, inu tri tavžent kojn; Rim bo francozko vojsko redil, dokler bo tam; štatue, stare podobe, inu druge učene reči bodo francozi po svoji volji sebi zbrali za v Pariz prenest; duhovnim je deželska oblast uzęta; Papežov Nuk, Kardinal Altieri, inu Prelat Federici morejo v' Pariz iti za zamero prosit; rimski soldatje so razpušeni, Papežu se pusti za negovo stražo pętsto soldatov.

Berthier je enkatere sodnike postavil za preiskati, kdo je nad pobojam Baszeville inu Dufota kriv, inu krivce pokoriti.

Timčasi od francozov postavlena gosposka je ludęm oblubila resnično skerbęti za kupčio inu za živež. Francozi so zapovędali Rim dve noči razsvetiti, inu plęs zastojn narediti.

Take obętanja, z' katęrimi ludstvo okrog ust mažejo, dajo naznanje, de ludstvo ni preveč per voli z' tim, kar se godí.

Rimsko bandero bode iz troje barbe sturjeno, iz rudęče, bęle, inu černe.

Kardinal Albani se je iz Rima v' Terst perpelal; on je žalosten, bolehen zavol nadloge, katera se mu je v' Rimi skuz francoze zgodila.

Skuzi Bologno se zadne dni Svičana francozki soldatje obilno šli v' Rimsko deželo.

Kadar je Papež v' mesti Siena iz kočie vun stopil, so ga peršli pozdravit Poglavar tiga męsta Martini, oberstar Malevolti, njegov Nuk inu nękaj Prelatov, katęri so pred njim se iz Rima lesem perpelali. Njih Svetost so se dobro počutili, sedaj se natihama deržę. Na pustni dan so iz Rima odrinili z' petim kočiami; v' pervi so bili nih Svetost z' svojim Nukam Vajvod Braschi, kir je potle naprej mahnil, inu z' hišnim mojstram Caracciolo. V' drugi, trętji, inu četerti kočii so se pelali družina inu služabniki; v' pęti je

bila narpotrębniši domača perprava. En razdęlik francozkih dragonarjov ih je spręmlal notri do Toskanske meje. Ravno ta dan je dosti rimskih Prelatov proč šlo, inu neapolski poslanik Principe Bellmonte se je v' Neapel povernil.

Na Pepelnico so cerkvene ceremonie po navadi obhajali, v' kapeli S. Petra je żęgnan bil pepęl, kardinal Livizzani je mašo pęl. Vsi štirnajst Kardinali, kar ih je v' Rimi ostalo, so bili zraven per pepelenji.

Kardinal Papežov general Vicari, to je Papežovi Namęstnik je v' Papežovim imęni oznanil, de je perpušeno cęl post męso jęsti, zunaj pętkov, sabbot, kvaterne sręde, inu dan pred S' Marnim v' posti.

Pepelnični pętek so francozi obhajali v' Rimi žalost po vbitim generali Dufot. General Berthier je rimsko deželo v' okrajne razdęlil, perva okrajna je Ankona inu Urbino, druga Fermo inu Kamerino, trętja Perugia, četerta Umbria, pęta Sabina, šęsta Campagna, sędma Rim.

Dokler se reči vstanovę, je sędem konsulov postavlenih za narviši gosposko, vunder nesmęjo nobene postave narediti, če jo francozki general nepoterdi; oni prebivajo v' gradi Vatikan zraven Šen Petrove cerkve; v' sleherni okrajni postavio eniga komiszarja na svojim męsti.

Za desęt million skudi se bode prodalo deželniga inu cerkveniga premoženja, namęsti denarjov znajo štir dęle Papežovih dolžnih pismov cedole *) dajati, katęri to premoženje kupio; cedole se bodo sožgale, de bo gotovi denar bol med ludmi hoditi začęl.

Svęti Oče Papež so zmirej zdravi v' męsti Siena, nemarajo nič za unajno čast, ampak se natihim deržę, desilih im je Veliki Vajvod častite ponudbe sturil.

Trętji dan Sušca so Vižarji obęma svetama stariših inu mlajših povędali, kako je oblastvanje v' Rimu predęlano; oboji so bili tiga veselji.

Benęške novice pravio: Slęherni dan več Rimcov perhaja v' Toskano, katęri od tam proč potegujejo. Nevęmo, kako dolgo bode Papež v' Sieni ostal; eni rečejo, de pojde v' Benędke, kakor si je od perviga zbral.

Cizalpinci so Papežovimu poslaniku rekli, de ga nespoznajo za poslanika od časa, kar je Papež odstavlen od posvetne oblasti, vunder mu nebranio, v' nih deželah na tihim sam za sebe prebivat.

---

*) »Cedula« pomenja v latinščini srednjega veka »listek« (Zettel, starolat. = »schedula«.)

Naznanja iz Rima kažejo, de ludje so po vseh Papežoveh deželah nevolni nad vsemi prekuciami. Francozkim soldatam so ględali gobec zamašiti, ker so jim plačo všteli, general Maszena jim je šel iz poti, kęr ga nemorejo terpęti; generala Dallemagne inu Vial tolažita ludi męstnane inu soldate. Soldatam pravita, varujte se Rimcov, zakaj oni so šęst vaših tovaršov prebodli v' męsti Veletri; Rimci vas neradi vidio; sej je očitno, de se čez vas vzdigujejo. General Murat je mogel z' bojam ludi premagati v' Veletri, Albano, inu Castello. Nevola nad francozmi je per ludstvu taka, de so mogli oklicati, slędniga ob glavo djati, kirkol poreče, de bi rajši Papeža na starim męsti imel. Zaręs so žę več takih ob glavo djali inu vstrelili, katęri želę staro Papežovo oblast. Naj francozi ględajo, če jim Rimci hlače pomęrio; z' Laham ni šale.

Pisma iz Rima trętji dan Sušca govorę: sedaj je en malo bol tiho. General Dallemagne je oklical, kar je iz Pariza dobil od Vižarjov, kir pišejo, de Rimci so za francozke perjatle spoznani; general naj ględa francozke žolnęrje perderžati, de nebodo ludem krivice dęlali, Rimcem se ima za živež preskerbęti, nobena očitna štatva, ali bukve, ali podoba se nima proč jemati. — Iz tiga zastopimo, de se francozi vunder en malo boję Rimcov, inu začęnajo lępši ravnati.

Tudi je general Rimcam pervolil imęti lastne soldate inu straže; katęri so bili v' Papežoveh službah, prejmejo tudi sedaj deželne službe, če so za to; ako pa ne, se jim more pension dajati.

Kardinal Vicari je pastirsko pismo med ludi dal, de naj bodo pokorni, mirni, inu poterpežlivi.

Vsi unajni mašniki, kir niso rojaki papežoveh dežel, se morejo popisati. Papežovi poslanik Marcheze Maszimi je bil v' Parizi zavol nam neznane reči zapert, sedaj so ga prostiga spustili.

Veliki Viši vajvod iz Toskane Cesarjov brat je pustil pozdraviti Očeta Papeža, kakor hitro je v męsto Siena peršel, kęr je Marcheza Manfredini nalaš k' njemu poslal, mu kočio inu šęst kôjn ponudil; vęčidęl je Papež se vsęm častęm odpovędal, on oče na tihim v' Sieni prebivati. Tudi je Vajvod vsim škofam svojiga vajvodstva naznanje dal perhod S. O. Papeža, vunder prepovędal unajne časti skazovati, zato, kęr njih Svetost želę natihama biti.

Do desętiga Sušca v' Rimi ni bilo še vse per miru; po časi ludi v' jęčo vtikujejo. Nevola je semtarkje. Principe Spinelli, Kardinal Caraffa inu Maccaroni so v' zapęro djani.

Tudi Kardinala Rinocini so lovili, komaj je k' nogam iz Rima skrivno všel.

Iz Neapola dosti ludi pride, katęri so tam iz jęč všli, inu se za perjatle Rimcam dęlajo.

Osmi dan Sušca so bili neprevidama v' Rimskim męsti zaperti Kardinal Doria deželni minister, Roverella Prodatarius,*) učeni Kardinal Borgia, Altiani, Livizzani inu Karandini, tudi dvanajstiro drugih Prelatov; pervič so ih v' en kloster vtaknili, potle v' Stari Rim poslali; tam čakajo dalaj na povele. Per ti perložnosti je stari inu bolehni Kardinal Antici rajši sam od sebe Kardinalstvu se odpovędal.

Sicer morejo vsi Rimci od osemnajsti do petdesetiga lęta se v' žold zapisati inu na stražo hoditi. Rim je bol per miru, kar so dva inu dvajset uni kraj Tiberincov postręlili. Tudi v' Castel Gandolfo je več ludi ob življenje perpravlenih, inu męsto od francozov obropano.

Vižarji so desęti Sušca prejęli naznanje skuzi tekarja iz Rima od razpora med tam ležiočimi francozmi; per ti priči so sklenili general Maszena nazaj poklicati, inu na njega męsti generala Brune kje poslati.

Lublanske novice povęjo, de korarji v' męstah Prag inu Olmuc so poslali njih Svetosti Očetu Papežu sto inu dvajset tavžent goldinarjov v' męsto Siena z' pervolenjam njih svitlosti našiga milostniga Cesarja. Stari Oče cęliga keršanstva se jim je smilil, kęr je iz męsta svojiga pokoja v' pozni starosti pregnan, to je v' svojim eden inu osemdesetim lęti.

Nepokoj v' Rimi je peršel od nevole per ludstvu; kader so vidili, de Papež je od sedajnih glavarjov permoran iz Rima iti, inu so jeli sami sebi dajati imę ene republike, je ludstvo nevolno postalo; po verhi se je razglasilo, de francozi cęrkve inu palaste ropajo, takrat ni bilo več mogoče ludęm braniti, vse je vręlo, v' kolobar šlo, inu sami francozki soldatje so jęli na glas godernati.

Sila inu strah sta mogla biti, de so ludję spęt potihnili, sicer bi francozi nebili smerti odšli.

Nekateri Kardinali so tęli po sili v' Rimi ostati, al oblast jih je z' gerdim izgnala.

Šęsti dan Sušca je francozki poslanik Faypoult v' Rim peršel, on ima od Vižarstva v' Parizi povele gosposko v Rimi vravnati inu vstaviti.

---

*) Tudi: »Protodatarius« imenovan, t. j. kardinal, stoječ na čelu papeževemu upravnemu uradu, ki odpravlja cerkvene milostinje.

Novi Rimski Konsuli so jęli nove denarje dęlati, inu męnio, kdovękaj bolšiga bode, ako je denar sicer nov, vunder srębro zmirej staro ostane.

Po vsih męstah Toskane se vidio bęžeči iz Rima, katęri se preganjanja inu novem nadlogam ogibajo. Kardinal Maury je dobil povele od Veliki Vajvoda iz njegove dežele proč iti. Papež živi v' Sieni prav tiho, se pa dobro počuti.

Konsuli Rimskiga męsta so vkazo dali trinajsti dan Sušca, po katęri je cena bankocetelnov na en sam četerti dęl dolidjana, tudi je cęna drugih papirjov inu drobniga denarja zlò zmajnšana. Čez to je po Rimi tak hrup inu nevolja vstala, de je general Maszena Konsulam berž vkazal tę povele nazaj vzęti, kar se je per ti priči zgodilo.

Šęstnajsti Sušca je nova Postava Rimske republike oznanena, to se je zdodilo skuzi en oklic od general Maszena vun dan inu na glas oznanen, v' katęrim stoję tę besęde:

Francozko sojbodstvo se odpovę pravici premaganja, po katęri bi premagani Rim njim slišal. Tedaj pusti oznaniti, de Rimska republika prejme svoje k' moči postavlenje inu sojbitnost. De bode per dobri sręči inu pravicah ohranena, ji ponudi francozko sojbodstvo Postavo, po katęri se ima ravnati. — Od tę postave se bo povędalo v' perhodneh novicah.

Rimci so narędbe tako vpelali: katęri je na Rimskim rojen, eno lęto na Rimskim živí inu davke plačuje, bo med rimske męstnane štęt. Postave dęlati sliši dvęma zboroma mlajših inu stariših; tih je 32, mlajših je 72. Izpelavna oblast je dana v' roke peterim Konsulam; vsaka okrajna ima svojo srędno gospôsko, inu slęherno męsto svojo męstno. Ena narviši sodba bo po vsim Rimskim za pravico, katęra bo vse sodbe drugeh gospôsk preględovala. Posębej pa bode nękaj stanovitnih soldatov na suhim inu na morji. Konsuli imajo oblast podpisati mir inu druge glihanja z' unajnemi oblastmi po svojim dobrim spoznanji; vojska nemorejo napovędati brez pervolenja obeh zborov mlajših inu stariših. Trię Questorji prejęmajo vse davke inu deželne denarje. Med ludmi bode ta razločik, kar ga služba inu stan dęla. Postava se nič neče męniti z' nobeno duhovno oblubo, inu zavęzo, katęra je naravski postavi naprotna. Slęherni je svojiga gospodar, nobeden nesmę hrupa inu vkup derhalenja sturiti; po vsim rimskim ima męra inu vaga enaka biti, znamina poprejšneh služb pod Papežam se nesmęjo nositi, pratika ali kalender ima po francozki šegi biti. Čez malo časa se ima sturiti glihanje z' francozam ena zvęza za boj inu bran.

Kardinalov je v' Rimi še šęst, katęri bolęhajo inu proč nemorejo.

Papež se v' Sieni tiho derži, tudi neče nobeneh prošnj prejęmati, kakor so mu jeh od več krajov do zdaj pisali.

General Maszena je oklic dal na soldate v' Rimi, inu se hudil nad nih nepokoršino, pral sam sebe, inu izgovarjal, de ni kriv ne tatvine, ne zaderžane soldatam dolžne plače; odpusti vsim ražalenje, inu pravi, de je za nih prosil odpušanje per Vižarjih v' Parizi, zavolo puntanja, kader so se bili čez nega uni dan vzdignili, inu ga v' Pariz po nedolžnim tožili.

Katęri so v' Rimi perjatli poprejšne verste, ih terdo preganajo, Kardinali v' Staro męsto prepelani so zdaj popolnim iz Rimskiga izgnani; tudi več drugih viših deželskih služabnikov, inu štir tavžent minihov rojakov iz ptujih dežel so prejęli povele iti v' treh dnęh iz Rima, inu v' osmih dnęh iz Rimskiga proč; katęri dalaj ostane, bo pokorjen. Kar je minihov domà rojenih, inu so deželni otroci, morejo velike naklade plačovati.

Francozi so vkazali vsim ministram unajneh oblasti iz Rima se pobrati, katęrih dvori še niso Rimsko republiko poterdili, inu za dobro spoznali. Narhujši so dęlali z' Neapolskim poslanikam; v' tręh urah je mogel proč, vse papirje so mu vzęli inu zapečatili.

Vižarji so vkazali ojstro preględati, kajzene krivice so francozi dęlali v' Rimi, kaj Maszena v' Padovi; Maszena je iz Rima v' Genovo prestavlen, tam ima čakati na dalaj *) povele. Pravio, de general Maszena, če bo kriv znajden, ima per ti priči vklęnen, inu v Pariz pelan biti.

V' Rimi so vsi postmastri ob službo, katęri so pošte v' štanti imęli, tar so deželni postmastri nastavleni.

Francozki logar stoji zunaj Rima na unim kraji pruti Neapolskim eno uro daleč od Rima; francozki officirji pregledujejo meje Rimske dežele, inu skerbę za varnost krog inu krog.

Vižarji so pisali iz Pariza na officirje inu soldate v' Rim z' perjaznemi inu zaneslivemi besędami, zakaj so se čez Maszena inu nekatere druge vzdignili; pravio, de ni bilo prav, samim ob svoji moči ravnati, bi imęli za pomoč se v' Pariz zatęči k' pravi gosposki; tudi so čast zgubili pred unajnimi ludstvami; zdaj se imajo z' lępo na pokoršino poverniti, inu jo nič več zapustiti. Pokorjenje ni nobeniga zadęlo, ampak

*) Gl. pripomnjo na str. 13.

z' lepemi besędami je vse pozableno. Ravno ta tekar, kater je to pismo pernęsel na soldate, je podal posębej pismo generalu Maszena, de ima iz Rima v' Genovo iti, inu oblast čez Rim doli položiti. Parizarski Vižarji tedaj niso soldatam njih zaderžanje pohvalili, vunder pa njih želam dovolili.

Zdaj je general Sent Cyr v Rim za komendata peršel. On je pervi mali Travna vse soldate na tergi del popolo vkup poklical, en govor proti nim imęl, inu jih oppominal, de naj bodo pametni, boglivi, inu pošteniga zaderžanja.

General Sent Cyr je v' Rimi oklical, de nova Rimska oblast nima cvenka za očitne potrębe, zatorej daje povele, kako se imajo davki notri dobiti, inu vundajati. Za posębne potrębe ima tudi ena posębna novíca biti po tri od sto, od duhovniga premoženja po pęt od sto; inu ta novica se more perve tri Męsece v' banko-cędelnih poterjati. Po verh tiga je več millionov na posodo dati vkazanih, de ih morejo vsi zložiti.

Na Farneski pallast v' Rimi, katęri Neapolskimu Dvoru sliši, so francozi roke položili na povele Vižarjov iz Pariza.

Iz lupine zlęzena Rimska republika misli pod francozko brambo svojo mejo širati. Rimski soldatje so grad Ottieri inu en kos Toskanske dežele obstavili z' tim perstavkam inu izgovoram, de imajo pravico na tę kraje.

Iz Rima so francozi perpelali v' Fiorenco več skrin sreberníne pętdesęt centov tęže. To srębro je dano v' roke męnjavcu Saszi na zarajtanje francozke republike. Rim čedalaj bol občuti, de ni tamkaj več Papeža inu Kardinalov; tudi ne bogatih ludi. Denarja pride malo med ludstvo, je zginil gotov cvenk, ręvšina vsaki dan raste.

Kardinali so iz stariga Rima spušeni, so prosti, inu dosti od njih se je v' Toskanski brod Livorno perpelalo. Kardinal Caprara je popustil Cardinalstvo, inu šel v' svoje rojstno męsto Bologna.

Pisma iz Florenca pravio, de je Papež blizo tiga mesta peršel prebivat v' kartajzarski klošter. Pred nękaj dnęvi je bil v' męsti Siena velik potres, zatorej je Papež to męsto popustil, inu lesem peršel.

Rimski oblastniki si vse perzadęvajo pokoj med ludmi sturiti, inu nove postave vterditi. Tudi so dali povele: vsi unajni duhovni morejo iz Rimskiga proč. Vsim klostram je prepovędano oblačiti novice, inu kar je gori vzętih, morejo v' desęt dnęvih vun stopiti, ter k' svojim staršam domù iti. Če ne, nimajo pravice na ęrbšino po svoji žlahti. Tudi smęjo iz klostra seboj vzęti vse varno blago, kar ga v' svojeh cę-

ιh imajo. V' Rimi je tridesęt klostrov uzdignenih. Katęri nihi nečejo vun iti, jih po drugih klostrih potaknejo. Dena mošna vzame náse vse njih dolgove inu tęrjanje.

Ena druga postava razloči, de slęherni duhovni, katęri v' puntarii zapleden, pade pod soldaško pravico inu sodbo; le soldatam izročen, inu po žolnęrskeh postavah obsojen.

Rim se more slęherno noč razsvetliti, de se po noči i, de nevstane kaka zmešnava; oštir more povędati, kajιe ludi je pod stręho vzęl.

Sedemnajsti dan vęlki Travna je prejęl francozki komιndant v' Rimi tri tekarje, per ti priči je vkazal soldatam na odhod perpraviti. Vse straže so bile izročene Poljcam*), ι še tisti večer so francozi iz Rima hitęli proti starim nu, general Desaix je šel drugi dan za njimi, po tęm, kęr z' pismam slovo vzęl, od Konzulov.

Šęstindvajseti vęl. Travn. so v' Florenci en potres čutili, ːhujši je bil v Sieni, nobena hiša ni brez škode ostala, ɔli pętdeset ludi je poškodvanih. Papež je bęžal, kader je gustinarski kloster, v' katęrim je prebival, pokati začęl, ι se semterkje poderal. Ludje so kričali, inu prestrašeni polje bęžali; Papež je šel v' eno drugo hišo, potle vun en grad. Vse cerkve so terpele, bile zaperte, inu na Vinštno nedęlo so imęli maše inu cerkvene opravila na tergi l milim Bogam. Počasi je potręs jęnoval, nekatęre krat je rukalo, pa bol po malim.

Rimci klostre praznio, de bi denarje dobili za deželne ;rębe; vunder jih lę zmiraj manka. Dragína raste, ludje rolni inu čmerni.

Dva tavžent francozov je v' Rim peršlo iz Jakina 21. majːa. So se v' grad S. Angelo vsędli, Pojlci so šli v' svoje ɔrejšne kvartęrje. Ogin je vstal v' kartajzarskim klostri, ncozi inu Pojlci so ga hitęli pogasiti, nękaj minihov so v' ɔ zaperli; jih dolžę, de so sami zažgali, kęr so imęli drugi ı iz svojiga klostra izgnani biti.

Kar je Papež iz Rima, je dal 23. vęlki Travna svoje vo Breve, v' katęrim je nękaj praznikov doli djal, katęri dozdaj na Laškim zapovędani bili. Prazniki so dolidjani S. Mathia, Jozef, Filipp inu Jacob, velikanočni ponodęlek

---

*) Ostanki poljske vojske, ki se je po drugi delitvi Poljske brezuspešno ·vala s Prusi in Rusi ter premagana. in razkropljena od ruskega generala arova na Francosko pobegnila, združili so se 9. prosinca l. 1797 pod əralom Dombrovskim v poljsko legijo, katera je bila odslej del .coske (Napoleonove) vojne.

inu torek, križa znajdenje, vinkuštni ponedelek inu torek, S. Jacob, Anna, Lorenc, Jernej, Mathęuž, Mihael, Simon inu Judas, Andrej, Thomas, Štefan, Otročiči, Silvester.

Po pismih iz Fiorence četerti dan Rožnicvęta je Oče Papež grad Sergardi zapustil, kamer je zavolo potręsa iz Siena perbęžal, inu drugi dan Rožnicvęta z' vso družino peršel v' Kartajzarski klošter dvę laške mile daleč od Florenca, katiri kloster je nalaš za njih Svętosti prebivalše perpravlen.

Francozki komiszarji v' Rimi so oznanili, de nima nobeden nič davka terjati od francozkih deželnih inu soldaških opravilnikov, zunaj kar je zglihanja med Rimskim inu francozkim sojbodstvam; Rimci pa imajo francozke soldate preskerbęti z' vso potrębo, kar jih na Rimskim leží.

Francozka vojska zbrana v' starim Rimi okoli dvanajst tavžent mož so jęli 26. vęlki Travna v' barke stopati, drugi dan so bili vsi vloženi, ter šli na morje, ena fregata jih spręmla. En dęl kojnikov so ostali, v' Rim nazaj perjęzdeli; tudi perpravlajo v' Rimi prostor za druge francoze, katiri imajo lesem priditi.

Kartajzarsko duhovniše je zraven Florenca čędno perpraviti pustil Vajvod Ferdinand za Papeža. Osmi rožnicvęta je Vajvod Papeža obiskal.

En francozki general si perzadęva Rimsko soldašino pogmęrati. Vsa mladína per 18. do 25. lęt morejo v' žold, če ni ożęnen, vedovec, ali sami sin svojga očęta.

V' Rimi gospodari francozki general, kakor sam oče, daje povela, vse mu more biti pokorno. On je vse bratovšne obvergel, denarje obernil za špitale, še nękaj bratovšin ostane po kmętih. Škofam nepustí dajati več, kakor po štir al pęt tavžent goldinarjov lętne plače.

Rimski vojskni minister je vse soldate vkup poklical, kar jih je bilo na dom spušenih.

Rimci otę zanaprej francozko pratiko imęti, bodo tedaj po S. Matęvži ta dan novo lęto doživęli.

V' Rimi je gotovih denarjov zmankvalo, kakor je navada po vseh noveh republikah, so zmislili papirnasti denar dęlati, al ta ręč ni otla prav iti; tedaj pade v' glavo nove rimske republike oblastnikam tę denarje inu njih dęlavnico sožgati vidioč, de ako je več papirja bilo, bol so denarji zginili.

Rimci niso bili v' stani francozam plačati vso naloženo naklado, tedaj so jim francozi iz smilenja poltrętji milliona odpustili.

Francozi očejo, de bi Papež se prepelal čez morje v' ,oka Sardinie mesto Cagliari. Papež bolehen tiči v' kartaj·ırskim klostri blizo Florenca.

Neapolski kral oče, de njegovi škofi imajo vso duhovno)last sami v' rokah imęti, kar je Papežu škode, mu bo ękaj slędno lęto v' denarjih dajal.

Rimci klostre praznio, papirnati denar žgejo, inu davke)gatim kapitalistam nakladajo.

V' novič zlęženi Rimski republiki so novi nepokoji stali, inu nove prenarędbe sturjene. Okrajna Circeo na Rimcim polji se je spuntala čez novíne, maje poderla, rimske ıamina potergala, inu Neapolske goridjala. Nękaj francozov) šli tę nevolnike premagat, so dosti kervi prelili, v' męsti erentino vse pod orožjam najdene pomorili. Dva francozka enerala sta mogla berš iz Rima v' Pariz, timčasi je francozki eneral Macdonald na povele iz Pariza vzęl oblast Rimcam rok, inu zdaj stoji Rim pod francozko soldaško oblastjo.

Rimski ludje uni kraj Rima proti Neapolskim so se)bro francozam branili, al vender so jih ti vžugali.

Francozi so silno dosti kervi prelili na Rimskim v' erracini, kader so tiste premagali, katiri so se bili čez fran)zke povela med seboj zvezali, inu mislili, francoze iz Rimciga izgnati.

V' Rimi sta dva vižarja službo pustila, kakor je uni ın vižar Angeluzzi narpred pokazal, dva druga je francozki ıneral Macdonald ob službo djal. Namęsti vsih letih sam ugih pęt vižarjov izvolil, tiste tri vižarje pa je za senatorje ıstavil, katiri so sami od sebe službo pustili.

Po Rimi zmirej klostre, duhovske narędbe, inu škofiske ,pitelne doli dęvajo, inu njih premoženje na deželne inu stne potrębe obračajo.

V' Rimi dęlajo druge banko-cędelne namęsti dosedajnih.

Rim more novič francozam posoditi šęststo tavžent ıster*) gotoveh, al v' srovim zlati inu srębri, al v' męnavih pismih.

Rimska republika je pisala Vajvodu v' Florenci, de bi poterdil, inu za samasvojo spoznal. Francozi Vajvodu pervarjajo, de bi to sturil. Nevęmo, kaj bo za odgovor dal; nder je znamine, de bo pervolil, kęr je žę vkazal, Papežovi čat dolidjati, katir je na dosedajni rimski Nunciaturi visel.

*) Prvotno španski denar; laški piaster je le drugo ime za: »scudo« . pripomnjo ²) na str. 113.)

Rimskim Konsulam je dana oblast vse duhovne iz dežele izgnati, katirikol ravnajo čez mir, ludi šuntajo, ali podpihujejo; tudi tiste, od katirih se lę boję, de bi ludski mir męšati znali, akolih še nič niso hudiga počęli.

Polski soldatje, kar jih je v' Rimu, inu nękaj francozkih batallionov artillerie so marširali na Neapolsko mejo.

S. O. Papež je v' kartajzarskim klostri blizo Fiorence zdrav inu tako terden, de slęherni dan nękaj pism naprej zręka svojmu sekretarju, katir jih piše, inu de Papež dosti ur čez dan zunaj postele sedí Ene ure zjutraj molitvo oppravla; deslih je v' takeh nadlogah, se mu vender na obrazi vidi notrajni mir duše, kir nezapusti nikol tiga Papeža polniga darov božjih, inu zaupanja na nepremaklivo Njega Previdnost.

V' Rim francozi v' eno męro perhajajo. Iz Jakina je šel en francozki general na morje, pelal seboj tri tavžent mož na en neznani kraj, morebit Korfu na pomoč. Francozi imajo dosti oppravit, de Rimce per pokoji obderžę; oni so jih do gerla siti.

Francozov je na Rimskim per šęstdesęt tavžent. General Championet je 20. Listagn. Rimcam oblubil brambo čez unajne sovražnike v' imęni svoje republike.

Iz Laškiga se pisma križajo, prav za gotovo se nemore dosti zvędeti, ker francozi še zmiraj pošte inu pisma nazaj deržę. De Neapolski Kral Rim pod seboj ima, se dobro vę; kako daleč pa je naprej peršel, pravio eni notri do Viterbo inu do Loreto, drugi pa drugači.

Po 26. Listagn. niso več pisma iz Rima na Dunej spušene bile. Takrat so francozi na Neapolsko mejo hitęli. Rimci so nękaj domačih batallionov v' žold naberali. Iz Bologne pišejo 1. dan Grudna, de je en skuzi tekoč kurięr povędal, cęla neapolska vojska je neprevidama na rimsko zemlo stopila. Ravno ob tim časi so francozki inu cizalpinski soldatje povele dobili, Neapolcam naproti se postaviti.

Francozi so bęžali iz Rima notri do męsta Perugia. Neapolski Kral je 27. Listagnoja v' Rim peršel.

Pisanje iz Rima 7. dan Grudna popisuje, kaj se je godilo skuzi tiste dni: 23. Listagnoja slišio Rimci stręl inu muziko za marš na vojsko; drugi dan zvędo, de Neapolci ve[illegible] proti Rimu derejo. Francoz kliče vse Rimce na pomagaj[illegible] cerkve so zaperte, vse duhovne oppravila jęnajo. Franco[illegible] se na odhod perpravlajo, vse kojne poberajo. 25. dan čakam[illegible] na reči, katire imajo priditi. Ponoči se francozi tiho proč p[illegible] berejo. 26. dan en Neapolc jęzdari po Rimi, oznanuje, de bo[illegible]

Neapolci skoro tukaj, Rimci veseli z' njim potegnejo, vpiejo: zdravje Kralu Neapolskimu; posekajo francozke maje. 27. dan hodio inu jezdario Polci inu Francozi po Rimi, gonio ludi v' hiše; štacune inu hiše so zaperte; strah povsot. Francozi ropajo. Zvečer pridejo eni Neapolci od predne vojske, vsi zgonovi pojejo, francozi bežę, pętsto se jih v' grad S. Mihęla zaprè. Ponoči pride drugi vlak Neapolcov, po vsih oknih so luči. Francozi vstręle enekrat iz grada. 28. dan zjutrej oznani general Burkard povęla svojiga Krala, dobre ponudbe, inu postavi staro rimsko oblast v' poprejšno moč.

29. dan obpoldne pride sam Kral z' zadno vojsko, pot je bila z' suknam pogernena inu z' cvętjam potręsena, kodar je jęzdel.

30. dan vjamejo Neapolci nękitęre francoze, katiri so se potaknili inu skrili. Popoldne odpre Kral en magacin olja, inu ga dober kup na prodaj postavi. Rimci polni vesela.

1. dan Grudna reče Kral francozam v' gradi S. Mihęla, de naj se z' lępo podado, al oni so spustili samo duhovne inu kavalęrje, kar so vjętih imęli; sicer pa so rękli, de se mislio braniti do zadne kaple kerví. Kral perpravla, grad z' silo popasti, perpravla zakope inu za stręl. Francozi ene krat z' drobižam ven vstręle. 4. Grudna vstane hrup: Neapolci so per męsti Castellana pęt ur od Rima tepeni. Strah velik, vsi se zapęrajo v' hiši; menio, zdaj bo francoz spęt tukaj. Al ta ręč ni bila ręs; pravio, de Neapolci so męsto Castellano francozam vzęli. Rimci so perpravleni se braniti, inu francoze gerdo prejęti. Kral je dal oblast čez Rim štirim gospodam v' roke, ti so Principe Aldobrandini Borghese, inu Principe Gabrieli, Marchese Maszimi, inu Cavalier Ricci. Dosti srebra inu zlata se je najdelo, kar so ga francozi naropali, iun skrili.

Iz Toskane pišejo 29. Grudna, Neapolcam noče sręča prav zvęsta biti, čakajo na pomoč iz Sicilie, 12. dan Grudna so šli Neapolci nazaj iz Rima. 14. dan Grudna so żę francozi Rim imęli; potle so šli dalaj proti Neapolski meji za Kralam, kir je počasi se nazaj vmikal.

Vse narbolši, narlępši reči bo Rim zgubil. Francoz pobęra, kar more; nosi inu vozi v' Pariz. — General Championet je na vse roko položil, kar so Neapolci v' Rimu skup spravili inu mislili seboj vzęti; vse tiste stare podobe, malaríe, bukve, inu spomíne. Kral neapolski je otel take reči v' varnost prepelati; francoz pa je prehitel, inu zdaj za svoj rop spozná. Championet pusti vse popisati, na voze nakladati, inu v' Pariz za dar poslati.

Tudi so mogli rimski kloštri, inu premožniši ludję berš stotavžent rimskih skudi ali tolerjov plačati, kakor je bil francoz spęt notri.

Francoz je dalaj pobral tiste neapolske barke, katire so v' Rim živež inu perpravo za vojsko perpelale, męnioč, de so Neapolci še notri.

V' Rimi ni kruha, stradajo, kar jim v' kožo more. Rimci so bili takrat vesęli, kader jih je Kral Neapolski odręšil, zato so mogli zdaj francozam dati sto tavžent skudi za pokoro, ti denarji bodo med lačne vboge razdęleni. Na to vižo ględa francoz ręvne ludi sebi perdobiti, inu bogate v' ręvšino potopiti. Svęt glihajo, kakor ranki v' Lublani obęšeni tat Klukec z' imęnam.

Rimska republika bo sturila z' francozam glihanje na boj inu bran.

V' Rimi je še zdaj grozna lakota, brodovi so od Anglejcov zaperti, od nikoder ni nič jęsti dobiti.

Iz Florenc pisma 28. Prosenca: [1]) Sardinski Kral je želel z' Papežam govoriti, francozki officir je pervolil, al po vsot zraven bil inu Krala spręmlal. Papež se je pustil od dvęh podpęrati, inu je šel Kralu naproti. Kralęvi ludję so Papežu nogo kušnili. Francozki officir ni otel iti v' Papežovo kamro, rekoč: morebit bi moje oblačilo Papežu nedopadlo.

Rimci so jęli duhovsko premoženje prodajati, tudi premoženje tistih, katiri so ven potegnili inu na ptuje bežali. Sila jim kola lomi, denarja ni za deželne inu francozke potrębe.

Rimcam je general Championet dvę barke žita poslal, inu za zamęro prosil, de nemore nič več dati. Rimci stradajo, inu zraven mesta čez męsta se puntajo. Ravno tako je po cęlim Piemonti. General Championet se je v' Parizi zamęril vižarjam, more domú iti, de bo odgovor dal.

Francozki vižarji zmiraj nagánajo, de bi Papež iz Toskane proč šel. Zgor imenvani francozki officir se je 10. Sušca dolgo pogovarjal z' Papežam. Papež je za svet prašal tri ozdravníke, al vsi trię príčajo, de starost mu nepustí dalej pot sturiti; to pričvanje so v' Pariz poslali.

Ponoči od 28. do 29. Sušca je mogel Papež iz Kart[illegible]j-zarskiga klostra per Florenci [2]) vun iti, so ga pelali v' Parma

---

[1]) L. 1799.

[2]) Francozi so bili namreč od več stranij v Toskano udrli ter pregnavši velikega vojvodo ondi prenaredili in uravnali vse po svoji volji.

em bližej proti Majlandi, kęr je brat španskiga Krala vojvod, ı katirga še dozdaj francoz na laškim per miru pustí.

Papež se je 2. dan Aprila perpelal v' Parmo z' trem číami inu pęt vozmí; je bil v' benediktinskim klostri. Deh je bilo gerdo vreme, so vuner ludje skup vręli, inu peža počastit tekli. Vajvod v' Parmi, španski minister, ı Parmski škof so ga drugi dan obiskali. Papež je desilih ır 82. lęt, vuner per vsim terplenji mirniga serca, jásniga raza, inu terdniga zdravja. 14. Aprila so ga francozi perli, de je môgel iz Parme iti; je bil al v' Turin, al clo v' zanson na Francozkim pelán.

Po Rimskim inu Toskanskim se ludję povsot čez franze vzdigujeo.

Iz Neapel pride vęsęlo naznanje. Rusi, inu Turki so morji se perpelali v' Neapel, francoze v' Rim nazaj poali, tukaj so jih Rimci popadli, francozi so mogli bęžati Toskano, stoję med Florenc inu Livorno; zdaj so zaperti vsih krajov; od zdolaj Rusi, Turki, inu Lahi, odzgoraj pa ši generali Kraj, Ott, inu Klenau.

Po francozkih pismih je bil Papež na povele francozkih ož pelan iz Parme čez Piacenca v' Turin, od kodar ima laj pelan biti v' Francio. Druge pisma pravio, de je żę častiti Starček v' Brianson na francoskim. Z' njim so šli i njegovi tovarši inu služabniki, katire je v' Parmi imel, m Kardinal Lorenzana je na laškim ostal. Spremlali so en francozki officir inu 12. grenatęrjov.

Svęti O. Papež je perpelan 25. aprila v' Turin, drugi n dalaj pelan proti francozkim, inu peršel v' męsto Briann 27. aprila; tukaj bo za zdaj ostal; to męsto leží na ıncozkim v' deželi Dofinę.

Z' Papežam je dosti škofov peršlo v' Brianson, spremi so ga 40 piemontejski kojniki.

Rimska republika je sama na kup padla, kakor hitro njo sovražnik popustil. Rimci še brez svoje glave zdaj ırę tiste, katiri so bili njih golufi.

Francoz se nazaj vleče proti svoji meji k' męsti Nizza; ši pa za njim pertiskajo. Od časa, kar je Neapel, Mantova ı Florenc Francozam vzęt, inu kar so per męsti Novi poi, od takrat je francozka oblast na laškim vmerla. Sedaj trudio naši same ostanke francozkeh razkropleneh trum ı laških jakobincov zatęrati.

Lahi so skerbni, kako se z' Papežam godí; parizarske více pišeo: Papež je iz terdnave Brianson v' gradiško lence perpelan v' nepokritim kolesni, na pol poti so mu

mogli bolši kočío dati, on je oslabel. Papež je zmiraj stanoviten. Od vsih krajov so ludję vkup derli, njega vidit, żęgen zadobít, katirga je njim dajal. Tudi so za njegovo kočío tekli, inu ga spremlali. V' męsti Grenoble so męstni oblastniki vrata zaperli, de ludję niso notri mogli. Iz Grenoble se je pelal drugi dan dalaj, luterani inu katolski so za njim derli, nad njim jokali, inu njega terdnost hvalili. Męstna oblast v' Romans ga je z' častjo prejęla, njemu naproti peršla, ter nič ni branila żęgen dajati, katirga so ludję od njega prosili. Drugi dan so ga spręmlali ena truma huzarjov do męsta Valence. Polne cęste ludi, katiri so za żęgen prosili, huzarji so bili hudi čez to, inu so pregrinala per kočii dolspustili, ludję pa godernali, dokler je spęt Papež odgernen bil; potle na kolęna padli, inu żęgen dobili. V' Valence je vse naproti vręlo.

On je v' grad zapert, nobeden nesmę k' njemu, zunaj njegovih domačih, katiri so z' njim peršli. Dolna polovica života mu nič več nesluži, tedaj ga moreo li nositi; kar je gorniga života, je zdrav, terden, inu čiste glave, tudi per vsim tim vesęl.

Per lępim vręmeni ga nosio na nosnim stoli po verti, de čisto sapo vživa, inu se enmalo razveseli. Če bodo cesarski z' vojsko perderli v' poldnęvno Francio, mislio francozi Papeža dalaj prepelati v' męsto Dijon.

De je Naš s. oče Papež Pius VI. v' Valenci na Francozkim zares vmerl, slišimo od vseh krajov, aku lih se za terdno ne vę, na kaj za en dan. On je tedej prestal krivice, katęre so francozki trinogi nad njim delali.

Je vunder ręs, de je sveti Oče Papež vmerl. Španski Kral je njegovo smert kardinal Dekano Albani, katęri se zdej v' Benedkah gori derží, skuz eniga na laš poslaniga tekarja na znanje dal. Ta je tedej pér ti priči vse kardinale, kateri so se tam znešli, vkup poklical, inu njim naročil, kaj se jima zdej sturíti. Oni bodo al v' Benedkah, al v' Padue, al morebiti celó že v' Rimi v' kup stopíli, se po navadi posvetváli: njih je pak v' Benedkah inu okoli na svojeh škofíjah že 26 v'kup: tedej ne bo dolgo, de bomo eniga noviga Papeža jimęli.

Zdolna Laška dežela, kir Rim inu kraji proti Neapelni ležę, še pred enim časam še ni bila od Francozov celo otręblena: tam so Rim, Civita vecchia inu Ankona, al Jakin še vunvun pod sabo jimęli. Ne davno, toku je Naš General Frelich povele dobil, z' precej veliko armado se v' spodno Italio vzdigniti, inu toku dobro pod Toškanskim, koker po Papežovskim pokoj, inu poprejšno varnost napraviti: de je

leto on popolnema dopolnil, je on skuz Oberlieutenanta Graf Staremberga, kateriga je on koker tekarja na Dunej poslal, pustil povędat.

Papeža skrivni pisar Marotti je to na papežovo pokopališe napisal: Tukej počiva Pivs VI. oblastnik katolške Cęrkve, kateri je nejdalej papež bil inu svojo Cerku 24 lęt, 6 męscov inu 16 dni napelval. On je 29 velkiga serpana v' lęto 1799. v' Valenci notri v' gradi svęto vmerl, v' tem gradi je bil on koker francozam zastavleni zapert, en starčik od 81 lęt, 8 męscov inu 2 dni, začuditi je, kako je on vse nadlogę tako radovolni prestal.

Naši bravci bi morebit radi vędeli, kdo inu kdaj bo za Papeža izvolen namęsti rankiga Pia VI. Od tiga se še za terdno nič prav nevę. V' Benędkah je žę dosti kardinalov zbranih, de bi Papeža zvolili. Al zdaj je Rim od francoza ręšen, zna biti, de bodo v' Rimi zbiralše imęli. Svitlimu Cesarju je še li unidan smert Papežova oznanena, tedaj Cesar še ni mogel svojih poslanih poslati. Popręd se more zastopnost sturiti z' drugmi katolskmi Kralmi inu oblastniki, de bo zvolenje brez razpertja inu ločitve od rôk šlo. Iz tiga se spozná, de moremo poterplenje imęti, dokler se bodo viši poglavarji, inu kristianski oblastniki med seboj zastopili; zlasti v' tih časih vojske inu zmešnav. Mi tedaj prosimo za mir inu edinost med keršanskim kralam inu za sręčo na vojski, de bo zmota zaterta, inu hudobía premágana. Ako je cirko brez vidioče glave, imamo vuner timčasi nevidiočo glavo, katira nas skuzi svojga svętiga Duha viža. Tudi imamo vidioče Pastirje, katirih glas poslušajmo, de v' resnici inu svetosti Bogu služimo. Imamo božjo besędo, katira nam skuz deželske inu duhovne oblasti naprej svęti, de se v' tami tekočiga svęta nezaidemo. Oboim bodimo pokorni, inu iz serca podložni, nam pojde vse prov inu po časni inu vęčni sręči.

6. O caru Pavlu Petroviči. [1])

Leto 1797.

Knęz Galicin od moškovitarskiga Cesarja nalaš lesem [2]) poslani kamrar je seboj perneseno pismo na 24. d. Grud. [3])

[1]) Vladal od l. 1797—1801. Nov. l. 1797. št. 2.—101.; l. 1798. št. 3.—68.; l. 1799.; št. 5.—50.; l. 1800. št. 1.—41.

[2]) To je: na Dunaj.

[3]) L. 1796.

njih ces. kr. svitlosti v' roke dal, de je Katarina moškovitarska Cesarica vmerla, inu de je nję sin Pavl Petrovič Cesarstvo nastopil.

Pisma iz Peterburga z' enim glasam perpovdujejo, kako moder, dęloven, inu dober je ta novi Cesar Pavl. — Vse kanclie so zaperte, dokler se podęla, kar se je do zdej nabralo; zanaprej se pak bo vsako dęlo zdajci opravilo, kakor hitro bode noter položeno.

Cesarske straže nimajo več z' zlatam, inu srębram obšitih oblačil nositi; temuč na tanko v' svoji dolžnosti deržane biti.

Cesar vsakdan v' tovarštvi svojeh dveh sinov venjęzdi; vse sam preględa; dostikrat preblęčen po mejsti hodi. Enkrat sliši, de je kruh premajhen, ga pusti tęžat, inu ojstre prepovdi čez prepičel kruh oklicat. Tudi drugi živež je cenejši postal. Ludje povsod Cesarja z' veselam pozdravlajo.

Cesar Pavl vsaki tęden dva dni zaslišuje tę, k' żelę, z' njim govorit. — Zvunej tih velkih hudodęlnikov, je vse jetnike iz jęč spustil, inu eno sploh odpušanje oznanil. Tudi nekej zapertih pojlcov*) je na proste noge djal. — Pod ranco Cesarico vendano vkazo, de ima 150 tavžent novincov v' žold vzętih biti, je nazaj vzęl. Svojim Vajvodam, katęri se v' Perzii vojskujejo, je povele poslal, kri ne več prelivat, mir naredit, inu damu priti.

Vsim vunajnih dvorov poslanikam je rękal, kader so mu peršli k' nastopu cęsarstva snęčo vošit, de želi, z' drugimi krajli v' priaznosti živit.

Smert svoje matere Cesarice inu svoj nastop cesarstva napovędat, je na Dunej poslal knęza Gallicina; v' Berlin prájzov sędeš, grofa Nariškina; v' Štokholm švędski krajlęv sędeš gr. Golovfkina.

Petra III. svojiga očęta Cesarja telo je pustil iz groba pernest, zraven Cesarice na pare postavit, inu z' vso častjo oba vkup pokopat.

To staro moškovitarsko postavo, de so ženske od kraj luvanja vensklęnene, je supet ponovil.

Cesar Pavl je prepovędal, soldate k' tlaki silit, temu de smejo za plačilo dęlat, kjerkol hotę; vender lę na dnin (tagwerk), ne za cęlo lęto v' službo stopit.

Pisma iz Petrograda govore: „Cesar vstaja ob štire zjutrej, je do 9. per svojih opravilah, se oblęče po soldašk

*) = Poljakov.

pol desetih pridejo vikši Oficirji napovędat, kar soldaška ravila zadene; ob 10. grę k' paradi, kęr soldate pregłędu- ɔ, inu vadio. Kader soldatje v' Batallion stopio, jih en čas n napeluje, inu vuri (exercira).

Zbiralše tih stariših, ali Senat, je poterdil, de ima ɜte dęlat, inu svoje navadne opravila tudi zanaprej v' lasti imęti.

Ta nova viža col odrajtuvat je doli djana, inu ta v' l. 32. narejena męra, col dajati, poterjena. Žito na ptuje žele ven pelat, je prepušeno. Kar jih že od 30. lejt lesem akov iz polske dežele v' Severii [1]) vjętih tiči, je vkazal ıstiti. Nekidani polski general Košjuski smę v' Ameriko kamer k' svojim priatlu Wašingtonu rad pojde; kęr se) tudi v' mladosti zuper England vojskuval; inu ker od n še zdej nekej dnarjov vsako lęjto zato vlęče."

Cesar je žolnerstvo drugači razdęlil, inu generale na- ,vil. 1) razdęlek žolnerjev je v' Peterburgu, inu po vsęj želi okol Peterburga, za vikši generala čez tę je Cesarjov : Alexander Pavlovič. Drugi razdęlek je v' deželi Liefland, caj zapoveduje general Elmpt. 3) V' Finlandi general Ka- ınskoi. 4) Lithaven jima pod sabo general Knez Prozo- rski. 6) Vkrajno Feldmaršal Rumancov Sudanajskoj. 7) Ka- ineslav Feldmaršal Suvarov Rimniskoj. 8) Kavkazio ge- ral Gudovič. 9) Tavrio general Kahovskoj. 10) Orenburg ıeral Vesmitinov. 11) Sęverio general Strandman.

16. dan Grudna [2]) je povele dano, de pešcov generali ıajo z' zlatam široko opramane [3]) klobuke nosit.

17. dan je truplu Petra III. inu Katarine Cesarice z' r vekši častjo v' grad petrovburski preneseno. Cesar je ıo veliko denarjov vendal, de bi se ta ceremonia z' vsim ıičastvam deržala.

Tudi je vkazal Izaakovo cęrkuv dozidat. Bo vsa iz niga marbelna, [4]) inu to narlępši zidanje v' Petergradu.

Cesar si je pravico perhranil, de zanaprej bo on sam deželi Kurland zamogel v' gospodski stan povikšat tę, tęri bodo to čast zaslužili; inu je deželi pravico odvzęl, tęra je popręd oblast imęla, de so Gospoda zaslužene ro- ːe med se vzęti smęli.

---

[1]) = Sibirija.
[2]) L. 1796.
[3]) Iz nemškega: »verbrämt«.
[4]) Marmorja.

Pismo iz Petrograda na 12. dan Prosenca povę, rekoč: „Naš Cesar si čedalej bol lubezen od podložnih zasluži. lę za notrajno domače gospodarstvo svojeh dežęl skerb ima. Pred svojim dvoram je pustil postavit eno zaklęneno skrino, katęra ima špranjo, de se pisma lahko v' njo dęvajo. Vsaki zna svojo prošno spisano notri položit. Če tri dni nedobi odgovora, nej položi drugo; inu čez tri dni spęt to trętjo. Če na trętjo ni odgovora, zna sam z' Cesarjam govoriti. Od tę skrine kluč ima Veliki Knęz Cesarjov Sin. — Če so pisanja predolge, jih zvęsti služabniki perkrajšajo, inu Cesarju naprej položę; on pak si vse perzadęne, svojim podložnim butaro polahkat. Z' Cesarico vred sta vse špitale obiskala. Iz-služeni soldatje dobę zanaprej vekši plačo. Vsi officirji inu tudi generali morejo per svojih regimentih prebivat.

Tudi se muja, de bi banko-cędelcam tulikaj vęre perpravil, de bi za gotovo velali; zatorej je vso ne potrębno srebernino v' denar podęlat pustil; inu za 7. million rubelnov al tolerjov bank-cedelcov sežgal, de jih bo majn, inu de bodo ti drugi, kar jih ostane, bol v' vęri.

V' Kurlandu je zupet vse po poprejšnim vpelano, inu stare pravice deželi poterjene,

V' malim Travni se bo pustil v' Moškovi za Cesarja kronat; k' timu tudi povabi poprejšniga Polskiga Krala, inu vse perpravla, de bo Kral lahko zraven prišal."

Cesar vędno naše postave naprej popravla; vender to niso nove zapovdi, temuč lę eno ponovlenje našeh stareh postav, katere so bile pod ranco materjo cesarico obveržene.

Moškovitarji imenujejo svojiga sedajniga cesarja, de je kakor sam Bog na zemli; tako ga lubio, inu v' časti imajo.

Na černim morji imamo dvajset verstneh bark¹) iz hrastoviga lęsa, 10 bark po 50 štukov inu 7. fregat, z' katerimi smo v' stani Turka v' strahi deržat, ako bi otel ke[illegible] sovražniga počęti.

V' brodi Archangel perpravlajo šęst vojskneh bark, v[illegible] Kronštatu, Revalu, inu Rigi drugih moškovitskih brodęh pa[illegible] 29. bark na vojsko; vender še nevęmo, kam so namęnene.

Pred ta męsec²) je peršla vkaza od Cesarja Pavla, d[illegible] se smejo francoske vina, olje, olive, inu kapare v' moškov[illegible] tarske dežęle skuz barke taistih kralestuv perpelat, katę[illegible] v' francoski vojski niso na nobeno stran zapopadene. Sic[illegible] pak ima vse per vkazi ostati, katęra je 8. dan maliga Trav[illegible]

¹) = Linienschiff.
²) T. j. mesca prosinca 1797.

1793. ven dana; tudi se nima nobeden kej z' francozi pečati, dokler nebode njih kraluvanje po postavah v' versto djano.

Včęrej [1]) je bil naš Cesar Pavl kronan med sędmo inu desęto uro pred poldan. Per ti ceremonii so smęli lę narvikši, inu vikši gospoda na pričo v' cęrkvi biti, vender je skorej drejn bil. Ceremonia pak se je tako godila: Že po zimi je bilo po vsim moškovitarskim oznaneno, de bodė Cesar iz Peterburga v' Moškovo šal, inu se tam na 16. dan maliga Travna kronat pustil. Moškova je nekidani sędeš moškovitarskiga Csara, inu poglavitno męsto. Na to oznanilo so iz vseh moškovitarskeh dežęl zbrani možję v' Moškovo peršli; ti inu vsa vikši gospoda so se zbrali v' veliki lopi (Saal) kremlinskiga pallasta na 16. dan tiga męsca. En mojster čez ceremonie je notri stopil, inu naprej bral, kaj za ene ceremonie se bodo deržale. Ob devetih zjutrej so začęli iz pallasta pruti cęrkvi jiti po ti versti: 1) tridesęt mož od straže na kojnih, v' srebernih oklepih, inu kapah. 2) Pažeti inu hofmastri, dva mojstra od ceremonij z' palcami. 3) Zbrani možję inu gospodje iz dežęl po trię v' štric, dvorni Cavalęrji; svetvalci, inu gospodje, katęri so cesarske znamina inu krono nosili. 4) Pod enim nębam, katęro so dvajset oberstarjov nosili, je šal Csar Pavl I. v' soldaškim oblačili, inu Csarica Maria Fedorovna v' dragim oblačili, z' obročnim krilam [2]), dęmantimi okol vrata, friziranimi lasmi, v' katęrih pak nič dragih kamenov ni imęla.

V' cęrkvi sta se Csar inu Csarina pervič blizo altarja na stole vsędla, cesarske znamina so bile na mize položene, katęre so zraven throna stale; thron pak je bil, altarju naprut, mej dvęma stebrama desęt štapin [3]) visok. Nad thronam je visilo eno nebo iz rudęčiga žameta z' dragim zlatam natkano inu obšito. Na tim stoli je bilo kronanje deržano. Duhovno opravilo je desęt minut terpęlo, potlej ste stopile njih cesarske svitloste gori na thron, narvikši gospoda inu na obęh straneh po šest kojnikov so okol stali. Csar se je vsędel, inu dvę stopine deleč se je vsędla Csarina, stola sta bila na šęv eden drugimu. Zraven Csara na dęsnim je stal veliki Knęz Alexander, na lęvim veliki Knęz Konstantin cesarski sinovi; za Csarino so stale narvikši dvorne gospę. Po tem je bil Csar z' cesarskimi znaminami oblečęn inu krona

---

1) T. j. 16. d. malega travna 1797.

2) Reifrock.

3) »Štapina« (tudi pri Zalokarji) = stopinja, Schritt; prim. »štapati«, leise einhergehen (Pohl. in Vodn.)

na glavo postavlena; Csar je krono spęt odkril, inu Csarini na glavo postavil, inu njo perserčno objęl. Kader so duhovni svoje ceremonie opravili, je vzęl Csar to veliko krono na svojo glavo, inu je to majnši Csarini gori postavil. Potlej sta šla oba doli pred altar, sta bila z' svetim ojlam pomazana, inu vse je šlo v' poprejšni versti skuz stranske vrata ven okol eniga velikiga zgoníka z' imenam Ivan veliki skuz eno drugo cęrkuv v' eno veliko hišo, kęr so njih cesarska Svitlost darove inu povikšana oznanit pustili, z' katęrimi so dones obilno svoje zvęste služabnike inu vrędne možę obdaruvali.

Od tod pojde Csar v' Astrakan, Csarina pride na ravnost v' Petrovgrad nazaj; Csar pak še lę ob svetim Petru inu Pavlu. Po kronanji je Csar med ludi 45,000 srebernikov izmetal, katęri so bili nalaš za to čekani (gepräget) inu po 25. kopekov vrędnosti imajo.

Cesar Pavl je na dan svojiga kronanja dari ven delil, kakor mehke hruške. Per šęst sto dvę inu sedemdesęt peršon je dobilo darove, ordne, grašíne, povikšanje, inu druge dobrote. Lę samih kmętov je 81,800., katęre je ta dan med gospodo izdaroval; eni so dobili po 6,000. kmętov, drugi po 3,000, po 1,500, po 800. inu po več, ali majn kmętov; ravno tako tudi v denarjih po več ali majn tavžent rubelnov.

Moškovitarska armada je spęt vsa na domačo zemlo nazaj peršla, katęra je bila zuper Persio na vojski.

Moškovitarski Cesar se iz Moškove v' Petrograd po eni dalni poti nazaj vozi, zato, de bode več męst po deželah vidil inu obiskal. Povsod mu velike časti skazujejo inu on velike dobrote ven dęli.

Britanski Kral inu Moškovitarski Cesar sta eno zglihanje na kupčio med svojemi deželami naredila, inu čez to podpisala eno pismo, de bode glihanje terdno velalo.

Cesar Pavl je 7. Rožnicvęta nazaj peršel v' Gáčino; 19. dan se je podal pruti Pavlovski, tam ostane do maliga Serpana, potlej pojde po morji čez Kronstadt v' Reval, dva permorska broda; on bode barke na morji vojskne skušne dęlat pustil, inu Cesarica bode z' obęme hčęrami zraven per ti morski vožni inu skušni; to pernese kratek čas, inu en prid za mornarje, de nepozabio svojiga dęla ob časi, kader je mir, ampak de so zvurjeni na morski boj popręd, prędem kaka vojska pride.

Cesar ima skerb, de bi vse dober kup bilo v' Petrovgradi, inu soldatje ojstro v' svojeh dolžnostih deržani bili.

Cesar, Cesarica inu Princi so šli na morje iz męsta ›nstat, so se okol vozili, barke ogledovali, skušne dęlat ›tili, tri dni zvunej na barkah bili, inu se zadnič v' Kront nazaj podali. Po tęm, k' so vse po męsti oględali, ih je ȝata Emanuel na grad Petrovdvor pelala.

Cesar Pavl je dal 29. mali Serpana eno ukazo, de taisti, ęri per pravdah zaviače dęlajo, inu se za prazníe pravdajo, ıjo obsojeni biti, kej v' denarjih za uboge plačat. Takeh zneh inu zaviteh pravd je nęki narveč v' polski deželi ɔvia.

Ena cesarska ukaza zapovę, de soldatje zanaprej ne lo na žive dni, temuč na osem lęt služili. — Pod oblastjo ıerala Kušelev bodo vse kvarte se skup naberale, na ka.h so dežele popisane, inu męsta obrazene, ali podobe ceskih zidanjov.

Cesar pustí v' žold loviti, inu oče do noviga lęta reginte napolnene imęti.

Eni generali se za bolne vendajejo, desilih so zdravi,; :i naj rajši službo pustio. Sploh je Car ojster pruti soldaa, kader kaj pregrešę, vender ih tudi pohvali, inu podaruje, ler svojo dolžnost dopolnio.

Iz Petergrada pišejo 3. Kozaperska: dvor je na gradi čina, Cesar soldate uri, dobrim darove vendęlí, inu vesele iga jesęnskiga uremęna uživa. Cesarični rojstni dan smo ›dučęraj obhajali, štirje polci so za skrivne svetvavce izvoleni, ı Princ Hollstein Bek je orden S. Aleksandra Nevski prejęl.

Cesarica je naredila eno porodno hišo v' Dolgorukovim popji ali palasti; ta hiša je tako perpravna, de bodo nesręčne klęta bolši stręžbo imęle, kakor nekitera imenitna gospa.

Cesar Pavl dosedaj lę za domače gospodarstvo skerb a. Polski Kral živi v' Petrovgradi, mu gręde dobro, je per:en, inu ima dosti perjatlov. Cesar mu čast naklada per ɔh perložnostah.

Leto 1798.

Francozki Princ Konde*) je peršel v' Petrovgrad, za n pride Feldmaršal Broglio, inu nękaj druge gospode, ka:a je iz francozkiga vunpotegnila.

*) Ludvik Henrik Jožef, princ Condeški (roj. 1756.); zapustivši začetku francoske revolucije svojo domovíno se je dalj časa hrabro boal v vrstah izselnikov zoper franc. republiko; potem se je podal na Rusko, todi na Angleško, živel pozneje nekaj časa v domovini, iz nje pregnan Španskem. prebil zadnje dni zopet na Francoskem, večidel v mestu Chany-ji, kjer so ga našli 29. avgusta 1830. obešenega.

Armada pobęgnenih francozov pod povelam Princa Konde je došla v' moškovitarski dęl polskiga kralęstva. Ona bode tam stala, inu zanaprej moškovitarju služila.

Cesar Pavl je francozkimu Princu Konde Černičevovi palast daroval. Kader je Princ v' ta palast peršel, je že najdel kočie z' svojim pečatam [1]; inu služabnike v' svojim livrè; tudi mu je Cesar vdęlil orden svetiga Andrea, inu priorstvo maltezarskiga ordna po celim Polskim, kar je pod Moškovio padlo.

Na povele moškovitiskiga Cesarja so prejęli nekatęri puntarski Polci svoje zasluženo pokorjenje v' męsti Vilno. Narpręd so im ušęsa odręzali, potle nosníce pretergali, inu na žive dni v' Sęverio izgnali; med timi so trię priorji tręh kloštrov, dva officirja, dva gospoda, en besędni [2]) doktor, en profeszor, en sodník, inu en pisár.

Cesar je zapovędal, de vsaki more povędat, od koga živi, kajzeniga stanu je, katerikol [3]) v' novič perdobleni [4]) polski deželi stanuje. V' Moškovii je stara navada, de slędni skaže, od kod si on kruh služi.

Na Polskim je vkaza od moškovitarskiga Carja dana, vse zuper Moškovio med seboj zarotene Polce izočitat, inu povędat, kam so se skrili.

Cesar Pavl lę samo za domače gospodarstvo skerbí, morebit se nebode nič v' męs vtikal v' glihanje med Nęmci inu Francozi.

Moškovitar se zmiraj per pokoji derži, za svoje dežele skerb ima; ni čutit, de bi se kaj med francozke inu nęmske reči męšal.

Gospod Georgi en učen mož je začel bukve med ludi dajat, v' katereh bukvah piše od hribov inu od potokov. Od hribov pisajoč povę, kako moškovitarji rudo dęlajo. Oni so začęli pred sto inu pętdeset lętmi rudo dęlat; takrat so imęli tri plavže inu fužine za železo, v' katerih se je sturilo 159. tavžent pudov [5]) železa v' słęhernim lęti; ob tim času je Car Alexei nęmske rudarje na pomoč dobil. Sedaj živioči Car Pavl, inu negova mati Katarina sta kmętam dęlo po-

[1]) Grbom.
[2]) = Jezični doctor, doctor iuris.
[3]) Veži: »de vsaki, katerikol — stanuje, more povedat, od koga . . . itd.«
[4]) T. j. po tretji delitvi Poljske (3. prosinca l. 1795.)
[5]) Pud je ruska mera (utèž) = 40 ruskih funtov; 1 pud = 32·75 dunajskih funtov.

ıkala, katęri rudo na tlaki dęlajo. Nih plačilo je povišano, ino dęla v' versto djane, inu so dolžni lę takrat v' rudo kader ni pojlskiga dęla. V' štirih tędnih so v' stani vso ino tlako opravit.

Car je napravil eno kaszo v' Petergradi, iz katęre pobni denarje na posodo dobojo pruti majnši cinžam, kakor oherniki od ludi jemlejo. Ta naręтаba je zato od Cesarja ırjena, de oherniki nebodo mogli ręvne ludi tako nevsmiıo dręti, kakor do sedaj.

Dan razglasve Kristusove, to je Svetih tręh Kralov so posebno veliko častjo obhajali v' Petergradi. Čez to, kar druge lęta navada, so paradirali šęstnajst batallionov, inu r ih je sam komandiral. Carjov kojniski regiment je bil s novo oblęčen; Carina, Pojlski Kral, inu Princ Conde so okna v' Cesarskim gradi ględali.

Pozniši pisma iz Petergrada pravio: dvanajsti dan Svina je božji žlak zadel Stanislava Augusta Pojlskiga Krala, katęrim je naglo vmerel.

Car je pustil rankiga Pojlskiga Krala pokopati z' tako stjo, kakor je dozdaj lę per samih moškovitarskih Carjov grębu navada bila. Dva inu dvajseti Svičana je Car z' im dvoram šel ględat truplo kralovo, inu mu je sam krono glavo postavil; tri dni je na parah ležal v' palasti, inu uge tri dni v' katoliski cęrkvi.

Pogręb rankiga Pojlskiga Krala je bil z' veličastvam hajan, osemnajst batallionov je na paradi stalo v' tręh rstah od poslopja, kęr je bilo truplo, notri do katoliske rkve, kamer so ga pokopali. Sam Car je za pogrębam del do pred cerkve, notri ni šel; zakaj on je staroverske ge, kakor vsi Moškovitarji.

Car je pustil rankimu Pojlskimu Kralu na grob te besęde sati: Stanislav Polski Kral, veliki Vajvod Litave, pobni izgled oboje sręče v' dobri pameten, v' hudi terden; men postavil Pavl Pervi, Samoderžec inu Car vse Ruszie rjatlu, gostovu.

Devęt inu dvajseti Grudna*) je Cesar Pavl eno premislika ędno Ukazo vundal; ona tako govori: „Mi smo zdajci ob stopi na Carski stol znajdeli, de gospodarstvo negrę prav; rhodki so majnši, kakor vundajanje; dolgovi so vsako lęto stli. Mislimo bolši gospodarstvo vpelati, inu dolgove izbrisat, tęri so se od več lęt pred našim gospodarjenjam nabrali.

*) Leta 1797.

Vse more tako versto dobiti, de bodo navadni perhodki skuzali [1]) za narpotrębniši vundajanje."

Iz tiga unajni ludje sklępajo, de ni podobno, de bi se Moškovitar dalaj v' vojsko męšal; kęr se do sedaj ni mogel inu ni otel.

Car je Feldmaršala Suvarov spęt v' Petergrad poklical [2]), katęri je do zdaj roke križam deržal inu počival.

Carina je rodila osmi dan Svičana eniga Princa, je keršen 'z' imęnam Mihael Pavlovič.

Dvorne novice v' Petergradi 12. Svičana pravio: Bog je njih Cesarski svitlosti sina daroval z' imenam njih Visokost Mihael Pavlovič, kateriga povišamo za Feldceigmastra inu za glavo čez artilleriste dvorne straže.

Sedemnajsti Svičana je bil kerst novorojeniga Carjoviga sina z' velikemi ceremoniami inu stręlanjam. Po kersti ga je sam Cesar po starovęrski navadi k' obhajilu nęsel, katęro se otrokam pod podobo vina zdajci po kersti daje.

Devętnajsti Sušca je bila Cárina z' častjo v' cerkvo vpelana, kakor na štirdesęti dan otročje postele. Potle so ji srečo vošili inu gospoda oboiga spola roko kušnili, vsih srečo vošovavcov je bilo devętsto, sedemdesęt, inu štirji.

Žolnęrsko povęle prepovę officirjam okoli pošilati adjutante v' lastnih opravilih, adjutanti so dolžni lę samo v' soldaških opravkih na strężbo biti.

Francozki gosposki soldatje, katęri so od Moškovitarja v' gostje vzęti, inu so pod povelam Princa Conde, so persęgli Carju zvęsti biti, dokler so v' njegovi službi notri do ure, kader bi se spęt v' Francio povernili. Takrat, kader bi vtęgnili spęt nazaj iti, bo Cesar dal take oblačila, kakor so jih nosili, dokler so per Rajni na vojski bili.

Pęti dan vęlki Travna je bila v' Petergradi oklicana ta vkaza: Znano inu vędoče bodi slęhernimu, cęli Europi, inu volnimu [3]) svętu, de njih Rossiska Carska veličast Pavl Pervi so zapovędali skuz mene knęza Alexandra Bezborodko perviga ministra inu kanclirja te besęde:

„Francozki vižarji so povele dali 23. męsca snežnika v' šęstim lęti svojga števila rekoč: Če bode kdo skuzi morje Sund spustil kako barko z' anglezkim blagam obloženo, na

---

1) »Skuzati« (»skezati«) = ausreichen.

2) Iz Katarineslava, kjer je bil, kakor prej (na str. 133) povedano, zapovedujoči general.

3) = Gesammt; prim.: vesoljni 3. = ves + voljni.

bo barka iz karkol kralęstva oče, se bode to štęlo za nam vojsko napovędati. Na tę francozke besęde so vkazali njih cesarska Svitlost poslati 22. verstneh bark, inu 250. galéj v' Sund, de bodo vseskupno kupčio branile pred očitno silo francozkiga vižarstva, zakaj francozko povele je zoper vso ludsko pravico*); tudi perterdio njih carska Svitlost z' svojo carsko besędo, de bodo prostost kupčíe branili po vsi svoji moči skuzi svojo žolnęršino na suhim inu na morji. Ta njih vkaza ima vsim poslanikam inu ministram oznanena biti.

Car je Papežoviga Nuncia gospoda škofa Litta z' potrębnim preskerbel, kęr on je vse premoženje zgubil, kar ga je na Rimskim imel.

Tudi je Car vse služabnike rankiga Pojlskiga Krala z' dobrim kruham previdil.

Perprava na morji je velika, vęčidęl pojde Anglezam na pomoč, nękaj bark pa bodo kupčío na polnočnim morji varvale pred francozkimi roparji.

Car se je pelal 16. vęlki Travna na ogled v Kazan skuzi męsto Moskva, 26. Rožnicvęta čakamo na njegov nazajperhod v' Petergrad.

Unidan je zapovędal skuzi eno ukazo, de nesmę noben mladenč na unajne šole študęrat iti; zakaj dosti takeh šol slabe nauke naprej nesejo, negodne mladenče k' nepridnimu modrúvanju napelujejo, mladost pa slabo zvučena nazaj pride. Bolši je, de otroci pred očmi svojih starišov ostanejo, se domà učę, inu nehodio na ptuje, kęr ni drugiga dobička, kakor de spačeni postanejo.

Car je vkazal eno veliko žolnęršino napraviti, katira pojde v' napol otok Krim; general Suvarov jo bo vodil. Ta vojska zna perpravlena biti na vse kraje al čez Perzio, al čez Turka, al francoza, al čez Polsko, kamer bi potręba bila.

Vse bukve inu pisma iz francozkiga al iz drugeh noveh republik so prepovędane, ako niso preględane od zato postavlenih preględalcov, katiri morejo ględati, de se notri nìč neznajde, kar je čez božje postave, čez viši deželsko oblast, inu čez vseskupni mir. Sicer je vkazal svitli Car, take bravce inu preględavce nerodnih bukv inu pisanjov ojstro pokoriti.

Car je prepovędal, nobeniga ptujca v' svoje dežele nespustiti, tudi ne ptujih rojakov v' žold jemati.

Po novič perdobleneh deželah na Polskim je vkazano moškovitarske banko-cędelce za gotov denar imęti, kasze jih męnujejo, inu ven dajejo.

---

*) = Mejnarodno pravo.

Sędmi dan rožnicvęta je dal moškovitarski Car to povele: Smo zvędeli, de francozi vse barke pobęrajo, katirekol naše blago vozio, tudi v' nesomnih brodovih; zatorej vkažemo vse francozko blago pobrati, karkol ga je v' moškovitarskih brodih, naj bode čiger oče, inu v' karkol zaeneh barkah.

Car je sklenil, de ima biti v' Moškovii šęst Škofij Rimske katolske vęre.

On je vkazal dvanajst' novih regimentov na noge postaviti, pol kojnikov, pol pęšcov.

Leto 1799.

Zadne dni Kozaperska [1]) so Ruszi inu Turki francozam vzęli popręd benęške otoke Zante inu Cefalonia; potle so šli i čez otok Korfu.

Car je oznanil eno odperto pisanje, v' katirim se za varha maltezkiga ordna postavi.

Ruski car je oznanil pisma, kako so njegove barke inu Turske francozam vzęle popręd bęneške otoke Cefalonia, inu Mauro. Ruski Car bo štir armade lętas na noge postavil, vse štir pojdejo na boj. Od 1. Svičana do 1. Kimovca se nesme nobenimu soldatu slovo dati za domu iti.

Car pusti barke cimprati, na morje perpravlati; nove barke se dęlajo: ena 130. štukov z' imęnam Blagodàr, druga Arhistatik, trętja Začętje svętie Anni; potle Moskva, Jaroslav, S. Peter, Tihvinskaja Bogorodica, Fëodosi, Tolskaja Bogorodica, Magdalena, inu svętaja Pareskeva.

Štir armade Ruske bodo lętas marširale na vojsko, slędna po 45. tavžent môž Na Polskim napravlajo magacine, tudi po Vkrajni proti turskim. Sto velikih štukov je perpravlenih, inu 70 majnših. Kozáki se napravlajo, stezè inu cęste nadęlujejo, štir tavžent kojn kupujeo.

Car je oznanil v' novicah 6. dan Sušca, de njegova hči Princesina Alexandra se je omožila z' esterajskim Princam Jozef Ogerskim Dvornikam. [2])

Tri nove verstne barke so novič zdęlane, inu v' morje spušene. Per tim v' morje spušenji je bil Car, Cárina, Princ Jozef Esterajski inu cęl dvor zraven.

Turk inu Rus sta zglihala večni mir med seboj; oba poterdita eden drugimu mirno posęst; inu kader bi tręba bilo, eden drugimu pomagati na vojski čez sovražnike.

---

[1]) Leta 1798.
[2]) = Palatinus.

V' Peterburgi so perve dni Aprila po vseh cerkvah zaıvalno pęsem: Tebe Boga: pęli na Carjovô povele, zavolo ıręčniga premaganja Princa Karl.*)

Car je vkazal vse Hamburske barke v' prepoved djati, :atô, kir męsto Hamburg z' francozam vlęče inu se po nje- ɜoveh šegah ravná.

Namęstni admiral Ušakov je za admirala povišan, ker e francozam otok Korfu vzęl.

Car je poslal admiralu Nelson svoj zmalani obraz obıtavlen z' dęmantmi, za spoznanje Carske milosti proti jemu.

Rusovski Cesar je spanskimu Kralu vojsko napovędal, :ato, kęr ta z' francozam perjaznost ima, besęde so tę:

Mi po božji milosti Pavl Pervi, Cesar inu Samoderžec rse Rusie oznanimo vsim našim zvęstim podložnim: Mi inu :' nami zvęzane oblasti smo sklenili dolidjati nerodno čez ?rancio zdaj kralujočo oblast, inu smo zatigavolo na noge ıtopili z' cęlo našo močjo. Bog je naše orožje blagorrękel, nu je do današniga dnęva vse naše trude z' sręčo inu prenagvanjam obdal. Med majhenim številam europejskeh obasti, katire se od unaj kažeo, kakor bi z' francozam perjazni ɔili, za resnico pa se lę boję pred tim od Boga zaverženim nu per svojim konci na smert ležiočim oblastvanjam je Ŝpania narbol bojęča, inu francozkim oblastnikam perjazna ıe sicer z' pravo dęlavno pomočjo, ampak li perpravlanjam ıa pomoč. Zastôn smo si vse perzadęli, de bi Spanii bili ɔokazali pravo cęsto proti časti, inu de bi z' nami po ti :ęsti hodila; ona je ostala terdovratna per enim zaderžanji, :akeršno je nji škodlivo. Mi smo se vidili persilene, nji ska- :ati našo nevôlo skuzi to, de smo spanskiga kralęviga opra- 'ilnika per našim dvori od nas domu izgnali. Kir pa zvęmo, le je tudi naš opravilnik persilen bil, se v' njemu napovęlanih dnęh iz Spanie pobrati, si to za ražalenje našiga veıčastva štejemo, inu napovęmo vojsko spanskimu Kralu. Ɀraven vkažemo, na vse spanske v' naših brodih stojęče :upčiske barke prepovęd djati, noterpotegniti, inu poslati ɔovele vsim našim vodníkam na suhim inu na morji, de naj ıe sovražne skažeo proti vsim podložnim spanskiga Krala. Ɔano v' Petergradi 15. dan Julia po rojstvi Krista 1799. naıiga Carstva v' tretjim lęti.

Podpisan Pavl I.

---

*) Premagal je namreč francosko. ob Reni stoječo vojsko pod gene- :alom Jourdanom pri Biberachu 18. sušca l. 1799. in malo pozneje še enkrat.

Rusovski general Korsakov je naznanje dal svojmu Carju, zakaj je bila vojska nesręčna v' Švajci. [1]) Rusov je bilo li desęt tavžent,, tedaj niso mogli Rusi premagati, temuč so bili persileni se vdati. Francozki general Maszena je otel, de bi se mu bili Rusi podali, al Rusiski general se je rajši branil, nazaj potegval, inu veliko zgubo preterpel, ku pa se na eno sramlivo vižo v' jęčo podal.

Leto 1800.

Regimentam Savališin, Mamajev, Sedmoracki, Vazìmitinov, Baron Ferzen, granatierbatallion Ogarev, Erikzan, Velìešev, Osivov, Metiušin inu Lindorf je bilo prepovedano dalej iti, zato kì se niso po zapovdih na poti zaderžali. Savaliski regiment je en bandeur zgubil, iz špota volja mu nebo nobeden drugi namesti tistiga dan.

Rus je spet oblubil soldate k' pomoči dajati, skorej bodo tudi ti začęli. Bo pa lę ruk inu pomik da bo joj!

Ruska armada ima štukarjov [2]) inu pęšcov 385.000 moš. Kojnikov 47,000 moš. Kazakov inu Tartarov 66.000 moš, vsih skup 498,000 moš. V' zadnim napelvanjv Cesarice Katharine II. je bilo 576,000 moš soldaštva.

Sedaj ga je na donašni dan 78,000 mejn, ampak zdaj ih bodo 100,000 nalovili, eno lępo štęvilo.

Kader je Pęter ta vęlki v' lejto 1689 cesarstvo nastopil, je bil cęl prid ali notri tečeočiga denarja 5 millionov Rubeln, cęla armada je imęla 15.000 streicov. Dežela ni imęla morskih brodov, ne vojsknih bark. Pęter ta veliki inu Katarina II. sta Kralęstvo tako visoko povzdignila. V' lęto 1722 je imęlo kralęstvo 12 milionov ludi, v' lęto 1742. 16 millionov, v' lęto 1762 20 millionov, v' lęto 1782 28 millionov. inu v lęto 1795 31 millionov.

Akv bi Rusia toko dosto z' ludmi zasjana bila koker druge dežele Evrope, de bi na vsako milo ravno široko inu dolgo [3]) 2000 ludi peršlo, bi bilo pač 600,000000 ludi tam notri.

Po poveljo ruskiga Cesarja morejo protestanti, ali ti ki so se iz katolške vęre istergali, inu kristjani po stari pratiki praznike praznuvati, to povelje tudi tiste dežele zadene katęre so enkrat polske bile, so po tisti pratiki praznuvale, katęro (je) papeš Gregor VIII. ponovil, leta zanaprej neb več velala.

[1]) Car jo je bil namreč nemški vojni na pomoč zoper francoze poslal.
[2]) = Topničarjev.
[3]) = Štirjaško miljo.

Ruski Cesar je 12. Svičana prepovędal: nobeno sorto a se nima iz moih dežela Lifland, Estland, inu Kurland n voziti.

. Carjoviga Princa hči Maria Alexandrovna je dvęh lęt ıra vmerla. Car je vkazal nje smert vsim oznaniti, inu Carstvi znano storiti.

Skoro vse rosovske barke so domu v' Roszjo pertekle, tire so zdaj enčas po Danskim morji bile, popręd pa An- ;jcam na pomoč okrog Anglie hodile, inu njim pomagale ncoze inu Hollendarje nadlęgvati.

Roszovski Car napravla dvę vojske: ena se zbęra v' avii, druga v' Volhinii, obę na Pojlskim. Perva ima 43. ;imentov kojnstva, pęšcov, lovcov, trinajst batallion(ov) ›naderjov, 21. regimentov štukarjov, kòpačov, lopatarjov, ı 15. regimentov Kazakov. Druga ima 73. regimentov vsako rto soldatov.

Car je soldate inu officirje okręgal, katiri se niso po povdi inu versti obnašali lansko lęto v' Švajci čez francoze.

Na morji perpravla Car 24. verstneh bark, inu po verhi ɔ množico fregát, inu majnši posôdb. Kam vse to kaže, znano.

7. General Napoleon Bonaparte *)

rojen v' otoki Corsika pod francozko krono. Njegov oče prebival v' męsti Ajaccio pruti večernim sonci tiga otoka r morji, inu je imel dosti zemel pod seboj. Pred 15 lę- ıi vmerje inu zapustí 4. sinove inu dvę hčire. Francozki lastnik čez Corsiko je rad imel Bonapartove otroke, je slal dva stariši sina v' Pariz v' kralevo vojskno šolo, to sedajniga generala Napoleon z' imęnam, inu Jožefa. Ob- tnik Marboeuf vmerje v' lęti 1786. Fantje zgubę nad njim ɔjiga dobrotnika, inu pridejo iz Pariza domu k' materi. .poleon Bonaparte sedajni general je bil takrat v' devęt- jstim lęti svoje starosti, je tedej lętas 30. lęt star. Kedar je v' leti 1790. v' Corsiki začelo prenarejanje deželske lasti, je bil Jožef mlajši brat zvolen za moža per vižarstvi ɔka Corsike; stariši brat pak, to je, ta k' je sedej general, bil postavlen za Komendanta eniga batalliona deželneh až v' męsti Ajaccio. Laški jezik se je v' zibęli navučil, ncozovsko zna bol, kakor vsaki Corsikanec. Je srędne po-

*) Nov. l. 1797. št. 62.; l. 1800. št. 10.

stave, blęd, medel, vender terdniga zdravja; ima rujave oči, klunast nos, naprej pomakneno spodno čelust, široko čelo. Se mu vidi, de je globoko zamišlen, inu bistrovid. Je tih, malo besedi, dosteh misli; ne tako živ, kakor drugi francozi. Spomin ima terden, nikol nič ne pozabi; kar je oblubil, vselej derží. — Dva brata sta se dobro perženila v' deželi Provence. On je vzęl v' zakon eno vdovo generala Beauharnois (Boharnoá.)

Od žlahte Bonaparta nam pariske novice leto povędo: Današni Consul Bonaparte je v' lęto 1769 15. Velkiga serpana (na [1]) osrędko Korzika rojęn. Negov oča je bil nežlahtniga rodu, je od začętka z' Paoli [2]) deržal, inu je tukaj francozki oskerbnik bil. On je 3 hčęre inu 4 sinove zapustil: ti štirje so velki Consul. Jozeph kdaj poslanik v' Rimo, zdaj v' Parizo; Lucian zdaj notrajni Minister, inu Ludvik ta (nar [1]) mlajši: Bonaparte je bil ravno v tistimo męscv rojen, kader je bil nesręčni krail Ludvik 16. rojen.

---

8. Admiral Nelson. [3])

Šęsti dan Kozaperska[4]) je Kral [5]) Contreadmirala Horatio Nelson povišal za Barona z' perimkam Nilski; [6]) Baron je per Anglezih še vęči stopna, kakor per nas na Nęmskim. Ta čast je zajn, inu za njega otroke moškiga spola. Nelson je sin eniga pridigarja, zakaj per nekatolskih so njih duhovni ożęneni. Nelson je lani per boji čez otok Teneriffa zgubil dęsno roko, mu je bila odstrelena. Komaj se je ozdravil, je żę spęt šel na morje v' službo. Kader je proč šel, ga je Kral miloval, de nima desnice; al on je djal: za mojo dęsno imam mojga kapitana Berry.

[1]) Ta besedica je v izvirniku po pomoti izostala.

[2]) Korziški rodoljub in vodja v vojskah zoper Genovo in Francoze.

[3]) Nov. l. 1798. št. 66. in 71.

[4]) T. j. l. 1797.

[5]) Umevaj: »angleški«.

[6]) Ker je premagal francosko ladijevje v morski bitki pri Aleksandriji dne 7. velikega srpana l. 1798. O tem dogodku poročajo Nov. l. 1798. št. 65.: »Pismo iz Neapela 4. dan Kimovca pravi: Nelson je sędmi dan vęlki Serpana popadel francozke barke v' brodi per Alexandrii, vjęl sędem francozkeh, dvę požgal, štir potonil, štir so všle, majnši barke inu ladie skoro vse pogonobil, vjęl 1500. francozov, pobil več ku 4000, poslal v' Gibraltar dobleni rop; Bonaparte je pred Kajro obsut od Egiptovskih soldatov, brez vode, živeša, inu vojskne perprave. Anglezi imajo lę 855. mertvih, inu ranenih; Nelson je en malo na glavi osterlen. To naznanje je pernesla brik la Montine v' Neapel, katira poteče v' London povędat, kar je tukaj od Nelsonove sręče popisanga«.

Od Nelsona piše en anglezki officir od Alexandrie 13. ki Serp. rekoč: „Nelson se bolša, skoro bode zdrav, vender ι bode ena častita lisa na čeli ostala. Vęčidęl vjęteh fran- :keh bark pojdejo danes proti Gibraltar, inu od tam v' glio. Pęt tędnov se bomo še tukaj blizo Alexandrie spre- ali, potle grędemo v' Neapel barke popravlat inu postrojit. lson misli v' nękaterih męscih svoj dom viditi. Dobili o Bonapartove pisma v' roke, na katirih je dost ležioče, ≤or Nelson pravi. Bonaparte inu njegovi ljudję bi radi ná v' Francii bili; kęr po suhim njemu nedajo počitka ɜbci, po morji smo mi vso vožno odręzali. Nima dosti ·eža. Nelson mi je pustil ene pisma prebrati, na katirih majn ležioče. Eno je od deželaka Tallien na svojo ženo Francii. On popisuje ves trud inu nadloge, katire jih v' ipti tarejo. Tudi sim bral pismo Bonapartoviga sina na ɔjo mater, kęr piše, de nikol ni svojiga očęta tako žalost- ʒa vidil, kakor zdaj. General Berthier piše, de zdaj je :vič velikimu generalu Bonaparte spodletęlo, inu se boji, bi se njegovi lastni soldatje čez njega nespuntali. To an- zko premaganje imenuje za narvęči nesręčo, katira se je ncozam cęl čas tę vojske pergodila."

Iz Tersta pišejo, de admiral Baron Nelson Nilski bo v' rst peršel, potle pojde skuzi Lublano, Gradec, inu Dunej Anglio.

En Nęmec na Duneji gospod Denis je na čast Nelsona redil eno kratko pęsem po Nęmsko inu po Latinsko, ka- ɔ mi tukaj z' kratkemi besędami kraincam po našim je- :i preložimo:

Če manka desníca
Se tebi ni bat
Zadost je levica
Francoze požgat.

Ta 26. predniga męsca [1]) smo iz Tersta en prepis eniga ıma dobili, katęriga je Admiral Nelson na Anglezkiga mi- ıtra, v' Neapolni, kojn. Hamilton pisal, z' temi besędami: g vsigamogočni se je vrędniga sturil mojo roko pervzęti, bi človeštvo ręšeno bilo. Francosko, v' kraju Alexandrije ;avleno trumo bark sim jest po enim terdovratnim voj- ıvanji od 3. dni ta 7. velkiga Serpana celo potolkel. Meni v' roke padlo 9. verstníc, [2]) 3. so z' admiralam inu 1200. ıžmí v' kvišku zletęle, inu 2. drugę, katęrim so vsi veršeli

[1]) T. j. kimovca (l. 1798.)
[2]) = Linienschiff.

odbíti, stę ględale odjiti. Jest sim 900. zalih Junakov mojga Kralja v' boji zgubil, inu dalaj bodo oni iz zraven perloženiga doli-vzęli. Jest sim se proti mojim Kralju, inu moji domovíni dobro obnesil, inu Bog je moje żele izpolnil.

9. Od Princ Karlna. *)

Eden, katęri je večkrat okoli njega, ga toku popiše: on celo zgodej vstane; eno malo moli; po tem pak gre k' maši: do desétih se on v' svojo kamro podá; po tem do 11 pridejo k' njemu Generali, inu Adjutanti po povéle. Po ednajstih on objiskvanja gori jemle. Koker dvanajst bije, more jesti na mizi biti; eno žensko pak nikoli k' jędi nepovabi. On ne pije vina, ne kafeta. Po jedi gre on do dvęh se sprehajat. Če na poti koga kmeta sręča, se z' njim pogovarja: skori vselej pravi k' njim: moji Lubi! mi smo vam pač k' nadlogi. Vojska je res en hud otép; prosíte Boga, de bi nam skori męr dal. On celo malo govorí, se nikoli ne raz-jezí: kar se pergodi, al dobro, al hudo, toku se on toku zavę, ravno koker bi bil żę vse naprejvędil. Če večkrat ga éden vidi, več popolnemasti nad njim najde — inu toku dalej.

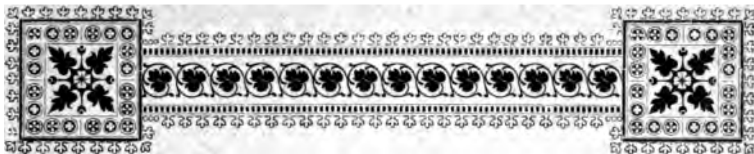
*) Izviren nadpis. Nov. I. 1799. št. 42.

II.

Razne novice

iz domačih in ptujih krajev.

A. Novice iz domačih krajev.

1. Dekani ljubljanski infulovani.

Njih cesarska Svitlost so pervolili, de imajo vsi Dehanti Lublanskiga Kapitelna zanaprej infulirani biti, to je, per očitnih duhovnih opravilih škofovo kapo, palco, križ, inu perstan nositi. V' nedelò 22. tiga mesca*) je tedej previsoko častiti gospod Joannes Anton Ricci Dehant vikši škofie Kapitelna, inu križnik maltezarskiga ordna v' Pulstu na koratani od previsokovrednniga Justa inu Vikši Škofa v' Šenklavžki cerkvi z' vso častjo z' škofovo kapo pokrit bil, palco, perstan, inu križ prejel.

Nov. 1797. št. 8.

2. Studien-revisions-hofkommission.

Njih ces. kr. Svitlost so vučenim gospodam skerb inu oblast čez šole izročili, ti gospodje bodo zbirališa inu svete deržali v' rečeh, katere navuk v' šolah zadenejo, inu oblast imeli pod imenam: študeranje pregledajoča Komeszia (studien-revisions-hofkommission). Predsednik per tej komeszii je minister graf Rottenhan; namestnik za njim (vice-president) Baron van der Mark (poprejšni krajnski landsavtman), svetvalci gospodje cesarski Rathje Birkenstok, Sonnenfels, Korar Zippe, Šilling, Hegelin, Korar per S. Štefanu Anton Špendov en rojen krajnc, duhovni Hofsteter, za actuaria je gospod bukve pregleduvalec (Censor) Simon.

Nov. 1797. št. 9.

---

*) T. j. prosenca (l. 1797).

3. Cesarska pesem peta v gledišči.

V' Nedęlo [1]) na Cesarjovga rojstva god so tukej v' Lublanskim theatri eno pęsem po nęmško pęli, inu v' nej svitlimu Cesarju srečo vošili. Ta pęsem je po krajnsko taka:

Pesem na Cesarjov god.

Bog obvari Cesar Fronca
Srečo, zdravje Bog mu dej!
Lubeznivga našga Fronca
Nebo vari vękomej
Njega dni nebodi konca
Svitlo sonce njemu sej!
Bog obvari Cesar Fronca
Sręčo, zdravje Bog mu dej!

Spred njegove vojske lica
Nej sovražniki bęže,
Njega dvoru nej resnica
Nu modrost naprej svitę,
Sodne sklepe nej pravica
Inu vsmilenje dęlę!
Bog obvari Cesar Fronca
Sręčo, zdravje Bog mu dej!

Božja milost nej ne mine
Čez kralestvo, inu rod.
Hudobíe moč nej zgine,
Karkol njemu je naprot.
Zapovd' božje njem' edine
Njega vola naša bod!
Bog obvari Cesar Fronca
Sręčo, zdravje Bog mu dej!

Njemu zgodi se vesele:
Našo sręčo dopolnít,
Kakor brate vse dežele
V' eno zvęzo vkup sklenít,
Poznim nukam drage žele,
Mir na svęti zapustít.
Bog obvari Cesar Fronca,
Sręčo, zdravje Bog mu dej!

Nov. 1797. št. 13.

4. Godba v gledišči na korist ranjencem.

V' srędo 15. dan tiga męsca [2]) je bila musika deržana v' Lublanskim theatri, od taistih musikantarjov, katęri so al v' cerkovne musike službi, al sicer perjatli inu vučeni od

---

[1]) 12. svečana (l. 1797).
[2]) Svečana (l. 1797.)

musike. Katęri je otel poslušat, je nękej denarja vložiti mogel Ti denarji pak pridejo za bolne inu ránene soldate, de se jim bo postręglo, inu k' ozdravlenju pomagalo. Poslušavcov niblo presilno dosti, al lubezni pruti vbogim soldaškim bolnikam je bilo dosti, zato ker jih je dosti po tolerju, inu po cekinu dajalo; tako dė so 469. goldinarjov za tę ręvęže vkup zvergli. Še zdej se vidi, de Lublančani več na lubęzen pruti vbogim deržę, kakor na komędie, inu na plęs,

Nov. 1797. št. 14.

5. Princ Karl v Ljubljani.

(Lublana 18. dan Svičana. [1]) Včęrej popoldne ob petih so se v' Lublano perpelali njih kralęve visokosti Princ Karl, [2]) inu Princ Ferdinand. [3]) Princ Karl pride iz laškiga čez Goríco, inu grę na Dunej; general Bellegarde hodi z' njim; Princ Ferdinand ga je do lesem spręmil, pak negrę dalej. Princ Karl je doli stopil v' oštarii Wildenman [4]) na placi, purgarji, inu stręlci so z' bobni inu muziko na placi v' paradi stali; plac je bil poln ludí, vse je vpilo: nej živi Princ Karl. Princ je k' oknu stopil, se perklanal, inu zahvalil; ludję so mu zdravje vošili, inu od vesela kričali: dolgo živi princ Karl! Zvečęr je bilo po Lublani vse raz-svitleno; na rotovži je goręlo osemdesęt lamp z' ojlam, po hišah na vsakim okni po dvę al tri svęče, bakle, inu męstne latęrne. Po plàci se je vidilo, kakor de bi dan bil. Čez noč so purgarji, inu stręlci stražo per njemu, inu per kočiah deržali. V' theatri so pesem od Cesarja pęli, inu še en perstavek od Princa Karlna; vse je najn čakalo, al on ni mogel priti, ker žę dvę noči ni spal, inu se od Codroipe iz Forlanie noter do lesem v' eni sapi perpelal. Ob šestih zvęčer sta oba Princa še lę kosila; po noči je Karl dobro spal, inu žę zgodej spęt na nogah bil; dva pisma pisal, inu dones ob pol šestih zjutrej v' kočio sędel. Purgarskim, inu strelskim stražam se je zahvalil, de so čez noč per njemu čuli; rękel, de mu dopadejo, de so lępo oblęčeni, inu dobro zvučeni. Vse mu je srečno pot vošilo, inu vpilo: zdrav bodi Princ Karl, vivat, bodi naš Laudon! On je odgovoril: z Bogam, lubi moji, se bomo spęt vidili! Zdej sė pele noter do Pruka na Muri; nebode dva dni

---

[1]) L. 1797.
[2]) Cesarja Franca II. brat, cesarski namestnik na Nizozemskem.
[3]) Cesarjev strijc in namestnik v Lombardiji.
[4]) Sedanja Gregoričeva hiša št. 22 »pred škofijo«.

spal, ampak še lę tam počival. Potlej grę dalej na Dunej, kęr bodo sklenili, kaj je zanaprej sturiti.

Princ Karl je še lę v' pęt inu dvajsętim lęti svoję starosti, srędne postave, droben, rędkih las, rankimu Cesarju Jožefu podoben, zastopen, perjazen, hiter, inu serčen. Pozná se mu, de je nevtruden vojšak, obraz je żę začernel, život že na vojski vterjen. Kamer je do zdej peršal, je bila sręča z' njim; Bog mu daj, tudi na laškim premagat, inu nas iz nadloge ręšit. Kję bo lętas on vojsko pelal, al per Rąjni, al tukej na Laškim, sicer nevęmo, vender nam dobro vupanje daje, kęr je oblubil, de se bomo še vidili. Lublana se je mujala, njemu skazat, kako ga lubimo, inu kako najn zavupamo; vse je za njim vręlo, koder je hodil.

Perstavek od Princ Karlna k' pęsmi od Cesarja je leta:

Terka nam Francoz na vrata
  Dobri Fronc za nas skerbi
Pošle svojga lubga brata
  Korel rešit nas hiti.
Z' nami sta ęstrajska orla! [1])
  Premagajta vękomej!
Var 'Bog Fronca, vari Korla
  Sręčo, zdravje Bog jim dej!

Ponedęlek [2]) zvęčer so njih kralęva visokost Princ Karl od laške vojske zdravi na Dunej peršli; iz Lublane so šli v' Sabboto; so se tedej od tot do Duneja vozili tri dni dvę noči.

(Lublana 3. dan Sušca.) Dones zjutrej ob devetih so se njih Kralęva visokost Princ Karl v' Lublano iz Duneja nazaj perpelali; so se oglasili per Majlendarskih Princih, sinovih Princ Ferdinanda; tukej stoječi Generali so Princ Karlna obiskali; kakor hitro so bili kojni prepreženi, so hitęli njih Kralęva visokost pruti Gorici, inu dalej k' vojski na Laškim. — Bog daj sręčo, inu zdravje, inu ohrani naše kraje skuz tiga lubezniviga Kralęviga vojšaka!

Nov. 1797. št. 15. in 18.

6. Vožnja z godbo po Ljubljanici.

Torek [3]) poprejšniga tedna so musikanti Lublanskiga męsta se z' muziko gori po Lublanici na čolnih pelali, inu

---

[1]) Estrajski orel pomeni cesarskiga adlerja, katęri se po dobro krajnsko orel imenuje, kakor vsi lovci na goręnskim, inu na dolęnskim govorę; merbar pak se imenuje krokar ali vran. (Izvirna pripomnja.)

[2]) 20. svečana.

[3]) 4. dan mal. srpana 1797.

zvečer ob deseti uri nazaj peršli. Čolnovi so bili z' lučmi inu baklami raz-svitleni. Eden je pustil eno razveselenje z' ognam naredit, to je, rakete z' pulfram napolnene peržigat; ti so šli visoko na kvišku, so se razpočili, inu podobe od kač ali pak od zvęzd imęli. Iz męsta je vse gledat vręlo, kakor bi bil poln sod odmašil.

Četertek [1]) so officirji tukej okol stojęčih regimentov inu batallionov eno vožno po Lublanici z' muziko naredili, inu zraven z' enim kanonam, katęriga svinec je za kugle po dvanajst liber, strelat pustili, de so ludęm na Žabjeki šipe po oknih pokale. Ludi je vkup perteklo brez števila, ziale prodajat.

Nov. 1797. št. 55.

7. Skušnja v ježi.

Nedęlo [2]) je šęstnajst vikših officirjov eno skušno v' jęži na kojnih deržalo, ta reč se je godila v' kasarni per S. Petri. [3]) Eden za drugim so jęzdili vsak za se posebej; vsaki je mogel eno iz papirja narejeno glavo na sulco jęzdioč nataknit, eno drugo prębost, eno z' pištolo vsterlit, dve na en križam mah odsękat, eno z' mečam na tlah prebost, inu zadnič z' konjam čez eno ranto skočit. Trię so vse to popolnoma sturili, drugi so več ali majn falili. Potlej so per turški muziki na kojnih plęsali. Ta ręč je bila lępa vidit. Ludję, katęri še nikoli niso kej takiga vidili, so gledali, de so jim oči ven kapale. Per ti skušni je bil Feldceigmaster Terci zraven, tudi vsi drugi generali, inu vikši gospoda. Druziga ludstva pak je bilo okol en tavžent. Potlej so jęzdili večęrjat; po večerji pak per baklah na plęs.

Nov. 1797. št. 57.

8. Godec Molitor.

Torek drugi dan Prosenca [4]) se je gospod Molitor en mojster v' musiki na svoje gosli tukaj v' Lublani slišat pustil; naj se vsi Šiškarji pruti nemu skriejo, de si lih jo dobro vsteržojo. On jo zna na vse sorte vižo rezat; zlasti so se mu smejali, kader je stare babe oponašal, inu tako godel, kakor one pojejo inu njavkajo.

Nov. 1798. št. 2.

---

[1]) 6. dan mal. srpana.
[2]) 16. dan mal. srpana 1797.
[3]) V Ljubljani.
[4]) L. 1798.

9. Hudodelnika obešena.

Torek [1]) zjutra ob devetih sta bila dva hudodęlnika obęšena na unim kraji jame blizo S. Krištofa; nih ręč je bila taka:

Sodba.

Čez zdolaj imenovana vozna hlapca per ces. kr. laški žolneršini k' smerti skuzi obęšenje obsojena zavolo na cęsti dopernęseniga ropa inu poboja.

Mihael Sabo rojen v' Sepčiku šent Jurskiga Komitata v' Siebenbirgni, 26. lęt star, Kalvinske vęre, neožęnen, brez znanja eniga ročniga dęla, od 1793. v' službi per cesarski vožni; inu

Joannes Kosma iz Kečkemet Pestovskiga Komitata na Ogerskim, 24. lęt star, katholiš, neožęnen, brez ročniga dęla, v' službi v' drugo lęto, oba od 69. diviziona soldatske vožne četerte perpręge per stręlni perpravi, sedaj per Levener grenatęrskim batallioni, v' kvartęrji zraven Doba na Virju; sta v' razprašanji spoznala; kar se je iz povędanja perseženeh prič poterdilo; de sta drugi dan Grudna 1797. zvečer po osmi uri na Virju peršla v' ostario k' Vodopivcu, kęr sta se znajdela mesar Thomas Vahtar inu negova žena iz Menguša Nro. 85. katęri je piačo iz opasivnice plačoval, inu ob tri četerti uri na devęt pruti svojimu domu šel; ta dva sta vidila denarje per nemu brez vędeza, kuliku je; inu Kosma reče berš pruti Sabo: ti denarji bi (bili [2]) dobri za naju; kader je Sabo te besęde za unim ponovil, sta sklenila za možam it, ga na cęsti pobiti, inu denarje med seboj razdęliti; kar tudi čez eno četert ure sturita, za nim oględujeta, izrujeta kole iz plota zvunaj vasi debęle kakor stolova noga po eno četert majn ku po dva vatla dolge; mesar ni bil skuzi bližni kraj Groble peršel, sta temčasi na cęsti čakala, de bi ga ludje neslišali vpiti, potle za nim šla, inu ga per sręd poti med Groblami inu Mengušam po deveti uri obâ na enkrat inu sicer Sabo od leve strani sprędaj, inu Kosma zadaj brez besędo reči popadla, z' kolmi po glavi inu zatilniki oba vkup mahala, de je znaki padel, ker mu je Sabo še tri vdarce po glavi dál, katęri so bili smertni spoznani po sturjenim pregledanji od ranocęlnikov, med tęm mu je Kosma pasivno mošno z' svojim nožam odręzal, inu jo z' denarmi vred k' sebi vzęl, inu Sábota, katęri je tudi temčasi

---

[1]) 2. prosenca l. 1798.
[2]) Ta beseda se v izvirniku pogreša.

eno z' kolam dal ženi vbitiga mesarja, k' sebi klical, de ima žę denarje, potle sta se oba na svoj kvartęr vernila, inu denarje preštęla, katęrih je bilo 12. križaneh Kron, 12. grošov inu ena dvajsetica, zdajci razdelila, dvanajst grošov zajędla, ostanek pa inu opasivnico v' hlevi skrila zato, de bi se v' kakim preiskanji per nima nenajdela. Drugi d. 3. Grudna ih je žena rankiga za vbiavce ven dala, tožila; ona sta vzeto nazaj dala, svoje djanje spoznala, inu sta bila zaperta.

Tedaj imata zgoraj imenovana soldatska vozna hlapca po 28. vojsknim, inu 90. artikelni terezianske krivave pravice, inu po novi pokorni viži od meseca mali Serp. 1790. z' veruvco od življenja k' smerti djana; inu sicer Mihael Sabo popred, za nim pa Joannes Kosma kakor začetnik hudiga sveta, drugi dan Prosenca 1798. v' Lublani obęšena biti.

Stabskvartęr Lublana 2. Prosenca 1798.

Nov. 1798. št. 2.

10. General Bernadotte potujoč skoz Ljubljano.

Nedęlo četerti dan tekočiga męseca [1]) se je peljal general Bernadotte skuzi Lublano na Dunej. On pride iz laškiga, kęr je bil per svojih soldatih; je postavlen za francozkiga Poslanika per nih Cesarski Svitlosti na Duneju. Peršel je v' Lublano ob tręh popoldne, stopil pod stręho per divjim moži na Tergi; ni šel nikamer, grę na tihim, je počival ene ure, potle večęrjal, inu še pred polnočjo dalaj pruti Dunaju se po pošti pelal. Kader je pomladi z vojsko lesem peršel, je bil perjazen, pravičen, inu zanesliv; zatorej upamo, de bode vędel na Duneji lępo zastopnost z' Cesarjam ohraniti.

Nov. 1798. št. 11.

11. Ogenj v Celji.

Veliki četertek [2]) je męsto Celo na Štajerskim v' nesrečo padlo, ogen je ven peršel, od vętra podpihan bil, zunaj pęt hiš vse v' pepęl prevernil. Ravno na Štajerskim je tudi pogorel terg Mozęrje pod Gornim gradam blizo Nazareta.

Pišejo iz Cela, de ogen je po nesręči vstal v' soldaškim špitali, notri so ležali pudroni, to je z' stręlnim praham natlačeni papirji za puše nadęvati, ti so se vnęli, vun ropili, inu lesęne stręhe na več krajih ob enim krati zažgali; torej ni bilo mogoče męsta ręšiti.

---

[1]) T. j. svečana (l. 1798.)
[2]) 5. malega travna l. 1798.

Pisma iz Cela pravio, de je per unidanim ogni pętnajst ludi zgoręlo. Męsto Celo šteje sto dve inu devetdeset hiš, od teh je 186. pogoręlo, sędemnajst bolnikov cesarskiga špitala je konec vzęlo, pisma v' Kraszii inu per męstni gosposki so šle v' dim; škoda je neizrečena; živež, vino, oves, seno, oblačila, blago skoro vse je prah, pepęl, inu podertía.

Pogorelci v' Celi dobivajo od več krajov pomoč na tihim inu brez hrupa pred ludmi od skrivnih dobrotnikov. Iz Gradca sta v' imeni vsih štacunarjov pernesla dva gospôda šęst sto goldinarjov. Kreishauptman ih je med bol vboge razdęlil; fajmašter de Reja iz Zíbike je poslal osemnajst męrnikov žita, terg Hohenek en voz žita, špeha, moke, inu drugiga, tudi nękaj denarja; męsto Marburg dva težka voza vse žlaht živeža. En čęvlar, negova žena inu vsi štirji otroci so zgoręli: pravio, de v' špitali ni noben živ bolnik, ampak lę nękaj še nepokopanih merličov konec vzęlo.

Nih Kralęva cesarska Svitlost so vselej nagneni revnim podložnim z' pomočjo naproti, oni so uni dan spęt svojo milost skazali, kęr so vbogim pogoręlcam v' Celi na štajerskim desęt tavžent goldinarjov iz svoje kameral Kasze odkazali. Deželni poglavar graf Velsberg je komaj ręveže perporočil, so precej milost prejęli.

Nov. 1778. št. 29. 30. 31, 33, 34, 43.

12. Ogenj v Ljubljani.

Nedęlo*) popoldne ob tręh, kader so ludje v' cerkvah al na postopanji bili, vstane na naglim ogin v' Krakovim, ribiškim predmęstji naše Lublane. Pomoč ni mogla zadosti hitro perteči, suhe lesene stręhe inu slama so se naprej vnęmale, vęter vlękel, dvanajst hiš je skoro na enkrat v' svitlim plamęni. Męstni, domači inu soldatji so komaj polovico Krakoviga odtęli, inu męsto obarvali, kamer je vihar goręče daske nosil. Trideset hiš je zgoręlo, devęt ih je odkriteh, da ni ogin dalaj mogel. Zdaj vošim, de bi za naprej stręhe z' cęglam pokrili, inu hiše pred ognam varne zidali; če ne, bo cęla Lublana v' vędni nevarnosti zavolo nekatęreh nevarneh koč.

Krakovci so za pervo potrębo hiše z' dilami pokrili, dobrotlivi ludje so jim pomagali; al zdaj ostanejo še nadalaj smilenim sercam perporočeni, de bodo mogli hiše v' pravi stan perpraviti, zlasti, kęr so od oseminudvajset lęt žę tretjikrat pogoręli.

*) 29. malega travna (l. 1798.)

Po sturjenim tankim števili se je znajdelo v' Krakovim dve inu trideset od ognja požganeh hiš, inu šęstnajst odkriteh, de ni ogenj dalaj grabil. Tę dni je naša Kraszfa pustila po męsti naběrati sklad v' denarjih, z' katęrimi se bo Krakovcam pomagalo hiše pred ognam varne sturiti. Dajali so męstni ludje obilno vklado po eden, po dva goldinarja, tudi po dvajset, inu dva sto. Imamo upanje, de se bodo lesęne stręhe saj v' cęgel prebernile.

Ena hiša v' Krakovim je že z' cęglam pokrita; dober izgled za druge, kaj imajo sturiti. Nobeden nečakaj, de mu bo voda sama od nebęs dôlitekla, kader bo goręlo; kęr je vsaki v' stani lahko naprej pomagati. Lęs, slama inu seno rado gori, kamen inu ilovca se nevname. Ako bi jes imel hišo postavlati, bi jo pred ognam varno narędil, de bi ravno imel na posodo iskati; bolši je za obstoječe reči dolg sturiti; pridna roka bo v' malim časi krędo pobrisala; al potle dolgo vživala sadje svojiga truda.

Nov. 1798. št. 35, 36, 37, 39.

13. Hudodelnika obsojena.

Slovęča soldaška vhajalca Valentin Kimavec [1]) ali Capek, inu Juri Rupret obá rojena Krajnca sta vjęta v' soldaški Staabszapęri, terdno zakovana inu perklęnena, inu pod terdno stražo, dokler bo pravica čez nju stekla. Nobeden nesmę k' njima priditi, zvęzana sta, de se nemoreta ganiti, jih pítajo soldatje od straže, inu per potrębah postręžejo.

Ta Ponedęlek [2]) perpęlejo soldatje od regimenta Alvinci pęt tolovajov iz Dolenskiga, so v' Lublani v' soldaško zapęro posajeni, ta danje tudi sodba čez Valentina Klobučar ali Capek oznanena. On je obsojen z' tem besędami:

Sodba.

Kęr je gmej soldat Valentin Klobučar ali Capek pred sodbo spoznal, inu previžan bil, de je žę pred štir lętmi iz Lublane na ptuje pobęgnil, čez tri leta spęt nazaj peršel, se na kontreband z' tobakam inu drugim blagam podal, 28 sušca letas pa vjęt inu lesem v' zapęro perpelan bil, iz katire je 12 mali travna lętas spęt všel, inu potęm na več krajih mnogitere silne tatvine, gerdodęlanje z' več ludmi, inu ropanja dopernęsel, 18 majnika spęt vjet, inu lesem perpelan bil:

---

[1]) Pozneje se imenuje «Klobučar».
[2]) T. j. 9. malega srpana (l. 1798.)

Zraven vseh tęh hudobj je Klobučar sam spoznal, inu per sodbi kriv znajden:

Pervič: 22. vęliki serpana 1797 je v' Terbojah berača Lovręta Noniak, kęr sta se per piači zbesędila, z' štiletam z' tręmi smertnimi bodci ob življenje perpravil.

Drugič je ob perložnosti, kader je četerti grudna po zimi v' Kamneki vjęt, inu lesem pelan bil, po poti blizo Černuč na prosti cęsti dva moža, katira sta ga pelala kakor cesarske straže, to je tobakarskiga aufseharja Anžęta Dell, inu turnoviga gefreita Antona Tomec z' enim per sebi skritim štilętam tako hitro inu neprevidama presunil, de je Dell za od Klobučarja prejętim ponesręči smertnim bodcam, inu potle za enim v' želodec dosęžiočim zares smertnim vbodenjam še taisti dan življenje sklenil, gefreit Tomec pa v' malo dnęh tudi na svoji perjęti rani vmerel.

Zavolo tiga zadniga na prosti cęsti inu nad stražami doperneseniga dvojiga vmorjenja ima hudodęlnik Klobučar po nameri za cesarsko soldašino narejeneh postav pelan biti k' galgam, inu tamkaj z' obęšenjam od življenja k' smerti djan. To je hudodęlniku k' njega dęl vrędnimu pokorjenju, drugim pa k' dobrimu izględu.

Lublana 2. dan mali serpana 1798.

Valentin Capek je uni četertek[1]) obęšen bil zunaj pisaneh vrat v' suhim Bajerji nad cęsto uni kraj zidaniga mosta proti Rakovneki.

Pretečeni tęden[2]) je obęšeniga Capka tovarš Jakob Traven ali Rujavc od naše męstne gosposke obsojen bil na desęt lęt k' očitnim dęlam, slędno lęto na oblętnico bo prejęl desętkrat z' palco.

Nov. 1798. št. 42, 54, 55, 72.

14. Nove svetilnice v Ljubljani.

Ponedęlek tiga tędna[3]) so jęli tukaj v' Lublanskim męsti nove svetíla ali lampe po noči peržigati. Tę lampe so po podobi Dunejskeh sturjene, vse ena drugi podobne iz stakla ali glaža. Stare lampe so v' predmęsta prenesene. Noveh po męsti je veliko več, kakor je stareh bilo; en gospod iz Duneja ję nà se vzel vse razstvitlenje preskerbęti proti enim de-

---

[1]) 12. malega srpana.
[2]) T. j. teden pred 12. listopadom 1798. l.
[3]) 10. kimovca l. 1798.

narju, kakor je z' našim męstam zglihal; lampe bodo slęherno lęto skuzi sędem zimskih męscov goręle vsako noč brez męsca.

Nov. 1798. št. 63.

15. Ljubljana 14 dni brez mrliča.

Stari ludję ne pomnio, de bi kdaj polęti tako malo merlíčov per nas bilo, kakor lętas. Deslih je vročina na naglim začęla, vuner nobeden ni vmerl skuz štirnajst dni od perviga dne tiga mesca [1]) do pętnajstiga. Sicer je v' Lublani kaj posębno rędkiga, kader dva al tri dni nobeden nevmerje.

Nov. 1799. št. 29.

16. Ogenj v Trnovem.

4. dan tęga męsca [2]) je Ternovo per Lublani pogoręlo, jutrovni vęter je bil tako močen, de ni bilo mogoče ogna vstaviti. Čez 70 hiš je v'pepelilo, zraven tudi zgorna cęgelnica, lę nekaj maliga tęmnatih ali vęlbanih hiš inu kevdrov je ostalo inu leto, kar je bilo notri hraneniga; cerkovna stręha je vsa isgoręla, vsi zgonovi so poškodvani, inu bodo mogli preliti biti. Notri po cerkvi je vse potergano inu polomleno, to so sturili ludje iz dobre volje, ki so jo obraniti otli; farovš ni pogorel, on se je vęči part sam obvarval, zakaj vogen je bil tak, de ni bilo mogoče inu varno nega dosti gasiti. Še dva dni potem je v' pogoręliši talęlo, zakaj cęla vas je bila vęči part lęsena, z' slamnatmi stręhami vsa pokrita, je imęla dosti taužent cęntov merve inu slame pod stręhami, inu vęči part po ispah. Ta ręvšina bo ja vsmilene serca k' dobrodęlnosti nagnila.

Nov. 1800. št. 15.

17. Boj med krojači in pisarji.

Vęlki pondelik [3]) je bil boj v' gradiši męd žnidarji inu šribarji; v' velikonočne nedęle jutro je en žnidar vmerel, inu eden na smertni posteli leží, inu eniga šribarja je boj na rotouš zaperl, inu še en drugi v' pokorni hiši ali cuhthauzi v' želęzji tęčí.

Nov. 1800. št. 16.

---

1) Malega srpana l. 1799.
2) Malega travna l. 1800.
3) L. 1800.

18. Potres v Ljubljani.

Šęsti dan tega męsca [1]) po pol noči ob dvęh je bil v' Lublani potres, hvala Bogu de ni bil škodliv inu de ni dolgo dural. Nov. 1800. št. 46.

19. Grom, tresk in toča.

Dvojna jęza nam zagrina večerni inu polnočni svit, za černim koltram zdaj zasiple treš nu toučo za deželo posmertit, tudi nasaja delečave ręv, nasręče, inu jezęre milih solz; gorję deželi, aku se to neisprelcti.

28 dan zadniga męsca [1]) je bil v' Lublani strašni grom inu četęri tręsk, eden od tih četęrih žlakov je ubil eniga studenta, trepet inu groza sta zagrinila cęlo męsto. Nov. 1800. št. 48. in 49.

B. Novice iz ptujih krajev.

20. Inkvizicija.

(Madrit 25. dan Grudna. [2]) Inquisition je pravdniga vučenika per visoki šoli v' Salamanki Ramon de Salas na eno lęto v' jęčo, inu na štir v' kloštcr obsodil, kęr pravio, de je navuke vučil, katęri po krivovęri dišę. (Inquisition, to je: preiskanje je ena sodba, katęro imajo Dominikanarji, al tudi drugi minihi v' rokah, de preišejo, al ludje pravo vęro imajo, inu ludi zavol njih vęre sodio). Dvâ svętvalca znajdeta, de je Ramon krivično obsojen, neseta Kralu sodbo naprej, Kral jo okol verže, inu spusti Ramona iz jęče. To kaže, de bo morebit v' kratkim tę sorte duhovna gosposka inu zalazvanje ludske vęre odstavleno. — V' cesarskeh deželah ni bilo nikol take duhovne sodne gosposke, temuč Škofje, duhovni, inu kloštcrski z' lubeznio vsakiga podvučę, inu če je v' vęri kriv, ga brez krivave sodbe na pravo pot napęlejo; vęra nevelâ nič, ako je persilena. Nov. 1797. št. 16.

21. Nesreča v Rimu.

V' Rimi se je pergodilo, kar je cęlimu męstu velik strah sturilo. Na dęlapust Ss. Petra inu Pavla so v' gradi svetiga

---

[1]) Listopada l. 1800.
[2]) L. 1796.

Angela po navadi z' kanonami znamine dali. En malo po tem vstane en potręs, de so hiše po Rimi poskakuvale; en kos ozidja je v' luft zletel, kęr se je pulfer unęl, katęri je pod tim ozidjam hranen ležal. Povsod okol je kamenje, bombe, inu drobiž od šip iz oknov ležal. Dvajset peršon je pobiteh, 16. raneneh. Za tega volo ni bila to noč cirkuv S. Petra razsvitlena, tudi ni bilo feierwerka v' gradi Sant Angelo, kakor je ta dan navada od nekidej. Vender je Papež po navadi ceremonio deržal, de je za krivo spoznal, kęr neapolski Kral ni eniga kojna z' darmi obloženiga poslal, kakor je bila pred nekatęrim lętimi navada pošilat. Namreč neapolski krali so nekidej bogate darove ob S. Petri inu Pavli v' Rim na enim lepim kojni Papežu pošilali, nękej več lęt pak so začęli to opušat, inu S. Oče Papež je vselej očitno pred ludmi to opušenje za krivično spoznuval.

Stręlni prah se je unęl v' gradi Castel Angelo v' rimskim męsti, škodo je veliko sturil. Ta ręč, kaže, de ni sama na sebi, temuč narejeną; zatorej je en tavžent tolarjov oblublenih, katęri bo povędal, kdo je tega kriv.

Nov. 1797. št. 58. in 68.

22. Strela.

Uni dan je eden od stręle na tla veržen zvunaj męsta Magdeburg na nęmškim. Tiga bi morebit ne bila stręla zadęla, ako bi ne bil koso na rami nosil, kader je iz pola domu bęžal pred hudim vremenam. Kosa je želęzna, inu ima tanek ojst; metall zlasti špičast inu ojster uleče na se bliskov ogen; zatorej ni dobro v' turnih prebivat, katęri imajo špičaste zvęzde verh sebe, tudi ni varno zgoniti k' uremenu, kęr zgonovi so iz metalla, inu še bol na se potegujejo blisk, kader brenčę. Vęmo, da je dosti męžnarjov pobitih, zlasti, ker cerkve na visokim, al na poli stoję.

Nov. 1797. št. 72.

23. Novi Holland.

V' poldnęvnim morji uni kraj jutrove Indie je v' zadnim stolętji (Jahrhundert) en velik otok znajden; se novi Holland imenuje, ali pak Ulimaroa. Je tako prostran, kakor Europa. Na ta otok so englendarji začeli pred nekaterimi lętami taiste pošilat, katęri so glavo zapadli, ali sicer porędniga življenja bili, možke inu žęnske. Nekej domačih je od nekidaj tam najdenih; zdej pa človęški rod čedalej bol gori jemle,

kar so britanski hudobniki tamkej. Selbirk eden narporedniših je zdej med nimi narbogatiši. Ta je domà klučavence gori dęval, v' hiše lomil, inu kradel, kar je mogel. V' novim Hollandi je začęl kupčio, posede nekaj sto niv, inu novín te rodovitne zemle, ima narbolši ostarío inu kaffetarío; verh tiga je zdej še komedie deržat začel, inu en theater ali ględalše napravil.

Nov. 1797. št. 82.

24. Slepec umetnik.

Unidan je vmerl Strong [1]) od mladiga slęp človek, vunder je ene orgle naredil, sam čevle inu oblačila sebi dęlal, lępo tkal, podobe iz lęsa rezal, inu hišno orodje vse sam napravlal. Petindvajset lęt star se je oženil, vmerje 66. lęt star, zapustí dosti otrôk.

Nov. 1798. št. 30.

25. Laške umetnosti v Parizu.

Sedemdvajseti dan mali Serpana [2]) so v' procęsii pelali po męsti Pariz tiste umętne reči, katire se na Laškim nabrali; kar je ene žlahte reči, so bile na enim vozi, vozov je bilo štir inu štirdęset, na pervim (so) [3]) bile rude, na drugem okamene živali, potlej semena ptujih zęliš, dalaj en lev iz Afrike, ena lęvina iz pušave Sara, en medved iz Švajca, dvę kamęle, dva dromedarja, dva soltanova kristalla, šęst vôz bukv, pisanjov, svetín, starih denarjov; na drugih štirji kojni zliti iz brona nekidaj iz Korintha v' Benędke perpelani, potlej štatue Apollo, Clio, Melpomene, Thalía, Urania, Erato, Terpsichore, Calliope, Euterpe, Polyhymnia, Vestale, Amor inu Psiche, Venus iz Capitolia, Merkur, Antinous, Laokoon, Apollo, inu več drugeh štatv iz kamena rezaneh. Zadnič dva voza z' malaríami narbolših starih malarjov. Zraven so stręlali, muziko imęli, plesali, inu se ta dan veselili, kader je pred štir lętmi tyran Robespierre ob glavo djan bil.

Nov. 1798. št. 60.

26. Enaka mera iu vaga.

Francozi bi radi imęli, de bi se povsot enaka męra inu vaga naredila, so prosili Krala [4]), eniga učeniga v' Pariz po-

---

[1]) Anglež.
[2]) L. 1798.
[3]) Ta besedica je v izvirniku po pomoti izostala.
[4]) Danskega.

slati, de bodo učeni možję sklep sturili, kaj bi se za pervo edinost inu koreníno vseh mẹr inu tẹž spoznalo. Visoka šola je Kralu svet dala, de bi dobro bilo. povsot enake mẹre inu vage imẹti, tedaj je Kral poslal v' Pariz profeszorja zvẹzdoględanja Bugge; za popotnico inu je dal tri tavžent goldinarjov.

Blizo mẹsta Gotha v' Saxni na zvẹzdnim glẹdalši Seeberg so se zbrali učeni možje per zvẹzdeglẹdcu Zach, oni bodo iskali mẹro inu vago povsot zglihati. Francozki zvẹzdar Lalande je žẹ kjekaj peršel, iz Berlina je poslan gospod Bode; Seifer iz Göttinge; Klügel iz Halle, Pöller iz Drezdna, inu od drugot več drugih; če se bodo ti zastopili, bodo potle francozki vižarji povabili vse parjazne ali v' vojski nezapledene oblasti, de bi tẹ mere inu vage po svojeh deželah vpelale.

Nov. 1798. št. 60, 62.

27. Angleški misionarji.

Anglezki miszionarji so bili z' veselam prejẹti v' otoki Otahita na unim kraji svetà, so dobili zemlo za kmetío. Kral je z' veselam vzẹl naročje eniga novič rojeniga otroka naših [1]) miszionarjov. Ena šola je zidana, ker se otahitarji učẹ brati inu pisati v' svojim jeziki; oni radi glẹdajo, kako naši ludję cimprajo, kujejo, hiše izdẹlujejo. Od kruhoviga drevesa kruh so miszionarji začẹli hostie za mašo peči; ta kruhovec je bẹlejši, kakor naš pšenični kruh. Narbol čudno se Otahitcam zdi stanovitni zakon per naših ludẹh; zakaj oni so na vse žene navajeni; mẹnio, de naši niso človẹki. Navado imajo ludi Bogu na čast klati, al miszionarji upajo, de jih bodo odvadili od tẹ nečlovẹške navade.

Nov. 1798. št. 64.

28. Rumenica.

Pišejo 16. Kimovca [2]) iz Amerike, de rumena merzlica veliko škodo dẹla. Ta bolẹzen rumenica ni v' Europi znana, vošim, de bi nikol lesem nebila zanesena. So nam že kozẹ preveč, inu francozka bolẹzen. Rumenica žuga vse Amerikance pokončati, ako jo zima nevstavi. Iz mẹst beží vse ven na deželo, po mẹstah kurio, inu z' smolnakam kadẹ, de bi se kuga nezanašala.

---

[1]) T. j. angleških.
[2]) L. 1798.

29. Voltairova smrt.

Voltaire si je otl skuz močno pitje kofeta žulenje obvarvati, pa je vmerl [1], kadar ga je 32 tas ali sklędec popil.

Nov. 1800. št. 4.

30. Kuga na Španskem.

Pisma [2]) iz Lizabon govore od kuge, katęra je v' Kadix vęlkim mesto Spanie se vsędla. Igravne hiše so v' tim męsto zapęrte. inu viši glave so męsto zapustile. Mlade ludi, žene, inu stare ludi ona nepobira tako močno, koker druge; tiste, katęri mašobo, ali to, kar je mastno, prodajajo, močno grabi. Ampak de bi ta bolęzen že 4000 ludí pokončala, ni verjęti.

Tolkajn je verjętno, de je od 1 viga velki Serpana sem že 3000 ludí tam vmerlo, na en dan ih je po 140, inu po 187 pomerlo. štacune inu hiše so zaperte. Ta bolęzen se je še dazdej (po) [3]) drugih mestih Spanie zanesla, zdaj pravio, de je že bolši.

(Špansko.) Kuga, katęra tukej s kozi 2 męsca ruje, je še zmęram huda, per nekaterih je koker uročina, inu ih glava boli, drugi kozlajo žouc inu ih bolę vsi udje, še drugi męčejo krí ven, ti zadni zlo pomerjo. Boidaj je 16000 ludi, katęri so kugo imęli, ozravlenih bilo, 10000 ih je pomerlo, inu 50000 ni bolnih bilo. Drugi domvalci tęga męsta [4]) so letęli ven v' bliži ležeoče męsta, inu so tudi tjakej kugo zanesli; če kdo zdaj iz notrajne Španie v' Kadix gre, nesmę nazaj.

Nov. 1800. št. 43, 46.

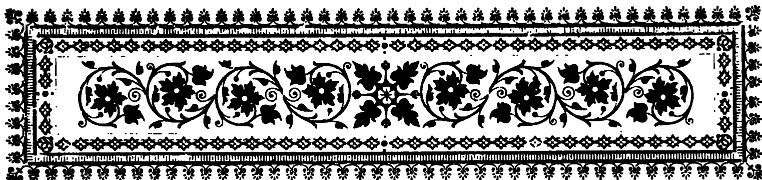

[1]) Dne 30. vel. travna l. 1778.
[2]) Z dne 10. kimovca l. 1800.
[3]) Ta besedica je v izvirniku izpala.
[4]) Kadiks.

III.

Iznajdbe, znanstvene, obrtne in kmetijsko-gospodarske vesti.

1. Telegraf.

Madrit v' Španii 29. Listovgnoja.*) Doktor Francesco Salva je eniga deleč pisarja z' elektrovim ognam znajdel. To je ena narędba, z' katęro se od deleč pisanje vidi, inu bere; tedej se zna, postavim, na Lubelu pisat, inu na šmarni gori brati; to spet na šmarni gori pisat, inu v' Lublani brati; v' Lublani na gradu nej spęt eden ravno to piše, se bo v' Ravnik nad Verhniko vidilo, tam nej piše hitro eden, se vidi v' Nanos, iz Nanosa na debeli hrib nad Terstam, od tam v' Terstu. Če bi tedej v' Celovci eden pisal timu, k' je na Lubelu, inu ta hitro naprej, inu tako tudi vsi ti drugi; bi se v' nekatęrih minutah lahko v' Terst vędit dalo, kaj se v Celovci godí; inu tudi iz Tersta nazaj. Na vsakimu tih krajov pak je tręba hišo, perpravo, narędbo, inu ludi postavit, katęri za to branje inu pisanje skerbę, inu nič ne zamudę. Kako se to nareja, je še ena skrivnost mej taistim, katęri so to znajdili; vender en koliko zastopimo; de kęr se ogen deleč vidi, se znajo z' njim na deleč znamina dęlat, katęre po svoji mnogiterosti čerke pomenio; za katęre znamina so pisarji popręd med sabo zastopleni, de vędo, kajzen puštob se skuz to, ali uno znamine męni. Te reči so drage, inu lę Krajli premorejo kej takiga gor postavit; kdo vę, al ne bodo morebit brihtni ludje to vmętnost tako deleč gnali, de bo lę malo muje inu denarjov velala? Meni se mogoče zdí.

Nov. 1797. št. 10.

---

*) L. 1797.

2. Priprava za odganjanje ponočnih tatov.

V' Meklenburgi na Prajzovskim je gospod Behrens znajdel eno perpravo za ponočne tatove odverniti. Kjerkol oče tat v' hišo predręti, al skuz okno, vrata, al zid, bode vselej odgnan, zato kęr je perprava tako narejena, de ona zdajci pozgonî, luč peržge, hišo raz-svętli, inu, če kdo oče, eno pušo sproži.

Nov. 1797. št. 20.

3. Priprava, voziti se proti strugi.

Graf Teodor Batjani mogočni gospod na ogerskim, je pustil skušat eno novo perpravo, z' katęro je mogoče se napruti strugi na tekoči vodi gori pelat brez pomoči ene človeške roke. Ta perprava je draga, skušna se je z' no sturila tukej*) zvunej męsta na Donavi. Sama na sebi je teška 700 cęntov, inu so se verh tęga k' ni perklenili en kelhámer, inu eno šalúpo, obę per 450. cęntov teške; vender je ta perprava gori po Donavi tekla lahko, kakor bi nobene tęže nenosila. Graf se več lęt muja, to perpravo popolnoma narediti, de bi se vožni na tekočeh vodah pomagalo, inu kupčía lažiši od rok šla.

Nov. 1797. št. 80.

4. Stroj, s katerim se čisti snetnjava pšenica.

Jozef Kaindel iz Augsburga je najdel eno perpravo, za snatjávo pšenico čistit; kęr je na to dosti denarjov potrosil, so mu nih cesarska Svitlost pravico udęlili, de skuz 10 lęt nobeden nesmę to narędbo dęlat, zvunaj sam on, de bode skuz prodajanje svojiga znajdenja odškodovan.

Nov. 1797. št. 83.

5. Nov strojarski stroj.

Pred dvęmi lętami je bilo v' novicah povędano, de so na francozkim znajdeli, funtlęder inu usine v' štirnajstih dnęh ustrojit, kar je do sedaj po več męscov, ja v' Anglii po dva lęta terpęlo. Estrajski Landsekretar Baron Meidinger si je dolgo perzadęval, to znajdenje skuzi skušno zvędit, inu je bil sręčen, de je sojga truda sad doživel, tako, de v' štirih dneh telętine ustroji za jermęnarje inu sedlarje; čohovne

---

*) T. j. na Dunaji.

inu majnših volov kože v' 14 dnęvih; nardębęliši volovíne v' tręh tędnih na funtlęder, katęri je rujavkast, terden, gost, inu ulačen, kakor anglezki. Timu Baronu je pomagal gospod Bartel, strojar na Dunaji, de sta skušne dęlala, inu ta mojster je spoznal, de novič znajden stroj je dober inu brez pogrešenja. Ena taka ręč sturi, de se zna usine naredit bolši kup, inu več, za domačo inu vunajno kupčio; de denarji dolgo v' blagi neležę mertvi; inu de se ječmen perhrani, katęri per tim stroji ni potręben. Na ogerskim bi bilo nar perložniši eno take sorte strojarío napravit, kęr so kože cęniši inu bol v' obilnosti. Baron Meidinger pa je velike stręžbe naši domovini sturil, kęr je eno za vse pridno ręč znajdel.

Nov. 1797. št. 89.

6. Cepljenje koz.

V' našim*) bolníši (krankenhaus) so lętas dvajset otrokam koze ucępili. Ti otroci so ih sręčno prestali brez bolezni, inu nobeden ni nič pikast. To skaže, de je dobro, ako se koze ucępijo; ja bolši, kakor čakat, de samo od sebe pridejo; ker se nęmore vędit, al bodo dobre, al ne. Za cęplenje pa se uselej dobre poišejo; otroci ih hitro prestoję, inu brez vse smertne nevarnosti. Cęplenje pa se tako nanarędi: en zastopen ozdravlivic načne kožo otroku, katerimu oče napravit, de bo koze dobil; uzame gnoja, kateri se v' eniga drugiga kozaviga otroka dobreh kozah dęla; ga notri v' sturjeno rano dęne, zavęže, inu ta otrok postane kozav; ga dobro vardęva, inu otrok je na to vižo koze prestal ob pravim časi, po vsi sręči.

Nov. 1797. št. 93.

Davno se je žę skazalo, de dobro je, otrokam kozę staviti. Na Duneji pa je lętašna skušna to dobroto še bol zvižala; tukaj v' hiši za bolnike so 42. otrok od tręh do desęt lęt starih vstavlene ali vcęplene kozę prestali; eni so imęli samo merzlico; v' štirih tędnih so bili spęt zdravi tisti, katiri so jih nardalaj pasli. Vsi so brez pik, inu brez vsih navadnih kozjih ostankov. Svitli Cesar je vkazal to reč popisati, inu ludęm oznaniti. Brez vsiga pomislika je dobro, kozę otrokam staviti. Ręč sama govorí: taki otroci jeh sręčno prestoję, niso pikasti, nebolęhajo, niso v' smertni nevarnosti, ni velike skerbi z' njimi, kadar so kozavi. Zatorej oznanim,

*) Umevaj: dunajskem.

de ob pusti bodo krajnske bukvice [1]) natisnene inu naprodaj, katire bodo učile, kako se kozę stavio, inu kako se takim otrokam strężo.

Nov. 1798. št. 75.

7. Vožnja po zraku.

Morebit so moji bravci żę kaj slišali od vožne po lufti ali po zraki, vender tiga še niso vedeli, kar je tę dni eden v' Parizi sturil, de se je na eni brambi na tla doli iz visokiga brez škode spustil. On je tako sturil: je naredil en velik okoliš ali kuglo iz žide, ta je narazen raspęta, znotraj prazna; v' nej je zakuril; luft postane skuz to tanek, okoliš z' tankim luftam napolnen hití na kviško; kakor smrękov lęs v' vodi per verhi plava, tako namreč tudi tanši luft gręde na višavo, inu zgoraj svoje glihe luft iše. Na ta okoliš je gospod Garnerin [2]) v' Parizi pervęzal svojo narejeno brambo iz žide narazen raspęto inu na šęv pol votlo, kakor ena sklęda; v' to brambo je stopil, inu se je pustil v' zrak na kviško uzdignit; kader pride 200. seženov visoko, preręže veruvce, na katęrih je bramba zuper padec pervezana; pustí okoliš naprej v' zrak ali luft iti, on pa na svoji brambi stoječ na tla doli pade brez vsiga poškodovanja. — Je vender ręs, porečete, de so vsake sorte norci na svęti; jes pa pravim, de iz eniga takiga znajdenja se zna z' časam dosti prida za človeštvo perdobiti. Slędno pervo znajdenje se ludem smęšno dozdęva, kader je lę za kratek čas ludęm pokazano; al kader se pokaže, de zamore kej prida pernesti, takrat šelej ziajo, inu pravio: kdo bi bil rękel, de bo iz tiga prazniga męha kej moke?

Nov. 1797. št. 93.

Osemnajsto stolętje, v' katirim živimo, inu zdaj h' koncu grę, se oče v' zadnih lętah narviši povzdigniti v' umętnostah inu novih znajdenjih. Pręden tih 18. sto lęt po izveličarjovim rojstvi pretečejo, bodo vender znajdeli umnost, se po zraki

---

[1]) Knjižica (izvodu »Lublanskih novic« l. 1798., ki jih hrani licejalna knjižnica v Ljubljani, na koncu privezana) slove: »Nauk od koze stavlenja Vincenca Kern Doktorja ranocęlenja, uda zdravilske šole na Duneji, cesarskiga učenika ranocęlnistva v' Lublani. — Lublana Natisnen per Joa. Fridr. Egerju na Polanah. 1799. — 8°. 16 str. — Geslo: »Mej dvęma hudima se manjši zbere«.

[2]) O istem Garnerinu poročajo »Novice« l. 1798. v št. 58.: »Deželak Garnerin se je pelal v' luft z' enim serčnim deklętam 1460. sežęnov visoko v' enim luftnim krogi, nazaj se je perpelal štir mile daleč od Pariza. Zdaj misli na več dni v' luft iti.«

ali lufti vozíti, inu tę luftne kroge po voli strumati. Eden na Duneji, kir za zdaj neče imęna povędati, je to znajdel, kako se viža, struma, ali kermi po lufti; svoje znajdenje je popisal, inu dal hraniti v' bukviše visokeh šôl na Duneji; zato, de bi njemu čast ostala, za perviga znajdevca spoznan biti, ako bi en drugi timčasi ravno to vižo znajdel. On bo še nękaj časa skušne dęlal, preden bo svoje znajdenje na dan dal. En sam človek bo po lufti več cętov tęže vozil, kamer bo otel, inu to desętkrat pręd inu hitriši, kakor po tlah. Nov. 1799. št. 10.

8. Prirodoznanska razstava.

Na povele nih Cesarske Svitlosti je gospod Probst Eberle v' versto razstavil*) vso taisto perpravo, katęra je bila nabrana za nauk od naravskeh reči. To je, kar narava ali natura stvari zapopade na nębi v' zvęzdneh rečeh, na zemli živál, inu med ludmi umętnih znajdenov. Ta perprava se bode zanaprej usaki tęden kazala taistim, katęri se kej naučiti żelę. Naravske stvari (phisische) bodo stale odperte slędno srędo od devetih do ene ure; zvęzdna perprava slędno sabboto tudi od devetih do ene. Svitli Cesar posębno skerb ima za podložne, zlasti za mladenče, de bi se izučili v' teh rečeh, katereh spoznanje dosti pomaga, de se človeške nadloge zmajnšajo; zakaj nevędnost je mati vse žlaht uražne inu žkodlive neumnosti. Kęr človek nevę uzrok ali perčętik, od kod ta ali una ręč pride; zakaj inu kako je ona; se rado zgodí, de nevędnost uzroka naravskeh reči zapęle człovęka v' zmoto svoje pamęti, v' urażę, v' nevarnost svojiga zdravja. Zastopnost pa, inu resnično spoznanje teh stvari, katęre se v' rojstvini inu naravi, to je, v' naturi znajdejo, peržge pravo luč, de vę slędno stvar prav k' svojimu pridu oberniti.
Nov. 1797. št. 98.

9. Gospodarska šola.

Graf Juri Festetič je eno šolo narędil na Ogerskim za nauk v' gospodarstvi, zlasti kar zadęne polske dęla. K timu podučenju je odločil 200. jôhov pôlja, 100. jôhov travnikov, 100. jôhov lęsa inu hriba, 20. jôhov verta za sadne drevęsa, inu zęliša; inu en vinograd. Šolarji so dvojni; eni se učę za imenitniši gospodarstvo per grašinah; drugi pa za manjši gospodarjenje na zemlah. Med take šolarje so perpušeni kmę-

*) Namreč na Dunaji meseca listopada l. 1797.

tiski otroci, katere gospod graf zastojn v' šolo uzame, več lęt izučiti pusti, inu zadnič eno zemlo udęlí, de jo obdęlujejo, inu gospodarji postanejo. — Od vsih krajov sręčneh cesarskih dežęl slišimo, de so ludje čedalej bol prebrisani, inu de radodęlnost gori jemle; ako bi vsi pridni bili, bi nebilo med nami beračov inu potepuhov, zakaj naša mati zemla ni mačeha taistim, katęri jo za mater spoštujejo.

Nov. 1797. št. 98.

10. Kis iz žita kuhan.

Človęška pridnost čedalaj več noviga znajde; gospod Leopold Smętana na Marskim je znajdel jęsih iz žita kuhat, katęri bode tako hud, kakor vinski, inu zraven polovíco bolši kup. On oče velike kuhine za ta jesih napravit, inu je prosil svitliga Cesarja za pravico, de bi skuz desęt lęt nesmęl noben drugi na to vižo jesiha dęlat. Oblubil je, svoj jesih na pol bolši kup prodajat, kakor vinskiga cęna. Svitli Cesar vidioč, de jesih je ena za ludi zdrava potręba, mu je dovolil prošeno pravico, de bo gospod Smętana per majhenim dobički svoje potrošenje na to fabriko nazaj perdobil; zakaj ena taka velika dęlavnica dosti zaklade potrebuje. Nemške dežele mu morejo posębno hvalo vędit, katęre več žita, majn pa vina perdęlujejo.

Nov. 1798. št. 6.

11. Vodni oven.

Dva učena moža*) Mongolfier inu Argand sta znajdela eno perpravo, skuzi katęro se voda lahko na kviško vzdiguje, inu na travnike al verte napęle. Ta perprava se imenuje: vodni oven. V' kratkim bode popisanje od tiga vodniga ovna v' bukvah vun dano.

Nov. 1798. st. 14.

12. Tellurium (Zemlinec).

Profesor Klaproth v' Berlinu pravi, de se med ogersko zlato rudo en metal nove žlahte najde; timu metallu je dal on novo imę od zemle, inu ga Tellurium to je Zemlínec imenuje.

Nov. 1798. št. 14.

---

*) Na Francoskem.

13. Planet Uran.

Imenitni zvęzdoględec v' Londonu gospod Heršel je skuzi svoje 40. čęvlov dolgo ględalo najdel, de Planet Uran ima šest męsecov ali majheneh Lun, katere krog njega hodio.
Nov. 1798. št. 18.

14. O večernici.

Tę dni so med ludstvam razglasili, de se vidi taisteh zvęzd ena, katere so repate, inu jim komét pravio. Al vse to govorjenje je neumno. Pervič zvęzde z' rępam so ena ręč sama na sebi, kakor druge nebeske telęsa; one so nedolžne, inu nam k' pridu stvarjene; ne pa k' naši škodi. Drugič ni ręs, de se je tę dni en komet vidil. Učeni možje bi nas za revne nevędeže šteli, ako bi mi lę samo našimu domišluvanju verjęli. Zvęzda, katęro so ludje za repato imęli, je Večęrnica; ona se vidi sedaj *) na vęčer po sončnim zahodi skuzi dobre tri ure; pol devetih za hribe zajide. Nekateri zastopni so jo z' menoj ględali skuzi eno dobro zvęzdno ględalo, katęro je v Londoni nalaš za zvęzde ględat narejeno. Potle smo pustili tudi majn zastopnim notri ględat. Vsi smo vidili, de je Planet Venus, to je po krajnskim Večęrnica. Ona je vidit, kakor męsec v' začętki zadniga krajca; zakaj ona nima lastne svetlobe, ampak je od sonca razsvitlena, kakor Luna. Ima svoje krajce; v' časi je tamna, v' časi vsa svitla. Kader je v' zadnim krajci, hodi za soncam, inu se pravi: Večernica. Ob pervim krajci hodi pred soncam, se lę zjutra vidi; inu takrat ji pravimo: Daníca. Kader je zrak ali luft en malo dimen, se velika inu košata vidi; zatorej so ludje męnili, de ima ręp; ali pa, de ima nakviško zakuštrane lasę; al skuzi Zvęzdno Ględalo se vidi čista, sama na sebi. břez zapelivih žarjov, nič ne miglà, temuč je kakor en majhen męsec v zadnim firtelci; se vidi velika per eni glihi, kakor en cęl goldinar, ali pol krone za štir petice. Katęri še niso od tiga vędeli, so se čudili nad tim majhenim męsecam, inu nad negovim majhenim rogam. Zvędoględci pa žę davno vędô, de Danica ali Večernica gori inu doli jemle, kakor męsec. To sim otel vsim povędat, de se nebodo prazno strašiti pustili; inu de nebodo menili, de ni v' Lublani tuliko zastopnih, katęri bi znali razločit, kaj je ta ali una zvęzda, saj kar tę imenitniši zvęzde zadęne.

Na zvęzdne reči učeni mož Lalande piše iz Pariza od Planeta Venus ali od Daníce, katera sedaj za soncam hodi,

*) Meseca svečana l. 1798.

inu se v' tim stani Večernica imenuje. On pravi, osemnajsti dan Prosenca so v' Parizu vsi ludje na cęste vun tekli njo ględat mislioč, de je ena repata zvezda ali komèt; al ludje so v' krivi misli, zakaj Venus se lętas zato svitliši vidi, kęr ję nardalaj od sonca, kar ona narbol daleč od nega hoditi more. Ta ręč se zgodí vsako devętnajsto lęto; drugekrat pa bliži okoli sonca hodi, inu se nevidi tako dolgo v' noč, temuč v' kratkim za soncam doligrę. Parizarji ravno od komętov dosti govorę, so tedaj menili, de Venus je en komèt; al je tręba vędit, de lętas nečakajo zvęzdogledci na nobeniga kometa. Danica ali Večernica pa se skuzi Ględalo dobro pozná; inu se silno svitla vidi, kęr daleč od sonca v' tami ostane, kader vsi sončni žarji za goro zginejo, inu ględavcam oči nemotio. Gospod Bode v' Berlinu je skazal, de lętas nobena zvęzda z' rępam ni viditi. On pravi: ludje lętas od komętov dosti govorę, męnio, de so ga żę vidili; al to, kar zvečer vidio, je navadna Večernica; inu bo skoro Danica postala, ker v' perhodnim męseci bo začęla pred soncam hoditi. Zvęzdoględcam se zdi, de lętas nima noben komet priditi; sploh še oni lę, za en sam komet vedó, kdaj inu kako on hodi; drugih so še premalo vidili, de bi bili mogli nih cęsto na nebi zadosti oslęditi, inu za nih tęk stanovitno vędeti. Komet lęta 1759. se bode zaręs spęt vidil v' lęti 1834. Za druge komete ali repače še lę vganujejo, kdaj bodo spęt vidioči. — Še ni vse znajdeno, karkol so ludje v' stani znajdeti; slęherno lęto se človęški duh en malo bliži k' spoznanju naturskeh reči perpomakne; on se bode še dolgo prepomikal, pręden bode naturo razločno spoznal. Nov. l. 1798. št. 13, 14, 21.

15. Iznajdba novih črk.

Deželan*) Meyniere je znajdel dvanajst čerk, skuzi katere se znajo vse misli inu bęsede zapisat, vsi jeziki celiga svęta zastopiti. En otrok je z' temi čerkami pretolmačil grękiske, anglezke inu laške besęde na francozko, desilih nezna nič drugiga jezika, ku sam francozki. Bukve, v' katęrih je to znajdenje popisano, so vižarjam v' roke poslane, de bodo vidili, al ręs tim tako. Nov. 1798. št. 21.

16. Nov kolovrat.

Jozefa Sedelmajerca v' mesti Brün na Marskim je znajdela en koloret z' dvęma vretenma, na katirim se tule ločio,

*) Namreč: Francoz

z' pavolo namęšajo, inu v' dobro prejo poprędejo. Svitli Cesar je vkazal na Duneji ludi zvučiti, de bodo znali na ta koloret pręsti, inu dalaj druge učiti. Na Marskim jih żę zna 131. ludi na ta koloret nit vlęči.

Nov. 1798. št. 60.

17. Grla [1]) za sode.

Kristian Šulc tkalski hlapec [2]) je znajdel gerla za sode nalivati iz konopníne, katire so bolši, kakor iz ùsina; tę gerla so tudi za derskalnice ali špricalnice bolši, kakor usinate, ker so ložiši, inu gibečniši. Zastopni možje so jih poterdili inu deželna gosposka v' Esterajhi pustila oznaniti.

Nov. 1798. št. 65.

18. Gorenjsko vino.

Dolgo so goręnci menili, de ni per njih nobeniga kraja, kęr bi vino rasti inu zoręti otlo. Pred dvanajst lętmi so jęli trię duhovni gospodje na Goręnskim terte saditi, počasi vino tlačiti, zdaj ga že slędno lęto vsaki po pętsto, po osemsto bokalov perdęlajo. Vino je dobro, kakor dolęnsko, kader je z' enmalo laškiga mošta zmęšano, inu vkup drože izmeče. Ti gospodje so faimaster v' Blędi, inu dva duhovna per Materi Božji na Jęzeri. Nękidan je bil en vinograd pod skalo Blędskiga Grada, se še dandanašni vinograd imenuje, inu obdivjane terte same rastejo, kęr jeh nehče neobręže. Otroci tukaj drobne jagode zobat hodio. Per svęti Lucii pod goro so bili vinogradi, kakor urbar Radolske grašine priča. — Pridnost, skušna, inu prebrisana zastopnost vse premorejo; goręnci! kir ste z' umam obilniši darovani, zakaj neskusite vašo sręčo, zlasti zavolo sladke vinske terte?

Nov. 1798. št. 67.

19. Imenitna ura.

Jozef Kučman brat rankiga frater Davida je naredil [3]) eno uro, katira kaže ne lę ure inu minute, ampak tudi kaku gręę soncę, męsec, inu vsi sędmiri planeti na nębi. To dęlo je popolnim imenitno, inu na vse više umętno.

Nov. 1798. št. 73.

---

[1]) Grlo = d. Schlauch.
[2]) Na Dunaji.
[3]) Na Dunají.

20. Sladkor iz koruzne slame.

En učeni mož na Dunaji pravi, de po našeh deželah se zna cuker dęlati inu kuhati iz slame od korúze ali túršice. Ona je zlasti na Ogerskim obilna, ima v' sebi dosti cukręne slasti; iz 7 liber slame pride 11 lot sirupa. Ta ręč je bila żę večkrat skušena; de pa ni naprej šla, je tiga morebit krivo pomankanje na denarjih pri takih, katiri bi se tiga dęla lotíli; al pa, kęr je cuker predober kup bil. Al zdaj je drag, inu dęlo bi se plačalo, ako bi ena mogočna tovaršía kaj takiga počęla dęlati.

Nov. 1799. št. 11.

21. Sladkor iz sladke repe.

Graf Einsiedel je v' Saxni na svojeh grašinah napravil eno dęlavnico ali fabriko za cuker kuhati iz ene sladke rępe, katira ima tolkaj slasti v' sebi, de se lahko cuker iz nję dobiva.

Nov. 1799. št. 30.

22. Nekaj o vzduhu.

En učen gospod po imęni Humbold je skusil inu znajdel, de sapa ali luft v' Londni je sędemkrat bol poln oživlíve sape, kakor v' Toskani v' narlępših okrajnah laškeh. Tukaj imam opomniti, de so ene sape, katire člověka vmorę, take so smradlive, zaperte, plęsnive, gnile, inu vse tiste, katire živali ali člověk od sebe vun diha; druge sape so za člověka oživlive, tę dihajo vun iz dręvja inu iz vsiga zelenja, zlasti kader ga sonce obseje. Zatorej je zdravju dobro, ako se človek ob sončnim sejanji med dręvjam prehaja. Izrok pa, zakaj je krog Londna tako zdrava sapa, je, kęr v' Anglii se dosti podzęmelskiga oglja znajde, to oglje diha od sebe eno za člověka zdravo sapo.

Nov. 1799. št. 30.

23. Nove statve.

Pretečeno lęto je Mathia Opferkuh cesarski fabrikant florentinskeh mręž ali špíc ene take statve znajdel, de tudi en čotast člověk si zamore usakdani kruh perslužit, inu za tęmi statvami tkati, ako bi ravno ene roke ali noge neimel, inu se tudi neč nebil popred tiga dęla učil. Tkalski mojstri so tę statve za dobre spoznali, inu so znajdevca med svoj antverh za mojstra inu purgarja zastojn uzęli. Nih cesarska

svitlost so to zvędeli, inu zapovędali, de se za cesarske denarje ena skušna z' tęm statvami naredi, de se bode zamoglo rędvnim pomagat inu dęlo dajat. Eden je tę statve poskusil, katęri te sorte dęla nikoli ni znal. Desilih mu je ene roke mankalo, je vender en terden inu glihoven hodnik istkal, inu skazal, de bol perložno za statvami sedioč šęst vatelov en dan tkati more. To platno je bilo svitlimu Cesarju pokazat perneseno, inu so na 11 dan pretečeniga veliki Serpana [1]) zapovędali, znajdevcu tęh statuv Mathiu Opferkuh en zlati denar velike sorte dati za znamine očitne zahvale, de je eno cęlimu člověštvu dobro ręč iznajdel. Denar je prejęl skuz roke eniga dvorniga sovętovalca; on pak je perpravlen, slednimu pokazat, kako se negove novo znajdene statve narejajo. Na Duneji bodo nih cesarska svitlost za potrębne ludi pustili statve iz svojih denarjov narejat, inu takim dajat, katęri bi oteli za plačilo inu cesarsko rajtengo tkati. To se da vędit na cesarsko povele dano na Duneji 29. dan veliki Serpana 1797.

Take znajdenja nas vučę, de je še dosti reči, katęre ludje preveč samótež delajo; per katereh bi si lahko pomagali, ako bi se mujali, kej noviga znajdit; zlasti naši krajnci, katęri imajo od nature zbrisano inu brihtno glavo.

Nov. 1797. št. 73.

Benedikt Favre iz męsta Lion je na Duneji ene nove statve za židano tèkanje znajdel, katęre veliko rok delavcam odtegnejo, kir samę veliko sturę, kar bi sicer le z' rokami več ludi opravit moglo.

Nov. 1799. št. 39.

24. Belilo.

Odier en francoski męstnar je eno vodo znešel, katęra je za platno ali kaj drugiga belit dobra, ta ima več kiselce vsebi kuker lug, za tęga volja bo tudi bolši za platno bęlit; te vode se lohka veliko napravi, tudi lohka en povhen graben, po katęrim se zna na ledino vtękat.

Nov. 1800. št. 2.

25. Kopriva dobra za vrvi.

De je kopriva k' hkanjo [2]) inu za popir dobra, se že davno vę ali de je dobra za vervi inu štrike, je znešil Le-

---

[1]) L. 1797.
[2]) Tiskarski pogrešek menda m. »tkanjo«.

begue. Le-ta se tako obdeluje: kader je sęme zręlo inu štor čeren začne biti, se tista požanje, potem se na suhih tlęh rasgerne inu na dan dvakrat preberne, ali pa še večkrat, če je mokra inu de plęsnuvat začne. Kader se koža odlupi, inu štor se glahko odlomi, takrat je dosti vležana, po tim se v' snopke zveže inu omlati, de zlomleni štorovi proč ostanejo. Kader je čista koža, se dene v' stope inu se mika koker konopnina, če očeš platno z' nje, če je za štrikanje, je ni tręba mikat.

Nov. 1800. št. 9.

26. O vrtih, trtah in vrtoglavih ovoah.

Kateri z vertmi radi v' caker hodio, se da vediti, naj ozidje černo pomavtajo, če očjo, de bi sadje hitrejši zrelo ratalo.

Skušnja sama pokaže, de je ena terta, katęra je bila močno velika, v' tim narbel sončnim krajv rasla, inu se vender nobeno lęjto zadosti ni iszorila, koker hitro pa je bila ta skušna napravlena, je ona vsako lęjto popolnama po tim se iszorila, inu vse sadje, katęro per tim zido stoi, je 20, 30 dni popręd zrelo, koker to drugo, katęro tam okrog druge rase.

V' deželnim zamerki 21 se najde zapisano, nobena vertoglava ovca se od tistiga mala v' grafovski Šönburgski vovčariji v' Widerav inu v' Panic nenajde, kir so popręd tako zlo to bolęzen imęle. Iz tęga volja so proste te bolezni, kir se im vovna na glavi neodstriže.

Nov. 1800. št. 12.

27. Od kámnate soií.*)

Sol nima mastí v' sebi, ne olja; zatorej ni sicer za rejo; al kamnata sol je dobra za želodec, pomaga cęrati, razdeluje mastne inu suhe dęle, katire klaja v' sebi ima; sturi v' želodci dober sok, inu v' kravjih vimenih sladko mlęko; živína po soli rada pie, rada ję, preždvękje; laglaj blato spuša inu sčí. Sol varje pred gnilobo, prežene gliste, žival bol raste inu je vesęliši, se dobro redí. Ako živína solí nima, se je rada prime kužna bolęzen.

Živinski zdravniki perporočajo kamnato sol dajati govędji živini, de jo liže; kir ta sol ohrani pred kugo, inu je

*) Izviren nadpis.

dostikrat živinsko kugo pregnala. Tudi v' naši deželi se kaže ta kuga; zatorej je sol naprodaj na drobno, inu na debęlo per gospodu Ignac Karl Pichler štacunarju per šustarskim mosti zraven judove gase v' Lublani.

Nov. 1800. št. 12.

28. Pitani voli in nove mesnice.

9 dan tęga męsca*) je bilo v' Lublani nekaj posębniga viditi. 11 volov so mesarski hlapci k' videzo po placi v' męsnice gnali, te dva vęlka vola sta bila z' pangelci inu pušelci olępotena. Vsakiga iz tih volov je en hlapic v' lepimo oblačilo pelav. Še drugih 9 volov je bilo drugi dan pobitih. Vsih 20 volov je švajcarske sorte, ti so bili v' Gradci v' dvęh štalah, ali volnikih pitani, namreč 14 per gospodi Franc Šott, inu unih 6 so bili per gospod Sepaher, oba gospoda sta męstna vôlarja, ali drugači imata vsak svojo vôlario, ona dva sta volam tako stręgla, de je vęlki vol sam 1712 liber tęžal. Na širjavo je vsaki vol živ 1550 liber imęl, temeč so vsi 20 voli 310 cęntov tęžali. Dva vęlka inu dva srędna so skup 64 cęntov, inu 88 liber težali, loja so imęli 9 centov inu 88 liber, inu mesa le samo včetertnicah 36 cęntov inu 78 liber, Tedaj je vęlki vol imel 3 cęnte inu 8 liber loja, inu 9 cęntov, 47 liber mesa včetertnicah.

Per ti priči povem od novih mesnic, amsterdamske v' Hollandi so ravno take, kokar tę, one so prostorne, svętle, čędne inu očisene pod eno stręho. Kupovalci stoje' v srędi pozidanja pod stręho v' veliki z' kamnam flaštrani važi. Kir vole pobivajo, so z' dilami pokrite tla v' Lublanco nagnene, koker hitro so voli pobiti inu zaklani, se tla lahko naglo v' Lublanco oplaknejo, vsaka žęnska lohka z' židanmi čęvli notri grę, to se je vidilo zadnič, kadar smo šli vole zijat. Mesnice so za denarje lublanske viši gosposke narędene skoz Šemerla cesarskiga directorja od cęsta, vode, inu drugiga dežęlniga prekopvanja. Vkratkim bo še ena mesnica za malo živino napravlena.

Nov. 1800. št. 16.

29. Bivoli — domača žival.

Francosko napelvanje je zapovedalo, de imajo kmętje, ali katęri imajo domačijo, Bívole za hišno živino oburiti, zato, kir se ti voli od makužne trave, ali od take trave živę, ka-

*) T. j. malega travna l. 1800.

tęra na močvirnim rase; leti voli se iz laškiga dobę, tam bodo djevje zrejeni. V' Romboiulle ih je ena mala čeda v' dobrim rastjo. katęre število se zmęram vęča inu dobro redí. Tę sorte voli so veliko močnejši, koker drugi voli, krave tę sorte dajo več mlęka inu sira, koker druge.

Nov. 1800. št. 43.

30. „Telefon".

En morski oficir*) je iznešel isrečene bęsede tako daleč glasiti, koker daleč oče.

Glas izrečene govorice preleti v' eni minuti 10 angleis kih mil.

Nov. 1800. št. 44.

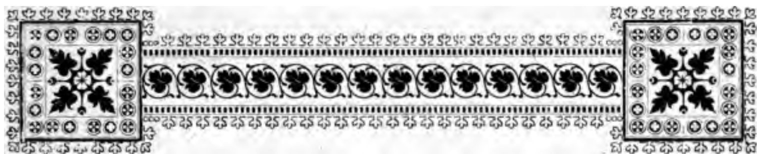

*) V Parizi.

IV.

ovniške, književne pa prosvetno-zgodovinske opazke.

1.) Ta tędęn[1]) sim zvędel, kako krainci nęmšujejo; eden me na cęsti sręča inu praša: Gospod, ste vidili tukaj gori cvęlf vozen po cęsti iti? — Meni se zdi, de se taki od noviga mošta nęmški jezik govorit uče.

(Nov. 1797. št. 89.)

2.) Tę dni je eden rekel, de krajnskimu jeziku besedi manka, de je vbog; inu je nekatęre nęmske besede za skušino postavil, od katereh męni, de ih nemoremo po krajnsko reči. Besede so tę: augenscheinliche klarheit, ich meine, ich wähne, ich halte dafür. Ta perva beseda ima en koš bogastva v' krajnskim, inu se pravi: očitnost, razločnost, zapopadlivost, razględnost, vidnost; očitni razločik, vidioča očitnost, razględno pokazanje, vidno razodenje, z' perstam pokazanje; iz teh besedi se lahko z' rokami prime inu vidi, kako bogat je krajnski jezik. Druge tri, katęre po nęmsko sgoraj stoję, se tako prestavio: męnim, sumim, za tako čislam, domišlam, meni se zdí, se dozdęva, natolkujem, imam za resnici podobno, za prav štejem, moj sum na to lętí. — Krajnski jezik je sam na sebi bogat, lę ludje so rędni na besedah; zato, ker premalo spomina imajo na to, kar ih je mati učila.

(Nov. 1797. št. 100.)

3.) Te novíce[2]) se zato novice imenujejo, ker po cęli goręnski strani nad Krajnam tako govorę, inu sploh med seboj pravio, kader kdo pride od dalniga kraja: kajzene novíce perneseš? Kaj se v' novicah bere? Drugi slovęnci inu Moškovitarji ceitenge imenujejo novíne; al novina per nas

---

[1]) T. j, okrog 6. novembra l. 1797.
[2]) Namreč: Vodnikove »Lublanske novice«.

pomęni novo nivo; zatorej se rajši deržimo imęna, kateriga nam goręnci v' roke dado. Vęm, de na krasu inu v' Gorici pravjo nevęstam novice; al to je iz laškiga posnęto. Ako bi vunder kdo eno bolši besędo vędel, kako bi se novice drugači prav krajnsko rekle, je prošen, de bi povędal inu dober svet dal; dokler ni kaj bolšiga, ostanemo per starim goręnskim imęni.

Nękiteri bi radi imęli, de bi se več v' teh novicah pisalo inu zraven posębni listki perkladali; al prosim ih, na nezamęrio; zakaj dęlo se neplača zadosti, inu do sedaj gręd vse na upanje, de z' časam bode več jemalcov. En slehern lahko prevdari, da za dva sto rajnš*) se nemore dva in pętdeset pognov natiskovat; brez tiga, de je po verhi treb vunajne novice kupovat, papir za pokrove dajat, inu dost stopín sturiti.

(Nov. 1798. št. 3.)

4.) En rojen Krajnc neda miru, inu v' enim pismi piše de krajnski jezik je vbog, zato kęr nękateri ludję dosti nęm skeh besędi namęsti krainskeh govorę.

Ako bi taka velala, bi nęmci bol pomankliv jezik imęl kakor mi; zakaj nęmci vsaki dan eno veliko silo francozkeh, latinskeh, inu laškeh besedi v' ustah nosio. Po cęli Europ je taka navada, de sosędje od sosędov besede brez prav potrębe jemlejo; al to je ena spačena navada, inu v' bukval nesmę biti, temuč bukve se morejo v' čistim jeziki pisat.

Nesmęmo tedaj pisat: fajn, fàlar, faler, fant, favd, fer, flaša, flika, furman; ampak: tanek, ali lęp, ali vsečen, stebe ali podpora, pregrešenje, mladęneč, gubà, srovi, ali pręsn, al hladni ali nov, staklęnica, zaplata, voznik.

De pa slovęnski, latinski, nęmski inu grękiski jezik s v' koreninah eden drugimu podobni, je znamine, de od en matere iz nekidanih časov pridejo; ne pa, de eden drugim kradejo.

Sicer se bomo tožili, kdo je tat; inu bode narpręd pra šanje. kdo bo za sodnika mogel biti? zakaj slovęnski naro je trikrat tako veliki, kakor nęmški; latinci inu Gręki p so pomerli.

(Nov. 1798. št. 4.)

5.) Oznanilo. Eni se pertožio, rekoč: te novice niso resnične, one so prepozne, inu lažnive. — Jes pišem po dunejskéh dvornih inu cesarskih oznanilih; če kdo męni, de tę

*) »Rajnš« (»rajniš«) = goldinar renske veljave (»rheinischer Währung«); ta beseda je še dandanes na Štirskem v rabi.

niso ręs, naj se vzdigne, inu skaže očitno; al naj gleda, kako bo zvižal! Druge nemške časinge so tudi tem enake, inu pisma ravno tako govorę. Tedaj neterpim neslanih pisanjov na mene, v' katirih se mi laž očita od neumnih ludí, katiri so od drugih prebrisanih nalaš z' lažmi postreženi bili. De pa krajnske pozniši prideo, ku nemške; ni drugači mogoče, kęr Nemec precej lahko iz nemških pism natiskuje; jes pa morem popręd iz nemškiga prestavlati, pisati, inu še li potle čerke za natiskvanje staviti. Dęlo je vęči, plača majhina; vuner, katirmu nedopade, naj me rajši per miru pustí, kęr vęm, de po vsi moči hitro inu resnično pišem.

(Nov. 1799. št. 50.)

6.) Ta tęden smo prejęli pismo od eniga nepodpisaniga člověka, pismo je dano na pošto v' Razdertim 15. dan vęlki Serpana; v' tim pismi se toži, de od Bonaparte nič nepišemo, kęr vender Lublanske nemške novice, Teržaške inu Benęške novice dosti vędo povędati. Naš odgovor je v' kratkim: mi nečemo v' našeh krajnskeh novicah nič drugiga od unajneh dežel pisati, zunaj tiga, kar dvorne Dunejske novice pišejo, katire so narbol resnične, inu narveč ręs pisati vędo. Katirmu to nedopade, mu nemoremo pomagati, zakaj mi smo v' pervim oznanili oblubo sturili, de se bomo popolnim ravnali po Dunejskeh dvorneh Novicah. — Dalaj nam to pismo očita, de prazne reči pišemo; de malo povemo, kako naši soldatje marširajo, de pišemo, kar so drugi ludję žę pozabili; de od Basvan Oglu[1]) nič nevęmo, inu druge take stvarí. Mi pa porečemo, de Dunejske dvorne novice ravno to pišejo, kar mi, kdo pa je v stani, tę cesarske novice z' lažmi pitati?

Tedaj ostanemo per našimu naprej vzętju, nebomo nikol drugači pisarili, zunaj kakor naš svitli cesarski dvor z' veliko resnico nam naprej svęti. Prosimo, naj nam nikar nobęden z' praznimi pismi v' roke nesęga, temuč, katirmu resnične stanovitne naznanja nedopadejo, naj rajši naše novice pustí. Per naši ręvšini nimamo denarjov, praznih pism brez imęna plačovati; kir pa vunder oče nam kaj pisati, naj pošle svoje pismo porto franco.

(Nov. 1798. št. 61.)

7.) Dosti noviga vsake sorte se govorí per nas; al ena novica se z' drugo tako križa, de člověk nevę, kaj bi zarês spoznal, inu kaj za laž. To povęm taistim, katiri bi radi

---

[1]) Vidinski paša, ki se je z' vojsko vzdignil nad svojega gospodarja, turškega sultana, nahujskan najbrž od Francozov.

vse vędeli. Kar se je zgodilo, je lahko popisati, zato kęr je kratko; kar pa ludję vse govorę, nima nobeniga kraja ne konca. (Nov. 1798. št. 63.)

8.) Francozi so v' Rimi vzęli podobe vsake ṣorte čérk za bukve natiskovat v' vseh vunajnih jezikih; tih podob od čerk je 5,511. Lępe gręgske inu Hebrajske žę od popręd imajo v' Parizi; al zdej so dobili med drugemi tudi slovęnske čerke, kakor so jih krajnci tukej v' Lublani pred 200. lętmi imęli, od teh čerk inu pisanja pride en drugikrat več govorjenja. Za zdej bodem kratko rękel, de z' pomočjo nekidanih bukuv slovęnskih se bode našimu krajnskimu jeziku kej več poma-galo. Lę škoda je, de je malo perjatlov, katęre bi veselilo, se kej z' slovęnsko vučenostjo pečat.

(Nov. 1797. št. 62.)

9.) Juri Veha [1]) Major per cesarskih Bombardęrjih, je kulikor jes vęm en rojen Krajnec, on je skuzi učenost inu zastopnost v' velike službe naprej peršel, desilih je kmęti-škiga stanu; več bukv od męre inu mathematike je pisal, per vojski zadobil križ Marie Theresie, je kojnik [2]) tiga ordna; inu Akademia v' męsti Mainz ga je med svoje učenike može perštęla. Od mladosti je bil priden študent. Mladęnci tedaj imajo zgodaj modŕost inu uk iskati; bodo per moški starosti kruh, čast, inu vesele dosęgli.

(Nov. 1798. št. 25.)

Juri Vęha Krajnc iz Moravške fare major per bom-barderjih je od svitliga Cesarja povišan za Barona, desi-lih kmetiškiga stanu se je vuner dobro obnašal, učene bukve od męrjenja pisal, inu skuzi tę stvari milost pred Cesarjam zaslužil. Majnši šole je slišal v' Lublani, potle pa na Du-neji se dalaj prebrisal.

(Nov. 1800. št. 39.)

10.) Oznanilo. Uni dan je bil tem novicam en cędelc perložen, kir se oznani, de Modrostne bukve stariga Testamenta [3]) so v' krajnskim jeziki naprodaj per vedovi Anna Raab na starim tergi Nro. 109. nezvezaneh kup je 30 kr. — Zdej se tę bukve vsim slovęncam perporočę, ne lę, kęr so polne dobrih svętih naukov, temuč tudi, kęr so v' lepim čistim slovenskim jeziki pisane; v' takim jeziki, kakor

---

[1]) Sic! Tako je njegovo pravo ime, pisano tudi v krstnih bukvah v Moravčah; »Vega« se je začel pisati še le po l. 1780.

[2]) — Vitez.

[3]) Poslovenil Jožef Skrinar (Schkriner). Japljev pomočnik pri prevajanji sv. pisma; »modrostne bukve« so izšle tudi v posebnem natisu. O Skrinarji gl. Marnov »Jezičnik«. XXII. str. 78.

ga krajnci po deželi govorę, kodar še niso spačeni od nęmšine. Prestavlavce teh bukv nekaže zmirej z' perstam [1]) inu negovori, kakor postavim nekatiri [2]) kir očejo enako Nemcam reči: ta hlapec je vzęl to sekiro, je šel na to dvoriše, inu je te dreva na te polęna razsękal; prestavlavec je vse take inu druge nepotrębne besęde venspustil, inu se deržal po tim, kakor stojí vera po krajnskim v' sakristiskeh bukvah, kęr je tako pisano, gmajno svetnikov, odpušanje gręhov, gorivstajenje mesa, inu večnu življenje. Tę reči povęm zavolo učenih, katiri bodo moje novice brali.

Dalaj so dostikrat besęde jest, je, ó(n), ti, mi, venpušene, kirkol niso potrębne, inu med čistmi slovęnci nenavadne.

(Nov. 1798. st. 74.)

11.) Te dni je eden pęsem narędil, katęra je iz Maše vzęta. To je znamine, de sem ter kje se eni mujajo, krajnski učenosti na noge pomagat. Sploh kaže, de ta pęvic je v' stani kej dobriga narediti, katęri je to pęsem zložil. Je vošit, de bi jo en malo popravil, nepotrębne zaplate ven spustil, inu z' duha polnemi besędami namęstil. V' pisanji je znamina nad čerkami opustil, to je prav; kdo bode z' takemi pisanje vse pomavtal, kęr navada sama uči, katęri sklad je dolg, katęri pa kratek, inu po cęli Europi drugih jezikov pisarji lę v sili eno kluko na dolge sklade postavlajo. Besędo: tvoj je pisal: toj; męnim, de ima tudi prav; čemú bomo pisali, kar se neizreče? sej so tudi lahi, francozi inu nęmci dosti takeh stareh nepotręb doli djali, inu iztrebili. Nevęm, zakaj tolkokrat z' perstam kaže, ker piše postavim: ta Evangelium, na dan t'ga vmęranja; mar bi rękel: Ven gręj iz božjih ust svęt Evangelium, inu: na dan umęranja.

(Nov. 1797. št. 75.)

12.) En učen mož gospod Storh popisuje v' svojeh noveh bukvah moškovske dežele. On pravi ima tridesęt millionov duš v' sebi. Kar novo dobleni dęl polskiga kralęstva znese, je polšesti million duš. Ene dežele so silno ludne, imajo po dva tavžent duš na eni štirvogelni mili prostora, al druge so rędkoludne, imajo komaj po sto duš na eni mili. Večidęl niso dežele tako rodovitne, kakor drugot po Europi. Na sto zakonskih se štejo de imajo po 270 otrôk, tedaj vsaki zakon eden pruti drugim se vzame de pernese

---

[1]) To njegovo svojstvo hvalno omenja tudi Šafařikova lit. zgodovina (na str. 145.)

[2]) Tudi Vodnik sam, ki se dolgo ni mogel odkrižati neslovenskega članka.

po dva ali po tri otroke. Za ozdravlenje, inu za ozdravilce ima cesarstvo lepe preskerblenja, je dosti apotęk inu učenih ozdravilcov. Iz Turčie nesmę nobeden v' Moškovio, dokler štirdesęt dni kontumacio neprestojí, de kuge nezanese. Iz nemškiga je peršlo dosti selakov, ti so se dobro zaredili, inu seliša pridno obdęlali, Cesarica im je dala dva milliona v' roke, de so zemle napravili; v' desetih lętih bodo brez obręsti to samo nazaj poplačali. Ribištvo nese dosti denarjov, zlasti lovę velike Bizene [1]) v' ręki Volga. Kože, usine inu živina nese Cesarju inu deželam po trinajst million goldinarjov slędno lęto. Uni kraj Uralskeh gorà ni čebęl, tolikaj več ih je tim kraji. Enkatęri imajo po sto po tavžent Korit čebęl. En minih iz Esterajha je bil vjęt perpelan v' deželo Astrakan v' lęti 1613. Ta je začęl vinske terte zasajat; Car Mihael mu je ukazal vinograde narediti. Ludje so radi pili sladki mošt, veseli terte sadili, inu iz nęmškiga eniga učeniga vinogradnika k' sebi povabili, de im je tertno obdelanje pokazal. Car Pęter Veliki je vinsko perdęlanje podpęral. Sedaj imajo terde kisle vina, zato kęr večidęl vse v' grozdji prodado, grozdje daleč okoli nosio, inu dosti nečakajo, de bi obzorilo.

(Nov. 1798. št. 16.)

13.) Ena nova perkasen je za nas krajnce, de so Rusi naši stari bratje peršli nas ne li obiskat, temuč tudi pred sovražnikam branit. Pred poldrugi tavžent lętmi so pervi Slovęnci v' te naše Kraje peršli, oni so bili od Rusov inu drugih slovęncov roda; od tiga pride razlôčik, zakaj mi lahko zastopimo rusovski jezik; oni so namreč slovęnci, inu Korenína, od katire so naši očaki rojeni. Daleč uni kraj Donave so se zaredíli, inu počasi lesem stęgvali, dokler je nar krajni rod na kraj laške dežele perderl, inu tukaj se naselil, ter deželo imenval K r a j n o.

Zdaj vidimo z' očmi, kakišne mogočne inu velike brate mi po svętí imamo, katiri so naš slovęnski jezik vselej čist ohranili. Proti letim se imamo bližati, kaderkol očemo jezik čistiti. Pa se tudi od njih učiti, kader je tręba deželo pred sovražnikam brániti. Ako oni silno daleč prideo, zakaj bi mi tukaj blizo nepomagali, se sovražniku zoper postaviti?

Ponedęlk [2]) so zadni Rusi dalaj od tot marširali. Zadni vlak je vodil obrist Karlov. Moji bravci bodo radi slišali kaj več od tih Rusov. Vsi štirji vlaki znesęo en regiment lovcov,

---

[1]) H a u s e n (a c c i p e n s e r huso.)
[2]) 24. junija l. 1799.

tri regimente pęšcov, tri bataillione grenadęrjov, eno kompanio jęzdnih artilleristov, inu štir pęš, nękaj lopatarjov, inu dva polka Kasakov.

Viši general čez nje je generalmajor Rehbinder, drugi generali so S. Gracien Gerard, Kašin, Knęz Volkonski, Mansurov, inu Ferč. Polkovnik čez Kazake je Semen Ivanovič Kurnàkov, ta je šel z' pervim vlakam, per drugim je bil njegov podpolkovnik Alexiei Ivanovič Pozdejev. Kazaki so od vode Don, katira v' černo morje teče, inu Europo od Azie lôči. Kar zastopiti morem, se oni zato Kazaki imenujeo, ker v' kazen na vojsko gredeo. [1]) Namreč oni sami sebi nepravio Kozak, temuč Kazak.

(Nov. 1799. št. 26.)

14.) Ena nova ręč se je unidan v' krajnski deželi najdela. To je en slonov zob, ali slonova kost. Četerti dan tiga męsca [2]) je šel Miha Dragar ali Burja ob Savi; on je iz Beričovga na unim kraji Save v' Dolski fari, zaględa eno bęlo ręč v' savskim prodi, jo vzame ven, nese en kos fajmaštru v' S. Jakob pokazat, eno polovico pa sebi ohrani. Gospod fajmašter Modest Šraj [3]) pošlejo to reč v' Lublano zastopnim možęm pokazat, inu prašat, kaj bi to bilo. Ti spoznajo, de je prava resnična slonova kost, katera je bila nękidaj od Save podsuta. Kraj je bil oględan, inu se je znajdelo, de stojí ravno konec Grabcove ali Martina Snoj nive nad cirkuvjo S. Križa na Beričovim v' eni melíni, kęr Sava novič dere, nive podkopuje, inu štir sežene visok svęt podjęda. Kost je ležala ravno tako globoko, to je štir sežene pod starim nekidanim od Save nanesenim prodam. Slędni kosec je po pędi dolg, inu zdaj sta obà v' Lublani za spomín inu učenost v' naturskim nabęralši hranena. Ta ręč je nova za Krajnce, per nas še ni bila nobena slonova kost najdena, zdaj nar pervič, inu zadosti globoko zasuta. — Na štajerskim Lipenskim polji so se żę najdele, na Toskanskim v' Laški deželi, inu v' Siebenbirgni se večkrat najdejo. Učeni možję se bodo modrovali, kako je ta perkazen k' nam Krajncam peršla, al od povsotniga potopa, al morebit od Rimcov, katiri so per svojeh vojskah Slone imęli, inu se tukaj vojsko-

---

[1]) Ta razlaga pač ne velja; beseda »kazak« je tatarska; v turščini pomenja lahko oboroženega vojaka, prostovoljca, samca (prim. Miklos. Etymolog. Wörterb.)

[2]) Grudna l. 1798.

[3]) Znani sodelavalec pri Japljevem »sv. pismu«, v katerem je poslovenil: Bukve (I—IV) od Krajlou, Bukve Tobiove, Juditne, Esterne, Jobove; umrl župnik pri sv. Duhu na Dolenjskem l. 1821.

vali. Znana rẹč je, de sloni so lẹ v' topleh deželah pod soncam domà, pa tudi, de Rimci so jlh od tam dobivali. Lahko je Rimcam eden al drugi slon tukaj per nas konec vzẹl, kosti so pognile, al zob je bol terden, inu dalaj ostal, deslih je zdaj že mehek, kakor ilovca bil. — Hvala naj bo dana gospodu fajmaštru, kir je to modro skerb imẹl, modre možẹ za svet prašati; inu čast Mihu Dragar brodniku na beričovskim brodi, kir je pervič na krajnskim eno novo perkazen znajdel. Obẹh imẹna bodo per tih dvẹh koscih slonove kostí v' naturskim nabiralši zapisane stale.

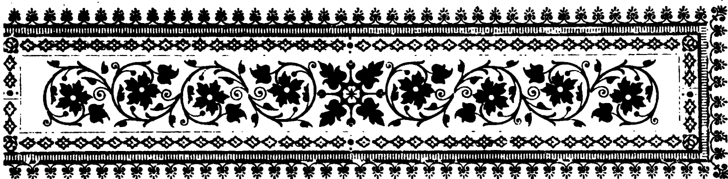
(Nov. 1798. št. 76.)

V.

Smešne in resne pripovedi.

1. Dobri sin.

n malnar iz Cirkuvša pod Gosposko Grinof je lani*) pogoręl, inu suša mu je perdęlek vzęla. To zvę njega sin, katęri je per Rajni pod Turnovim regimentam za ıatjerja na vojski, si perterga sam sebi na jędi, spravi fl. vkup, inu pošle svojmu očętu en banko-cędelc v' nu, de bi davke plačat mogel; ta nese gospodski pismo t. Kęr vidi, kabo ga sin lubi, inu spoštuje; se mu sturí ko, in začne od vesela jokat; gospodska pak, to vidioč, je polovíco davkov pretečęniga lęjta odpustila. — Takem podskam, takim otrokam dobro pojde, bodo dolgu ʻęli.

Nov. 1797, št. 8.

2. Francoski odbornik piše svoji ženi.

Eden zbranih mož je iz Pariza to smęšno pismo svoji domu pisal: „Luba perjatelca! losz je padel, de morem birališa venstopit. Vesęl bi bil, ako bi bil poslan v' Neaz' zvęstimi Lazzaronimi bratovšino pit; al vender me ɪroza domu pridti. Med vsim orodjam je en zbrani mož nas narbol tak, de se lahko vgladi. Nisim več tako -, de bi v' enim sedęnji po stokrat gori vstal inu spet sędel. Nisim več na škerpcih; od perviga bi bil za eno ɔo cęl dan vstajal, inu sędal per naših posvetvanjah, me komej ena zlata mošna iz klopi premakne. Vęš, de

---

*) T. j. l. 1796.

sim si en malo denarcov zaslužil, jih želim per pokoji vživat. Tedej reci taistim, kir Krala imęti očejo, de sim bol kralęvi, kakor sam Ludvik XVIII. Reci farjam, de sim brumen, kakor ena svęta peta. Reci Jakobinarjam, de nisim ne kralęvi ne bogaboječ, ampak de tako mislim, kakor se vsim polubi. Bolši mi je domu jiti, kakor eno bolęzen od sedęnja dobiti; zakaj, sim bral, de Heinrich britanski Kral je zadej eno bolęzen dobil, za to, kęr je preveč na troni sedel. Eni pravjo, de sim malo maral, kaj perhodni ludję od mene poreče jo. Jes pak nič nemaram za perhodni svęt; kęr sim dobro skerbęl, de bi ne bilo več ludi na svęti; čę pak ravno bode svęt še stal, sim preskerbel, de bode tako nevumen, de brat ne bode znal, kar smo sklepali. Zahvalim za dvanajst jirhasteh hlač, katęre si poslala; so mi dobro peršle, kęr sim jih vsaki dan en par raztergal; poprejšne so zdavnej oči zadej imęle, tako smo na cęnte sedęli, vstajali, sklepe kovali, venpotegnence, inu farje preganjali. Pošlem vse nazaj, de jeh boš za spomin hranila, so znaminvane, kedaj sim jeh nosil, kakor je bila materia od posvetuvanja, z' tako materio so navdarjene."

Nov. 1797. št. 52.

3. Hudič na straži.

Nisim kriv, de v' časi noveh reči zmanka, kęr jeh sam ne morem narediti. Namęst tęga bom eno staro povędal. Letas pomladi, kader so se cesarski tukej memo nazaj poteguvali, francozi pak od Verhnike doli za njimi pertiskali, so ludję eno čudno ręč govorili, namreč: de je en na piketi stoječ francoz eniga cesarskiga k' sebi klical. Ta se zgovarja, de ne smę, kęr ni perpušeno, iz piketa jiti. Francoz ga lępo prosi, rekoč: pridi k' meni, sturi meni dobroto, neboj se nič hudiga; prosim, de mi čevle izuješ. Cesarski se pusti sprosit; gre; mu čevle izuje; kar zaględa, de francoz ima parkle inu kręmple na nogah. Kaj zlodja je to! zavpie prestrašen. Francoz odgovori: Jes sim sam hudnik iz pekla, nikar se nevstraši. Dones je osem in dvajseti dan męsca Sušca, noter do perviga majnika bom še francozam pomagal.

Nov. 1797. št. 53.

4. Siva starost.

V' mesti Sarajevo v' kralęstvi Božna je uni dan ena Túrkina vmerla stara 122. lęt. Med nami se skorej ne sliši

od take starosti; kdo je kriv? — natura ne; kęr ona pokaže nad nekatirimi, de ima še tolkaj moči, de zamore čęz sto lęt živit. Tedej druge reči perpęlejo zgodno smert. Želodcu se več v' malin daje, kakor z' pridam mlęti more; vino, preslane in prevroče jedi kazę dobro kri; tobak slino suši, glavo męša; žgane vina slabę persi inu oserčje; jeza, lubezen napolnio život z' hudobnim strupam; more ja človek sam sebe prezgodej zaklati! Ni dolgo, kar je en star gospodar per blizo sto lętih vmerl, ta je na smertni posteli prašan, kako je tako starost doživel, odgovoril: jes sim vselej pridno dęlal, pak nikol v' nobeni ręči nisim svojo moč presilil.

Nov. 1797. št. 59.

5. Angleška skopuha.

Pred nękej dnevi [1]) je en ohernik Ironmore imęnovan v' Londoni umerl. Nič več, kakor štirnajst dni je bolan ležal, inu temčasi na posodo jemal, de je arcatam plačoval, se ni pustil nič izlęči, temuč je v' svojim oblačili tičal. Po smerti so mačka najdeli, kateriga je v' cunjah skrival, namreč v' aržati je imęl pęt inu pętdeset cekinov po devęt goldinarskih, inu dva tavžent banko-listov. — Nekateri se za berača šteje, oče vse iz pod sebe snęsti, pa nosi v' slędnim robi zašite cekine.

Nov. 1797. št. 75.

James Pittman en žlahtnek, inu en glasoviten ohernik je uni dan [2]) umerl, inu soje ęrbe razveselil. On zapustí eno premoženje od dvęh million goldinarjov; živel je tako skopo, de je svojo grašino v' štant dal inu eno kajžo najęl, v' katęri je med kmętimi na skrivnim tičal. V' zadni bolezni se je bal eno ali drugo petico iz aržeta pertišat, je tedej rajši brez arcata inu brez služabnika, brez dękle, brez strężbe konec uzęl. Cęlo lęto ni luč v' negovi koči goręla.

Nov. 1797. št. 79.

6. General Roszelle.

Na otoki Jersej stanuje en francoski general Marquis, de Roszelle 84. lęt star; od nega perpovedujejo, de je še nekidej pod kralęvo oblastjo poglavar otoka Korsika bil, žlahti Bonapartovi dosti pomagal, tudi mladimu Bonaparte

---

[1]) T. j.: pred 22. d. vel. srpana l. 1797.
[2]) Meseca vel. srpana l. 1797.

z' denarmi pomoč dajal, kader se je v' soldaški Akademii v' Parizi učil. Bonaparte je zdej vižarje isprosil, de so Roszellu perpustili nazaj na francozko pridit. Al, kader je bil domu povablen, je odgovoril Roszelle, de neče nobene dobrote prejęti od eniga generala, kir se zuper sojiga Krala vojskuje; inu de mu ni v' misli eno deželo spęt vidit, kęr je ena oblast sama od sebe se naredila, inu krono soiga pravičniga Krala nà se potegnila. — Ta pergodba je častna za oba generala; kaže, de ta stari je stanoviten, inu ta mladi hvalęžen.

Nov. 1797. št. 77.

7. Angleški čudak.

Šęst mil od męsta Kanterburi živí en žlahten gospod Lord Rokesbi, en čuden mož, 80. lęt star. Dvanajst lęt se že ni pustil briti, brada mu do pasa dosęže, on je vidit, kakor eden starih očakov. Oblačilo nosi iz nar grobišiga sukna, on ję srovo goveje meso, katęro je samo z' vrelim kropam poparjeno. To meso ję zjutrej za kosilo, kakor hitro iz merzle kopęli pride; zakaj on se hodi kopat v' merzlo vodo po lęti inu po zimi. Sicer je perjazen, perluden, inu ga vsi radi imajo. V' męsto Kanterburi gręde večkat k' nogam na sprehod.

Nov. 1797. št. 87.

8. Poštenost.

Na Duneji je en velik gospod zgubil za nękaj sto tavžent banko cettelcov; en študent vidi, de mu iz aržeta padejo, pobere, za nim teče, al ga nemore doiti zavol dręnja; grę za nim, kamer je šel v' hišo, mu podá. Gospod oče študentu darovat dva tavžent; al študent je rekel: Jes denarjov nisim vajen, bi morebit zapravlivec postal, ako bi na enkrat dosti imęl; jes sim potręben, prosim, naj meni dajo vsaki dan jęsti, de bom mogel šole preštudirati. Gospod mu je pervolil, inu kęr vidi, de je priden, inu dobrozaderžen, ga ima sedaj skoro kakor za svojiga sina,

Nov. 1798. št. 23.

Pred dvemi lętmi je en človek vidil ene papirje na tla pasti od eniga po cęsti jęzdiočiga officirja, on vpie za njim, al officir naglo jęzdi inu nič nesliši. Med papirmi je bilo dosti bankocędelnov; najdevec si ni dal miru, dokler ni zvędel za officirja, katęri je to zgubil. Take pergodbe naj bodo taistim rečene, katęri na cestah ali drugot kaj najdejo, pa sami obderžę inu gospodarja neišejo. Po krivim ohraniti

je vse eno, kakor po krivim vzęti; slęherna ręč za svojim gospodarjam vpie, pravio duhovske inu deželske pravice.

Nov. 1798. št. 29.

9. Žena, ki hlače nosi.

Ena lępa reč za nauk ženam inu možęm se je ne davno pergodila v' Lublanski Kraszii. En mož pride pred gosposko zavolo tožbe, kęr ga je en sosed tožil; on prosi, de bi gosposka nesililа, de bi se on sam čez tožnika zagovarjal, temuč de bi gosposka njegovo ženo namęsti njega gorivzęla. Gospod ga praša: al si neupaš sam tožniku odgovor dati? al je mar žena gospodar per tvoji hiši? — Mož pravi: Prosim, naj žena namęsti mene pravdo izpęle, zato kęr pervič ob sedajnim časi vse narobe po svęti grę, naj pa tudi žęna namęsti moža bode. Drugič jes sim per hiši lę kakor otrok brez starišov, ona pa dęla kar oče, inu hlače nosi. Trętič bo pravda narbol gotovo skuzi njo doblena, zakaj nję jęzik je zmiraj na mokrim, njena bo vselej ta zadna. — Ta pergodba ni zmišlena, ampak resnična.

Nov. 1798. št. 66.

10. Vzoren bogataš.

En premožen męstnan v' Idrii pokaže, kaj lubezen proti vbogim svetuje. Per ženitvanji eniga svoje žlahte je povabil v' svate 39. vbogih, katiri so v' Idrii iz vbogih kasze preskerbleni; svatje inu vbogi so bili mogočno gostovani, inu po verhi tiga so premožniši svatje vbogim na mizo stręgli. Godilo se je 4. dan tiga męsca.*) — Poslušavic pojdi, inu sturi tako!

Nov. 1799. št. 8.

11. Starka.

Ena žena v' Strasburg je 111. lęt stara, ima sina 81. lęt stariga; on prebiva v' Męsti Vezel. —

Tista žena, od katire sim zadnič govoril, de je 111. lęt stara, je pisala iz Strasburga v' Vezel: lubi moj sin! nemorem vmręti, pręden tebe še enkrat vidim; piši tedaj, al očeš ti k' meni pridti, al jes grędem tebe obiskat? To pismo sim še brez naočnih ględálov pisala, tudi še brez ględala šivam, inu zaplate pošivujem. — Take starosti inu sręčne zdravja so

---

*) T. j. svečana l. 1799.

postale redke v' naših časih, v' katirih je oživlíva moč naših teles oslablena skuzi tabak, thee, kafé, žgane vina, občutlivost, razujzdanost inu druge strupove, katire zavolo slasti radi imamo.

Nov. 1799. št. 10 in 11.

12. Divjak.

Trije strelici so v' borštv Lacaune inu v' Departement Avayron, enkrat Rovergne imenvan, eniga 12 lejt stariga fanta nešli. On je dobro zrašen, inu celo nag, akv je ravno od začetka prosenca vjet bil, kader je močno mrazilo. Na mesti šprahe, časo eno dovje vpitje žene.

Strelici so ga vidili, de je on provprov naglo po drevesah plezal. On bo v' Pariz perpelan, včenik Sicard, kateri mutce vči, ga bode pod svojo roko za vk imel. Parizari tega za eno doujačino prekucvanja derže, katero prekucvanje je veliko takih na dan perneslo.

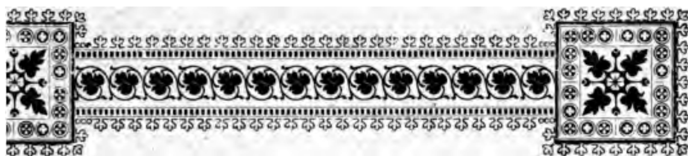
Nov. 1800. št. 9.

VI.

Zmes.

1. Viribus unitis!

vsaki jegri eden dobí, ta drugi zgubí. Tako je tudi per
ojski eden srečen, drugi nesrečen. Al vunder iz tiga se
e sklęne, de ta ní serčno se bojoval, katęri je nesrečen
muč lę, de premagavec je bil močniši. Ravno tako je
aša pretečena vojska. Naši žolnęrji so se serčno bojo-
o bili stanovitni, inu še sedaj niso omagali. To je fran-
obro vidil, zatorej tudi hiti mir narejat, kakor narhit-
ore; sam francoz je hvalil naše vojšake, inu dobro vę,
so močni; on vę, kaj zaeno moč ima še sedaj Svitli
; inu zategavolo je rajsi dal odškodovanje namęsti Maj-
inu Niederlanda, kakor de bi si upal, dalaj vojsko
Terdni, močni inu pridni so bili naši junaki; stanovi-
bil naš Dunajski Dvor; pa smo tudi en časten mir
; inu narvęči čast med usimi, katęri so v' pretečeni
zapledeni bili. Če je nękaj nesręče bilo, moremo mislit,
jska je ena jegra; al v' jegri eden danes drugiga izmore,
orebit jutri nebode mogel. Cęla Europa je vidila inu
ala, de Esterajh je silno močen, inu mu ni narhujši sov-
: sile sturiti premogel, tudi takrat, kader je Estrajh sam
žo tę vojske nosil. Deržimo tedaj terdno ukupaj, bo-
pridni rojaki naše domovine; zakaj dobro zvęzano moč
e noben sovražnik premagal, inu eno kralęstvo bode
obstalo, katęro je med seboj ene prave terdne edinosti.
! mi smęmo vesęli biti, kader pomislimo, kako srečno
z narveči nesręče čast inu pošten mir zadobili; zakaj
žnik je našeh vojská moč občutil, se zbal, inu rad od-

Nov. 1797. št. 95.

2. Misli o vojski.[1])

a) Slęherna ręč ima enkrat konc, sama stanovitnost ga nima; ona dočaka konc vsęh rečí. Esterajci so bili dolgo inu več lęt nesręčni na vojski, al vuner vselej stanovitni v' lubezni proti svoji domovini, stanovitni v' nadlogah, stanovitni v' serčnôsti. Sovražnik je męnil, de cesarski so stanovitnost zgubili, de pobežę kakor strašlivi zajci; on jih tedaj lętas popade, pervič enmalo nazaj podere, misli požręti; al njegova sręča ima enkrat en konc. Zdražil je francoz poterpežlivost vsiga svęta, zdražil Lahe z' nakládami, švajcarje z' potlačenjam njih prostosti, sebi nakôpal Turke inu Ruse na glavo; cesarski so bili novič prerojeni, predęlani, inu so njemu se kakor zid vstavili; zdaj bęží od vsih krajov nazaj, popuša štuke, živež, blago, inu ludí. Dosti tavžent je žę pobítih, še več vjętih. Tiga tędna v' torek [2]) so tukaj skuzi pelali na dolęnsko stran čez devętsto vjętih francozov, pa jih bode več drugih spęt peršlo iz Benędskiga. Kaj to drugiga pomęni, kakor stanovitnost naših je premagala, inu konec francozkeh rečí dočakala. Prav smo tedaj sturili, de smo se v' nedęlo[3]) Bogu zahvalili, inu ga nadalaj za milostno pomôč prosili. Naš duhovni vojvod milostivi viši Škof Baron Brigido so imęli pęto mašo inu zahvalno pęsem; potle je bila nęmska pridiga v' S. Niklavži; purgarji, inu stręlci so bili v' paradi na vęlkim tergi pred cirkujo, stręlali med mašo inu zahvalno pęsmo. Naj bo tedaj hvala Bogu za prejęto plačilo esterajske stanovitnosti, naj bo vesele, inu še dalaj prošna za pomôč od zgoraj. Nov. 1799. št. 23.

b) Ludęm na svęti se primęri, de na en čas oslepę. Kaki zmikavt jih premôti, oni mu verjámeo, menio per njemu dobiti vso sręčo. Tako se je godílo Laham, inu Piemontejcam; ti so en čas francozam verjęli, jih za odrešeníke štęli, mislili skuz francoze dobiti nebęsa na zemli. Slęparía lę en čas velà, pride luč, pride pamet nazaj, takrat míne vse zapelanje. Človek ni stvarjen, de bi se z' pametjo kręgal, dar pámeti se časi enmalo skalí, pa se spęt verne. Ludję, katiri so pod težkim jarmam požręšnih generalov inu francozkih komisarjov zdihvali, so se zbrihtali, prejemleo zdaj naše cesarske vojšake, kakor svoje prave odrešeníke, vedôč, kako sręčni so bili pod starmi njih dobrotlivmi gospodarji.

---

[1]) Po osvojitvi m. Milana d. 24. vel. travna l. 1799.
[2]) 4. d. rožnega cveta l. 1799.
[3]) 2. d. rožnega cveta l. 1799.

Pamet se je med ludstva poverila, niso več francozam perjazni, ti jih nemôreo več slepiti, zatorej grę francozam vse vrata sovražnikam, nepustí več iz kože dęvati, neodpęra več narôbe. Lah se Piemontci jih pregánajo, našim rokę podajajo, inu lępa Laška dežęla bo skoraj spęt vsa prôsta. Naši so žę v' Turínu inu še dva marša dalaj, Princ Karl je v' Curigu v' serci Švajca, Jakín je blizo odręšenja, męsta Rimini, Cezena so naše; Genova je od cesarskih oblęžena, terdo stiskana, general Makdonald je na Laškim kroginkrôg zapert, po francozkim je slišati, de med seboj niso ene misli, se jim glava męša, kar slišio, de jim sręča neče, inu de jih cęl svęt sovraži.

Kdo bi pred tręmi męsci bil verjęl, de se bodo rečí tako čudno prevernile, zdaj pa nam vjęti francozi sami oznanvat prideo. Ta tęden jih je peršlo v' krajnsko dežęlo blizo šęst tavžent; na beneškim nimajo prostora, kam bi dęvali novič vjęte francoze, katiri slędni dan perhájajo, inu jih še lę dalaj vjęmajo. Pravio, de general Moreau žę nima nič več ku pęt tavžent tistih, z' katirimi se je boj začęl, per Veroni. General Suvarov ni nikdar per pokoji, zmiram na kojni, nepustí francosam, se oddahníti. Nov. 1799. št. 24.

3. Ozerk na pretečeno lęto 1799.*)

Lępe pergodke nam kažejo zamerki pretečeniga lęta. Tolkein lępih dęl inu drage vmętnosti, tolkein štęvila hvale vrędnih vojšakov! tolkein človęške lubęzni posębnih inu dobrih dežela se spremina inu svitli iz zagręba stariga lęta!

Med timi sto lętami nobeno lęto tolkein gosto zadrugim vojškakov neštęje, koker ta, kir je pretękel, pa tudi nobeno lęto se raspartena inu neraspartena lubezen deželá ni tako natankv iskazala koker v' zadnimv!

Zmęram je bila v' zadnimo lęto nar vęči vojšakost malopridnosti nasproti, v' tih nar terših stiskah inu v' nar žalostniši nadlogi je kralvala zmęram nar vęči vojskna serčnost.

Komej je bila ena dežela iz velike velike vbožnosti potęgnena, že je bila ena druga skoz krive obvarvavce v' govt rasdianja inu potrenja veržena, al se nevidi to v' pergodkih revniga Šveica, Belgien inu Rheinskih dežel?

Daklar je hrup francoskiga punta skozi vęči part Evrope se raslęgal, ni pament nikoli tako očitno puntarijo inu perve stebre svojbodnosti inu edinosti pobijala, koker v' pretečeočim lęto. Sami tisti, ki so nečedno prenarjanje deželne ob-

*) Izviren nadpis.

lasti napravili inu povęčvali, so spoznali, de lę napelvanje eniga samiga je mogoče notrajni inu zunajni mir ludstvu narędititi, inu obderžati.

Vojšaki jutraine inu opoldan-večerne Europe, od potoka Nil pa do Texel so v' starim lęto v' kup stali z' mečmi k' videzo. Iz Orient in celo iz opolnočne Azie so ludje pravične reči opravlat v' kup vręli, Esterreihski vojšaki so zgodaj v' vojsko pot prederli, inu so sami per Veroni francosko moč rasdiali, plača nih velkiga dęla je bila doblena Mantua; devęt drugih vojská inu šestnaist doblenih terdnav so kronale nih nespremakneno stanovitnost. Hod v' Egipt je bil Francozem z' odvzętim Neapelnam inu Rimskim plačan, namesti drevęsa svojbodnosti so bili kojniki po Laškim nastavleni. Skozi hudobnost francoskiga prenarjana poterti Lahi so se čudili čez nih mogočne otęlce, kader so že dobroto, pod cesarjam biti, občutili.

Naj bô tedaj sturjene pretečeočiga lęta perčętik k' enakim dęlam v' sędanim lęto, mi vpamo, de bodo taisti, ki so prenarjane v' francii prokrotili, [1]) tudi napuh, katęri se iz noviga prenarjanja vzigje, pobili. Nov. 1800. št. 2.

4. Vsklik po miru.

Tako še ni zadosti z' pomorjenimi napolnenih grobov? ni še dosti krivi prelite na potaptanih inu sežganih poljęh, rasdjanih męstah inu deželah? tudi ne solza inu ręvniga upitja zapušenih žęn inu otrôk, stisk inu zdihvanja človęštva? — Spęt se uzdigje smert z' vojstro koso, inu oče mir zatręti, ali proč z' njo, proč z' straham, dokler je še kaj urát železnih, še nemanka dobre zastopnosti, inu poti k' bolšimo, inu upajna, aku ravno zadno biti zna. Nov. 1800. št. 44.

5. Prošna. [2])

Na tę, katęri vędó čez vboge ranene Soldate vsmilenje jimęti.

Prijáteli!

Od cęle dežele, inu od tęga Lublanskiga męsta je iz dobriga, vsmileniga serca na ruticah, inu zamaških, povojih, inu obvęzeh za naše bovne, inu ranene bratce, varhe našeh domóv, ręvne soldate veliko notri peršlo; Bog vam daj pla-

---

[1]) Najbrž tiskarski pogrešek m. »pokrotili.«
[2]) Izviren nadpis.

o za to, prelubeznive, vsmilene serca! — Rẹveži drugači morjo, koker z' solzmi v' očẹh, kader v' obezuvanje občuɔ bolẹčino potolaženo. Al zdej je že z' vsim letím per aju, inu potrebuvanje ravno to jisto — bodite tedej proıi, zlasti vi vsmileni časti-vredni Duhovni na deželi — inu mẹsti — opominajte vaše ovčice, naj kaj zupet sem dadó, dite al cunice, rutice, povoji, al obvẹze; vse jim bo prov. ırebiti (se) [1]) bo obvezvanje z' temi rečmí ravno per vašim ıu, bratu, stricu, perjatelu, al sosedu zgodílo; vselej pak bo pridu tem prišlo, katẹri so za Nas cele vude zgubílí, sem kje rane prejẹli, inu tolikrat že z' nevole se čez bolečíne .tko potožíli.

Katẹri kaj poslát oče, naj se na bukve-predavca Korn placu v' njegovi štacuni podá, on letó nase čez vzame, ı dalej pošle. Nov. 1799. št. 43.

6. Amnestija begunom.

Svẹtli cesar kliče z' odpušanjam inu z' prijaznim glam vse tiste, katẹri so od soldatov všli, nazaj v' žold, naj ideo skupaj, časa k' vkup shajati imajo 8. mẹsecov, nim vsa pokora odpušena, aku lẹ še drugiga velikiga prelomiká , sebi nimajo. On dalej govori:

Pole kir iz več mẹst vẹrjetne pisma k' meni tekô, de eno veliko štẹvilo iz žolda ih všlo: naj prideo nazaj v' tih ẹscih, katẹri leže med 1. malim Serpanam lẹta 1800. inu dnim svičanam 1801., naj si naprẹj vzamejo, nič več tako lati, inu naj se poverneo nazaj služit cesarjo, nim se ne ' nič zgodilo, naj bodo rojenaki naših ali drugih deželá, oni imajo oglasiti per armadi ali na drugih mẹstih, de prideo ẹt zraven; vender je to oznanilo lẹ na tiste, katẹri so prẹd n oznanilam všli. Katẹri več za službo nebodo, bodo prosti ıd postavami (v') [2]) deželi živẹli inu brez vse skerbí.

Katẹri se pak v' tim vendanimo časo neoglasẹ, inu naj nepovernejo, bodo, kader bodo zgrableni, po nih zaslunjo pod vojstro pokoro verženi, brez odpušanja inu milosti. Nov. 1800. št. 25.

[1]) Ta besedica je v izvirniku po pomoti izostala.
[2]) Te besedice v izvirniku ni.

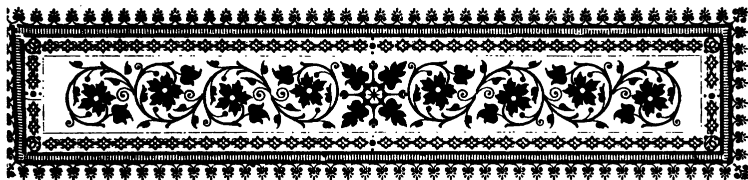
C.

Iz „Kuharskih Bukev.“

1799.

Geslo: *„Narbolši jedí*
Za lačne ludí“.

Predgovor.

Ne lę samo navada, ampak tudi spodobnost je, de žęnske kúhajo. Žene so skerbniši za snažnost, iz njęh čędneh rok je vse perjętniši, one se znajo urniši obráčati, imajo L ojster pokûs, bistriši poduh za razločiti, kaj bolši, kaj râviši. — Možkim naj ostane učena zdravilska kúhina v' othękah. Kuharji so preveč brihtni otli biti, žęnske pre-ojstríti; al kaj je iz tiga vstalo? oni so znajdeli umne ešanja, al nevarne za zdravje; pod zavitemi inu komaj stoplívemi besędami vpelali eno silno čędo nezdravih je-.ov; z' ptujmi imęnmi kuhinski jezik Nęmcam inu Slovęn-m zmęšali; tako daleč, de nam dan današni skoro ni mo-če unajne kuharske bukve zastopiti.

Krajníce se kuhanja težkô učę, kęr nezastopio pomęnik ıncozkeh, anglejskeh, laškeh inu nemskeh besedí; posębna ,dloga je po deželi zunaj męsta, tam ga ni človęka, kir bi rivno zastopne besede razložil nevájenem slovęnkam. Torej n si perzadel začetik ene krajnske kúhine v' roke dati ojem rojákinam. One ímajo čast, de so narejavke zdravęh, 'bro dišečeh, inu snažneh jedí; tedaj jeh nagovorím: stu-e tudi vę čast vaši kúhini, de jo bote v' lastnim sloven-im jeziki zastopíle, govorile, inu ohranile. Ako nisim mo-bit vse prav po krajnskim zadel, bodete vę poprávile, inu , en drugi perhodnikrat povedale, kaj imam prenaredíti, ıder se bodo te bukve drugič natiskvale. Sledna vmetnost ıa svoje lastne besede; tudi vę imate svojo vižo kuhinske ,varí prav imenvati, tedaj bodete narbol znale mojimu sla-ımu perčetku popólnimost naložiti. Čemú besęde krasti? l ni slovenski jezik zadosti premôžen?

Kuhati je nekidána latinska, nemska inu slovenska be-ↄda; kuhati se pravi: naredíti jedi perpravne za človeški

vžitik. Konec kuhanja je zdravje ohraniti, jedi so zdravíla za zdrave; tedaj more vse zdravo biti, iz kar se jedíla kuhajo, inu zdrava viža, po katiri se kuhajo. Zavoli tiga se varjejo pametne kuharce pred obilno mastio, tolšóbo, inu suhim mesam; žerke inu žáltove stvari odbęrajo inu odmętajo; pogręte nedajejo na mizo, v' kufreneh ali bakreneh posodah nekuhajo, tudi ne v' cinasteh ali kositarneh, kader je preveč svinca v' męs, temuč le v' parsteneh inu železneh; one ohranio čednost, snažnost po kuhini; sploh gledajo, de se jedi skuzi dober pokús inu lepo naredbo ne le garlu, temuč tudi želodcu perporôčajo.

Per sadju inu kislinah je potrebna al sreberna, al lesena žlica inu posoda; drugi matalli bodo od kislób razjedeni, inu zdravju škodjejo. — Ogin naj bo čist brez dima, de jed nepersmodí; suhe dreva, čista žarjávca, varna inu skopa roka per polenih, vender darovítna per potrebi, de se jęd necmári predolgo, ampak v' eno mero naprej gotova postane, inu precej na mizo gre. Preveč žarjavce ni dobro; kir pa dreva preveč varje, jih preveč požgę. Goręča mast se ne vgasne z' vodo, ampak solio, al' z pokrivanjam inu zadušenjam, al pa se berš po tlah razliè.

Voda naj bo snažna, čista, mehka. Studénec ima terdo, šterno mehko. Terda je, v' katiri se žajfa nerada razpusti, inu sočiva dolgo nezmečí; ona postane mehka, kader en čas vrè, al v' škafi na čisti sapi stojí. Solitarjasta voda sturi rudeče meso, kader se v' nji kuha, to sicer ni nezdravo, vender vzami rajši drugo nesolitarjasto zavolo lepšiga vída. Dobra voda nima nobene barbe, nobeniga duha, nobeniga pokúsa; kolníca*) naj en čas stojí v' škafi, de se vbriše inu pòdse verže. Per lepim vremeni rajši vrè, kakor ob deževnim. Voda per kuhanji zmiraj zgubluje, se venkadí; to imenuemo: se vkuhati, se pokuhati.

Sol ima biti čista. Če je bol nesnage polna, rajši mokra postane ob mehkim vremeni. Per soli je potrebna skôpa roka, nezmôtena glava. Morska černa sol je narbol slana, bela majn, kúhana sol narmajn; tę je treba več djati.

Kvas napęnja stvari, v' katire ga dęnemo, skuzi to napenanje ali kvasenje dobí stvar eno vinu podôbno bitnost; kader gre dalaj, postane kislóba; inu kader predaleč pride, je gniloba. Narbolši kvas je, kader je on sam na narbolši stopni svojga notrajniga napetja; tedaj se more precej na drože nareditì inu sušíti; prepozne drože so prekisle; vinske

---

*) Pravilno: »kalníca« = kalna voda.

naj se sture od perveh moštoveh pen, ali kisanja. Volove drože so le mlade dobre. Varvaj se vino djatí v' jesišno posôdo; mleka nedevaj, kjer je popred ena kisloba bila, ako nisi posodo popolnim z' pranjam osládil. Karkol gniti začnè, se pokaže skuzi smrad; ni zdravo, ima žę hud kvas v' sebi za naše telô k' gnilobi napenati. Rajší lakoto terpeti, kakor v' želodec djati, karkol je le enmalo smrada nategnílo. Čemú nam je sicer nos ravno nad ustmi?

Jęd, katira zavrè, je al precej mehka, to je kuhana, al pa napol mehka, to je barjéna,*) obarjena. Vrela voda je krop, z' tim políti se pravi popáriti, če je preveč hud krop, se zapári.

Jęd, katira se v' posodi nad žarjavco žene inu kadí, se pari, to je paro, dim, ali put iz sebe kadí. Kader je posôda pokríta, pravimo, se duší, v' zaparci mečí. Kaderkòl se pari tako dolgo, dokler rumena postane, imenuemo, de se rumení.

Žári se jed nad žarjavco na železni mręži ali rôši, de jo žár od žarjavce cmari, al omeči, al zarumení; kakor postavim kolobáse i. t. n.

Péče se na sami vročíni inu ognovim puhtenji, kakor postavim kruh, tôrta; pečenka. Al je kruhna pęč pravšina za kruh vsadíti, jo poskusi tako: verzi v' njo enmalo bele môke, če se zažgè, je peč prehùda; če pa narpred rumena, potle rujáva postane, je dobra. Pečenka se nima predolgo pęči, zgubí sok, inu je kakor suha terta; pečenje je per mesu na majnši stran dobro; per kruhi pa na veči stran.

Žgè se kafè v' odperti posodi, inu moka za prežganje inu prežgano župo; žgè se žgano vino v' zaperti posodi, ali v' zaparci; žgè se tudi moka v' vrelim kropi za žgance.

Kader eno stvar v' razbelenim masli al drugi masti zarumeníš, pravimo, de creš, ali ocreš; ocręjo se pišeta, jajca, bezèg i. t. n.

Pečenje na ražni se polívа al z' maslam, al špeham maže. — Kar je kosmátiga inu pęrnaatiga, se al z' ognam osmodí, al z' kropam omavža, opuži, al ogára. Kar je nečedniga, se osnaži. — Živali se na trebuhi preręžejo, inu iztrebio, al iztrebušio. Slovęnci trebuh imenuejo tudi vtroba, tedaj trebiti se pravi iz trebuha pobrati čeva, jetra, inu zlasti žolc. Cedí se na cedíli, na rešetci, al sitci, inu se al odcedí al precedí; prežmé se skuzi belo ruto. Zverkanje raz-žene narazen, k' tim je potrebna ena nalaš od stergarja ali draslarja vstergana žverkla. — Zasúka se moka z' vodo, z jaj-

---

*) Pravilno: »varjena« (od glagola »variti«.)

cam: od tiga pride suk, ali súkančik; tudi se zasuka ribani kruh, prežgana moka, al druge reči na mesni ali drugi župi, iz tiga pride suk na mesníne, katirga zôs imęnujeo; se zna tudi reči sok, ker v' ta zos pride sok od mesa, od lemon, al drugiga iztláčenga sadja. — Kader mesô podsežeš, [1]) prostor sturíš, al izvôtliš, ter z' drugim maham ali mašenjam napolniš, se pravi: budláti, nabudlati, nadęvati, namašiti; mašenje pa je budla, nadèv, nadęvka. — Navlęče, podlęče, al špika se meso špeham inu z' jeglo, al špikavnikam. — Męša se z' kuhalnico, žlico, al z' lesénim nožam; kader jajca raz-ženeš, jih al raztepeš, al razpęniš; maslo se vméde, vmeša, vmáne. — Kader jęd pustíš kuhati, al pa hladíti, dokler postane kripkejši al terdiši, pravimo, de se zakripne, ali zakerpne, to je kerpka, ali kripka bode.

Dišávo imenujemo vse, kar lep duh jędęm dá. Ene dišave so domače, kakor: žalbel, peteršíl, majerôn, vertníne. Druge so štacunske, prideo iz unajneh dežél, postavim: nagelžbíce, sladka skoria, muskatcvet, anglejska dišava. Domače dišave so bol zdrave, inu narbol gospodínske.

Kader se reče z' lemono kisati, je tudi vino, al jesih dober, ako nimaš lemôn. — Sagô [2]) je v štacunah naprodaj. Kuharce naj berejo te cęle bukve zapôred, de eno sploh zastopnost dobôjo. Pamet jeh bo učila k' sledni jedi več al majn perprave vzeti, kakor imajo za več al majn ludí kúhati. Semterkje se znajo ene stvari premeníti, opustiti, druge perdjati: skušna je velik učeník.

Dalaj imam zavolo krajnskiga jezíka, v' katirim so tę bukve písane, oppomniti: jes sim ględal na narbol znane med slovenci najdene besęde, de bi vsim zastôpen biti mogel. Kaderkol ene krajnske bukve na dan prideo, ima slędni kaj čez jezik godernáti; enimu je preveč po hravatski, drugimu preveč po nęmski, inu tako naprej; jes pravim: mi moremo krajnske slovęnske besęde poiskati semtertje po deželi raztrésene, inu na to vižo skup nabrati čisto slovenšino. Skušna me učí, de ni lahko stvari najditi, katira bi se v' enim al saj drugim kôti prav po slovęnski ne imenvala; če je pa kaj novič znajdeneh inu starim slovéncam neznaneh rečí, se znajo tę po unajnih jezikih imenvati, ako bi jo mi nemogli iz ene slovęnske koreníne karstíti.

Moje besęde v' teh bukvah so skoro vse krajnskiga, slovenskiga rôda z' tim samim razlôčkam, de se povsot v'

---

[1]) Menda tiskarski pogrešek m.: »podsečeš«.
[2]) Die Merkpalme (sagovo drevo, sagovina).

ıši deželi negovorę. Al ima pa zavolo tiga meni kdo kaj ;itati? bom li drugàm hodil imęna beráčit, kader jih domá ıjdem? nebomo li nikol naš gòvor poprávili? Ako bi ta reč ko naprej šla, bomo doživeli, de se nebôdo gorenc, dolęnc, u notrajni eden drugiga zastopíli; eden se bo ponęmšval, 'ugi bo sam na sebi ostal, tretji bo napól Lah. Kdo bi potle :ajncam bukve pisal? Tedaj moremo eden drugimu podáti, ır ima slędni dobro čístiga.

Katiri nemšújeo, pravio: fíla, kar pa gorenci inu drugi › deželi budla imenujeo. Lublánec nudelbret, po deželi díla; ısobsôten riba nezastôpi nobeden po stranskih krajih, kader ; rečem: obarjena riba, me bodo zastopili. Take besede so ıdalaj arenšmalc, to je jajca v' masli, knedel, to je gnedel; ırfel, to je kotčnek, kir je na štir kôte vrezan; ajmoht, to mesnína v' súki al v' soki; rôš, to je mreža; einbund, to zavezana podvíca ali potíca; šefla, kar je zajemnica al ,jemávka.

Gorenc inu drugi pravio staklenca namesti flaša, ker iz staklà, to je iz glažavne. Namesti taler pravio dilca krôg; mavrah je smerčèk; pušel je snopèk ali zvezik.

Libra ali funt je noviga znajdenja starim neznániga, v' n se rajši veržem po latincih inu lahih, kir imajo besede ıl lahke za izreči, kakor Nemci; ravno tako bi jes rajši re-ıl brodet, kakor ajmoht.

Per mestih so našem slovenkam, katire se prídejo ku-,t učít, narbol smešne besede, kader v' novič slišio, posta-ıvim: einrírati, oblavšírati, gori djati, abtríbati, durhšlagati; ;r bi se vúner lahko po slovenskim reklo: zasúkati, obariti, ;rebúšiti, vmésti ali vmeti, precedíti.

Spoznàm, de nismo še per zadni popolnimosti čístiga ku-nskiga jezíka. Narlaglaj bi meni v' ti ręči pomagale gospo-ne po deželi, kir so narblížej per izvirki neskaženiga slo-ınstva.

Zatorej perporočím inu prosim, de bodo pervimu za-tku dobrovolnô perzanesli, moje perzadevanje poprávili, ter ›vęnsko kúhino v' en stanovitni red inu versto djali.

Lublana 1. dan mali travna 1799.

Valentin Vodník.

lasti napravili inu povęčvali, so spoznali, de lę napelvanje eniga samiga je mogoče notrajni inu zunajni mir ludstvu narędíti, inu obderžati.

Vojšaki jutraine inu opoldan-večerne Europe, od potoka Nil pa do Texel so v' starim lęto v' kup stali z' mečmi k' videzo. Iz Orient in celo iz opolnočne Azie so ludje pravične reči opravlat v' kup vręli, Esterreihski vojšaki so zgodaj v' vojsko pot prederli, inu so sami per Veroni francosko moč rasdiali, plača nih velkiga dęla je bila doblena Mantua; devęt drugih vojská inu šestnaist doblenih terdnav so kronale nih nespremakneno stanovitnost. Hod v' Egipt je bil Francozem z' odvzętim Neapelnam inu Rimskim plačan, namesti drevęsa svojbodnosti so bili kojniki po Laškim nastavleni. Skozi hudobnost francoskiga prenarjana poterti Lahi so se čudili čez nih mogočne otęlce, kader so že dobroto, pod cesarjam biti, občutili.

Naj bô tedaj sturjene pretečeočiga lęta perčętik k' enakim dęlam v' sędanim lęto, mi vpamo, de bodo taisti, ki so prenarjane v' francii prokrotili, [1]) tudi napuh, katęri se iz noviga prenarjanja vzigje, pobili. Nov. 1800. št. 2.

4. Vsklik po miru.

Tako še ni zadosti z' pomorjenimi napolnenih grobov? ni še dosti krivi prelite na potaptanih inu sežganih poljęh, rasdjanih męstah inu deželah? tudi ne solza inu ręvniga upitja zapušenih žęn inu otrôk, stisk inu zdihvanja človęštva? — Spęt se uzdigje smert z' vojstro koso, inu oče mir zatręti, ali proč z' njo, proč z' straham, dokler je še kaj urát żelęznih, še nemanka dobre zastopnosti, inu poti k' bolšimo, inu upajna, aku ravno zadno biti zna. Nov. 1800. št. 44.

5. Prošna. [2])

Na tę, katęri vędó čez vboge ranene Soldate vsmilenje jimęti.

Prijáteli!

Od cęle deželé, inu od tęga Lublanskiga męsta je iz dobriga, vsmileniga serca na ruticah, inu zamaških, povojih, inu obvęzeh za naše bovne, inu ranene bratce, varhe naših domóv, ręvne soldate veliko notri peršlo; Bog vam daj pla-

---

[1]) Najbrž tiskarski pogrešek m. »pokrotili.«
[2]) Izviren nadpis.

o za to, prelubeznive, vsmilene serca! — Ręveži drugači
: morjo, koker z' solzmi v' očęh, kader v' obezuvanje obču-
o bolęčino potolaženo. Al zdej je že z' vsim letím per
aju, inu potrebuvanje ravno to jisto — bodite tedej pro-
ni, zlasti vi vsmileni časti-vredni Duhovni na deželi — inu
męsti — opominajte vaše ovčice, naj kaj zupet sem dadó,
dite al cunice, rutice, povoji, al obvęze; vse jim bo prov.
rebiti (se) [1]) bo obvezvanje z' temi rečmí ravno per vašim
nu, bratu, stricu, perjatelu, al sosedu zgodílo; vselej pak bo
pridu tem prišlo, katęri so za Nas cele vude zgubílí, sem
r kje rane prejęli, inu tolikrat že z' nevole se čez bolečíne
itko potožíli.

Katęri kaj poslát oče, naj se na bukve-predavca Korn
placu v' njegovi štacuni podá, on letó nase čez vzame,
u dalej pošle. Nov. 1799. št. 43.

6. Amnestija begunom.

Svętli cesar kliče z' odpušanjam inu z' prijaznim gla-
m vse tiste, katęri so od soldatov všli, nazaj v' žold, naj
ideo skupaj, časa k' vkup shajati imajo 8. męsecov, nim
vsa pokora odpušena, aku lę še drugiga velikiga prelomiká
sebi nimajo. On dalej govori:

Pole kir iz več męst vęrjetne pisma k' meni tekô, de
eno veliko štęvilo iz žolda ih všlo: naj prideo nazaj v' tih
ęscih, katęri leže med 1. malim Serpanam lęta 1800. inu
dnim svičanam 1801., naj si napręj vzamejo, nič več tako
lati, inu naj se poverneo nazaj služit cesarjo, nim se ne
nič zgodilo, naj bodo rojenaki naših ali drugih deželá, oni
imajo oglasiti per armadi ali na drugih męstih, de prideo
ęt zraven; vender je to oznanilo lę na tiste, katęri so pręd
m oznanilam všli. Katęri več za službo nebodo, bodo prosti
d postavami (v') [2]) deželi živęli inu brez vse skerbí.

Katęri se pak v' tim vendanimo časo neoglasę, inu na-
j nepovernejo, bodo, kader bodo zgrableni, po nih zaslu-
njo pod vojstro pokoro verženi, brez odpušanja inu milosti.
Nov. 1800. št. 25.

[1]) Ta besedica je v izvirniku po pomoti izostala.
[2]) Te besedice v izvirniku ni.

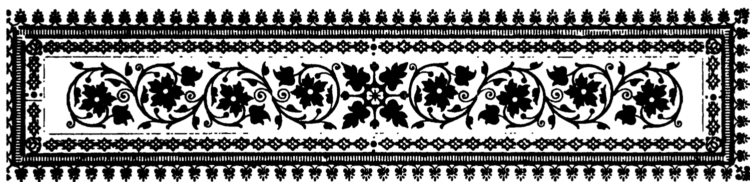
C.

Iz „Kuharskih Bukev.“

1799.

Geslo: *„Narbolši jedí
Za lačne ludí“.*

Predgovor.

Ne lę samo navada, ampak tudi spodobnost je, de žęnske kúhajo. Žene so skerbniši za snažnost, iz njęh čędneh rok je vse perjętniši, one se znajo urniši obráčati, imajo ol ojster pokûs, bistriši poduh za razločiti, kaj bolši, kaj drȁviši. — Možkim naj ostane učena zdravilska kúhina v' oothękah. Kuharji so preveč brihtni otli biti, žęnske pre-.ojstríti; al kaj je iz tiga vstalo? oni so znajdeli umne ęšanja, al nevarne za zdravje; pod zavitemi inu komaj stoplívemi besędami vpelali eno silno čędo nezdravih jelov; z' ptujmi imęnmi kuhinski jezik Nęmcam inu Slovęnm zmęšali; tako daleč, de nam dan današni skoro ni moče unajne kuharske bukve zastopiti.

Krajníce se kuhanja težkô učę, kęr nezastopio pomęnik ancozkeh, anglejskeh, laškeh inu nemskeh besedí; posębna ldloga je po deželi zunaj męsta, tam ga ni človęka, kir bi rivno zastopne besede razložil nevájenem slovęnkam. Torej n si perzadel začetik ene krajnske kúhine v' roke dati ojem rojákinam. One ímajo čast, de so narejavke zdravęh, bro dišečeh, inu snažneh jedí; tedaj jeh nagovorím: stue tudi vę čast vaši kúhini, de jo bote v' lastnim slovenim jeziki zastopfle, govorile, inu ohranile. Ako nisim mobit vse prav po krajnskim zadel, bodete vę poprávile, inu en drugi perhodnikrat povedale, kaj imam prenaredíti, der se bodo te bukve drugič natiskvale. Sledna vmetnost a svoje lastne besede; tudi vę imate svojo vižo kuhinske varí prav imenvati, tedaj bodete narbol znale mojimu slamu perčetku popólnimost naložiti. Čemú besęde krasti? l ni slovenski jezik zadosti premôžen?

Kuhati je nekidána latinska, nemska inu slovenska beeda; kuhati se pravi: naredíti jedi perpravne za človeški

vžitik. Konec kuhanja je zdravje ohraniti, jedi so zdravíla za zdrave; tedaj more vse zdravo biti, iz kar se jedíla kuhajo, inu zdrava viža, po katiri se kuhajo. Zavoli tiga se varjejo pametne kuharce pred obilno mastio, tolšóbo, inu suhim mesam; žerke inu žáltove stvari odbęrajo inu odmętajo; pogręte nedajejo na mizo, v' kufreneh ali bakreneh posodah nekuhajo, tudi ne v' cinasteh ali kositarneh, kader je preveč svinca v' męs, temuč le v' parsteneh inu železneh; one ohranio čednost, snažnost po kuhini; sploh gledajǫ, de se jedi skuzi dober pokús inu lepo naredbo ne le garlu, temuč tudi želodcu perporôčajo.

Per sadju inu kislinah je potrebna al sreberna, al lesena žlica inu posoda; drugi matalli bodo od kislób razjedeni, inu zdravju škodjejo. — Ogin naj bo čist brez dima, de jed nepersmodí; suhe dreva, čista žarjávca, varna inu skopa roka per polenih, vender darovítna per potrebi, de se jęd necmári predolgo, ampak v' eno mero naprej gotova postane, inu precej na mizo grę. Preveč žarjavce ni dobro; kir pa dreva preveč varje, jih preveč požgę. Goręča mast se ne vgasne z' vodo, ampak solio, al' z pokrivanjam inu zadušenjam, al pa se berš po tlah razliè.

Voda naj bo snažna, čista, mehka. Studénec ima terdo, šterno mehko. Terda je, v' katiri se žajfa nerada razpusti, inu sočiva dolgo nezmečí; ona postane mehka, kader en čas vrè, al v' škafi na čisti sapi stojí. Solitarjasta voda sturi rudeče meso, kader se v' nji kuha, to sicer ni nezdravo, vender vzami rajši drugo nesolitarjasto zavolo lepšiga vída. Dobra voda nima nobene barbe, nobeniga duha, nobeniga pokúsa; kolníca*) naj en čas stojí v' škafi, de se vbriše inu pòdse verže. Per lepim vremeni rajši vrè, kakor ob deževnim. Voda per kuhanji zmiraj zgubluje, se venkadí; to imenuemo: se vkuhati, se pokuhati.

Sol ima biti čista. Če je bol nesnage polna, rajši mokra postane ob mehkim vremeni. Per soli je potrebna skôpa roka, nezmôtena glava. Morska černa sol je narbol slana, bela majn, kúhana sol narmajn; tę je treba več djati.

Kvas napęnja stvari, v' katire ga dęnemó, skuzi to napenanje ali kvasenje dobí stvar eno vinu podôbno bitnost; kader gre dalaj, postane kislóba; inu kader predaleč pride, je gniloba. Narbolši kvas je, kader je on sam na narbolši stopni svojga notrajniga napetja; tedaj se more precej na drože naredíti inu sušíti; prepozne drože so prekisle; vinske

---

*) Pravilno: »kalníca« = kalna voda.

naj se sture od perveh moštoveh pen, ali kisanja. Volove drože so le mlade dobre. Varvaj se vino djatí v' jesišno posôdo; mleka nedevaj, kjer je popred ena kisloba bila, ako nisi posodo popolnim z' pranjam osládil. Karkol gniti začnè, se pokaže skuzi smrad; ni zdravo, ima žę hud kvas v' sebi za naše telô k' gnilobi napenati. Rajši lakoto terpeti, kakor v' želodec djati, karkol je le enmalo smrada nategnílo. Čemú nam je sicer nos ravno nad ustmi?

Jęd, katira zavrè, je al precej mehka, to je kuhana, al pa napol mehka, to je barjéna,*) obarjena. Vrela voda je krop, z' tim políti se pravi popáriti, če je preveč hud krop, se zapári.

Jęd, katira se v' posodi nad žarjavco žene inu kadí, se pari, to je paro, dim, ali put iz sebe kadí. Kader je posôda pokríta, pravimo, se duší, v' zaparci mečí. Kaderkòl se pari tako dolgo, dokler rumena postane, imenuemo, de se rumení.

Žári se jed nad žarjavco na železni mręži ali rôši, de jo žár od žarjavce cmari, al omeči, al zarumení; kakor postavim kolobáse i. t. n.

Péče se na sami vročíni inu ognovim puhtenji, kakor postavim kruh, tôrta; pečenka. Al je kruhna pęč pravšina za kruh vsadíti, jo poskusi tako: verzi v' njo enmalo bele môke, če se zažgè, je peč prehûda; če pa narpred rumena, potle rujáva postane, je dobra. Pečenka se nima predolgo pęči, zgubí sok, inu je kakor suha terta; pečenje je per mesu na majnši stran dobro; per kruhi pa na veči stran.

Žgè se kafè v' odperti posodi, inu moka za prežganje inu prežgano župo; žgè se žgano vino v' zaperti posodi, ali v' zaparci; žgè se tudi moka v' vrelim kropi za žgance.

Kader eno stvar v' razbelenim masli al drugi masti zarumeníš, pravimo, de creš, ali ocreš; ocręjo se pišeta, jajca, bezèg i. t. n.

Pečenje na ražni se polívа al z' maslam, al špeham maže. — Kar je kosmátiga inu pęrnaatiga, se al z' ognam osmodí, al z' kropam omavža, opuži, al ogára. Kar je nečedniga, se osnaži. — Živali se na trebuhi preręžejo, inu iztrebio, al iztrebušio. Slovęnci trebuh imenuejo tudi vtroba, tedaj trebiti se pravi iz trebuha pobrati čeva, jetra, inu zlasti žolc. Cedí se na cedíli, na rešetci, al sitci, inu se al odcedí al precedí; prežmé se skuzi belo ruto. Zverkanje raz-žene narazen, k' tim je potrebna ena nalaš od stergarja ali draslarja vstergana žverkla. — Zasúka se moka z' vodo, z jaj-

*) Pravilno: »varjena« (od glagola »variti«.)

cam: od tiga pride suk, ali súkančik; tudi se zasuka ribani kruh, prežgana moka, al druge reči na mesni ali drugi župi, iz tiga pride suk na mesníne, katirga zôs imęnujeo; se zna tudi reči sok, ker v' ta zos pride sok od mesa, od lemon, al drugiga iztláčenga sadja. — Kader mesô podsežeš, [1]) prostor sturíš, al izvôtliš, ter z' drugim maham ali mašenjam napolniš, se pravi: budláti, nabudlati, nadęvati, namašiti; mašenje pa je budla, nadèv, nadęvka. — Navlęče, podlęče, al špika se meso špeham inu z' jeglo, al špikavnikam. — Męša se z' kuhalnico, žlico, al z' lesénim nožam; kader jajca raz-ženeš, jih al raztepeš, al razpęniš; maslo se vméde, vmeša, vmáne. — Kader jęd pustíš kuhati, al pa hladíti, dokler postane kripkejši al terdiši, pravimo, de se zakripne, ali zakerpne, to je kerpka, ali kripka bode.

Dišávo imenujemo vse, kar lep duh jędęm dá. Ene dišave so domače, kakor: žalbel, peteršíl, majerôn, vertníne. Druge so štacunske, prideo iz unajneh dežél, postavim: nagelžbíce, sladka skoria, muskatcvet, anglejska dišava. Domače dišave so bol zdrave, inu narbol gospodínske.

Kader se reče z' lemono kisati, je tudi vino, al jesih dober, ako nimaš lemôn. — Sagô [2]) je v štacunah naprodaj.

Kuharce naj berejo te cęle bukve zapôred, de eno sploh zastopnost dobôjo. Pamet jeh bo učila k' sledni jedi več al majn perprave vzeti, kakor imajo za več al majn ludí kúhati. Semterkje se znajo ene stvari premeníti, opustiti, druge perdjati: skušna je velik učeník.

Dalaj imam zavolo krajnskiga jezíka, v' katirim so tę bukve písane, oppomniti: jes sim ględal na narbol znane med slovenci najdene besęde, de bi vsim zastôpen biti mogel. Kaderkol ene krajnske bukve na dan prideo, ima slędni kaj čez jezik godernáti; enimu je preveč po hravatski, drugimu preveč po nęmski, inu tako naprej; jes pravim: mi moremo krajnske slovęnske besęde poiskati semtertje po deželi raztrésene, inu na to vižo skup nabrati čisto slovenšino. Skušna me učí, de ni lahko stvari najditi, katira bi se v' enim al saj drugim kôti prav po slovęnski ne imenvala; če je pa kaj novič znajdeneh inu starim slovéncam neznaneh rečí, se znajo tę po unajnih jezikih imenvati, ako bi jo mi nemogli iz ene slovęnske koreníne karstíti.

Moje besęde v' teh bukvah so skoro vse krajnskiga, slovenskiga rôda z' tim samim razlôčkam, de se povsot v'

---

[1]) Menda tiskarski pogrešek m.: »podsečeš«.
[2]) Die Merkpalme (sagovo drevo, sagovina).

naši deželi negovorę. Al ima pa zavolo tiga meni kdo kaj očitati? bom li drugàm hodil imęna beráčit, kader jih domá najdem? nebomo li nikol naš gȍvor poprávili? Ako bi ta reč tako naprej šla, bomo doživeli, de se nebȏdo gorenc, dolęnc, inu notrajni eden drugiga zastopíli; eden se bo ponęmšval, drugi bo sam na sebi ostal, tretji bo napól Lah. Kdo bi potle krajncam bukve pisal? Tedaj moremo eden drugimu podáti, kar ima slędni dobro čístiga.

Katiri nemšújeo, pravio: fíla, kar pa gorenci inu drugi po deželi budla imenujeo. Lublánec nudelbret, po deželi díla; hasobsȏten riba nezastȏpi nobeden po stranskih krajih, kader pa rečem: obarjena riba, me bodo zastopili. Take besede so nadalaj arenšmalc, to je jajca v' masli, knedel, to je gnedel; burfel, to je kotčnek, kir je na štir kȏte vrezan; ajmoht, to je mesnína v' súki al v' soki; rȏš, to je mreža; einbund, to je zavezana podvíca ali potíca; šefla, kar je zajemnica al zajemávka.

Gorenc inu drugi pravio staklenca namesti flaša, ker je iz staklà, to je iz glažavne. Namesti taler pravio dilca al krȏg; mavrah je smerčèk; pušel je snopèk ali zvezik.

Libra ali funt je noviga znajdenja starim neznániga, v' tim se rajši veržem po latincih inu lahih, kir imajo besede bol lahke za izreči, kakor Nemci; ravno tako bi jes rajši rekel brodet, kakor ajmoht.

Per mestih so našem slovenkam, katire se prídejo kuhat učít, narbol smešne besede, kader v' novič slišio, postastavim: einrírati, oblavširati, gori djati, abtríbati, durhšlagati; kar bi se vúner lahko po slovenskim reklo: zasúkati, obariti, iztrebúšiti, vmésti ali vmeti, precedíti.

Spoznàm, de nismo še per zadni popolnimosti čístiga kuhinskiga jezíka. Narlaglaj bi meni v' ti ręči pomagale gospodíne po deželi, kir so narblížej per izvirki neskažéniga slovęnstva.

Zatorej perporočím inu prosim, de bodo pervimu začętku dobrovolnȏ perzanesli, moje perzadevanje poprávili, ter slovęnsko kúhino v' en stanovitni red inu versto djali.

Lublana 1. dan mali travna 1799.

Valentin Vodník.

I. Župe.

7. Cesarjov ješpren na župi.

V' en poliški lonec vbi dvanajst rumenjakov, jih raztepi, kader se do pol lonca narastejo, nali še osolene mlačne goveje župe pod kraj lonca, vse vkup z' žverklo ali šprędlo dobró raz-žverklaj. Nalij eno kastrolo z' na pol vręlim kropam, tukaj notri postavi zgoraj imenvani lonec z' rumenakmi inu župo, ga pokrij z' vręno, inu pusti na žerjavci vręti; kader je v' terdo kuhano, se to imenuje cesarjov jęšpren. Iz lonca z' žlico ręži, de podobo od nję dobí, ga na sklędo pokladaj, najn vli al mesno, al postno župo, inu daj na mizo. Cesarjov jęšpren se zna tudi tako narediti: v' en pisker deni dvę žlice cvętne moke inu en maszélc smętane, dobro zmęšaj; potlej perdeni dvanajst rumenakov, osoli, zupęt raztepi. Pisker postavi v' na pol vręli krop v' kastroli, vse vkup na žerjavco, de se skuha; zadnič devaj z' žlico na sklędo, kakor je zgorej rečeno. — Če pak hočeš cęliga v' župo djati, moreš en drugi pisker z' putram dobro namazat, to v' pervim piskru narejeno mešanje notri preliti, inu kuhat perstaviti, kakor zgorej. Se bo rad od piskra ločil. Cęliga dęneš v' sklędo, najn pa župo.

II. Zęlnate Jędi.

17. Spargelni.

Spargelne operi, povęži v' snopke, jih naravnost perręži zadaj na rituvji, inu skuhaj na čisti vodi v mehko. Kader so mehki, jih odstavi, vodo odcędi. Za polivanje vzami rumenaka od jajc, pol žlice bęle moke, eno žlico vode, to męšaj v' enim piskerci; potle perlij enmalo vode, na katiri so se spargelni kuhali, tudi en kosček putra, muškatcvęta, solí, cukra; perstavi k' žerjavci, vędno męšaj, dokler se gostíti začnè, pa nesmę vręti. Potle se otlači ena limona notri kolikor je tręba, se premęša, inu na spargelne poliè, katiri se popred na sklędo razložę.

Polivanje znaš tudi tako narędìti: položi en kosec sroviga masla v' kozico, ga raztopi, premęšaj bęle moke, pręden se zarumení, de ni ene žlice vode zraven, premęšaj, inu skuhaj; kader vrè, perdeni muskatcvęta, enmalo sroviga masla, męšaj, dokler se maslo raztopí; z' tim polij spargelne.

III. Kuhane, Dinstane, Nadęvane jedí od mesa inu peretnine.

25. Mužganove svinske klobase.

Pusto svinsko meso inu svinsko podtrebušíno sękaj prav drobno. Potle deni zraven svinske mužgane, enmalo zręzaniga lupa od lemôn, stolčeneh nagelžbic, dišave, inu solí. Klobase nadęlaj v' svinske čęva, obęsi v' dim tri dni; jeh peci v' srovim masli, al kuhaj v' ohravti, zęli, al rępi.

IV. Zoszi ali Polivke.

50. Polivka od mišelnov.

Operi mišelne z' vinam, deni v' kozo z' čebulo inu srovim maslam na žerjavco, dokler se lupine odprejo. Potle narędi posębej en prežganje na nęmško vižo, iz tiga polivanje, nekaj kapel olja notri; se vliè na mišelne, inu pusti jih do dobriga skuhati.

V. Jajčne, inu Mlęčnate jędi.

59. Buče v mleki kuhane.

Olupi eno bučo, pečke poberi ven, inu jo na podolgaste ręzine zręži. Kuhaj jeh v' osoleni vodi; posębej skuhaj pol libre rajža tudi na vodi, inu gà ocędi. Bučo pretlači skuzi sitce v' rajž, perlí mlęka, deni notri en kosec sroviga masla, inu skuhaj do dobriga. Kadar daš na mizo, potręsi z' cukram, inu sladko skorio.

VI. Pudding, inu Pastete.

63. Masleno testo, ali puterteig.

Eno libro cvetne moke razdęli na dili na dva enaka kupca; iz eniga se naredí testo z' dvęma cęlima jajcama, tręmi rumenakmi, štir žlicami kisle smętane, dvęma žlicama vina, za en oreh sroviga masla, inu solio. kar jo grę, testo gnedi skuzi eno četert ure, potle naj počiva.

VII. Bandelci.

69. Bandelci od rakov.

Dvajset rakovih vratov olupi. zręži; perdeni enmalo v' mlęki namočeniga inu ožętiga kruha. Męšaj eno unčo sroviga masla, perdeni en vbito cęlo jajce, inu dva rumenaka; med

vse to deni zręzane rake inu namočeni kruh, inu skup źmęšaj. Bandelce pomaži z' rakovim putram, inu jih na polovico napolni; speci jih v' tortni ponvi; kader močne pęne ženéjo, so zadost pečeni.

VIII. Ajmoht.

77. Pišeta z' špargelni v' zeleni polivki.

Pišeta otrębi, očędi, našpili, noge z' špago zvęži, z' vrelim kropam polì; potle v' merzlo vodo en čas položi, zadnič v' kozo deni. Posębej obari lepe zelene spinače, jo odcędi, z' merzlo vodo polì, ožmì, inu v' možnarji stolci; dalaj jo deni v' eno kozo posębej, zraven dobro zręzaniga, bęliga kruha, dobre goveje župe gori, de se vkup kuha na žerjavci, perdeni dišave inu soli kar je prav; potle preženi skuzi sito v' eno sklędo, inu to precejeno polivko zlì na pišeta, katire so v' svoji posębni kozi, jih postavi na žerjavco, de počasi vró. Še posębej obari špargelne na kropi, de enmalo zavró, jih odcędi na siti, z' merzlo vodo polì, potle k' pišetam deni špargelne; inu naj se vse skup do dobriga v' kozi skuha.

IX. Postne inu moknate jędi.

90. Drožni krofi.

Deni v' sklędo eno libro pogręte moke, dvanajst rumenakov, en frakel smętane, tri žlice voloveh drožá, osem lotov stopleniga sroviga masla, osoli vse, inu zgnedi testo, zvalaj, ręži z' glažam, ali plehatim obodcam, znaš nadjati v' srędo z' cukram kuhane marelce, ali en drugi salzen; pusti krofe gor iti, inu cri jih na masli.

X. Kuhanje, ali Koh.

93. Masleni koh, ali máslinek.

Dvajsęt lotov sroviga masla męšaj do rahliga v' sklędi, vbì notri 16 jajc, zraven tiga 12 lotov cukra inu zręzanih lemonovih lupkov; narędi okrog en obod iz testá, inu peci počasi.

XI. Pečene mesne jędi.

115. Kravje vime peči.

Kravje vime perstavi z' vodo inu solio kuhat v' mehko. Potle ga zręži na kosce, povalaj v' moki, inu peci v' srovim

masli, de postanę rumeno. Kęr se more dolgo kuhati, ga je tręba pred ta dan, al takrat, kader je za druge reči ogin, perstaviti.

XII. Salata.

121. Laška salata.

Vzami marinfrane ribe, razręži jeh čędno v sklędo; potle lępe olivke, po dolgim zręzane sardęle. K' tim naloži sklędo; je laška salata.

XIII. Torte.

137. Hitra torta.

Pol libre sroviga masla, eno unčo cukra, pol libre rajžove moke, inu en rumenák tari ali ribaj v' ročni stopi ali možnarji prav dobro; potle vlì na cvetno moko na dílo; sturi dva debęla podpláta iz testa; en podplat deni na pleh. potle gori namaži vkuhanja ali salzna, inu pokri z' drugim zvalanim podplatam, obręži okoli; zamaži z' belakam, inu tudi z' belakam po verhi pomaži; potle peci al v' tortni ponvi, al v' peči.

XIV. Ribe.

160. Pečene posterve.

Postervo ošohtaj *), otrębi, osoli, peci jo na mręži počasi; pečeno pusti hladíti, položi jo na en z' maslam namazani papir z' dišavo, zelenjam, inu lemonovim sokam; jo spęt deni na mręžo, peci počasi, de se od dišave navzame. Se da v' papirji na sklędo.

XV. Cukrene pekarije.

165. Biškoti, ali prepečenki.

Vzami eno libro cvetne moke, eno unčo presjaniga cukra; štir beláke raztepi v' enmalo mlačniga kropa; deni v' to cuker inu moko, męšaj dobro skup; naredi iz tiga testa podolgasto štruco, deni jo na pleh v' pęč. Kader je pečena, vzami ven, razręži na biškote, inu jih spęt v' pęč nazaj postavi, de se zarumenę.

---

*) = Abschuppen.

XVI. Žolce,*) inu vkuhanja, ali v' cukri kuhane sadja.

182. Žolca od smetane.

V' lonec deni en maselc smętane, tri cęle jajca, en rumenák, cukra zadosti, inu ob cuker nasterganiga lupka od lemón; vse to prav rażžverklaj v' lonci, postavi lonec v' vręli krop tri četerti ure, nalì potle v' sklędo, potręsi z' cukram, inu po verhi zarumèni z' razbęleno lopato.

XVII. Smętane, inu snęgóvi.

198. Kafétova smetana.

Kuhaj z' cukram sladko smètano, verzi potle notri eno unčo neprečerniga, ampak lępo rujávo žganiga kafè; pokrì, pusti ohladiti, prežmi skuzi ruto, de kafè proč pride; daj na mizo.

XVIII. Zmerzline.

214. Jabelčna zmerzlina.

Olupi mašancgarje, zręži na četerti, deni kuhat z' vodo na prostori v' męsingastim kotliči. Perdeni eno tresko sladke skorie, inu od lemone lup; skuhaj v' mehko, prežmi skuzi ruto. Na en maselc tiga jábelčnika vzami eno unčo cukra, kuhaj skup, dokler se kapla na cinastim okrožneki žolcnata*) pokaže, kader jo gori kaneš inu ohladíš. Ohladi, deni zmerzovat.

XIX. Piača.

220. Mandelnovo mleko.

Štir lothe sladkih, inu dva lota grenkih mandelnov popari, oluši, drobno stolci, en bokal vode gori vlì, 8 loth cukra zraven deni, vse dobro premęšaj. Precędi skuzi ruto, nali v' flaše, postavi hladít: je dobra piača.

XX. Sadje hraniti, inu kisati.

239. Kúmare v jesihi hraniti.

Vzami majheneh kúmar, operi, inu pol dnęva osolene pusti ležati v' sklędi; potle jeh na en gorki kraj postavi, de

*) Nemška beseda »Sulze« (= Gallerte), žolcnat = sulzig.

se osušę, pa vender ne na sonce. Potle perstavi jęsiha, ene lorber peręsa, popra inu dišave, de zavrè, v' vręli jesih deni kumare, de enkrat zavrejo; razloži kumare v' glaže, nalì jęsih čez nje. Kader jęsih moč zgubi, ga odlì, inu drugiga hudiga nalì; sę hranio čez cęlo lęto.

XXI. Nauk od razręzanja.

245. Razrezanje jerebíc, inu sredneh živál.

Jerebíce, jerębi, inu druge sręđne velikosti peretníne se razręžejo al na četerti, al pa kakor kapun; se ględa na število inu na voljo per mizi sediočih, tudi na živali majhinost al velikost.

XXII. Navk vertníne inu zelenine v' kúhini prav oberníti.

286. Krompirjovi cmoki, ali gnedli.

Srove, al pa posušene kukmake [1]) drobno razsękaj, zmęšaj med razpeštani [2]) krompir, perdeni dišave inu jajca, zmęšaj, dęlaj cmoke, inu jih na mesni župi kuhaj. Ako bi rad velike gnędle imel, moreš enmalo moke zraven permesiti, ker se sicer razvalę; majhini pa se brez moke skup deržę. Taki cmoki v' pečeno gôs nadęvani so prav dobri.

[1]) = Champignion.
[2]) = Razmečkani.

D.

Iz knjige:

„Pismenost ali Gramatika

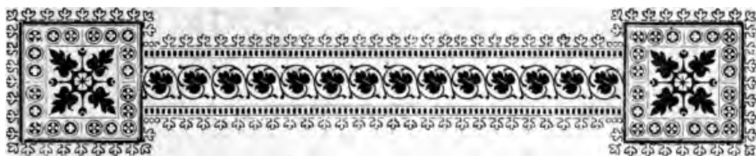
za

Perve Šole“.

1811.

I.

Predgovor.

Dosti po némško in latinsko pisanih gramatik je med ludi danih, ktire Némcam in drugim Europejcam kažejo slovénski jezik pisati in govoriti; slovensko pisanih pa za .omačo potrébo nič več ne poznam, ko sami dvé, Smotrikovo [1]) in Lomonósovo [2]) za Rose in Serbliane. Ptujce smo ədaj vučili našo besédo znati, sebe pa ne. Od tód pride, e nimamo skoro nič vučeniga perdélka. Zatórej je prav rišla zapoved našim mladenčam dati v' roke pismenji nauk, kir jim bo kazal svojo domačo besédo izrekvati in na ismo dévati.

Porečeš: čemu pa mi bo? saj znam po naše govorit. – Govorit znaš, al spravno govoriti in pisati morebit ne. [emci, Lahi, Francozi, dajo svojim otrokam narpred svojo omačo pismenost za pervi vuk, deslih znajo némško, laško, :ancozko. Zakaj? — za to ki je tréba začéti vse navuke z' .sto besédo, ktiro nas je mati vučila. V' ti se otroci lahko ı hitro navádio pismenje znadnosti. To je perva stopna k' sim višjim vučenóstam. Veséli tedaj naj bodo mladenči, de h od začétka ne silimo z' ptujmi neznanmi besédami.

Rés jé, de tudi tukaj nenavadne imena na dan pridejo; l per novimu vuku so nove beséde potrebne, in té niso nenane, ker so vzéte iz drugih žé vsim znanih. Vsako délo

---

[1]) Meletius Smotrickij, pravoslavni škof Pološki (Polock). nrl l. 1633.; njegovo »slavensko« slovnico (izšlo l. 1618. v Jevji. 1619. in ;29. v Vilni, pozneje (l. 1648. in 1721.) tudi v Moskvi. dal je Srbom poıtisniti karlovški metropolit Pavel Nenadović l. 1755.

[2]) Mihael Vasiljevič Lomonosov (1711—1768). ruski pesnik in ;enjak, ki je izdal poleg drugih znanstvenih del tudi znamenito rusko ɔvnico.

ima svoje glasne znamina, ktire so čudne, al morebit sméšne tim, ki niso tistiga déla. Kdor ni malnar, ne vé, kaj je polza, šiška, péstrana, pàh, terličnik. Kdor ne déla rudo v' Bohinu, méni, de je v' Kolobocii, kadar jih sliši med seboj govorit: pod starcovim témenam začne stena gnati, jama pride v' razor, potlej na lukne, sprédni rób ométa, rób stisne. Tako ima tudi pismenstvo svoje iména, ktire ne ležé na klópi, temoč gori na políci. Ne zmišlam si jih sam, Smotriski in Lomonósov m' jih dajeta v' svojih bukvah. Nékaj malo takih serbskih imén sim persilen mémo pustiti, ktirih korenîne so per nas clo neznane. Namést tih dam naše druge take, de jih bodo tudi Serbliani lahko razumili; tako si bomo roke podali, in eden k' drugimu brez težave v' šolo hodili.

Pismenji navuk bo našo slovénšino zbrusil, zlikal in obogátil; vas mladenče pa perpravil, de se bote drugih jezikov ročno navučili: zatorej glejte narpréd svojiga dobro poznati. Ne sméte méniti, de žę znate, kar še ne znate. V' kratkim pa bote vidili lep sad vašiga truda; jez bom, zna biti, nove domače perdélke lépih vumétnost doživel.

Mi vučeníki pa jim berimo v' šoli, in velévajmo brati tako, kakor ima glas vsaka čerka sama na sebi, de jih bodo védili pisati, in de se pravopismosti navádio.

Ta predgovor nar naposléd pišem in dam natiskat, de si prostor perhranim za klasje notri djati, kar sim ga za sebój pobral. Tedaj ga tukaj v' snope povežem:

1. Sturivnemu padežu[1]) skoro vselej predlog **z'** predstavlamo, drugi Slovenci ga pred imena oródij ne stavio. Smotriski tolmači beséde djanja apostolskiga 16 postave 22 verste rekóč: v e l i a h u p a l i c a m i b i t i j i h; naše sveto pismo ima: s o v k a z a l i n j é z' š i b a m i t e p s t i. Kaj praviš, bomo kdaj sméli per nas reči: v e l i l i s o j i h š i b a m i t e p s t i? kakor ga opušamo pred besédami s e b o j, v i š k a m a, m á h o m a; to je zlasti per imenih oródja z' pervo čerko **s**, **z**, **š**, **ž**, in z' koncmi a m, a m a, m i, a m i.

2. Dvojstni[2]) ženski konec **i** zréci brezglasno, kakor brezglasen **e**. Ta konec je tudi na gorenskim blizo šmarne gore navaden. Dalmatin ga ima v' Rutnih bukvah, pa ga piše z' **e**. Bolši bo **i** zavol manj pomóte: in če ga per imenih stavimo, dajmo ga še glagolam.

3. Vém, de Rosi pišejo c e r k o v, ne c e r k e v; al oni še tudi niso vsimu na konec prišli, in per nas sta sama e

[1]) = I n s t r u m e n t a l.
[2]) = D v o j i n s k i (d u a l o v).

in i v' končnih zlógih rada brezglasna. Tedaj pišimo še brezglasen ev namést ov, če se nam lubi. Vunder za en čerk sem al tje; na lépi besédi m' je narveč ležéče.

4. Perstavi k' §. 30.[1]) še to: Nótrini Krajnci plemenivne števila izgovarjajo tako: dvóji, tróji, štiróji' petóji itd. Množivne (k' §. 32) dvójni, trójni, štirójni, petójni i. t. d. Tedaj bo tudi prav: enóji enójni, einfach.

5. V' začétku gòvora stavimo kazavni tó pred moške in ženske imena, kakor: To je vitez. To je tista žena. To sta mi prava priatla. To so pridni mladénči. — Tako tudi: Kdó sta? Kdo sti vé? Kdo ste? Kdo so?

6. V' odstavku 86 po besédah: Kadar se govor nazaj povrača, perstavi: to je, na tistiga, kdór sebi déla. al sebi terplenje naklada.

7. Vupal, vpil pišemo z' l, za to ki dalje pravimo: vupali, vpili smo; tudi za to ki po več krajih ta l izrékajo al samo čisto, al z' jezikam zavalènim. Pomóta bi bila pisati: vpov, temoč bolše bi bilo: vupav, vpiv.

8. Glagoli, ktirih djanje se nazaj na delovca povrača, imajo nékšin térpivni pomén, kakor: zid se podéra, sneg se taja. Tim podóbni izréki so: se sliši, se pravi itd. Zatorej včasi délamo terpivni zalog[2]) z' povrativnim se, zlasti v' tretjimu licu,[2]) kakor: dolgovi se plačujejo al z' dnarmi al z' délam. Čast se dobi z' dobrim obnášanjam.

9. Prihoden pretekli[3]) čas naréjamo z' sdajnim sturivnih[4]) glagolov, postavim: Če v' Terst pridem, ti bom sejma kupil. Tudi pride včasi na versto pretekli prejšni čas,[5]) kakor: Bi ga bil domá našel, ako bi ga bil poprej iskal.

10. Vézanje beséd[6]) najdeš semtertje prezgódaj perméšano, drugikrat bom vse lóčil, de bo vuk samotnih beséd posébej, vezanje posébej.

11. Prepovdváje recimo: ne jej, ne kradi; in ne: nimaš jésti, nimaš krasti. Če nimaš, tudi ne moreš, deb si hotel. Ne reci: se pustim perporočit; temoč: se rečem perporočit, al perporoči me, al: reci, de se perporočim.

---

[1]) Ki razpravlja »plemenivne števila« (po naših slovnicah = ločivne števnike, ločivce, Gattungszahlen).

[2]) Glej pripomnjo na str. 228. in 229.).

[3]) = Futur. exactum.

[4]) »Sturivne« (= dovršilne, perfectiva) imenuje Vodnik (na str. 69. svoje »Pismenosti«) glagole »z' koncam em«, češ, oni pomenjajo »sturjenje, to je, kaj se zgodi, kaj je dodélano ali sturjèno.«

[5]) = Plusquamperfectum.

[6]) = Syntaxis.

12. Za glagolmi: hóčem, opominjam, pogodim, prósim, zapovém, želím, vkažem, velím znamo en malo manj osórno reči: deb (de naj bi) mí ti pomagal. Ojstro zapovédama pa rečemo: de mi pomagaš, itd.

13. Postàjam, postànem so nemšovavci k' nam pervedli ne vedóč, kaj imamo namest tiga glagola. Njegovo móč imajo v' sebi naši iz imén in perlogov izobrazeni glagoli, kakor: bogatím, dani se, kamním, lesením, vodením; ich werde reich u. s. f. Tudi so dobri namest njega glagoli: sim, bóm, začénjam, prihajam, nastópam, kakor: Bog reče: Bódi svetloba in svetloba je bila. Težko mi začénja biti, vròče mi prihája, polétje nastópa. — Ravno tako namést: kupčía ga je sturila bogátiga, porèčeš: ga je obogátila. Ne: bolniga délam zdraviga, temoč: zdravim bolníka.

Zdaj prósim, de dobri priatli naj bodo zarés dobri, in me timčasi do drugiga natísa tih búkev opomnio, kar m' imajo reči, de bom znal vse pomóte popraviti in to delo do verha pergnati.

To pismenstvo sim v' létu 1807. po némško spisal, zdaj ga dam svojim rojakam v' našo besédo prestávlenga.

V' Lublani na Krésni dan 1811.

Valentin Vodnik,
vódia latinskih, pervih in délovskih šč

II.

Vpréga glagolska,*)

Djavni zalòg, znanivni naklon,

Zdajni čas.

Edinje.

1. Podóba	2. Podóba	3. Podóba.
gìbam	gán-em	gón-im
gib-aš	gan-eš	gon-iš
gib-a	gan-e	gon-i.

*) Vodnikova terminologija: Vprega = coniugatio, spregatev; glagol = verbum, Zeitwort; prehájavni gl. = verbum transitivum, neprehajavni gl. = verbum intransitivum; sturivni gl. = verb. perfectivum; delavni gl. = verb. imperfectivum; zalòg = genus (verbi), doba (oblika), Form; djavni zalog = activum, terpivni zal. = passivum; naklon =

Dvojstno.

gib - ava (avi)	gan - eva (evi)	gon - iva (ivi)
gib - ata (ati)	gan - eta (eti)	gon - ita (iti)
gib - ata (ati)	gan - eta (eti)	gon - ita (iti).

Množno.

gib - amo	gan - emo	gon - imo
gib - ate	gan - ete	gon - ite
gib - ajo	gan - ejo	gon - io.

Velivni naklon,

Edinje.

gìb - aj (jez)	gan - i (jez)	gòn - i (jez)
(naj gibam)	(naj ganem)	(naj gónim)
gib - aj	gan - i	gòn - i
gib - aj (on)	gan - i (on	gòn - i (on)
(naj giba)	(naj gane)	(naj góni),

Dvojstno.

gib - ajva (vi)	gan - iva (ivi)	gon - íva (vi).
gib - ajta (ti)	gan - ita (ti)	gon - íta (ti)
naj gib - ata (ti)	naj gan - eta (ti)	naj gón - ita (ti).

Množno.

gib - ajmo	gan - imo	gon - ímo
gib - ajte	gan - ite	gon - íte
naj gib - ajo	naj gan - ejo	naj gón - io.

Neokončavni naklon,

cél.

gíb - ati	gan - iti	gon - iti.

---

s, Art; znanivni nakl. = indicativus; vgorivni ali pogajívni = condicionalis; velivni nakl. = imperativus; neokončavni . cél = infinitivus; neokončavni nakl. persékan = supinum; žje = participium; glagolsko ime = substantivum verbale; po- . = shema; lice = numerus; edinje (namreč lice) = singularis; stno (lice) = dualis; množno (lice) = pluralis.

persékan.

gib-at	gan-it	gon-it.

Deležje, zdajniga časa.

gibajó-č	(sturivni ga nimajo)	gonió-č. *)

pretekliga časa.

gíb-al	gan-il	gón-il,

Naméstno deležje.

1) gibajó-č	(sturivni ga nimajo) (delavni pak, postavim: grizejó-č, *) vró-č.)	gonió-č *)
2) gib-áje	(nektiri na ši, kakor: oprim-ši	(nektiri z' koncam, é, kakor: stojé, sedé).
3) gib-ama		
4) — — aj (skrivaj)		
5) — — ši (skrivši).		

Glagolsko ime.

Gíban-je	gánen-je	gónen-je. *)

Terpivni zalog, deléžje.

Gíb-an	gán-en (večidél rajši: ganjen ino	gón-en gónjen).

§. 56. Po tih treh obrazih hodio glagoli vsih treh podób, vsak po svojimu končanju, tudi tisti, ktiri imajo dolge glasnike na koncu, samo de ti svoj vdàr na pregbin zlog opérajo, kakor: jegrám, jegráš, jegrá; jegràj, jegráti, jegràl, jegrán: vrèm, vrèš, vrè; vrì, vréti, vrél: jém, jéš, jé; jèj, jésti, jédel, jéden: vučím, vučíš, vučí; vúči, vučiti, vučíl, vučèn. Taki z' dolgim koncam im prestavlajo vdàr na prejšni zlog v' edinjimu velivnimu, kakor: vúči, lòvi, krìči, dòbi. Kar druge pregbe zadéva, je vdar zaznamvan v' zgornih treh vprégah, kako ino kdaj se préstópi.

---

*) Napačno izobražene oblike mesto: **gonéč, grizóč; gonjenje.**

Pevcam bomo drugej [1]) njih pravice razklàdali, kako néjo vdar premíkati: ludem pa vsakiga kóta ino kraja ni ogoče vstréči; eden sem zavía, drugi vléče drugàm. Tako ı velik dél naših Slovencov glagole z' dolgim koncam im tretjimu mnсžnimu licu izrekuje z' dolgim ío, kakor: učío, lovío, dobío; drugi jih krátio rekoč: vučé, lové, obé: eni pravio: rèčejo, žènejo, začnèjo, drugi: rekó, ənó, začnó: eni plésala, plésati, létala, létati po)dobi perviga lica, drugi prestavlajo vdàr iz débloviga oga, ino rečejo: plesála, plesáti, letála, letáti, ino ko dalje. Tedaj kakšin sovét bomo dali ptujcam, ktiri se)čejo vučiti našo besédo? — Jez jim porečem: Nar vár-əjši délate, ako se deržite vdarja v' pervimu licu, ino ga :estávite tam, kér smo ga per vpregah pokázali, de pre-ópa.

III.

E. Glasova méra.

§. 164. Dolge so vse enozložne imena, prelogi [2]) in agoli, tudi vse enozložne besede z' tremi soglasniki; razun ı stojé zraven še dalšiga zloga. Dolgi so tedaj: stan, dan, ı, dam, berž.

§. 165. Kratki so vselej enozlóžni predlógi, tudi na-čje [3]) ne, in vézi [4]) pa, pak, glagol bi, namest imena [5]) e, te, se, mi, ti namest meni, tebi. Predlogi so tudi atki v' zloženih besédah, razun imenvavniga [6]) náhod, :ísad, pòkoj, sósed. Dalje se vdar prestopi, kakor: ıhóda, prisáda, pokója, soséda, itd. Brèzno in zá-.ata ohranita vdar na pervimu zlogu.

§. 166. Vsaka dvazložna beséda ima en dolg in en atek zlog. Po navadi je pervi rad dolg, drugi kratek. Če naróbe, smo jih v' tih bukvah z' vdarjam znamvali.

§. 167. Zadni zlog ima dostikrat brezglasen e al i v' bi, ta je vselej kratek zlog.

---

[1]) V »glasovi meri« (§. 165=168.); gl. str. 230 te knjige.
[2]) Prelog = adjectivum, pridevnik.
[3]) Narèčje = adverbium, prislov;
[4]) véz = coniunctio, veznik;
[5]) namestime = pronomen, zaime(k);
[6]) imenvavni (dostavi: padež) = nominativus, imenovalnik.

§. 168. Večzložne beséde ohranio sploh vdar na svojmu deblu. Izjémamo tiste konce in prestópe, ktire smo v' tih bukvah na več krajih z' vdarjam poznamvali.

Pevcam vunder ne jemlemo njih. starih pravic, ktire jim dovólio, de smejo večkrat na stran mahniti in se po posebnih krajov izréki ravnati. To pa bodo sami védili, de naj se varvajo samopášnosti. Kar smémo v' majhinih pesmicah, ta, se mi zdí, nam per viših pesmah ne bo vselej péla.

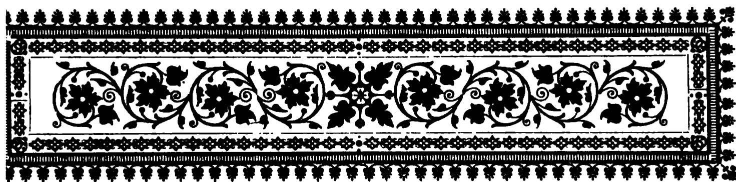
E.

Iz knjige:

„Počétki Gramatike
ali
Pismenosti Francozke“.

1811.

I.

Predgovor.

To malo gramatiko je za francozke mladénče zložil Lhomond skušeni vučenik, ktir v' kratkimu predgòvoru te svoje Pismene Znadnosti opominja rekoč:

Kadar otroke vučimo, imajmo pravo méro, kaj ino kolko ;vumiti premórejo, to je, ravnajmo se po njih zamóžnosti.

Nikar jim veliko na enkrat ne kážimo: vlivajmo navuke samimu, kakor točimo tekoče stvari v' posóde z' tesnim ıtam kaplo per kapli; če več natákamo, kaŕ ima pojátine, ide čez ino razlíamo.

Tedaj je tréba dajati navuke porédama; ne smémo mé ,i, de žé véjo to, kar še ne vejo, ino nimamo prej govoriti zadniga konca préden od perviga.

Naše besede per vučenju perlíčimo mladénškimu vumu. nje še niso dolóčki posébani ino perrèzani; rajši jim co perpovdujmo, de lahko vse z' roko otípajo.

Skušnja dvajsetih let, pravi Lhomond, me je vučila poati mladénšino, ino kaj je za njo prav. Po tim se ravnám nojih bukvah, ino želim, da bi mladenči v' svoji dragi ino)i stárosti nič več solze ne točili per svojimu pervimu vuku.

Z' timi besedami vučèniga Lhomonda, vam Vučeniki! kaj da slovenski tolmáč te lepo spravne bukve, de po njih ade vučite iz Slovenskiga Francozki jezik znati.

II.

Enajsta stava.[1]

Zlóžna méra.

Zložna mera je znadnost dajati vsakimu zlógu tist vdár, ir se mu spodobi. Nektiri vučeniki perlágajo zložni meri

[1] = Abschnitt, Absatz.

en več obsežni pomén. Tukaj ni pravi kraj vprašovati, kako daleč segajo mejniki tiga izvirka vsih govornih lepòt, tórej porečemo enmalo od samih dveh reči, to je od opéranja glásoviga, in od kólkšinosti zlógóv. [1]

Zložna méra lépša skladanje in branje; tedaj od nerodne zmese dolgih in kratkih zlogov govor škriple po všésih, kar poslušávcam duh in vum žali. Boileau je žé davno lépo méro perporóčal:

Le vers le mieux rempli, la plus noble pensée,
Ne peut plaire à l'esprit, si l'oreille est blessée.

Naj pésen umétna,
Naj mérjena bó,
Nikdar ni prietna,
Ak žali vuhó.

III.

Pomnja. [2]

Opomnimo mladenče, de narbol slovéči natiskavci so nékaj let lesem začéli prenaréjati pravpismost in prepóne, in so nove šege per ti réči v' bukve vvedli. Niso namreč a kolih majhine stvarce v' nemar pustili, temoč so z' modrim premislikam tudi per tih mervicah svoje bukve olépšali. Tako so zginile tiste velke čéde vejic, tiste kraže, tiste lišpane začétne čerke in lepotíce, ktire so jih tako silno opikale in okrážale. Sicer še niso med seboj ene misli in eniga obraza; za to bi se lahko zdela pomóta per enih to, kar je per drugih lépa novína, kar pa še niso vsi poterdili in vpeláli.

Predolgo bi bilo tukaj po versti praviti vse te ponavlanja. Kaže pa, dé se smémo deržati tiste šege, ki nam je narbol všéč. Sploh je rés, de te novíne so pravopismost in prepone sčistile; tedaj lahko najdemo pravo pót, če se po narlépših na svitlobo danih bukvah ravnámo.

[1]) Na to se razpravlja: »Glásovo opéranje« in »Kolkšinost zlógov«; zadnji odstavek končujejo gori ponatisnene besede: »Zložna méra lépša« i. t. d., katere smo posneli zlasti radi tega, ker je v njih izraženo geslo vsemu pesnikovanju Vodníkovemu.

[2]) Tiskana koncem knjige.

F.

Iz knjige:

„Keršanski Navuk

za

Ilirske Deželeʻʻ.

1811.

A.

Izpis iz pervopisa Cesarske skrivne pisavnice.

V' poslopju Tuillerie 4. dan malitravna 1804.

Napoleon Cesar Francozki, Kral Italie; Na naznanje našiga ministra za češenje Božje, smo sklenili ino sklepamo tako:

Pervi člen. Za dopolniti 39 člen postave desetiga dneva mesca zelenarja, [1]) desetiga leta [2]) bode oznanjen ino sam za vse cerkve katolške celiga cesarstva napovédan ta keršanski navuk, ktir je timu sklepu perložen ino ktirga je poterdil preimenitni Kardinal Papežovi poslan.

Drugi člen. Naš Minister za češenje Božje bo skerbel za natis ino razširanje tiga keršanskiga navuka, ino skozi deset let ima posebno oblast vse tako oberniti, kakor je treba, de bo ta sklep dopolnjen.

Tretji člen. Ta sklep bo natisnen, ino spredaj postavlen v' slednih bukvah keršanskiga navuka, ino djan med zapis vsih postav.

Ceterti člen. Naš Minister za češenje Božje je dolžen izpolniti ta sklep.

Napoleon.
Na Cesarjovo povelje
Cesarski skrivni Pisar. Hug. B. Maret.
za podoben prepis
Minister češenja Božjiga. Portalis.

---

[1]) Po koledarji francoske republike: »Germinal«, t. j. doba od 21. sušca do 19. malega travna. — [2]) L. 1802. po Kr. rojstvu.

B.

Zgódbe svete na kratkim.

I.

Bog stvari svet ino člověka.

Bog večni ino vsiga mogočni, Bog sam v' treh Peršonah, Oča, Sin ino sveti Duh je stváril vse to, kar je zvunaj njega, kar vidimo ino ne vidimo. Eno djanje njegove volje je stvarilo vse bitja duhovne ino telesne iz nič. Po stvarjenju Angelov je hotel tudi svet narediti v' šest dneh, to je: Svitlobo, nebo, zvézde, zemlo, morje, zéliša, živáli, ino šesti dan moža ino ženo, de bi ta dva živela srečna ino nevmerjoča, ako bi bla ostala njemu zvesta ino nedolžna.

II.

Adam ino Eva gréšita. Bog oblubi Odrešenika.

Bog da možu imé Adam ino ženi Eva; ta je pervi zakon, iz ktirga po Božji volji ves človeški rod izvira. Postávi obá v' en veselja polni vert, po iméni Paradiž na zemli, ino de bi čutila njegovo Vseoblast, jima prepové jesti sad nékiga drevésa, ktirga njima pokaže, de je drevo spoznanja Dobriga ino Hudiga, ker prepovdi pokóren biti je bilo dobro, nepokóren biti hudo. Duh puntarski ino od Boga zaverženi skuša ženo, jo spelá zapovd prelomit ino jesti prepovedan sad: ona zapela Adama, ktir kakor ona jé, ino greši, ino obéma Gospod Bog pravični pokorivic nepokoršine, proč vzame nevmerjočost, jih izžène iz Paradiža, ino obsodi nju ino ves zarod k' pogubi ino terplenju. Al dobrotliv, milostiv ino pravičen Bog oblubi, de iz njih roda bo neki dan rojen Odrešenik, kir jih bo potégnil spod oblasti hudobniga duha, rešil od gréha, ino v' milost nazaj postavil. Ta Réšnik je Jezus Kristus, od ktirga bomo potlej govoríli.

III.

Spáčenje celiga sveta ino povsotni Potop.

Kar je človeški rod na števílu bolj rasel, tolko je bil če dalje bolj pregrešen ino krivičen. Kain, sin Adamov po nevošlivosti vbie svojiga nedolžniga brata Abela, ino Kainov zarod živi po stopinjah svojiga očeta v' pregrehah. Zarod nje-

goviga drugiga brata. Set z' imenom, je bil bolj bogaboječ ino Bogu zvesteji; al kadar se začne potlej z' Kajnovim rodam družiti, se tudi spači. Bog razserden sklene obiskati ino pokončati človeški rod z' povsotnim potopam zvunaj Noetá ino njegove družíne, ktiri so pravični obstali, de bi zemla bilà z' njimi spet nalúdena. Vkaže Noetu zdelat barko veliko iz lésa, zaprè notri njega, vso družino, ino po dvoje živáli vsakiga pleména. Zemla je zatoplena čez hribe ino gore, končano je vse živo; po eninu letu stopi Noe z' svojimi iz barke, ino zahvali Boga z' njemu na čast žganimi darmí.

IV.

Novo spačenje človeškiga zaroda. Poklic Abrahamov. Rešenje zvoleniga ludstva iz sužnosti.

Trie Noetovi sinovi, Sem, Kam ino Japet zarodé spet ludi na zemli, pak spet začenja velika množica ludi kriva biti vsih hudobij, zlasti malikvanja. Ne marajo nič, ter pozabijo na Boga Stvarnika; molijo stvarjene reči ino človeke, zvezde, planete, imenitne ludi; se zatopé v' nevednost vsake svete ino véstne dolžnosti. Vunder eni med njimi hranio iz vust do vust pervi navuk od stvarnika ino stvarjenja. De bi se ta navuk ne zgubil, zvóli Bog Abrahama pravičniga moža, iz rodu Semoviga, se mu razodene za Boga inu Zavétnika njegoviga zaróda, ktirga vzame na sinovjim mestu za svoje lubo ljudstvo, ako mu bode zvesto. To posebno milost imenuje Bog spravo zvéze, ino naloži timu ludstvu obrezo za znamine, ino vterditvo svoje zavéze. Reče Abrahamu iti v' zemlo Kanaan, ktira je bila potlej imenovana Judea, Palestina ali sveta dežela; jo obljubi dat njegovimu zarodu, od ktirga je Bog po svoji posebni lubezni proti timu rodu hotel poslužen ino češen biti. Bog ponoví Abrahamu oblubo, de bo iz njegoviga semena prišel Odrešenik celiga sveta, skoz ktirga bodo rešeni, ter k' svetlobi ino pravici nazaj perpelani vsi narodi. Bog ponavla to oblubo Izaku Abrahamovmu sinu ino Jakobu vnuku, ktirga tudi imenuje Izrael. Ti trie Očaki so živęli v' Palestini brez stanovitniga dóma, imeli velike lastine v' čedah ino oravnimu polju, tako de so zamogli se vojskovati z' bližnimi ino biti mogočni v' deželi. Jakob ali Izrael ima dvanajst sinov, ti so pervi očetje Izraelcov, ktire tudi Hebrejce kličemo, razdeleni v' dvanajst rodov.

V.

Jožef v' Egyptu. Moyzes réši Izraelce, zvoleno božje ludstvo, sužne v' Egiptu.

Jožefa eniga Jakobovih sinov, so bratje po nevošlivosti hudo pestíli ino prodali. Odpelan v Egipt si pomaga z' svojim vumam, de ga vzame eden Faraónov, to je kralov egiptovskih, za svojiga namestnika, za to, ki je Faraona obogatil ino osrečil. Jakob pošle tje nekaj svojih sinov po žito. Jožef se razodéne, ino pokliče k' sebi vso žlahto. Jakob merjóč blagorva posebno Juda, po ktirmu se Judje kličejo, ino iz ktirga je imel po rodu priti oblubleni Odrešenik človeški, imenvan ta želno čakani Meszias.

Ti Judje ali Izraelci ali Hebrejci se narásejo silno, verujóč ino zvesti pravimu Bogu v' sredi malikovavcov. En drugi kral ali Farao začne Izraelce zatérati. Bog zvoli Mojzesa med njimi, de bi njih odtél iz Faraonovih rók z' močjo velikih čudežov, ino de z' strašnimi šibami vdarja Egiptovce ino njih krala. Farao spusti scer Hebrejce iz svojiga kralestva, al potle se skasà, ino grede z' vojsko za njimi. Tu se zgodi čudo, de se rudeče morje odprè, ino Hebrejci po suhim skoz idejo, Faraona pak z' svojo vojsko zatopé valovi, ktiri se nanj zagernejo.

VI.

Božje ludstvo v pušavi. Postava. Oblublena dežela. Jozue, David, Salomon. Jeroboam se od vere loči. Babilonska sužnost, čakanje na Meszía.

Pod brambo Božjo ino Mojzesovim vódenjam hodio Izraelci po pušavi štirdeset let, vžívajo dobrote védnih čudežov, so razsvitleni z' sveto postavo imenvano deset zapovdi, ktiro je Bog govoril Mojzesu na gori Sinai; so vravnani z' duhovskimi ino posvetnimi postávami, ino vstanoviteni v' tako kralestvo, de je sam Bog čez nje gospodoval z' svojim razodenjam proti Mojzesu. Po tih štirdeset letih vmerje Mojzes per vhodu v' oblubleno dežèlo Kanaan, njegov nastopnik Jozue, sodnik ino vajvoda Izraelski, jih vpelà z' orožjam v' rokah, ino dežela je med dvanajst rodov razdelena. Po več drugih sodnikih ino vajvodih, med ktirmi je Samuel nar poslední, Bog Hebrejcam dovóli krala Saula, timu za naslédnika zvoli Davida iz rodu Juda, ino poterdi njegov zarod na kralevimu stolu: David je bil tudi Prerok, ino je v' svojih

pesmah prerokval čast ino zgodbe prihodniga Meszia. Za njim kraluje premodri Salomon, kir je proti koncu svojih dni pregréšoval. Za njim pride ločitva Jeroboama, katir je bil nizkiga stanu. Ta se punta čez Roboama sinu ino naslédnika Salomónoviga, loči vekši dél dvanajst rodov, Roboamu pak ostane majnši dél. Jeroboam napravi kralestvo Izrael; Roboam pak kralestvo Juda. Bog zaverže Izrael, ker je njemu nezvest, ino ločen od vere. Po smerti več kralov pride Izrael v' ptujo sužnost ino ostane zatert. Kralestvo Juda Bog brani ino hrani, ker Juda je zvest ino veren; per njemu obstane pravo Božje častenje v' Jeruzalemskimu templu, ktirga je Salomon veličastno zidal. Al tudi med kralmi Juda so se znešli nektiri Samoblástniki pregrešni ino nehvalęžni, ki so božji serd zaslužili. Bog jih tepe, ino da sužne Nabuhodonozarju babilónskimu kralu skoz sedemdeset lęt. Po ti pokori spusti Bog svoje zvoleno ludstvo spet v' svojbodnost, de pridejo na svoje zgublene óčine domove, de zidajo poderti tempel, de so spet sami svoji po novi podóbi ino pod oblastio svojih viših duhovnih. V' tih poslednih časih nekdanje svete zgódbe, imenvane stara zaveza ali stari Testament, so sloveli sveti Preroki, ktiri so ludi svarili, vučili, k' pokori vodili, ino vedno govorili, de pride Meszias ino Odréšenje.

VII.

Prihod Kristusov, njegov navuk, terplenje, smert, vstajenje ino v' nebo hod.

Štir tavžent let po stvarjenju v' sredi med Judmi, ktiri sami so na celi zemli po Božji prelubezni ohranili pravo spoznanje ino mólenje praviga Boga, se perkaže oblubleni Meszias, namreč Sin Božji Jezus (to je: Odrešenik) Kristus (to je: od Gospóda pomazan), kir je združil Božjo naturo z' človeško, oblekel človeško podobo v' naročju Marie Divice, rojen iz njé po djanju svetiga Duha. Trideset lęt star začne vučiti v' Judei oznanujóč Evangeli, to je dobro oznanilo. To oznanilo je bilo odpušanje grehov ino večno živlenje tistim, ktiri bi v' njega verovali, ino njegove zapovdi dopolnili. Za vstanovit novo vero ino cerkev pokliče dvanajst Apostolov, [1] za ktirih glavo zvoli S. Petra. Al novi navuk, goreče perzadęvanje božjiga Réšnika, njegovi čudeži, nagnenje iudstva [2] proti njemu, ino narbolj njegovo očitanje, z' ktirim je svaril

[1] Sic! V odstavku VIII. pa že: »Apostelne«. Apostelnov!
[2] Najbrž tiskarski pogrešek m. »ludstva«.

Duhovne, Farizeje ino vučenike, so obudile serd, nevošlivost ino obrečenje čez njega. Bil je perganjan, vjet, taran*), sramoten ino smerti izdan na križu. Njega duša stopi v' Predpekel, réši iz ječe duše pravičnih, ktiri so bili tam zaderžani zavol izvirniga ali rojstniga greha, dokler bi bili od njega odréšeni. Tretji dan po smerti se perkaže obuden v' sredi svojih neverujóčih vučencov. Jih prepriča, de je res živ; jih podvuči, nameni za véro oznánovat, za vstanovit cerkev po vsimu svetu: čez štirdeset dni grede v' nebo z' telesam ino dušo, ino sturi resnične vse prerokvanja k' poterjenju njegove Božje nature ino Božjiga poslanja. Tako se dopolni veliko delo človeškiga Odrešenja. Naš Odrešenik Jezus Kristus kraluje v' nebesih na desnici Boga svojiga Očeta, od ondot je oblubil nazaj priti se pokazat na zemli ob koncu časov, sodit ves človeški rod.

VIII.

Prihod svetiga Duha ino vstancvlenje Cerkve.

Petdeset dni po veliki noči pride Bog sveti Duh na Apostelne, jih vplameni ino sturi perpravne, de bi po vsim svetu, kamer se razjidejo, oznanovali Jezusa Kristusa Odrešenika od mrtvih obudeniga, njegovo vero ino odpušanje grehov po moči ino zasluženju prelite Božje krvi. Preganjanja ino muke ali matre svetih Apostelnov ino drugih vernih, ctiso tudi krive vére so v' pervih časih poterdile ino vstanóvile pravo cerkov ino vero. Preganjanja néhajo čez tri sto lét, Bog obudi Konstantina velkiga Rimskiga cesarja, kir prejme ino poveliča keršansko vero na podertinah malikvavstva. Sveta vera se razšira povsot, ino tako so se dopolnile, kak or se sledni dan izpolnijo, svete prerokvanja. Vera je zarodila silno veliko svetnikov, ino skuzi sveti vuk ino Sakramente obstoji ino bo obstala katolška véra ino Božja čast do končanja časov cvetoča ino čista, nasproti svojim vednim sovražnikam, bo obstala na narviših kralevih stolih, ino med narbolj razsvitlenimi ludstvami: Bog jo brani, ino v' sredi med pregréhami, med nevednostio ino zmótami se ne majna, ampak rodi vedno svetnike, ludi pravične, ino narvikši dobrote na zemlji, ino ker je pot proti zveličanju, nam zaresnični večno srečo gori v' nebesih.

---

*) »Tarati« (tudi »terati« = »treti«) je Vodniku in Murku = »mučiti«; prim.: »trlica«, die Folter.

C.

Iz „Keršanskega navuka“.

Branje V.

Dalje od četerte zapovdi. *)

Pr. Ktiré dolžnosti imajo Kristiani proti posvetnim Poıvarjam, ki nas ladajo, ino ktire dolžnosti imamo posebno ɔti Napoleonu Pervimu, našimu Cesarju?

Od. Kerstjani so Poglavarjam. kteri jih vladajo, ino mi ıo sosebno Napoleonu I, našimu Cesarju dolžni lubezen, štovanje, pokóršino, zvestobo, vojskino službo, davke na:ene za obrambo Cesarstva ino njegoviga cesarskiga stola; lje smo dolžni goreče molitve za njega zdravje ino za srečo hovno ino posvetno cele deržave ali cesarstva.

Pr. Za kaj smo zavezani k' vsim tim dólžnostam proti šimu Cesarju?

Od. Pervo, za to, ker Bog, ki nareja cesarstva ino jih svoji volji vun delí, je napolnil našiga cesarja z' darmi času miru ino vojske, ga postavil za našiga Samoblástnika, služabnika njegove mogočnosti, ino za njegovo podobo zemli.

Drugo, ker nas je naš Gospod Jezus Kristus z' nakam ino svojim djanjam vučil, kaj smo dolžni našimu Narımu; on je namreč pokoren bil poveljam Cesarja Augusta, ıčoval naložene dacie, ino nam zapovedal, dajati Bogu, kar Božjiga, Cesarju pa, kar je Cesárjoviga.

Pr. Ni še kakih drugih reči, zavol ktirih imamo posebno ani biti Napoleonu Pervimu, Cesarju našimu?

Od. Še druge reči nas nanj posebno véžejo. Bog ga je ıdil v' hudohnih časih, de je spet napravil očíto izpoznanje ɔte vere naših očetov, ino de je nje brambovic. On je spet əlal ino ohranil lepi mir med ludmi z' svojo globoko ino dno modrostjo; on brani naše deržave z' mogočno svojo

---

*) Izvodu »Keršanskega Navuka«, ki ga hrani knjižnica višje gimnazije ıljanske, pripisal je sicer pozneje Vodnik sam na notranjo stran platnic ɜ besede: »Pag. 43. quarta interrogatio cum ejus responso. pag. 44. duae ɪrrogationes cum responsis. item pag. 45. duae interrogationes cum ressis deleantur, et sempiternae dentur oblivioni.« Vendar smo neli ravno ta odstavek, ker nam deloma osvetljuje stališče, s katerega je ʒel Vodnik peti svojo usodno »Ilirijo oživljeno«, ki mu jo štejejo ateri še dandanes v greh. —

roko; on je zdaj Pomázani Gospodov z' posvečenjam mazanja, ktiro je prejél od Papeža, glave cele cerkve.

Pr. Kaj poréčemo od tistih, ktiri bi pozabili na svojo dolžnost proti našimu Cesarju?

Od Po besedah S. Pavla bi taki zoper stali rédu, ktiriga je sam Bog napravil, ino bi vredni bili večne pogube.

Pr. Nas bodo te dolžnosti, ktire nas véžejo proti našimu Cesarju, tudi vézale proti njegovim naslédnikam, ktiri bodo za njim prišli po narejenju ino postavah našiga cesarstva?

Od. Tudi nas bodo vézale proti njim, ker beremo v' svetim Pismu, de Bog, Gospod nebés ino zemle, po naredbi svoje narviše volje ino po svoji naprejvidnosti, daje kralestva ne samo enimu posébnimu človeku, ampak tudi njegóvimu zaródu.

Pr. Kaj smo dolžni proti našim drugim oblastam?

Od. Smo jih dolžni častiti, poštovati, njim pokorni biti; za to, ker jim je izročen en del oblasti našiga cesarja.

D.

Polski Navuk.

Vvod.

Pr. Kaj je polski navuk?

Od. Je kratko podvučenje v' dolžnostih tistiga človeka, kir polje obdeluje.

Pr. Kdo mi zapovdúje obdelováti polje?

Od. Bog Po njegovi volji si rojen v' takimu stanu, de sebi hrano služiš z' trudam. Bog je stvaril polje ino hoče, de človek iz njega dobíva sad svojiga dela. Ako človek prepusti polje svoji gojzdni srovíni, ono zdevjá, bo nerodovitno, se zaraša z' plevélam, bode prebivalše nesnage ino strupenih živál, té sturé nezdravo sapo, ino se maštujejo nad nami, zavol razžalenja Božjiga, ker nismo pokorni njegovi volji. Ako pak obdelújemo polje ino ga radi z' našim potam oròsimo, vse po njemu cvete v' rodovitnosti ino obilnosti ino zemla rodovitna povráča trud člověkov, kir posluša voljo svojiga stvarnika.

Pr. Kako bom zvedel, kaj je treba, da zemlo prav obdelam?

Od. Poslúšaj zvesto navuke drugih móž, iši nevtruden spoznati vumétnost polje délati po nar bolši mogočosti, ino vuri se po tvojimu zadobljènimu spoznanju.

Pr. Kako se kliče to spoznanje?

Od. Polsko delo.

Pervi odstavik.

Polsko delo sploh.

Pr. Kaj je polsko délo?

Od Polsko delo je vumetnost ravnati polske opravila, kar najbolši mogóče, ino z' nar večim pridam, de nam nese nar viši dobíčik.

Pr. Kaj je sturiti, de se navučim té vumétnosti?

Od. Vuči se poznati zemlo, ktiro obdeluješ; njo dobro perprávlati, de obrodí ino plačuje tvoje délo; tudi se vuči poznati mnoge zeliša, sadež ino drevje, ktire dobičik nósio; ino živíno, kar jo je treba za domačío.

Pr. Kaj bi se znal navučiti, vse to z' gledanjam na drugih delo, brez vučenja té vumétnosti?

Od. Znal bi, pa bi treba bilo polske déla veliko gospodarjev ene proti drugim spreglédati, za zvedit, kako je nar bolši. Bi treba bilo svét obhoditi, de bi vidil, kaj vse so drugot znajdili bolšiga v' polskimu délu. Zdaj pa maloktir je v' stanu sturiti ta spreglèd ino take poti; malo jih je zadosti premožnih početi nove skušnje na svojimu polju z' nevarnostjo njega sad zgubiti. Vuner so bili vsaki čas nektiri, ki so tako délali ino si zaslúžili imenváni biti dobrótniki člověškiga roda. Tih skušnje so bile skerbno ohránene, ino od tót pride vučenje polskiga déla.

Drugi odstavik.

Zèmlina natura in nje pobólšanje.

Pr. Kako se pozna natura zemle, ktiro obdelujemo?

Od. Narpréd opòmnimo, de zemla ali parst ne služi za drugo, ko za skloniv ino terdno deržati sadež ino za zbérati ino delíti sadežu potrebni živež. Kar je zemla bol perpravna to dvojo opravilo dopolniti, tolko se imenuje bol rodovitna ino dobra.

Pr. Kaj je živež vsih zéliš?

Od. Zélni živež se kličejo tisti redivni začétki, ktire zelša serkajo ino ki jim dajejo rast, življenje, ino rodovitnost. Ti redivni začetki so zapopadeni v' nebni sapi, v' vodi ino parsti. Zélša serkajo te začetke v' sebe zlasti z' koreninami ino z' listmi.

Pr. Kako spoznamo zémlino naturo?

Od. Zemla je zložena po navadnim iz tih razločnih parsti, ktire so: parst kremenasta, vaplena, jilnata. Krémenica se nikol vode ne napojí; jilnica se je napoji, ino jo terdno derží; vaplénka jo hitro popie ino hitro spuša. Zemla je večidél pokrita z' eno odèjo, ktiro kličemo parst, ino ktira je ostánik raztrohlènih zéli ino živáli. Parsti so zmésene med seboj po mnogih permerah, ino zemla ima imé po tisti, ktire je nar več. Tako se tista reče rahla ino lahka, kjer je narveč krémenice; terdna ino deržeča je jìlovka, topla vaplenka.

Pr. Kako zvémo perméro tih parsti med seboj?

Od. Dosti znaminov imajo ludje, pa veči del zapelivih. Narbol gotova skušnja je ta: vzami nekaj parsti, ktiro hočeš skusiti, ino jo zvagaj; deni jo v' sklenasto posódo ino vlivaj gori hudiga jésiha, dokler vidiš, de parst več ne šumí. Potlej precédi vse skozi tanko ruto; kar na ruti ostane, osúši ino vagaj; kar je na téži manj, tolko je vaplene parsti, ktiro je jesih zjédel. Na ta ostanik nalij vode štirkrat na vago tolko, kar ima ostanik téže; ino enkrat tolko žepléne kísline, kar ostanik vaga; vse to pusti vkup dva dni brez precéjenja. Čez dva dni precédi, osuši ino vagaj, ino kar je manj teže, pomeni jilovko, ktiro je žeplena kislina snedla; ino kar še téže ostane, tolko je krémenice.

Zemla je dobra po perméri zmése tih treh parsti, kakor zamoremo razglédati po skušnji, ako skup rajtamo sadjovo rast, podnébje, dež ino druge okólšne. Kader najdeš, de ni prave permére v' zmesi tvoje zemle, jo znaš pobólšati z' natrósenjam tiste parsti, ktire ni.

Pr. Ktire so pomoči za pobólšati zemlo?

Od. Za zbolšanje prerahle ino prelahke zemle je treba pertrósiti jilnega glina v' prah stolčeniga, prah od ceglov, ino tak drob, kir ima dosti jila v' sebi. Za preterde ino prederžéče je dober v' prah stolčen vaplenik, prah vapleni iz ceste, od zidov, od kámnarskiga déla, vapléna moka ino polžovske lupine. Žgan ino stolčen gips je nar bolji za popraviti vse

ꞏvnike ino snožeti; mlevka [1]) ali hliš pak, glin, ino jil poꞏavio pretople zemle.

Tretji odstavik.

Gnoj ino Délo.

Pr. So še druge pomoči za bolšati zemlo?

Od. Je še gnoj. Gnojíne so: ostanki strohlenih žival. uge trohleníne, gniládi, tréblenje človéškiga telesa, ino vse ꞏvne vode; gnoj iz hléva, zlasti konjski, mezgovski ino osꞏski; ktire imenujemo tople gnojove, ker naglo ino močno ꞏajo ino niso préd dobri, dokler niso vležáni; ti so za ꞏate zemle, travnike ino verte. Kravjik ino gnoj od rogate ꞏine štejèjo med merzle gnoje, ino je za rahle ino lahke mle. Tudi popravlajo zemlo vse gniládi zélne ino drevne, ꞏske ino ólove tropine, grojzdni ozóbki [2]) ino mehovi, žáꞏnje, vsi drobirji, oglie, saje, šòta, cunje, ino pepel na nivi ꞏžganiga sterniša.

Pr. Ino če tih nimam?

Od. Narédi gnoj z' vumétnostjo; to je našári na en ꞏp rúšine iz rùp na travnikih, iz jéže, [3]) grabnov, šavje [4]) polja, enmalo gnoja iz hleva; naj leži tako našáreno polꞏugo leto; timčasi enkrat al dvakrat premetaj, potlej trósi ꞏsti na travnike.

Pr. Kako se gnojíne pod zemlo spravlajo?

Od. Na troje: z' matíko, lopáto ino z' drevésam. Spomni pa, de je bolši malo ino pogostim gnojíti, ko veliko ino e na enkrat; ino de ti more zemla ino sadež povédati, ꞏj je prav.

Pr. Je za zemlo obdelati še kaj treba?

Od. Délo. To perpravla zemlo k' dopolnenju svoje dolžꞏsti, ker jo lóči ino ráhli; ker plevél ino nesnage tare; gnoꞏvo trohlenje ino vodni odtók lahká. — Globokost obdeꞏnja se more mériti po zemli ino po sadežu.

Pr. Kako se pozná dobro délan svet?

Od. Kader je delo skoz in skoz povsot enako, ino se ꞏda prav odtéka.

---

1) Mehlsand.
2) Trauben ohne Beeren.
3) = Damm, Böschung.
4) Murko: Die grünen Blätter an Rüben, Erdäpfeln u. dgl., gem. Krautblättchen (Pohl.: šavje, a, n. Mengelwurz, lapathum, rumex).

Pr. Z' ktirim oródjam délamo zemlo?

Od. Z' plugam, lopáto, matíko, bráno. Plug služi za delanje na debélo, lopata za manjši zemle, matika lom kamne ino gorske zemle; brana je dvojna: gladka ino zo báta; gladka je val za délo pogláditi ino pertláčiti; zobát izčédi travne korenine.

Četerti odstavik.

Polsko Obdélanje,

Pr. Kakšine pravíla so za zemle obdelanje?

Od. Sadež se ravná po zemli, ne zemla po sadežu, ke vsaka zemla ne nosi vsak perdelik. Obdelana zemla naj bo ograjena al z' zidam, al plotam, al grabnam. Premisl kolko živíne je treba za delo ino gnoj, ter odloči tolko pá nika ino travnika, kar živina potrebuje, tako de bodo niv zmiraj v' perméri z' pašo ino snožetmi.

Pr. Nimam zemli nikdar počitka dati?

Od. Nikdar. Prav obdelana ino gnojena zemla nikol jálova. Premenuj sejanje ino sadež naj se versti eden drugim. Sploh je nar bolši, de naprej hodi belo žito: pšenica ječmen, oves, i. t. d. Sočivni sadež, postavim détele, bob grášice ino tako dalje, več dobriga sture zemli, kakor ga i nje potégnejo.

Pr. Ktiri so sadeži, ko jih obdelujemo?

Od. So dvojiga razdéla, ino oboji razdél ima svojih ve rodov. Pervi razdel se kliče: zéli ali zélni sadeži; ta ima pet rodov, to je:

1. Zéli, ke*) živé človeka.
2. Ke ga oblačio.
3. Ke mu dajo olje.
4. Ke mu dajo snovo za vumétne dela, za kupčío ino zdravíla.
5. Ke pasejo živíno.

Drugi razdél se kliče: germje ali drevje, ino se loči v štir rodove:

1. Ko*) živi človeka.
2. Ko mu daje pitje.

---

*) Na tem mestu in v nastopnih točkah služi torej Vodniku oziralno zaime »ki« v sklanljivi obliki: »ki, ka, ko, navadni dandanes le še pr hrvatskih Slovencih; bere se pa že v »confess. gener.« in tudi pri Krellu.

3. Ko mu daje olje.
4. Ko služi za potrebe polskiga ino domačiga gospo-
.rstva.

Peti odstavik.

Zélni sadež ino Vertje.

Pr. Ktire zéli živé člověka?

Od. Te zeli so več verstá: perve verste so zèrnate li, iz ktirih delajo kruh. Te verste so: Pšeníca, Rež, Ječen, Oves, Proso, Bar, Korúza, Sirk, Ajda, Rajž. Druge ›rste so stróčnate zéli, kakór Bob, Fažol, Grah, Cizara, Léča, čarka, Grašica, Volčji bob. Tretje verste so vertne zéli.

Pr. Kaj je vert?

Od. Vert je zemla ograjena ino namenjena za obdenje zéliš, ktire člověka živé. Zemla more biti nar bolši, ·av protisončna, ino na vodni perlóžnosti, de jo pogostim o lahko škropiš. Jo znaš na četerti razdeliti, eno četert ı zéle, solate, i. t. d. drugo za čebulnate zéli, tretjo za sove, četerto za mladi sadež ino za cvetja.

Pr. Ktiri sadež obdelujejo v' vertih?

Od. Mnogitere sadeže. Pervi sadeži so, ktire po sploh ıvádi za solato imamo, taki so solate, ino so dvojiga rodu, je glavnate, ino šverlaste ali neglavnate, kakor je Glavna ›lata, Régrat, Cikoria, Kréša, Mali Plušic ali Retlák. Drugi ›deži so, ktirih perje barjèno jémo, kakor so vse zéla, špiıče, Zèlena, Peteršíl, Koperc, špargli, Cvetno zéle ali Kar›le, Ardečóvke. Tretji so, ktirih koreníno jémo al kuhano srovo, kakor je Répa, kodrast Ohrovt, Krompir, Kolerabe, orenje, Kolšica, Redkva, Pésa, Rapuncel, turški Poper. Čerti so čebúlasti, kterih čebúle jemo, postavim: Česen, Čebul, ık, Čebulca, ino Česnik. Peti so bučasti, kakor vse buče, umare, Dinje. Šesti so, ktirih jágode jemo, kakor Rudéče ›gode, Malnici, Molíne, ino Zlato Jabelko.

Pr.. Znamo še druge sadeže na vertih imeti?

Od. Še dosti drugih, med timi nar bol našo skerb zaıžio podzemliski smèrčiki. Za te smerčike naréjajo nalaš urjene grède iz polovíce jila, sedmíne dobre vertne parsti o to drugo iz žáganja. V' to parst se vsadé veliki žé naıíti smerčiki petnajst al šestnajst perstov globòko, ino se parstjo zagernejo. Tudi obdelujejo dišeče sadeže, kakor je

Rožmarin, Pelin, Zalbel, Majerón, Sladkiríca, Rútica, Máterina dušíca, Méta, Sivka, Šatraj, ino drugi cvetovi.

Pr. Ktire druge sadeže obdelujejo na polju?

Od. Sim žé povedal, de jih je več podób. Govorili smo od tistih, ktiri dajejo živež človeku, zdaj se bomo menili od drugih. Med timi, ktiri človéka oblačio, so trojni, na ktirih je nam narveč ležeče, to je: Lan, Konopla ino Bombaž. Ktiri dajejo olje, tih števílo je narvéči; laneno seme, konopno, bučno, kúmarino, solatno, répno, ogoršíčno. redkvino, podzemliske cizare, màkovo, ričínovo. katapučno, ino sèmenčino.

Pr. Čemu služio druge zéli?

Od. Za vumetne dela, kupčio, zdravlenje. Med zélmi, ktire so za barvarsko vumetnost, so iménítneji: Rudečína, Bárvovnik ali Oblajst, Volovjik, devji ino pravi Žefrán. Koristne za vumetnosti ino kupčío so: Terstje, Tabak, Janež, višnela Lilia, ino Soljanka. Dobre za likarío ali zdravlenje so Pòlžnica, ktira je silno dobra zoper spušàje, ino Spilanta za zobne boléčíne. ino Rabarbara. Posledni so sadeži za živinsko pašo, ktire na šenožetih perdelújemo.

Šesti odstavik.

Travniki.

Pr. Kaj so travniki?

Od. So zemle naménjene za klajo živinsko. Nekaj jih imenujemo prave travnike, za to, ki so vedno obrašeni z travo za živino. Druge ímenujemo pašnike, ker na njih pasemo živino, brez košnje ali sėče. Dalje so delani travniki, ker so li nekaj časa namenjeni za zėliša, ktire nanje sejemo, potlej pa za druge perdelke.

Pr. Kaj je treba za travnike dobro obdelati?

Od. Naredi jih enmalo iz brega polóžne na zgubo ino berdaste, de se al deževna al napelana voda pomudí ino lahko odtéka. Preorji jih dobro, očisti od plevéla, ino pognoji. Zvoli dobro seme, ino kosi ob pravih časih.

Pr. Ktire zeliša perdelujemo na delanih travnikih?

Od. Njih veliko; vunder med njimi so nar bolši Visok Oves, kir je morebit nar bolji klaja, Bilnica ino vsi drugi ovsi: Verníca ino vse druge trave; detele, Nemška detela, Cedrangola, Lupinella, Grášica ino druge take.

Pr. Je kaj drugiga za take zelša naméstit, kader tih ni?

Od. Je Krompir, ki sicer človéka živí, je pa tudi za
no dober. Vsaka zemla z' lopato delana ino gnojena je
nu prav. Dorašeno zelenje krompirjovo se požanje, ino
ni klade, al zeleno ino srovo, al suho ino hranjeno. Bunke
ɀove ino mesni dél pa, kuhani bolši ko srovi, so nar ime-
ıeji živež za živino.

Sedmi odstavik.

Germovi ino Drevje.

Pr. Ktire drevésa obdelujemo na kmetih?

Od. Preden od njih govorim, moreš vediti, kako se drevje
odí. Ves sadež sploh se zaroduje po svojimu sémenu, ino
ıosti je seme lepo varvati, oprati z' vapleno vodo, preden
veržeš v' zemlo, da je varno pred červam, rujo ino drugim
eznam. Ako jih pa nečeš zaroditi z' semenam, jih zarodi
z' koreníno, al z' grúbanjam, [1]) al z' vsajenimi vejami, al
céplenjom. Se zaréjajo sadeži z' koreníno ino z' izrasliki,
poganjajo iz korenìn enmalo proč od debla; tim je zadosti,
jih v' zemlo vsadiš ino ognojiš. Se zarodi sadež, kader
dél njegove veje z' parstio pokrieš, ino ta se kliče grúbe-
ca; [2]) če je pa skoz en košik, al vérbas, ali drugo vjátino [3])
ına, bi jo imenoval odréjenco. Se zaréjajo z' kolmi, ino
znìcami, [4]) ali kočmi, [5]) kader vzameš veje bol al manj mlade,
ı z' enim koncam v' parst zakopaš. Se zarodé z' cépljenjam,
der združiš berst eniga sadeža z' drugim, ino če se per
'stu li enmalo kože deržé, se reče cép z' berstam, tudi v'
ko cepljenje ali popkanje; ino če berst z' enim koncam ve-
ı odéneš, se kliče cép ali céplenje.

Pr. Pernese li cepljenje kaj dobriga?

Od. Tolko dobriga, kolkor so céplenke memo lesnikov
ši ino bolši.

Pr. Kaj je treba za drevje oskerbeti?

Od. Zasévati, saditi ob pravi dobi, varvati pred škodo,
pati déblo, ino dobro pognojiti, nepotrebne izraslike trebiti.

Pr. Ktire drevesa redimo z' večim dobičkam?

---

[1]) T. j.: »grebanjem«.
[2]) T. j.: »grúbanica« (»grebenica«). d. Ableger. Absenker.
[3]) = Vijatina (od glag. »viti — vijati«). Flechtwerk.
[4]) Der Schnittling, Setzling.
[5]) Prav.: »kolémi« (kolé. - i. f. der unbewurzelte Rebensetzling; Erj.).

Od. Začnem per tistih, ktire človeku živež dajejo, ino jih razdelim v' rodove. Ene imajo kašnat ino mesnat sad, kakor Breskve, Mandel, Slive, Češne z' vsim svojim plemenam, Marélce, Sizole, Drin, Oreh, Kostanj, Léša. Druge dajo jagodasti sad, kakor černa Murva, Robida, Molína, Češmín, Grozdiče Kapara, medvédova Hruška, Skurš, Nešpla, Lacerola, Margarána, Lemóna. Ceder. Jablekaste so Jablan, Hruška, Kútina. Druge so, ktirih sad je natlačena koža, kakoršna je Figa ino nje množtvo. Za drevjam, ktiro daje človeku živež, pride tisto, kó*) mu daje nar bolši piačo, to je vinska terta.

Osmi odstavik.

Vinska Terta ino Vino.

Pr. Kako terto obdelujejo?

Od. Terta lubi kremenasto-vaplen svet, ima raji górice ko ravnòte, raji suho zemlo ko mokro. Zarodé jo z' grubanjam, z' odrejo, z' reznícami ali kočmí. Hoče biti kopana, ino ob pravi dobi vumetno obrézana.

Pr. Kako delajo dobre vina?

Od. Ako ne berejo ali ne tergajo, preden je dobro zrelo; ako moštu čas dajo prav kisati. Ker pa v' deževnih letih mošt nima dosti sladkòbe ino cukròbe, ter je plevek in slab; je tedaj treba spomniti, de se mu kaj da, kar ga zbolša: za to je dobro permésiti medú, suhih fig, olja od sladkih mandelov, ino cukra; cuker zasluži med vsimi naj pervo stopnjo. Mošt je treba pretákati skozi tulje ali rore, ne pa na odperti sapi, de duh ne zgubi, ino ga dobro hraniti na hladu, tako bode z' časam plemenítna ino dobra kapla.

Deveti odstavik.

Lógi ino Lés.

Pr. Ktiro drugo drevje imamo oskerbvati?

Od. Med vsim drevjam zasluži Oljika naj pervo stopnjo ki nam olje daje. Ona lubi v' zavétju biti pred burjo ino sé verjam, ino obroduje v' priazni toploti. Hoče biti kopana, z lopato obdélana, gnojena. tréblena. Za njo pridejo drevesa služne za domače gospodarstvo. ino ves les, ktiri v' logih rase.

Pr. Kako ohranimo lóge ino gojzde?

*) Gl. pripomnjo na str. 250.

Od. Z' pomislio, de sékamo samo zréli les, ino z' sponim medprostóram, de les preveč ne zrejšamo; ino de ımo ob pravim času, ter ga vsaki krat zadosti nasejemo nasadimo za namestit njegovo zgubo.

Pr. Za ktire drevesa imamo v' logih nar bol skerbeti?

Od. Nekaj jih je za domačío, postavim Bukva, Hrast, ', Cer, Kórka. Druge so za les, postavim Cipresa, Smreka, vse Borje. Druge dajo liste ino plastje za živinsko rejo, tavim Berst ali Lom, Javor, Jelša, Jagned, Tópola, Jèsen. svilne ali židne gosénce je rumena murva; za barvanje lečína, Brina, Farška Kápica. Za živo mejo so nar bolši ı Ternula, Verbica, Gaber, Kostaníčje, Bezeg ino Cévje, :, Góšovic ali Máčaha. Široko senco delajo, ino narveč ja za nastélo dajejo Konjski Kostanj, Lorbar, Platan, Lipa, ı, Verba, Papirna Murva, Zelen Hrast, Katalpa, Meklèn.

Deseti odstavik.

Živáli.

Pr. Mi imate kaj povedat od drugih polskih stvari?

Od. Nič drujga, ko še od živalì. Te so trojne: Živína,)bnica ino Perutnína.

Pr. Kaj poveste od Živine?

Od. Hleve je treba tako postáviti, de so na suhim, na ıi za prevétrat, svetli, ino lepo čedeni zavolo zdravja per ıni. Živino rajši v' hlevu redíti ko na paši, de je bol terdna zdrava. Brejo živíno varvati, jo ne pretégniti z' delam; lobro klasti.

Pr. Ktire živine nar rajši imajo za polsko delo?

Od. Vole, Krave, Konje, Mezge, Osle.

Pr. Kaj perdelka dobimo od živine?

Od. Narpréd ona rabi za polsko delo, za gnoj delati, število, ki rase z' hojo po pleménu, ino je za perrédbo. ıva posebno daje nar koristneji perdelik, namreč mléko.

Pr. Kaj délajo iz mléka?

Od. Mleko je ena sostava iz smétane, sira, ino siradke. ıko djano v' široke posode se loči od smetane, ino ta na hu plava; na Laškim jo tepejo djano v' sodic z' préčnimi ıami predélan, ker dilce sučejo; per nas pa v' pinji mètejo, sturé puter ali srovo maslo, ktiro potle kuhajo. Pinjenic o v' kotel, ino kader je tolko topel, kar roka terpeti more,

permésio sirša*) eno réz ali unčo na pédeset liber. Kader se vsiri, predero skuto z' kuhalnico; ta pade na dno. Jo kuhajo, mešajo ino pertresejo enmalo žefrana. Méšta se razsuje v' drobne zerna, tedaj jo poberejo v' ruto, denejo v' model, ino potlačio z' težkim kamenam. Tako delajo sir, ktirga potlej solé, ino hranio.

Pr. Kaj povéste od Dróbnice?

Od. Ovca dobro vede na goricah ino na golih visokih planjah. Večkrat, zlasti ob deževju, ji daj enmalo soli. De bo vovna lépa, jo imaj snažno ino pred ternjam varvaj. Koze so za visoke gore ino za kraje odléžne od obdelanih mést. Presiče pitaj z' želodam ino bòbovo moko al kakim drugim zernjam, de dobiš meseníno dobro ino vkusno; sploh pa svinake lepo čedi.

Pr. Kaj rečete od Perutnine?

Od. Narbolši so Pute ino Kúretna, Pure, Golobje, Race Gosi. Sploh je treba jih dobro pasti, jim čisto ino zdravo vodo dajati, ino čéditi mesto, ker jih imaš.

Sklep.

Pr. Imate še kaj povedati od polskih opravil?

Od. Ni konca ne kraja, kar bi znal povedati, pa se bo počasi sam navučil. Jez sim li narbol splošne reči od polskiga dela pravil, kar je treba, de tebi lubezen k' ti vumetnosti vdahnem, ktira ima biti slast tvojiga živlenja. Iši s čedalje več navučiti v' obdelanju polja, skerbi pobolšati zemlo tebi izročéno, rad ímaj svoj stan; pomisli, de na tim stoji srečnost tvoja, tvojiga zaroda ino družíne, tvojih ravenčlovékov, ino pergovori si, de če zemlo prav obdélaš, sebi perdelik za svojo hrano ino za pomoč potrebnih ludi spraviš, ino spolniš zapovdi Božje tebi naložene per stvarjenju ino per tvojimu rojstvu v' polskimu stanu.

*) Sirš (tudi sírišče), das Lab.

G..

Iz knjižice:

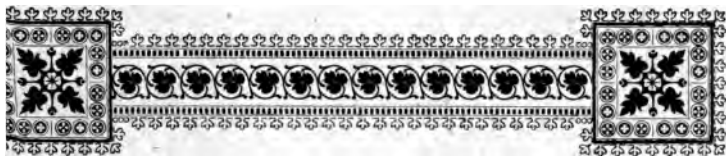
A B E C É D A

ali

Azbuka.

1812.

Ogovor na Vučenike.

tarši bi radi, deb' otroci berž znali némško, francozko, laško in vse druge navuke. Tudi vi Vučeniki bi radi tó. i ste skusili, de kdor se iz perviga prenagli, se kmali ha. Tedaj kdor hoče prehitévati, začne per znanih rečéh, h se otroci hitro navádio: iz tih jim potlej kaže druge ane; in tako pridejo od stopne do stopne v' kratkim č. Máterna beséda je otroku narbol znana; perva stopna ej je, ga v domáčimu jeziku vučiti pisat in brat.

Ker pa v' naše šole ne hodio sami Krajnci, dam otro- m v' roke trojo abecédo, slovensko, némško in francozko, bomo vsakiga v' svoji besedi nar préd zvúrili. Potlej pojde lje; in Krajnc se bo iz francozkiga lahko navadil latinsko, ko, špansko; iz nemškiga dansko, švedsko, anglejsko; iz ajnskiga hrovaško, serbsko in vse slovensko. Tako bodo ši mladénči, če bodo pridni, v' kratkim znali po vsimu tu pišma pisati, in povsód po opravkih hoditi.

Lûblana 24. dan grudna 1811.

Vodnik.

H.

Iz knjige:

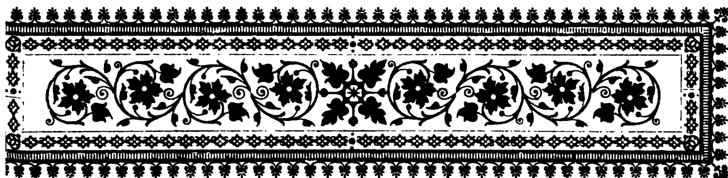
Babištvo

ali

Porodničarski Vuk za Babice.

1818.

I.

Predgovor.

»grešali smo, jez in moje vučenke, dobriga berila od porodniških navukov. Postavlen vučenik navuka porodniškiga sim si vse prizadeval vstreči volji naših velcih oblasti, de n babicam naj dam v roke porodničarsko berilo. Jez nšino [1]) znam od mladiga, pa le Česko, tukajšnih slovenzreke pa spervič zadosti znal ne sim: tedaj silna po- babicam koristnih bukev me je primorala po Nemško ti tole berilo, in tolmača jiskati. Dali so mi se pregovogospod vučenik Balant Vodnik znani slovenčan, de nojo Nemško ino Česko besedo tolmačiti se lotili. Zgol č po njih se je zgodilo, de v devetnajstimu veku pride an Porodničba v pokmetški Krajnšini, za ktero oni so živi ino vneti.

Krajnšina bogata je, bogata ino čista na kmetih; pa o bode še v mestu, sej po predmestih je vže od nekda. a porodničarskih stvari so vzeta iz vust naših babic, r ino vučenih zdravnikov; ne sva si jih iz persta sesala, e znana so samim tem, ki v teh rečeh imajo kaj opraviti. Besedo sva stavila tako, kakor se je zdelo, de naše banama bodo nàrlaglej pravo misel vjemale; bravka naj a, [2]) de ne besedica, ne besedna verstica ne [3]) brez nič je [3]) n tako in takole stavlena; pazno naj bere, vuma naj , naj ne vstavi se, dokler mu ne pride do dna. Nekterih ukov sim po verhu zadeval, ktiri so mervico višji nad

---

[1]) »Slovenšina« tudi na tem mestu = slovanščina.

[2]) Oblika »vedati« znana tudi Murku in Gutsmannu (»vejdati«).

[3]) »Ne-je« mesto pravilnega »ni«.

babičnim vumam, pa vedajo naj, de sim hotel našo zreko bogatejšati, in pa po deželskim zdravnikam kakšin vuk memogredoč jim migniti. Imena, kar se jih po našmu Kraljestvu povsod enako ne zrekova, ki ne so vsim znana; tudi imena vnovič keršena, so posebej spisana, ino po Nemško tolmačena. De med novmi roji [1]) bi nič ne bilo spačka, ne hčem terditi, pa kerstiti je bilo treba rojenčika, mu dati ime, tsevede [2]) narbol njemu pristniga. Prašaš: sta le svoj doteklej [3]) dosegla? — I taka je le! svojo moč sva skusila; kdor pa gorši zna, naj mahne jo le: snutik [4]) sva navlekla, [4]) naj le derzno kdor hoče zaloči [5]) kaj bolšiga; sej ne sva vsega do konca dognala.

Na visoki šoli v Ljubljani maliga travna 1818.

Pisavic.

II.

Strežba otročnicam in njih življenje.

§. 673.

Mati, ktera hoče svoji vstvaritvi zvesta biti, naj sama svoje dete doji. Detetu teknejo narbol materne persi; mati pa odpodi vso čedo zlegov, [6]) ktera ji v škodo dere po zaderžanimu mleku. Al v tem je človek nespametniši od vsake živali, ker žival po svoji vstvarbi ravna, in vsih dobrot vživa, kakoršne pa neobčutne človekinje od sebe pahajo, nepomišlaje nadleg, ki jih sebi in detetu z nedojitvo nakopajo. Stvarnik je ženskim persi dal, de njih nedro bi mladim kdaj ob svojimu času živežnik bil. Nič se ne da v ti stvarbini zakonjavi pretakniti brez detetjiga in materniga nekoristja; bodemo le od tako očitne stvarne ceste v stran silili? Pa sej se nam dozdeva, de naše otročnice bi ne bile brez vsega občutka zašle tako daleč od resničniga in dobriga, ako bi jih dobičarski zdravniki, in dnarja gladovne babice ne bili zvodili, zatajiti svojo vstvarno naravo.

---

[1]) »Roj« (od glagola »roditi«) = porod; tukaj = na novo izobražene besede.

[2]) »tsevede« = to se ve, de (da).

[3]) = namen.

[4]) »Snutik (d. Zettel) navleči« (tkalski izraz).

[5]) Prav.: »zaloti« = »zasledi«.

[6]) Napačna. iz rodilnika »zlega« (od »zlo«. malum, das Uebel) izpeljana oblika mesto: »zel«.

§. 674.

Naša mestna mamka še do dobriga ne doporodijo, ki so že vse napravili, de pojde rojenčik iz očkove hiše, in de ne bode smel preko celiga lejta domu. Tak sirotik in zaveržženic kaj nek je dolžin svoji nesmilni materi? Poroditev sama ni nič materniga zasluška, ta je namenik vsake ženske; samuč za mleko in strežbo je dolžin ji biti hvaležin, teh pa mamka njemu ne dajajo. Tako le zgodaj se vpervič preterga prirojen sklen deteta z materjo, kteriga znabiti nikdar več noben prihodin čas ne bode v pravi otrošek spovčutik, to je v spriserčnost prisukal. Ptuji skerbi predana sadika nikdar tako ne zdaja, kakor v materni strežbi in reji. Zdrav jide otrok iz očetniga doma, de se bo vernil, de bi tak malokrat ne, al bolan in zverižen, al ne še nikol. Kaj? sej še lahko na dom pride zmene,[1]) ki ga mati dolgo ni vidila, in ga ne pozna. Če pa hočemo vsim unim zlegam se ogibati, in če mu dojnico v hišo najmemo; al pa če smo tako nesmilni, de ga redimo z težo brez materniga mleka, vuner vemo, de materne persi mu narbol teknejo, in de vse drugo mu je slabejši.

III.

Strežba in rejba rojenčova.

§. 725.

Otroku, kteriga mati dojila ne bode, al ga dojiti ne sme, je narbolši dobro dojko dobiti. Otroku pa, kterga bodo redili brez človečjiga mleka, je sosebno skerbeti za prilična rejila in rejbo. Skerbno ga varvajmo culice, naj si je napravlena iz česar si hoče, ta je vselej narslabše rejilo. Po nji dete dobiva lahko več zlegov; jo vtegne požreti in se žnjo zadaviti; če to ne, tedaj spodkopava dedetu zdravje, mu dela vustno polisko,[2]) nezvaritev,[3]) trebušne bodlaje, dristo, zeleno grižo, tudi božjasti ino smert. Narbol pije otrok iz sklenaste sesule[4]) z dolgim vratam. Iz morske gobe izrežemo pucik, cizku podobin, ga rahlo vtaknemo v luknico sesulniga vratu, pove-

---

[1]) Zmenè, eta. Wechselbalg = izmenjeno dete.
[2]) Vustna poliska, das Mundschwämmchen (aphtae).
[3]) Verdaungsschwäche (ne-z-variti); (prim. Murko: pre-variti, verdauen, pre-varitev, Verdauung).
[4]) Das Saugglas.

žemo z svilnim pajčolanam, iz tega pa dete rado kakor iz cizka sesa. V sesulo se kravjiga mleka da, kolikor dete v enkrat potrebova, ostanik se vselej zaverže in sesula pomije: tudi gobica se sname in opere, de se mlečin navzemik ne skjisa.

§. 726.

Tak odstavlenčik od vsega človečjiga mleka naj perva dva dneva po porodu dobiva sesat zgol čiste, vsakikrat napravlene siradke; ta imá dristavno vsebšino,[1]) kakor jo ima pervo materno mleko, in je dobra smolo izčistiti namest vsega zdravilskiga čistila. Zavremo polič kravjiga mleka, vanj kapnemo nektere kaple vinskiga kjisa, vsiri se, precedimo pa siradko skoz čist pert, in dajamo vživati osladeno z cukram ino pri ognju omlačeno. Potlejne nektere dneve dajamo pol mleka pol vode, dalje pa samiga mleka mlačno topliga; narbolše je ǵorko iz kravjiga vimena raven namolzeno, in pa vselej ene in iste krave nevbrejene. Po nekaj tednov počasi dete vadimo še kaj drujiga privživati: naredimo redko kašo al sok iz stolčene stare peke pogače al suharja[3]) v mleku skuhamo, sčasama pa še v meseni juhi; poznejši tudi dobra je al rajžova, al pa kopančova[4]) kaša, i. t. De otroka neprepitamo, nikol mu ne dajajmo nič preveč, in soka nikdar pogretiga, ne stariga, ne skjisaniga. Dobro je tudi otroku včasi čiste vode ponuditi, pa ne prehladne.

[1]) = Vsebino, Substanz.

[2]) V tej obliki je prvotni debelski ustnik *p* še ohranjen; dandanes govorimo le: kanem, — niti.

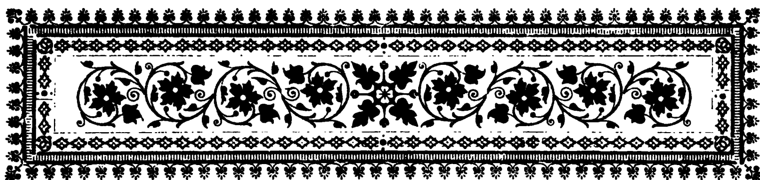
[3]) Der Zwieback.

[4]) »Kopanec« = proso, ker se pred metjem na skednji v »kopah« nalaga.

I.

Rokopisna ostalina.

Berílo Gréško.

I. Marnje iz Hierokleja.

Hieroklej, gréški pisavic, je živel h' koncu pétiga stolétja po rojstvu Kristusovimu; vučil modróstni navuk v' Sandríi [1]) gradu [2]) egipškimu. Pravio, de je té marnje pisal; vuner ne vémo, jih je li on pisal, al kdo drugi.

1. Pavlíha poskusi plávati, pa skorej vtóne. Zarotí se tedaj: Ne dotáknem se vode, dokler plavati ne znam.

2. Pavliha obíše bolníka, ga praša po zdravju. — Bolník, zato k' mu je žé besédo vzélo, nič ne odgovorí. Pavliha tedaj jézen se vanj zadère: Molč! tud jez vupam zboléti; ko me obišeš, ti beséde ne počerhnem.

3. Pavliha in likar se po póti snideta. Pavliha mu pravi: Hodiva vkup, al ne bodi mi hud, de nisim bòlen!

4. Pavlíha misli svojega konja navučíti malo jésti. Mu nič ne klade. Konj glada cerkne. Pavliha se pertóži: Velíka škóda, lih se mi je konj navadil brez jédi biti, pa mi cerkne.

5. Pavlíha sréča Pavlíhata rekóč: Slišim, de si vmerel. Ta pa: Ant' me vidiš žíviga! — Uni reče: Kdór mi je povédal, mu je bolj verjéti, kakor pa tebi.

6. Pavliha sliši praviti, de vran nad pét sto lét živí; kupi vrána, gré in ga na skušnjo pita.

7. Dvójčikov eden skléne. Pavliha sréča per živlenju ostaliga, in praša: Si le vmerel ti, al tvoj bràt?

---

[1]) = Aleksandriji.
[2]) = Mestu.

8. Pavliha se hóče na brodu prepeláti, zajézdi v' ládio. Nékdó ga praša: Zakaj iz konja ne stópiš? -- Pavliha reče: Mudí se mi.

II. Ezópove právlice.

Ezóp je živel ob času kralov Kira in Krèza blizo 600 lét pred Kristusam. Rojen v' Frigii, deželi male Azie.

1. Žèna in Puta.

Vdova je iméla puto, k' je sledni dan jajce znesla. Méni pa, de, če ji posipa več ječména, bo dvakrat na dan nesla; sturí takó. Kura pa spitana še eniga ne zmaga na dan.

Ta pravlica kaže, de: kdor lákomno preveč želí, še kar imá zgubí.

2. Lesjak in Lev.

Lesjak še nikdar leva vidil *) ga sréča nahódama; vpervič se ga vstraši, de lihkar ne skoperní. Ga vidi vdrugo, se plaši scer, pa ne kakor préd. Vidi ga vtretje, se ga tako malo vstraši, de perstopi in léva ogovorí.

Ta pravlica vuči, de navada nam tudi nar strašneji reči polahká (leicht macht).

3. Lev, Osel in Lesjak.

Lev, osel in lesjak spajdášeni gredo lovit. Nalové de[illegible] jáčine, lev oslu vkaže lovíno razdelíti. Naredivši enake dé[illegible]e osel reče: zberíta si! Lev zjézan osla požrè, in veléva lesjak[illegible] delíti. Lesjak nakopíči skor vse na lévovo stran, sebi tro[illegible] vzame. Lev ga praša: Lub moj! kdo te je tako lepo deli[illegible] vučil? Lesják pravi: Oslovo pertílo (συμφορά).

Ta pravlica vučí: de ptuje nesreče so naša pámet[illegible]

4. Pes.

Pes brede prek potóka z' mesam v' gobcu, vidi svoj[illegible] podobo v' vodi; meni, kak drugi pes ima kos mesa. Spust[illegible] svojiga, hapne po unimu. Pa zgubí obojiga, uniga, ki ga nič ni; to pa, ki ga je imel, mu vtóne.

Ta pravlica je rečena gladovnim ludem, obilnišiga lakomnim, in svoje zraven zgubiočim.

---

*) Tvorno-pretekli deležnik I. v pomenu II.

5. Beságа.

Ezop je djal: vsak svojo besago imamo na rami. Spréd ladamo ptuje gréhe, zad pa svoje.

6. Gospodîna in Dékle.

Pridna vdova budí dékle o petelínovim petju: vstanite at. Deklam vedno delo težko dé, sklénejo domáčiga pete- pobiti, k' je gospodino prezgodaj budíl. Ga pobiejo. Pa niso nič bolši; še hujši jim je. Gospodina ne sliši pétja, zgodnèje vstaja.

Ta pravlica vuči, de zmisliki so nam dostikrat krivi še šiga zléga.

7. Kobilca in Mravlinci.

Mravi sušé po zimi na soncu zamoklo pšeníco. Kobílca na jih prosi živeža. Mravi pravio: zakaj si nisi poléti lenja naprávila? Nisim vtégnila, reče, sim lépo péla Mravi ji posmejajo rekoč: Si poléti péla, pa po zimi pléši.

Nikár ne bodi nemáren, de v' nadlógo ne zabrédeš.

8. Staric in Smert.

Naséka staric hoste, jo nese precej daleč, se vpéha, od- i butaro, smert na pomagáje kliče. Smert se perkazat, ga šat: [1]) kaj ti je, kaj me kličeš? staric preplašen reče: de mi zdvineš butaro.

Vsak živí rad, naj si bo nesréčen in sróšen, kakor hóče. [2])

9. Kmet in Otroci.

Kmet vumen polskiga dela, na smertni posteli želí, de adi sinovi pridni kmetje bili. Jih pokliče in pravi: Otroci, sklépam, in vam zapustím nékaj v' nógradu zakopaniga. io, de so dnarji, berž po smerti vzamejo rovnice in skire, e na dnar prekopavajo górco Blaga scer ne najdejo, al rad pridno kopán in zrahlán, obrodí obilno in jih obogáti.

Ta pravlica vuči, de na dlanih imamo zlate.

10. Drevár in Božji posel.

Drevar dela dreva per potoku, skira mu zderkne ne- ama po bregu v' vodo, jo pogreší, ne najde, méni, je vkrá-

---

[1]) Neslovenski sklad. ki se v »rokopisni ostalini« večkrat nahaja.

[2]) V rokopisu sta pripisani še inačici: »Si bodi kdo nadlóžen al sróšen. or hoče, vuner živi rad. — »Rad živi vsak, bodi si nadlóžen al vbóžen.«

dena. Otóžen séde na breg, jóka. Božji posel vé, kaj mu je; se mu smili, perleti od neba v' potok, pobere zlato skiro iz-nj, praša: si to zgubil? Drevar pravi: Ta ni prava. Hermet spet v' vodo stopi, pobere sreberno. Drevar pravi: tudi ta ni moja. Spet stopi in pobere njegovo pravo. To sim zgubil, pravi drevar. Hermetu je to poštenje prav, mu dodá obé skiri. Drevár pové domá priatlam vse. Eden gre in sturi ravno tako. Hiti na potok, verže nalaš skiro vanj, séde, jóka. Božji sèl se perkaže, praša: kaj ti je? stopi, pernese zlato skiro, praša: si to zgubil? Ta vesél zaupíe: To sim zgubil. Hermet nevólen gerde nesramnosti, hrani zlato in mu še želézne ne da.

Ta pravlica vuči, de Bog je pravičnim dober, krivičnim pa sovráž.

11. Volk in Péstrina.

Lačen volk si gre jést iskat. Nahódama pride do otroka, ki ga sliši vékat in mu pestrino reči: ne vékaj, če ne, te dam volku. Volk méni, de misli rés, obstojí, preží. Zvečer vidi péstrino (babo) otroka božat in mu reči: bože moj, če volk pride, nič ne maraj, ga bomo hàp. Volk to slišat gré potepèno in pravi: v' ti koči drugači govoré, drugači délajo.

Ta pravlica je podoba tistih, ktirih déla se ne klémajo z' besedami.

12. Volk in Žerjav.

Volku se zadère kost v' gerlu. Prosi žerjáva: kaj ti dam, de z' klunam sežeš in mi jo izdereš? Žerjav seže z' dolgim vratam, jo izdere, in pravi: Oblubil si, plačaj me! Volk se zmrdne, sline se mu cedé, in pravi: Zahvali se, de si iz volkoviga golta in volčjih jeklov*) potegnil glavo célo.

Ta pravlica vuči: hvaležnost tim, ki so nas odtéli.

13. Lesjak in Grozd.

Lesjak vgléda zrélo grozdje na visoki brajdi, bi ga rad jedel. Se vpéra, skaka, pa ga ne doséže; žalosten se tolaži rekoč: je še kislo.

Kdor po nepremožnosti kaj opustí, pa laže in svojo slabost skriva, taciga graja ta pravlica.

*) Jekel, jekla — Hauzahn (Ravnikar: oklo, v drugih slovanskih jezikih: kel, kla, v slovenščini tudi še v obliki: okla, f.)

14. Konj in Osel.

Nekdo je tovoril z' konjam in oslam. Pótama reče osel konju: prevzami moje teže, če me hoč' živiga. Konj se ne da pregovorit. Osel truda [1]) pada, sklóne. Tovornik zadéne konju vse, tudi oslovo kožo po verhu. Konj ječé toži: Gorjé meni prenesrečnimu, kaj sim si nadlóge nakopal? Majhine teže ne hotevši prevzéti, glejte, vse tóram [2]) in še kóžo.

Ta pravlica vuči, de, če veliki malim opomógajo, si življenje réšio.

15. Zamoric.

Nekdo kupi zámorca, méni, da po nevurnosti [3]) prejšniga gospodarja tako čern, ga tedaj domá čedi, čisti, kople, vmiva in, ga še tako razdéla, de mu zbolí, pa mu černóbe ne more vzeti.

Nátvora se ne da posíliti. [4])

16. Lev in Lesjak.

Postaran lev, nepremožen več na lov hodit si zmisli tako muho. [5]) Gré v' berlog, léže, in pravi: bolen sim. Živali ga obiskávajo, lev jih popáda in snéda. Ko jih že dosti pospravi, pride tudi lesjak svoje službe opravit. Obduha levovo napást, obstoji pred berlógam, praša: kako je? Lev reče: slabo: pa zakaj nočeš nótri? Lesjak pravi: stopín vidim naprej vélko, nazáj pa malo.

Ta pravlica vuči, de razvumen, ki na vse pazi, nevarnosti srečno vjíde. [6])

17. Božji posel (Hermet) in Izrézar.

Hermet bi rad zvedel, [7]) kélko ga ludje čislajo, se pre-člověči in gré v' izréznico. Zagleda Perkuna [8]) izrézaniga. Praša: Po čém bi kaj taciga v' kup stalo? Po libri, pravi izrézar. Hermet se nasmeja in praša: kélko ta Herina podoba?

---

[1]) Rodilnik vzroka.
[2]) = Nesem (βαστάζω).
[3]) = Nebrižnosti (ἀμέλεια) prim.: »naurn« t. j. »neuren«. ungeschickt, Pohl.
[4]) Inačici: »Nátvore ostanejo. kakor so stvorene.« — »Natvora je nátvora.«
[5]) Na strani ima rokopis opazko: »Eine Schnurre muha«.
[6]) Inačica: »de razvumni znamina gledaje napasti vjidejo.«
[7]) Inačica: »hotevši zvediti«.
[8]) Perkun = Ζεύς.

Mu odgovori: Troho več. Hermet zagléda svoj izrézik. Misli, jez sim božji posel in dajem ludém dobičke; mene bol poštujejo, praša: kélk pa ta? Izrezar pravi: če si kupìc unih dveh ti dam to po verhu. [1])

Ta pravlica je rečena napihnencam, ki drugim v' čislu niso.

18. Krókar in Lesjak.

Krókar vkradel [2]) kos mesa séde na drevo. Lesjak ga vidi, sla mu pride do mesa: stopi, ga hvali: velik, lép si, sosebno vreden kral biti vsih tic: sej bi tudi bil, če bi peti znal. Krokar spusti meso, zakróka debélo. Skóči lesjak in pravi: Lub moj krókar, še mervico vuma, potlej ti nič več ni tréba do krala.

Ne dajmo se perliznencam hvalit!

19. Devji Osel.

Na sonji [3]) vgleda devji osel domáčiga, perstópi, ga blógerva, [4]) de klajo vživa, de je lepo rejen. Drugi dan ga vidi tovor nesti, zad pa oslarja ga z' palco gulit, mu reče: Ne blógervam te, vidim namreč, de tvoja sreča ni brez velikiga zléga.

Ta pravlica vuči, de nevarnih in nadlóžnih dobrót ne bodimo nevidni.

20. Jelen in Lev.

Žejin jelen pride k' zdencu, pivši gleda svojo podóbo v' vodi, se pruhti [5]) (mogóči) svojmi rogóvi, vidi velike in razrášene, srce se mu smeja: pa stégna tako drobne in slabe, to ga peče. Med timi mislami perpahta [6]) lev, ga loví; jelen steče, léva zad pustí. Na ravníci ga rešio stegna, al v' gojzdu je druga, zaplétajo se mu rogovi, ték nima spéha, lev ga dohití, zgrabi. Ko je žé v' šaki, si misli: joj meni! kak sim se prevaril, tiste k' sim ménil, mi nič ne pomágajo, so me varvale, ti pa, k' sim z' njimi pruhtil, me v' nesrečo pahnejo!

---

[1]) Inačici: »ti to pridám« — »ti dam to v' pridav«.
[2]) Gl. pripomnjo 3. na str. 270.
[3]) »Sonje« = εὐήλιος τόπος (solnčnat kraj).
[4]) = Blagorva = blagruje (μακαρίζει).
[5]) »Pruhtiti se« = sich brüsten. ἀγάλλεσθαι.
[6]) Pravilno: pribahta; prim. srbski: bahtati. trappen, staroslov. въпъть, Getrappe.

Tako je v' nesreči, tisti priatli, ktire smo skumali, [1]) nas réšio: ktirim pa smo nar bol zavúpali, nas izdájo.

21. Zvézdar.

Zvézdar je hodil zvečer glédat zvezde. Gre po predmestu, gléda ravno v' nébo, kar pade v' rupo. Nekdo mém gredé sliši stókat in jéčati, perstopi, posłuša, kaj je, in reče: Nespametnik! nebo gledaš, ga preštévaš, pa ne vidiš, kaj t' je pred nogami!

Pravlica zadéva bahače, ki še tiga ne vejo, kar vsak zná.

22. Levina in Lesíca.

Lévini se gerdi [2]) lesíca in pravi: kaj boš ti, ki maš mlade li po sámesi; poveržem jes, mergolí vse okrog mene. Lévina pravi: Li po enim telím, res je; pa ta lev.

To kaže, de ne velíko, ampak dobro je gorši.

23. Pajdaša in Medvédka.

Pajdaša popótvata, medvedka jima naproti perhacá, hitro eden spléza na smreko, se vanjo skríe. Eden pa, ki ga je skoro zgrábila, se verže na tla in potuhne. Medvédka mu smerčik na vuho pertisne, ga vóha, on sapo tiší, k' je vedel de medved ne jé merhe: medvedka ga pustí. Uni zleze iz drevésa, praša: kaj ti je medvédka skrivaj povédala? — Mu odgovori: de naj nikar več z' takimi pajdaši ne hodim, ki me v' nevarnosti zapúšajo.

To vučí, de prave priatle v' nesréči spoznamo.

24. Lažnivčik.

Pastirc ovčar na paši vpíe: volk! volk! pomagajte, pomagajte! volk gré! — Kosci in žanjice tečejo klavca odgnat, pa najdejo, de pastirc je lagal. Pob sturí to ludem večkrat, pa ga vselej na łži dobojo. Po tim pride volk zarés, ovčar kliče ne pomagaje, al nihčc mu ne vérje, nihče se ne gane. Volk vidi, de se nič bati nima, pokóle čedo.

Če lažnik tudi resníco govorí, mu nihče ne verjáme.

25. Pes in Ovca.

Nekdaj, k' so živali še govoriti znale, je rekla ovca gospodarju: Čudna reč je, de ovcam, ki ti dajemo vovno, jagneta

---

[1]) »Skumati« (Pohl.) beargwöhnen.

[2]) »Grditi se komu« = ὀνειδίζειν (grditi koga).

in sir, nič ne daš razun kar popásemo; psa pa, ki ti nič taciga ne da, pitaš iz svoje sklėde. Pes to slišat odgovori: resnično, per Bogu, jez sim, ki vas nesréče varvam, de vas ludje ne rubio, ne volcje ne rezkolejo. Brez moje straže bí še ne sméle na pašo; života bi si ne bile sveste. Pravio, de to je bilo ovcam prav, in de so psa spredaj posadile. [1])

26. Volk in Ovčarji.

Volk vidi ovčarje v' staji ovco jesti, se perbliža in reče: kakšin ramovš bi bil, ko b' jez tako délal?

27. Oslova sénca.

V' gradu Atèn najme mladenč polèti osla jezditi v' Mègaro. Poldansko sonce perpéka, mladenč in oslár hočeta v' oslovo senco pečénit. Eden drugiga spodrivata. Oslar pravi: osla sim ti zanajél, ne pa sence. Mladenč pa: osla sim najél, tedaj vse oslovo je danas moje, tudi senca.

Ta pravlica zadéva tiste, ki se zavol prazniga niča prepírajo.

28. Apine [2]) plesavke.

Pravio, néki kral v' Egiptu je ápine plesati vučil; ti mergolinci so kmalo znali, so v' škarlatnih suknicah šémė na lici rajali; vse jih rado gléda; kar nékdo muhast orehov iz varžeta med nje verže. Apine vidit oréhe, pozabit plés, za njimi skočit, ze za-nje pulit, šeme zadegat, [3]) suknice razcunjat.

29. Lev in Miš.

Miš smukne čez leva spióčiga. Lev se zbudi, jo vjame. Miška milo prosi izpustik, obéta vso hvaležnost. Lev se nasmeja, jo spustí. V' kratkim dobí miška priliko dobroto poverniti. Lev se vjame, lovci ga z' vervio k' drevesu pertvézejo. Miška riovenje slišat, smuk! perskakla, preškerblá verev, léva reši in pravi: smejal si se mi unkrat, k' nisi mislil vračila per meni slabi stvarci dobiti; tedaj pomni, de tudi miške so hvaležne.

Tudi sromašni in slabi so včasi mogočnim hvaležni dobrótniki.

---

[1]) Inačica: prednje mesto dale.
[2]) = Afine (opice).
[3]) = Fortschleudern.

30. Osel in Lévova kóža.

Osel na-se obési kóžo, vsak méni, lev je. Ludí in živali prime plahòta, vse mu beží. Po nektirih dnevih mu kožo odnese vihár, osel ostane nag, vse nádnj, vse ga vudriha, palce, océpki, gorjáče mu plešejo po gerbi.

Si sróšen, si nizek, ne delaj se bogatiga, scer se ti bodo vkratkim krohotali in te luskali. [1])

III. Povésti iz Ajliana.

Ajlian je živel v' pervi polovíci tretjiga stolétja po Kristusu. Je bil rojen Latinc, pa se dobro navučil greško. kakor bi bil rojen Grék.

1. Sokrat pobíe napuh svojiga vučénca Alkibiada.

Sokrat vidi Alkibiada napihneniga zavol premožènja, de se košáti zavol pristav in lépih lastín; ga pokliče, gresta v' hišo, kjer je visil obraz cele zemle napisan, mu reče: Alkibiad, poiši, kjé je naša dežela Atika načerkana? Gospodičič jo najde. Zdaj poiši svoje lastíne in deržave pòlske. Mladenč gleda, iše, nikjér ne vgléda, ter odgovorí: ni jih napisanih. Sokrat mu reče: kaj si takih stvarí prevzéten, ke niso noben zapisa vréden del naše volne zemle?

2. Sander [2]) z' svojim konjam.

Kral Sander pride v' mesto Epes, obiše Apèla malarja, ki je živo napisal podobo Sandrovo jèzdé na konju. Sander jo ne hvali po vrednosti. Apèl reče: dajte konja v' hišo. Konj pride, zarazgatá napisanimu konju. Apèl se oberne proti Sandru in njegovimu konju rekoč: kral, tvoj konj bol vé, kaj je živo pisanje.

3. Antisten modrian in Diogen vučénic.

Antisten je velíko mladih vabil modrosti se vučiti, noben pa ni rad poslušal, ga tedaj popáde jeza, jih odpodí, tudi marniga Diogena zadreví od sebe, in noče ne besede z' njim

---

[1]) = Schlagen; prim.: z rokami luskati, in die Hände klatschen (Trub., Dalmat.), z vrati luskati, die Thüre zuschlagen (Mikl.), v lice koga luskati. Jmd. ins Gesicht schlagen (Schoenleb.)

[2]) = Aleksander Veliki.

opravit iméti. Diogen stanovíten se mu sili, Antisten mu protí z' palco, ga tudi čez nekaj dní mahne: vuner Diogen ne gré proč, ampak še bol ga nadléžva, in želí goréče njega poslušatí, rekoč: li vurbaj [1]) me, če se ti lubi, ne umaknem glave; ne boš našel zadosti terde palce, de bi me od pogovora z' teboj odgnala. Odtorej ga je Antisten jél silno rad imeti.

4. Posebna traparía.

Trazíla napáde nova neznana traparía. Pobere se iz Atena, gre doli po bregu v' morski pristán Pirej, si najme hišo. Vtepe si v' butíco, de vse ladie, kar jih perteče, so njegove- Jih zapisuje, in spet spusti po morju na tergovanje. Pride ktira sréčno, ga silno veselí. Tako trapi dolgo časa. Brat mu perjadri iz Sicilie, pertisne h' kraju, ga vidi trapastiga, izročí likarju, [2]) ki ga ozdravi. Spametvan pa se hvali in pravi: Kako sréčen sim bil, kako vesél! kader sim trapil in menil, de vse perveslane ladie so moje!

5. Ponižanje ošabniga likarja Menekrata.

Menekrat likar je bil tako napuhnen, de se boga Perkuna imenuje. Piše Bilipu kralu Makdónie in z' timi besédami začne list: Menekrat Perkún Bilipu zdravje. Kral mu odpiše: Bilip Menekratu pamet; svétovam ti, péli se v' Otok Antikiro, obhodi tiste kraje. Na tim otoku dober telog raste in Bilip je menil, de bi telogovo zelše njohal, ker starci so štéli, de telog kihanje obudí in glavo čisti. Kral mu je hotel pod nos podrobiti, de mu ob pamet gré.

Potlej enkrat napravi Bilip vélko gostje, povabi tudi Menekrata na pir, mu postavi posebej blazíno, ga posadí na-njo, postavi pred-nj kadílo, ga reče kaditi z' kadilnico. Povablenci se lepó ponujajo, [3]) bilo je mogočno gostje ín veliško. Menekrat si misli, to m' je prav, prejme rad svoje častílo. Počasi ga je jela lakota obhajat, se spametva, de je člověk, in še clo preprost člověk; vstane, se pobéra proč, in pravi: dobro ste me pokádili! Bilip! lepó si slékel šémo trapežu. [4])

6. Prosto serce mladiga Temistokla.

Temistokel še mlad iz šole gredé, Peizistrat takrat oblastnik atenski mu naproti prihaja. K' je oblastnik žé blizo,

---

[1]) = »Vurbati« (»urbati« Pohl.) = παίειν (tepsti).

[2]) Pravilno: lekarju = zdravniku.

[3]) Namreč: z jedjo in pijačo (= sie nöthigen sich gegenseitig zu essen und zu trinken).

[4]) Inačica: »lepo si vjél trapo v' šémi«.

vučenik Temistokla opomni: ogni se! Temistokel pa mu na ravnost pravi: kaj mu ni dovel široka cesta?
Žé mladenč je kazal, de bo plemenít in velikosèrčen.

7. Smert spanjova sestra.

Gorgia starčika v' Leontu mestu popade na koncu svojga življenja huda bolézen, in mal po malo terdo spanje. Stari znanic ga obiše, in praša: kaj počneš? Kaj nek? pravi bolník; spanje me izročuje svoji sestri.

8. Anasagor modrian volen ob smerti svojih sinov.

Anasagor klacomenski, ki je sama dva sina imel, grede k' svojimu priatlu vas, nekdo ga sréča, pravi: Sina sta ti vmerla. Odgovori nevstrašen: Sej vem, de sim merjoče rodil.

9. Enak izgled Senofonov.

Senofon ravno daruje bogovam, pride mu pot od grada Mantinee z' naznanjam: Gril tvoj sin je na vojski vbit. Sname iz glave vénec, in daruje. Ker pa pové dalje: vunder sovražnik je premagan, [1]) pokríe Senofon spet glavo z' vencam.

10. Sander in njegov Muzikar.

Sander, Bilipov kralévič, se vučí v' mladosti citre brénkat. Muzikar ga vučí in pravo struno kaže. Sander mu reče: kaj žé, če tudi to pobrenkam? Uni mu kaže drugo, ta pa pravi: Prihodnimu kralovavcu ni to nič mar; tistímu naj bo mar, ki misli vumeten citrar biti.

11. Smilenje z' živalmi.

Senokrat Halkedónic, Platónov priatel, je bil med drugimi čednosti tudi smilen. To je skazal ne samo nad ludmi, temoč tudi nad živaljo. Sedióčimu pod milim bógam perletí v' nédrie vrabic, ki ga je skolič podil. Rad ga vzame v' brambo, dokler lovic odjide. Réšenimu razgerne nedrie, ga spustí rekoč: perbéžalca nisim izdal.

12. Nezavnížanje in hitrost Izmèniova.[2])

Izmenia Tebanca djanje razvumno in Gréka vredno ne smemo zamolčáti. Sél grede po opravkih svojiga mesta h'

[1]) Inačica: »z' premagam je vmerel«.
[2]) Na strani ima matica zapisane besede: »(Stolz) und List:« v naslovu pa so prečrtana slova: »Sebe čislanje, nezaveržènost, nepodnížnost. nevnížnost.

kralu Perzìanskimu. Kmalo, k' je prišel, hoče pred kralam zaslišvo imeti, zavol kar je poslan. Služnik ta, ki je kralu vse napovédal, in zaslišance prédnj vodil, reče Izmeniu: lub moj ptujic tebanski, navada perzianska je, de kdor pred krala stópi, ni zaslišan, préden se mu spoštlivo do tal ne perklóne. Če hočeš govoriti z' njim, je treba našo šego opraviti, če pa ne, te prezdvignem,*) in tvoje sporočílo namest tebe opravim. Naj bo! Sprémi me tedaj do krala, reče Izmenia. Kadar pride blizo, de ga kral vidi, sname svoj perstan tako, de mu nevídama pred noge na tla pade. Hitro se perklóne, kakor bi poklòn opravil, in pobere perstan. Kral si misli, njemu se je perklonil: zares pa ni nič taciga sturil, kar bi Grekam gerdota bilo. Tako je vse po volji in želi v' Perzii opravil, vuner se ne zavnižal.

13. Nevstrašnost in velikoserčje Daría krala.

Tudi vémo povédati nékaj velikoserčniga od mladiga Daria Histáspoviga. Aribaz iz Hirkanie in več imenitnikov z' njim, so Dariu na življenje stregli. Mislio ga vsmertiti na lovu. Darij zvé to reč popréd, se ne zbojí: gre z' njimi devjačino lovit, na samim v' gojzdu jim reče konje zasésti, orožje v' roke vzeti, in sulce nastaviti. Na to jih bistro pogléda: Nó, zakaj ne sturite, kar mislite? — Vidio, de mlad vojšak z' očmi ne zgáne, se skasájo. Prepade jih tak strah, de berž iz konj odsédejo, se na tla veržejo, vdado, in prosio: oberni z' nami, kakor hoč'! Darij jih loči in pošle na vse kraje; nektire v' Indiško krajno, nektire v' Skitio: ostanejo mu pa zvesti, in vedno pomlivi prejete milosti.

14. Navada železna srajca.

Nékdo Skitovskih kralov praša človéka, k' je v' sneg zabrédel in slečen v' snegu stal: Te kaj zebe? Oné mu nič ne odgovorí, ampak praša krala: Te v' čelo kaj zebe? Kral pravi: Nič. Oné reče: Jez pa sim zgol čelo.

15. Presmelost Perdíkova.

Perdíka iz Makdonije, ki je šel na vojsko z' kralam Sandram, je bil tako prezavupliv, de se je prederznil sam iti v' brlog, kèr je lévina mlade imela. Lévine scer ne najde, pa ji pobere mlade, jih odnese, in méni, vsak se mu bo zavol tiga čudil; zato k' so Greki in Perziani lévino nar moč-

*) Nemčizna (überheben = entheben v. etw.)

nejši in nar nepremaglivši zver šteli. Se hvali svoje presmélosti: Semirama asirska kralica pa mu reče: Perdika si preošáben, bahaš, ne de si leva al barsa [1]) vjel, al zlobniga zverjaka vmoril, ampak de si nekšino ono zmagal. [2])

16. Velikoserčje Fokiónovo.

Fokiona, Fokovga sina, ki je bil večkrat vojskni vojvoda, obsódio Atenci na smert, de bi v' ječi trobelíko [3]) pil. Rabel mu pernese kozarc trobelíkovce; svoji ga prašajo, če ima še kaj sinu reči. Fokion pravi: Zapovém, naj nikol Atencam zavol té meni persójene piače nobene narmanjši žal beséde ne reče. — Kdor tiga moža ne prečisla, ne pozna njegove velikosti.

IV. Vojskine povésti iz Poliajna.

Poliajn rojen Makdónic je živel v' drugi polovíci druziga stolétja po Kristusu. Pisal je vojskine prekáuenja gréških in rimskih vojvodov.

1. Kódrova lubezen svoje domovíne.

Atenci in Peloponežani so se vojskvali. Pravež [4]) Delfski prerokuje Atencam premág, če bo njih kral na vojski pobít. Kóder je bilo kralu imé. Peloponežanì zvedó pravežov odgòvor, in vkažejo, Kodru níč hudiga déti. [5]) Neki dan zvečer gre Koder po drevarsko obléčen v' brég dreva sékat. Ravno po tìm opravku pridejo tudi Peloponežani. Kóder se zbíe z' njimi, in oséka nektire: ti pa ga pobíejo, grédejo veséli, pravio: možko smo se ponesli. Atenci to réč zvedó, zavukajo: dobra sréča, ju! ju! pravežova beséda! Mahnejo junaško v' boj, premágajo.

2. Potuhlost Pejzistratova.

Pejzistrat se je v' Atenu prepíral z' Megaklam zavol deželskiga gospodarstva. Mègakel je bil besédnik premožnih, Pizistrat vbóžnih. Mègakel v' mestnimu zboru gerdo ozmerja Pizistrata, mu žuga, in se pobere iz zbora jézen. Pizistrat se

---

[1]) = Πάρδαλις (Panther).
[2]) Inačica: »de si levino žénsko zmagal«.
[3]) Na strani je pripisano: (Conium).
[4]) = Oraculum (proročišče).
[5]) Inačica: »nič žaliga sturiti«.

domá nalaš nekolko obréže in rani; drugi dan kaže rane ludem na tergu. Atenci zlo nevólni, de ta, k' je njih skerbník, je zavol njih ranjen, mu dovólio imeti tri sto obrožjanih stražcov. Ti mu pomagajo si vzeti samoblástvo čez Atence, in ga sinovoma po smerti zapustiti.

3. Agezilaj prekáni Beočane.

Agezilaj Spartanski Vojvoda se bíe z' Beočani cel dan, noč jih spravi k' pokoju, premag pa ni bil na nobeni strani. Opolnoči pošle svoje zveste, naj vse spartanske mertváce, kar jih poznati zamorejo, na kup zmetajo, in zagrèbejo. Opravio povele, pred svitam so žé spet nazaj. Beočanam zjutraj silo svojih mertvih vidit, spartanskih pa malo, vpade serce. Ménio, de Spartanci so premágali.

4. Habria vojake naserči.

Habria da svojim vojakam navuk: koder se bojujete, ne mislite, de se z' nepriatli biete, ampak z' ludmi, k' imajo meso in kri, in ki so vaše natvore.

5. Sander osramòti svoje puntarske vojake.

Sander si je podvergel Azio. Makdonci so sitni, se mu vstavlajo, pravio, de jim je mogel po njih volji streči. Tedaj reče Makdoncam orožje vzéti, se vstópiti na eno stran, na eno pa Perzianam. Razstopio, Sander reče: Makdonci, zvolite si vajvoda, kogar hočte; jez bom Perziane vodil: se čmo poskusit. Če premágate, vam sturim vse po vaši volji; če ste premágani, in vidite, de nič ne opravite, bodite mirni! Ta vojskina past jih zavzame, in zanaprej so proti Sandru pametniši ravnali.

6. Sander da lep izglêd vojakam.

Sander korāka z' vojsko po suhi krajni, nekjer ni vode, Makdonci silno žejni. Poslani ogledavci najdejo v' skali votli mervo kopníce: zajmejo z' šišakam,*) pernesejo Sandru. Sander prejme vodo, jo pokaže vojakam, in pričo vseh izliè, de se vučé serčnjáki biti. Vsi poskóčio, zavúkajo, ga hočejo imeti vajvoda, in žeje stradajo zavol njegove tréznosti.

*) Čelada.

7. Kir napravi Perziane se Medianski oblasti odtegniti.

Kir pregovorí Perziane, de od Medov odstópio z' tím naklonam: jim pokaže celíno z' ternjam prerašeno, jo zapovê obdélati. Plunejo na roke, celíno trêbio, obdelajo. Jutri, reče, kópajte se, in pridite praznično oblečeni k' meni. Sturé po besedi, pridejo, najdejo veliko gostje, vse z' verham. Po jedi jih praša: ktiri dan jim bolj vgódi. Pravio: danas je tolko lepši mémo včeraj, kolkor sréča mém nesréče. No, reče, to srečo lahko imate, če se Medam vprète. Per ti priči so volni, ga postavio krala, zmágajo Mede, in spravio še uni del Azie pod svoje oblastvanje.

8. Čuden ronc.*)

Harpag Kiru pismo pošle tako skrivaj, de si nihče ne domisli. Prepara zajca, vdéne pismo, zašíe trebuh, da potu, ogerne póta z' lovskimi mrêžami, de ogledači nič ne natolcvajo: tako ga srečno pernese Kiru.

9. Zveste službe proti kralu

Dari obléga Babilon, dolgo ga ne more pod se spravit. Njegov naméstnik Zopir perbeží v' Babilon ves obrézan po licu, pravi Babiloncam: Všel sim, kral me je tako razdélal. Babilonci mu verjamejo na njegovo obrêzano brado, mu dado mesto pod povelje. Po noči odpre mestne vrata, Dari se povlasti Babilóna, in pravi: Dvajset Babilonov ne poglêdam, ko bi bil Zopira tolko terpêti vidil.

10. Amuli in Numitor.

Numitor in Amuli sta bila brata. Amuli mlajši se vsili za krala v' Albi. Numitora, starejga brata, pahne iz kraleviga stola v' ječo, hčer Silvio sodniki postavio duhovno bógino Veste, de bi neomožena brez otrók biti mogla; ker take duhovne so mogle vedno deklice ostati.

11. Nezvestoba in žlahtno serce.

Kamíl rimc oblega mesto Falisk; vučenik mestnih otrok pravi, de jih pela na polje jegrat in se vadit vojskniga déla: pa jih izda Rimcam. Kamilu rimskimu vojvodu se gnusi to izdajavstvo, mu reče roke na herbtu zvezat, otrokam pa iz-

---

*) Nemška beseda (Ranzen = Felleisen).

dajavca domú gnati in šibami [1]) tepsti. Otroci ga do smerti otepejo. Fališčani se čudio pošténju in pravíci Kamilovi, in mu dobrovolno vdadó.

Tako perpravi Kamil, k' jih z' gerdo ni vkrótil, z' lépo v' podàj.

12. Muci Skevola.

Hetrurci so imeli vojsko z' Rimci. Hetruški kral je bil Porzena, Rimce vódi Valeri Publikola, žé vtrétje Konzul. Muci rojen Rimic, junaški vojak, misli Porzena vmoriti, za to pride v' Hetruški stan, po hetruško prebléčen, oponaša hetruško besédo, stopi v' kralevi šator. Ker pa krala ne pozná, izdere meč, prebode nekoga zraven krala sedéčiga, ki mu je bil nar bolj podóben. Zgrabio ga, prašajo: kdo si? Reče: Muci rimic. Kral zažge bogovam zahválšino, Muci pomolí svojo desníco nad žarjavco, k' se mu roka peče, kremlá stojé z' kralam, jasniga obličja, ne tréne [2]) z' očmi. Kral se čudi njegovi junaški prederznosti, uni mu pa reče: Ne čudi se, kral! tristo mladih rimcov, ravno takih serčnjakov, távajo po vašimu stanu, in pazio na perložnost tebe prebosti. Porzena mu verjame, se preplaši, opusti vojsko z' Rimci. (Muciu je desnica zgoréla, za to so mu potle rekli Skevola, to je levičnik).

13. Atili Regul.

Atilia rimca vjamejo Kartažani na vojski, jim perseže, če ga v' Rim spusté, rimsko starašinstvo na mir pregovoríti; če pa ne, spet nazaj v' Kartag priti. Pride v' Rim, pa jim pergovarja vojsko naprej gnati. Starąšinje ga prosio domá ostati, in persege, k' jo je v' sili sturil, nič ne čislati. Žena, otroci, žlahta, priatli jokajo, ga vstavlajo in prosio. Nič ne pomaga, nič ga ne gane perségo pregrizniti. Stopi v' ladio, se prepelá v' Kartag, jim pové svojo vojskino lesjačino, in rimsko misel. Kartažani ga berž vtaknejo v' tamnice, tèpejo in tárajo, dokler dušo izdahne.

14. Cezarjovi vterjeni vojaki.

Cezar vkaže svojim razstradanim vojakam kruha dati, k' je bil iz zéliš mésen. — Dober je. — Pompej, njegov zóper-

---

[1]) Sic! Instrumental brez predloga; prim. uvod k »Pismenosti« str. 226 te knjige.

[2]) Inačica: »zgane«.

nik, dobí hleb takiga kruha, ga skriva, ki se je bal, de bi njegovi vojaki ne zvedili, kako vtèrjeni so Cèzarovi.

15. Razmesárjene zale obličja.

Cezar popade z' bojam Pompeja poleg mesta Farzála. Zagléda med sovražniki vélko zalih mladenčov ošabnih svojo berhkote: torej zapové svojim vojakam súlic in pšíc ne v' živote, ampak v' lica namerjat. Mladenči se bojé lepe lica zbrazgotíniti, pokažejo herbet, in zbezlájo.

16. Posilena vojšakost.

Ifikrat se vojskuje na prostranim polju. Sovražnik silno močnèji ga popade. De bi se tedaj njegovi vojaki na bég ne zanašali, in se hrabrejši vojskovali, reče za herbtam globoko ròvo [1]) skopati.

17. Rublene Sabinčice.

Rimci sozídajo mesto, pa so samci, nimajo žén. Romul kral tedaj oznani po vsih sosédnjih mestih, de hoče morskimu bogu Hipiu (konjarju) na čast praznik obhajati, skušnje [2]) v' ježi napraviti, in velike stave premagavcam v' dobičik dati, ples in raj napraviti. Iz bližnih mést vse pervrè na praznik, možki, ženske, deklice. Romul pa vkaže svojim rimcam, možé in žené per miru pustiti, deklice pa rubiti, [3]) de se oženio.

18. Razločik med levico in desníco.

Skipion vidi rimskiga vojaka bahati z' lepo svitlènim sčitam; mu reče: Gerdòta je, de rimic levíci več, ko desníci zavúpa.

19. Koriolan poštuje mater.

Koriolana rimci zvandežájo. Perbeží na Hetruško, jim oblubi Rimce premágati. Hetrurci mu verjamejo, si ga postavio vajvoda. Per več bojih premaga Rimce, koráka proti Rimu, hoče čez ozidje v' Rim hruméti. Rimske matere, med timi Veturia, (Koriolánovi materi so takó rekli), gredejo pred mesto, silnim sovražnikam napróti. Pridejo do Koriolána, mu

---

1) Navadno: rov — rova m.
2) Inačica: »vadle«.
3) Srbsko (pa tudi pri Gutsmannu): robiti = ugrabiti (*ἁρπάζειν*).

molé z' vovno povíte oljke, prošnjavske známina. Prošnja pa je bila ta: Če misliš mesto vzeti, vmori préd svojo ino vse rimske matere. Koriolanu se sturi ináko, in se per ti priči verne. Njegov odstop je bil scer znamine sinovske lubezni in poštovanja, vuner mu je bil pogubliv. Hetrurci so namreč zbor poklicali, in veči dél so vòle [4]) dali, de naj bo vmorjen, ker je gotov premag izdajavsko iz rok spustil.

V. Povésti iz Diogena Laerčána.

Kdaj je Diogen Laerčan živel, ne vémo. Nar bolj kaže, de bi vtegnil živeti med pervim in drugim stoletjam po Kristusu.

Bia.

Modri Bia se pelá po morju z' bogatáji brezbóžniki; [5]) vihar vstane, nevarnost velika, začnejo molit, vpíti, bogove na pomágaj klicat. Bia jim reče: Tiho, de vas ne začutio v' ladii.

Zenon.

Zenon pravi jezičnimu mladenču: Vušésa imamo dvoja, vusta samo ene, za to, de več poslúšamo, manj pa govorimo.

Diogen.

1. Platon vuči v' šoli, kaj de je človek, in reče: Človek je žival dvanòžna, brezperésna. Poslušavci mu perkímajo. Diogen gre in oskúbi petelína, ga pernèse v' šolo rekoč: Náte Platónoviga človeka!

2. Diogen reče nékomu, ki ga praša: Okoréj bi kosil? Si premóžen, kadar hočeš; si vbóžen, kadar imaš.

3. Nékdo zadévši Diógena z' brunam zavpíe: Vár' se! Diogen se ozrè, pravi: Kaj me še misliš?

4. Diogenov sužen, Manet po imenu, vjide; mu ga svétvajo iskat. Diogen odgovorí: Sméšna réč, ak si Manet vupa živeti brez Diogena, deb' si Diogen ne vupal brez Manéta.

---

[4]) Vol.-a. *m.* (gl. str. 289., 9). die Stimme. vòl dati. d. Stimme geben = für etw. stimmen (prim. Pohl.: vôla.-e. f.. der Wille. die Stimme.)

[5]) Ta beseda. pravo za pravo le inačica za »bogataj«, je v izvirniku dvakrat podčrtana. za njo pa stojita vprašaja (??).

5. Diogen peržgè svečo opoldne, hodi po méstu, ga prašajo: Kaj išeš? pravi: Človéka.
6. Diogen pride v' mésto Mind, vrata vidi velike, mésto majhino; pravi: Možje Mindani! tecíte vrata zapret, de vam mesto ne vjíde.
7. Vidi mladenča zaliga nespodóbno govorit, mu reče: Te ni sram, iz slonokostenih nóžnic svinčeniga meča potégvat? [1])
8. Vidi lokastrelca nerodno strélat, séde h' tarči rekoč: Tlèlè sim varen.
9. Diogen prosi zapravlívca šestnajst rumènih zlatov; zapravlívic pravi: drugih prosiš po béliču, mene pa télko! Diogen reče: Per drugih vém, bom še večkrat dobil, per tebi pa je vánano, [2]) če bode še kdàj.
10. Diogen se pelá po morju v' otok Egíno, morski tolovaji ga vjamejo, v' Kreto vléčejo, na prodaj postavio. Klicavic (ki je klical jetníke na prodaj), ga praša: Kaj znaš? — Mu reče: Ludi gospodarit; in mu pokaže Korintana v' suknji z' dragimi zavítki z' imenam Seniad, pravi: Timu lè me prodaj, gospodarja potrebuje. Seniad ga kupi, vzame v' Korint, ga postavi čez otroke, mu izroči hišo. Diogen pa vse tekó obrača, de Seniad se je ohvalval rekoč: Dober duh mi je prišel v' hišo.

Iz Simplicia.

Simplíci gréški modrián je živel šestiga stoletja po Kristusu.

Diogen seboj nosi lesén korec v' mavhi, de vodo zajema in pie. Pride do potóka, prebrede, zagléda nékoga z' períšam zajémat in piti, kar v' potok je korec zadegal: čemu mi je, reče, sej mam períše!

VI. Povesti iz Plutarha.

Plutarh sloveč pisávic je živel v' pervih sto letih po Kristusu, rojen v' Heroneji dežele Beotie. Cesarja Trajan in Hadrian sta ga čislala, mu častne službe vdelíla. Trajan ga je postavil svojiga namestnika v' Ilirii, Hadrian pa v' Grecii.

[1]) Pripisano: »oder: Sram te bodi, iz slonokostenih nožnic . . .«.
[2]) = Zweifelhaft (prim.: »na van« blindlings, aufs Gerathewohl, Zalokar, Caf; sred. nemško van, Mikl. Etym. W.)

1. Diogen in Sander.

Greki so se zbrali na korinškim prejéžku [1]) in sklenili se združiti z' Sandram, in z' pomočjo Sandrovo se z' Perziani vojskovat. Vajvoda tedaj si zvolio Sandra krala. Deržavniki [2]) in modriani mu srečo vóšio, Sander méni, de bo tudi Diogen, ki je v' Korintu bil, prišel se mu narádovat. Diogen pa vučí v' korinški šoli Kroneju, malo čisla Sandra. Kral tedaj ga gré obiskat, in ga najde na soncu ležati in se greti. Diogen vidi silno druhal priti, se mervo izklone, in pogléda Sandra. Ta ga priazno ogovorít praša: Kaj bi rad? Diogen pravi: nič kej taciga; vmakni se mervico, de mi ne boš na soncu! Sander to ne vzame zlo, temoč se čudi visočíni [3]) in slobódnosti možovi tako, de proč gredé tim, ki so nad Diogenam jezik brusili, reče: Če bì ne bil Sander, bi tel Diogen biti.

2. Najdena zalóga.

Semirama si je rekla ob svojih živih dnéh zdélati grob in nanj napisati: če bi ktir kral vtégnil dnarja potrebovati, naj vkaže ta grob odpréti, ín vzame, kolkor se mu lubi. Dari ga vkaže oddelat, pa najde namest pénezov drugi napis: kob' ti ne bil gerdež, in dnarja nikdar sit, bí merliškim grobam ne délal nepokója.

3. Bratovska zvéza.

Skilur vajvoda v' Skitii na smertni posteli pokliče svojih osemdeset sinov živih, da slednimu bášik [4]) pšic, in ga reče prelomit. Vsi so preslabi, nobenmu moč ne vede. Oča tedaj izdéra pšice posamezu, in vsako posébej lahko zlomi. Potlej reče: dokler imate med seboj zvezo, boste zmagovali vse sovražnike: ošibkani pa bote, če narazen potegáje zdraho počnète.

4. Krala si zoprótna.

Atej kral Skički piše kralu Bilipu: Kraluješ Makdoncam vajenim vojšakam, jez pa Skitam, ki se lačni in žejni bojujejo.

---

1) = Landenge (ἰσθμός).
2) Na strani pristavljeno: »Staatsmänner«.
3) Pripisano: »Stolz«.
4) Iz lašk.: fascio, Bündel.

Pričo Bilipovih slápotov[1]) čóha konja, in jih praša: čóha tudi Bilip svoje konje?

Piskaču Izmeniu. mojstru na straníco,[2]) na vojski vjétimu,[3]) reče pìskati. Drugi se mu čudio, ostermé nad lepoglasjam. Atej pa se zaroti, de raji sliši konja razetáti.

5. Lončarjov sin na kralévimu sedežu.

Agátokel je bil lončarjov sin. Kader je Sicilio v' oblast dobil, in kral postavlen, je zraven zlátiga kozarca lončéniga na mizo stavil, ga mladenčam kazal rekoč: preden sim bil kral, sim take parstene delal, zdaj pa vkazujem zlate delati zavol preskerbe in v' spričvo svojga viteztva.

6. Sander mlad slove lákomen.

Bilip Sandrov oča je dosti dežél premagal in predóbil; sin pa tiga nič vesél, govorí svojim verstnikam: Oča mi bodo vse snédli. Verstniki mu pravio: sej ti perdobívajo. On pa: kaj pomaga vsiga dovel imeti, pa nič déla? Sander je bil vuren in skôčen, za to ga oča per Olimpških jegrah ravná, naj bi se v' téku skusil. Sander odgovorí: Skusim se, kadar bodo krali z' menoj tekli.

7. Kdaj krali slišio resníco.

Antioh kral je bil na lovu, med gónjo zajíde od priatlov in služabnikov, neznan pride v' sromaško kóčo. Med večérjo vzame v' misli krala, in sliši reči: kral je scer prav dober, škóda de hinavskim priatlam preveč zavupa, jim spregléda, prepogosto na lov hodi, potrebne opravke pa zamudí. Takrat scer zamolkne, al ob zoru pridejo v' kočo stražci, mu pernesejo kralevo obléko, ludje tedaj ga spoznajo, reče svojim strelcam: Zarés, kar sim vas najél, sim še li snoči resníco slišal, kaj mi ludje očítajo.

8. Alkibiad in njegov pes.

Alkibiad je imel silno velikiga in lepiga psa, ki ga je za 525 zlatov kupil. Rekel mu je rép persékat, ki je ravno tako lép bil. Priatli ga za to krégajo rekoč: vsi te grajajo in psovajo zavol psa. Alkibiad se smeja in pravi: Taka je, ka-

---

[1]) = D. Gesandte; beseda iz Pohlinove kovačnice.
[2]) = Die Flöte.
[3]) V rokopisu stoji po pomoti: »vjétiga«.

kor sim mislil; hočem de Atenci to govore, de me ne bodo kaj hujši obrékvali.

9. Aristid pravíčen.

Aristid si je dobil ne kralevi, ampak božji perdévik, to je, imenvali so ga pravíčniga. Al krivičniki so ga čertili. Išejo ga tedaj iz Atena zvandežati. Ga tožio očitev, napravio zbor, de bi meščani sodíli. Ga sodio, vsak daje svoj vòl zapisan po atenski navadi na čepíno. Aristid je zraven, nekdo, ki pisat ni znal, ga prosi mu na-njo zapisat imé Aristid. Ta se začudi in z' lepo praša: kaj ti je Aristid žaliga sturil? Níč, pravi uni. sej ga še ne poznám, al to me žerí, [1]) de ga vsi kličejo pravičniga. Aristid obmolčí, začerka svoje imé na čepíno in mu jo podá. Iz mesta izgnan pozdvigne roke proti nebu in moli, naj bi Atence nikol tist čas ne zadel, de bi se jim treba bilo spomniti na Aristida.

10. Sedem modrih.

Koáni otočáni gredejo ribe lovit, veržejo mrežo, ravno jo imajo vleči, kar pridejo ptujci iz Mileta, prekupio vlak. Potégnejo, najdejo zlati trinog, ki pravio, de ga je Helena iz Troje domu gredé tamkaj v' morje vergla. Ptujci se začnejo besediti in prepirati z' ribiči; iz zdrahe vstane clo vojska, mesta Milet in Ko si jo napovésta. Prašan v' Delfu pravež odgovorí: dajte trinog nar modrejšimu. Ga tedaj pošlejo v' Milet modrimu Taletu, za to ki je Koanam žé préd eniga taciga v' dár dal, zavol ktirga so imeli vojsko z' Milečani. Talet je štel Bia bol modriga, tedaj ga nèsejo Biu; ta ga pošle drugám še bol modrimu; tako hodi do sedmiga, ki ga tudi nazaj pošle; vdrugo tedaj ga napótio Taletu. Iz Mileta pride v' Teb Izmenskimu Apólu bogu v' dar. Teofrast pa reče: Pošlite ga v' Prièno Biu; če ga spet v' Milet Taletu pošle, naj grede okol vsih sedem nazaj do Bia, naposled pa v' hram Delfskiga bóga.

11. Neožénenic [2]) in Oča.

Modri Solon pride iz Atena v' Milet k' modrimu Taletu, se mu čudi, de na ženitvo nič ne misli. Talet molčí. Nékaj dni pozneji Talet nagovorí nékoga popotnika, k' je v' Milet

---

[1]) T. j.: »žari« = peče; (žereti = glühen; žariti glühend machen, Mikl.)

[2]) Na strani pripisano: »Hagestolz«.

prišel, de naj pride k' njemu v' hišo, in reče: deset dni je, kar pridem iz Atena. Solon praša: kaj noviga nam odtod prineseš. Ptujic se perdúša in pravi: mladenča so pokopali, vse mesto mu je k' pogrebu šlo; rekli so, de je sin preimetniga [1]) moža, ki ga mesčani zavol pravíčnosti silno čislajo; moža pa ni bilo zraven, ampak žé dolgo iz dóma. O nabóre! zdihne Solon, kakó je možu imé? Ptujic pravi: ime sim slišal, pa ga več ne pametvam; to vem, de govoričvali so, in pozdvigvali njegovo modrost in pravičnost. Per vsaki besedi popriéma strah Solóna, ves prevzet mu pomaga na ime, ter ga praša: ni bil merlič Solonov sin? Ptujic odgovori: Bil je; zdaj se spomnim, tako so mu rekli. Solon to slišat se vdari na čelo, žaluje, beséda se mu méša, ne vé, kaj déla. Talet ga prime za roko, se nasmehlá in reče: Lub moj Solon, take rečí mi branio ženitvo, ki clo tebe, nar terdnejšiga, ob tla veržejo. Nič ne maraj, vsa povést je zmišlena!

12. Temistokel mlad obrača dobro svoj prazen čas.

Temistokel je bil pravi mladénč, priden, vumen, sklepa lotivniga, mesčanskiga) gospodvanja [2]) premetèn. [2]) Svoj prazen čas ni zajegral in zaplésal, kakor drugi póbje; vsak ga je najdel se domá vučiti, in lepo besédo staviti, z' ktiro je al koga tóžil, al mladénče zagovarjal. Vučeník ga je ogovarjal: Pob! nič majhniga ne boš, ampak prav velik: al verli korenják, al pa hudòben zlódej.

13. Temistoklova slave lakomnost.

Temistokla je slava presilno míkala, za to je imenitne djanja rad imel. Še mlad sliši hvalit vojvoda Miltiada, ki je Perziane premagal na maratonskimu polju, in tam častno znamine imel; v' to se ves zamisli, ne spi po noči, in ki so se mu čudili in ga prášali: kaj ti je, odgovorí: znamine Miltiadovo mi ne dá spati.

14. Máterno veselje.

Per bojvavnih vadlih in vojskah je Marci Koriolan vselej vénčano stavo dobil. Drugi so si zgol čast iskali, Koriolan pa deb' svoji materi veselje sturil. Vsa čast in sreča mu je

---

[1]) Najbrž pomota mesto: »preimenitniga«.

[2]) = Πολιτικός.

bila, ko ga je mati pohvalila, vénčanga vidila, in solznimi očmi objéla.

15. Pravlica veliko zmago.

Rimski starašíni so bili bogatim dobri, z' nizkim ludam pa v' zdrahi, k' so menili, de jih posojavci preveč derejo. Sromašni tedaj vkup stopio, se pogovoré mesto zapustiti. Gredejo, se podado na goríco, zdaj sveta gorica imenvano, in se vsélio na potoku Anienu. Starašinstvo se tiga vstraši, pošlejo nar bolj ludne in ludem všečne starašine k' ludem. Menèni Agripa je bil njih besédnik. Prosi dolgo ludi se v' mesto verniti, in sklepa z' to pravlico: Vsi vudje človeškiga telesa so se vstavili želodcu, ga dolžé, de lén brez opravka počiva in žule drugih vživa, oni pa terpé in se trudio njemu streči. Želodic se timu nasmeja, ko nevumneži ne vedó, de scer vse jedi prejéma, pa jih spet nazaj pošila in njim delí. Ravno taka reč je med vami in nami starašíni. Dobre sovéte in sklépe vam pošílamo, in vdelimo vse pridno in koristno, kar vam rabi. Od takrat so spet med seboj sturili spravo.

16. Platon merjóč.

Ko je Platon žé vmiral, je še hvalil svoje pošilanje božje, da je stvarjen človek; de je Grek, ne vunajnik; [1]) ne živina nevumna, in de je verh vsiga ob Sokratovih dnevih rojen.

17. Nespoznan vajvoda.

Filopojmen ni bil scer gerd, vuner pravio, ga néka Megerska gospodína ni poznala zavol njegove perničnosti in preprostiga vèdenja. Zvedila je, de ahejski vajvoda hoče njé dóm objiskati, se prestraši, perpravi gostje, k' moža ni bilo domá. Timčasi pride Filopojmen v' slabi suknji. Gospodína méni, je njegov služabnik, ki ga pride napovédat, ga prosi ji pomagat. Berž verže suknjo iz sebe, in dreva kóle. Med tim pride gospodar domú, ga zagléda in praša: Filopojmen kaj delaš? Ta pravi: kaj néki; pokóro délam zavol svoje slabe suknje.

18. Razlaganje, kako sonce merkne.

Periklej hoče v' trojo [2]) veslini [2]) ladii [2]) odrínit in č
morje iti, kar sonce merkne, tma se stri. Vsi v' ladii oste

---

[1]) *Βάρβαρος.*

[2]) *Τριήρης* (Schiff mit drei Ruderreihen).

mislio, kaj hudiga poméni. Kormán je v' strahu in zadrégí. Periklej pa mu obraz z' plajšam pregerne, praša: Je to kaj štrašniga, je znamine nesrečno? Kormán pravi: Nič. Tedaj uni reče: v' čém se loči ta mrak od uniga na soncu? v' tim, de una reč, k' sonce zakriva, je vekši, kakor moj plajš.

19. Bavic. [1])

Brut misli drugi dan svojo vojsko prepelati iz Abída čez morski pretok na uno stran; noči po navadi v' šatorju, pa nič ne spi, kólejo ga skerbi, kaj bo; de si ravno je med vsimi vajvodi nar raji spal. Zdi se mu, de sliši ropòt per durih, pogleda luč, k' je merléla, zagléda devjiga moža strašne velikosti in podóbe. Pervič ga mrovle obsujejo, ko pa vidi, de se ne gane, ne čerhne, ter molčé per posteli stoji, ga praša: kdo si? Bavc mu odgovori: Tvoj zlodej sim: per Bilipovim me boš spét vidil. Brut nevstrašen reče: Hočem vidit. Pošast zgine. Kader se je potlej per mestu Bilipovim z' Cèzaram in Antonam bojval, premaga scer v' pervim boju, pobíe v' bég njemu nasprot stoječe krilo sovražne vojske, razdere Cèzarov stan: hoče tedaj drugi dan boj ponovíti, bavic pride po noči, pa nič ne reče. Brut spozna svoj vrok, [2]) vuner se podá v' nevarnost; ne pade scer v' boju, ampak ravno kadar misli obračilo sturiti, in na višo ritniskati, mu skoči meč iz nóžnice, in se mu zadère v' persi.

20. Otročja reja per Spartancih.

Nékdanji Spartanci so seboj jemali h' gostju svoje Helote (tako so imenvali sužne) in jih z' nemésenim vinam silili, de so njih otroci vidili, kako gerd je pijanic. Takšino bolšanje vuner, ki zvira iz pohujšanja, ni človeško, ni deržave modro. [3])

21. Prevarioč in prevarjen ribič.

Rimski vajvoda Anton per ribičvanju ni imel srééc. Kleópatra egipška kralica je lov gledala; Antona sram; popade ga jeza in nevolja. Vkaže ribičam pod vodo plavat in mu na ternik vjéte ribe natikat. Tako vjame dvakrat, trikrat, kar zagleda kralíca lestjáčino pa se slépo déla in čudi: samoč priatlam pové, in jih povabi drugi dan gledat priti. Anton,

---

[1]) = Das Gespenst (Pohl.: bavc, Baubau, Kinderschrecken).
[2]) = Kar mu je bilo urečeno (usojeno), torej = usoda; (Murko: Los, Verhängnis.)
[3]) Na strani pripisano: »politisch«.

pričo sile gledavcov na čolničih, verže vúdico, Kleopatra vkaže nékomu svojih, Antonove podvódnike preplavati in mu slanomúrno [1]) ribo [1]) natakniti. Anton jo začuti, potégne: vse v' smeh, Kleopatra pa mu reče: Vojvoda, daj vózo nam, ki na otókih Faro in Kanop kralujemo. Tvoj lov so gradòvi, krali, dežele na suhim.

22. Neludnik.[2])

Timon Atenc, rojen o peloponeški vojski, se ni z' ničemur pučàl. Néki dan stopi na govorski voder,[3]) vse vmolkne, vse nastavla vušesa; se jim neznano zdi. [4]) Timon pa je néki same te besede rékel: „Možjé Atenci! ográdico [5]) imam, v' nji raste drevo figovo, na ktirmu se je veliko meščanov obésilo: tam mislim hišo zidat, vam tedaj očítev oznanim, če se šę kdo misli obésit, naj hiti, preden ga posékam."

23. Nesréčno Siležóvo živlenje.

Dioniz stáreji posilen kral Sirakuzki je bil ludem tako nazavupliv in natolcliv, de se nobenmu ni dal briti: če je kdó njegovih bránencov [6]) prišel, mu je rekel, de naj z' ogorkam brado odsmodí. Ne brat, ne sin ni smel obléčen k' njemu; in se ne poprej obléči, dokler ga niso stražci slečeniga vidili.

24. Nâtvora in znadnost.

Agezilaj spartanski kral je vablen it poslušat člověka, ki je znal slavcovo pétje popolnim oponášat. Kral se zahvali in izgovori rekóč: Pravga slavčjiga petja sim žé dovel slišal.

25. Sandrova darovitnost.

Med Makdonskimi vojaki je gonil eden mezga obloženiga z' kralovim zlatam. Vidi, de se je mezeg vtrudil, mu odloží, in sebi operti. Sander to zagledat pa tudi vidit, de ga tovor silno teza, reče prašat, če ga kaj teží; uni pa si je ravno hotel odložiti in oddahniti. Sander mu pravi: Ne opéšaj, podvizaj do svojiga šatora, vse je tvoje.

---

1) V grškem izvirniku: τάριχος (= der eingepöckelte Fisch).
2) = Der Menschenhasser (napis v izvirniku).
3) »Rednerbühne«.
4) Inačica: »prikazen jim je neznana«.
5) V grškem izvirniku: οἰκόπεδον (Hausstelle, Bauplatz).
6) »Client«.

26. Ne govori, kar ne véš.

Megabíz, imeniten perzian, pride Apèla živopisca obiskat, séde in začne govoriti od malarskiga znamvanja in sénčenja. Apel mu reče: Vidiš tamkaj une hlapčiče, ki melsko [1]) parst (pepelnasto barvo) mánejo? Dokler si molčal, so te bistro gledali in se tvoji z' dragim róbam ošiti škarlatnici čudili: ko si pa govorit jél, kar se nisi vučil, se ti smèjajo.

27. Otroška lubézen.

Zdaj bom povedal od Kleoba in Bitona Argejskih mładenčov. Nju mati je bila duhovna bógine Hère; čas pride se ji pelati v' bogovski hram obhajat dárovsko opravílo, mudí se ji, ludje čakajo duhovne; mezgi, ki so jo vozili, se zamudé zvunaj na pristavi; berž se vpréžeta Kleob in Biton sinova, jo vozita v' hram k' strežbi Hèrini. Mati vesela takiga poštovanja prosi bógino goréče jima nar bolši plačílo vdeliti. Pravio, Hera jima je vmreti dala: napade jih terdo spanje v' hramu, nič več se ne zdramita.

28. Kral palco jezdári.

Agezilaj, pravio, je otroke silno rad imel, večkrat z' njimi domá jegral, in palco jezdaril. Priatel ga obiskavši zapazi. Agezilaj pa ga prosi: Nikomur ne povej, kar si vidil, dokler sam otrók ne dobíš.

29. Kervamóčna [2]) plačva kervamóčne znàjde. [3])

Falarid kervamočen trinog Agrigenški je ptujce po svoji deržavi prenesmilno taral. Kotlár Peril mu zdela bronasto kravo, jo ponudi kralu, de bi v' nji ptujce čmažil. [4]) Krala pa ravno takrat mervo spametvaniga kotlar tirja, naj mu delo plača. Kral pravi: délo moremo poskusit; verzite kotlarja vánj! Kotlar véka, sliši pa se, kakor bi krava mukala, k' je bila tako narejena, de človeški glas je v' nji mučanju poboben bil. Kral tedaj ne čisla Periloviga veka, pravi: Sej li krava tuli.

30. Zvest pes.

Kral Pir gredéj z' vojsko sréča psa, ki vbitga merliča varva. Zvé, de žé tri dni brez jédi leží, in ga ni proč spravit,

---

[1]) Pravilno: »melidsko« t. j. iz Melide, pokrajine thessalske.
[2]) Murko: krvomóčen, blutvergiessend.
[3]) Na strani pripisano: »Erfindung«.
[4]) Inačica: »pražil«.

vkaže merliča pokopat, psa pa seboj vzeti, in zanj skerbeti. Nekaj dni po tim zapové vojakam na ogled priti; séde na svoj stol, vojaki korákajo mém njega. Pes mu per nogah počiva: kar zagléda merlíčove pobiavce, zacvili, lut se zažene vanje, laja, se na krala ozíra. Kral in vsi začnejo nanje natolcvati. Jih vklénejo, zaslišio, mervo známin na dan pride, se vdajo, spoznajo pobòj, prejmejo zaslužen kázen.

31. Gréški Skevola.

Serzez kral perzianski perveslá z' pet sto tmá [1]) vojakov do Artemizia, napové deželi vojsko. Plahóta prime Atence, pošlejo Agezilaja, Temistokloviga brata, ogledača v' šatoríše; deslih ga je Neokel oča v' sanji vidil obé roki zgubiti. Agezilaj pride perziansko preoblečen med vunajnike, pobíe nékoga kraléve straže, Mardónia po imenu; ki je menil, de je Serzez. Per ti priči ga popádejo, vklénejo, pred krala vléčejo. Kral je ravno mislil junca darovati na sóncovimu ogníšu. Agezilaj stégne desníco nad ogenj, terpí bolečíno dolgo, ne zajéča; ko ga odklénejo, spregovori in pravi: Taki so vsi Atenci. Če ne verjameš, kral, pomolím še levíco v' oginj. Serzez se vstraši, splaši, ga reče zavarvat.

32. Predpoménik.

Od Ajmília rimca perpovdujejo: Kader so ga rimci zvolili vajvoda čez slovéčiga vojšaka Perzeja, in ga častito na dom sprémili, najde hčerko [2]) Tercio objókano. Tèrčica! kaj ti je, pravi, kaj te žali? Tercka ga objame, bušne, in pravi: Kaj ne veste, oče, de je Perzej sklenil? [3]) deklicè pa méni psiča, z' komur si je jegrala. Ajmil pa reče: Bog daj srečo, moja božca, to mi je dober predpoménik,

33. Stanovítnost Katončkova.

Katon je še Katončik bil, k' so si rimski spriatlenci [4]) v' Rim prišli prosit take méstne pravice, kakor so jih rimski meščani iméli. Pompedi Silon, vojšak in pervi imenitnik med slápotmi, ki je bil priatel Druza Katónoviga strica, pride v' Katónovo hišo na ostánik. [5]) Nočí nekaj dni per Katonu, se

---

[1]) Inačica: »pet milion«.
[2]) Inačica: »dčerko».
[3]) = Poginil; inačica: »de je P. proč.«
[4]) = Zavezniki (σύμμαχοι.
[5]) Na strani pripisano: »Einkehren«.

spriazni z' njim' in z' bratam Cepionam: potlej pravi: kaj ne, molila bosta bogóve, de nam pomágajo k' rimskim pravicam? Cepio se nasmehlá, perkíma. Katon pa molčí, ptujec bistro, gerdo gléda. Pompedi praša: No, gospodičič, kaj pa ti praviš? Boš nam ptujcam božjo pomoč naprosil, kakor tvoj brat? Katončik nikar ne čerhne, molčé odžmiguje. Popade ga Pompedi kviško skoz okno, kakor bi ga iz-nj trešit hotel; ga vucka skoz okno, de benglá, in zarohní nanj: oblubi mi, če ne, viškama te butim. Katon ne zgane, ne mara. Pompedi ga spet na noge postavi in reče priatlam na vuho: Cele Italie sréča je ta otročaj; stavim, ko bi odrašen bil, noben rimic bi na vašo stran ne vòlil.

34. Pokojnost per obrékvanju.

Antigona krala so vojaki blizo šatora stoječi obrekvali, pa ménili, de jih ne sliši. Antigon pomolívši spod šatorja palco reče: Tatjé! mi ne greste drugám jezike brusit!

35. Vertnar spreménjan v' krala.

Sander je krivičniga in brezdúšniga krala v' Pafu spókal in druziga iskal. Kiniradov stari kralévi rod je skoro ves pomerel. Pafiane mu povedó: še eden živí té rodovíne, vbog, zaničvan, néki vert obdelùje in kruha strada. Precej póšle Sander vojake pónj. Ga najdejo kropiti vertne grède, primejo, seboj ravnájo: on se vstraši. Pervedejo ga do Sandra v revni perténi hali; precej mu da škarlatnico in ga imenuje krala.

36. Màl na róbe.

Pávzona malarja [1]) vbréma [2]) nekdo mu živopisati konja, k' se vala; Pavzon mu napiše dirjóčiga konja. Vbrémavic [2]) nevólen se vjéza, Pavzon pa smejáj oberne podóbo. Spodnje pride na verh, in pokaže konja, ki je na lice dirjal, de se vala.

37. Jezičen brivec.

Jezíčen brivic ogrína kralu Arhelaju pert, in ga praša: Kral! kakó te obríem? Arhelaj mu presnét odgovor da rekoč: Molčéj.

---

[1]) Inačica: »Per Pávzonu malarju obréma«.

[2]) Navadno: »ufremati«, iz nemšk.: anfrimmen (anfremmen) = bestellen, vbrémavic = der Besteller.

38. Katónove známine. [1])

Rim je bil o Katónovih časih žé ves napolnjen stebrov, ktire so imenitnim vojšakam in možem v' spomin [2]) stavili: zatorej je Katon rekel, moje znamine nima več prostóra, [3]) ga nočem; rajši sim, de bodo prašali: zakaj ga nimam? ne pa, zakaj ga ímam?

39. Prepokoren [4]) službábnik.

Pupi Pizon rimski govòric ni tèrpel besédenja in jéze per hiši; déb ga tedaj nič ne bilo, zapové služabnikam nič govoriti, kar niso prašani. Néki dan hoče Pizon gostovati Klodia oblastniga gospóda, napravi mogóčen pir, ga povabi. Drugi povablenci pridejo ob času, Klodia ni, ga čakajo: večkrat pošle Pizon služabnika glédat, če žé gré. Dan teče, pride mrak, misli, ne bo ga več: praša služabnika: Kaj je to? si ga povabil? — Pravi: Povabil. — Zakaj pa ne pride? — Odgovor: je rekel, de ne vtégne priti. — Zakaj mi pa nisi kmal povédal? Odgovor: K' me niste prašali.

40. Jezik.

Egipških kralov nékdo pošle modrimu Pitaku bogòvam darvano célo kolino, naj si zbere kós nar bolši in nar slabiši. Pitak si zbere jezik, zvirik velíko dobriga in silniga zlega, ter mu kolíno nazaj pošle.

41. Žužna. [5])

Néki žužnav [5]) je Aristótela v' šoli mótil, in z' neslánimi besédami glušil, k' mu je v' besédo skakal blebetaje: Aristotel to je čudno. Aristotel mu pravi: ne prečudno; bolj čudno je, de se tebe vsi ne ogibajo. [6]) Druziga blebetáča, ki je že dolgo žužnàl [5]) in klepetàl, naposled pa mu rekel: Modrián, z' velikim kvasenjam sim te vtrudil; je kratko odpravil rekoč: per mej duha! nisim te poslušal.

42. Grozovitno kaznjena prenaglost.

Kral Selevk Kálinik v' boju z' Galiani zgubí vso vojsko in moč, si sterga iz glave kralev povoj, ter zdirja z' tremi al

---

[1]) Pristavljeno: »Ehrensäule«.
Inačice: [2]) v' čast in znamine«.
[3]) »mojemu znaminu ni več prostóra«.
[4]) »Preposlušen«.
[5]) »Žúžna«, »žužnav« = der Schwätzer, »žužnati« = schwätzen.
[6]) »de pred teboj vsi ne bežé«.

štirmi svojih v' bég. Króži dolgo po celínah, omaguje, péša, perbendá do kóče, najde očeta hišniga domá: prosi kruha 'n vode. Kóčar ga sprejme priazno, narpred mu da, kar hoče; potle mu postréže z' vsim obilno, kar premóre hiša. Med tim spozná krala po obrazu, se veseli, de ga sréča k' njemu navede. Kral ni tel poznán biti, mož pa si ne more kaj, de bi molčal. Sprémi krala do prave ceste, slovo vzame in zblékne: Bog te sprémi, kral Selevk! Ta ga berž prime, k' sebi potégne, kakor bi ga hotel oramžáti, [1]) migne enmu svojih, kir mu namáh [2]) odséka glavo.

43. Premagavski osel.

Bilip oblega terden grad, ga hoče zmagati. Oglédači mu povéjo, de ta réč je silno težka. Bilip jih praša: Je li tako težka, de bi osel zlatam otovórjen bliz ne mógel?

44. Čákana potíca.

Bilipa povabi znanic v' gostje. Pótama sréča Bilip priatlov svojih vélko, jih vzame seboj. Gostvavca vídi preplašenga take mnóžice, k' si jih ni bil télko svést. Kral tedaj vkaže priatlam reči: hranite potíci prostor. Zajémajo po malim, čakajo potice, si mislio: ta bo napolnila prazne kóte: takó je kosílo vsim skozálo.

45. Spioč kral.

Kolkokrat je Bilip podnévi spal, so bili Greki pred šatòram nevolni in godernjali; Parmenid vajvoda Bilipov jih okréga: Ne čudite se, de Bilip zdaj spi: je čul, k' ste vi ležáli.

46. Kral in godic.

Bilip je hotel per gostju bolši vučiti godca: pa nerodno govorí od perglasja in lépopétja; tedaj ga vstavi godic: kral! ne domišlaj si, de ti kaj taciga bólje véš mem mene.

47. Prederzna baba.

Sromaška baba pride h' Bilipu, de bi ji tožbo zaslišal, in razsodil. Ga hodi molédvat, neveličan ji reče: Ne vtégnem.

---

[1]) Menda iz debla: rama; oramžati = umarmen (?); v gršk. izvirniku: ὡς φιλήσων; prim.: ramžatí, an den Schultern schütteln (Medved in Mikl.) obramiti, umarmen, (Gutsm.).

[2]) Stranski pristavek: »sogleich«.

Baba zavéka: Če ne vtegneš, pa kral ne bodi! — Ta beséda ga zaskli, ji zasliši pravdo, in vsim, kar jih je pred njim bilo.

48. Pobóžjan [1]) Sander.

Sandra zadéne pšica v člén, ga rani, kri mu teče: mu pertečejo pomagat, ki so ga popred boga imenvali. Sander jim pravi z' jasnim čelam: An ti vidite, kri je to, pa ne béli sok. [2]) kakoršin bogòvam teče.

49. Preradovéden popràš. [3])

Aga Mlajšiga, spartanskiga krala, néki negodè hodi nadlégat in prašat: Ktir spartanic je naj gorši? Ag mu odgovori: Tìst, k' je tebi nar manj podóben.

50. Druga je gerdíti, druga bojváti. [4])

Memnon perzianski vajvoda je na vojski z' makdonskim Sandram svojiga krala Daría branil in vojsko vodil; sliši najétiga vojaka kleti Sandra in se mu gerditi; sune vanj sulco rekoč: ti jen tvoja klétva; jez te plačam, deb' se bojval, pa ne Sandra klél.

51. Ravnanje z' nepriatli.

Kleomeni je rekel: priatlam dobrotliv bodi, nepriatlam hodi v' škodo. Nekdo hvali to besédo, in praša Aristóna: Kakšine dèla se spodóbio dobrim kralam? Ariston pravi: Lub moj! lepši je, priatlam dobrotliv biti, nepriatle pa se popriátliti.

52. Posébno znanje za dnarje koga vséknit. [5])

Ptujic pride h' Dioniziu kralu, se vusti, de zna hitro dopovédati in ga navučiti, kako bi zalazvavce, ki ga vmoriti išejo, narpred poznal. [6]) Dioniz mu reče: berž! navúči me! Ongavov oné stopi, mu pové na všésa: Kral! daj mi jezár zlatov; vsi bodo ménili, de sim te navučil. Kral mu jih reče vštéti, se déla navučéniga, zalazvavci se ga zbojé: čudi se vuner lesjáčini ongávovi.

---

[1]) Na robu pripisano: »vergöttert«.
[2]) Inačica: »bélo mléko«.
[3]) = Die Frage (Pohl.: poprašk, a, m. die Frage.)
[4]) Inačica: »Gerdenje in bojvanje ni vse eno«.
[5]) Inačica: »Posébna róčnost koga vséknit za dnarje«.
[6]) Stranski pristavek: »pernosceret«.

53. Premágavic premágan.

Pir kral epirski premaga Rimce v' dveh bojih, pa mu je tudi dosti priatlov in vajvodov pobitih: za to je rékel: če Rimce še enkrat premágamo, bi vtegnila tudi naša réč per kraju biti.

54. Prešérne besóde per vinu.

Pir kral zvé, de nektiri mladi vojaki se per vinu se pregrešili in gerdo govorili *) od njega. Vsih vkaže podnevi pred se pergnati. Praša perviga: Je li res, de ste me gerdo obrékvali? Odgovori: Res je, smo: pa bi bili še več govoríli, če bi bili iméli več vina.

55. Razločik med Pévcam in Vojšakam.

Temistokel prašan, kaj bi rajši bil, Ahil al Homèr, reče: Kaj pa ti? bi ti per jegrah Olimških bil raji premágovic al oznanívic.

56. Zadovólje in nepodkúplenost.

Samniáne premágani pridejo k' rimskimu vajvodu Maniu Kuriu, mu ponudio gručo dnarjov. Mani si répo kuha, in jim réče: za take kosíla ne potrebujem novcov; rajši gospodujem čez take, ki péneze imajo, jez pa sim brez dnarja.

57. Fabríci.

Fabrici rimic pride h' Piru kralu. Ta mu ponúdi zlatá, deb' jetnike vojskne réšil: uni zlatá nóče. Drugi dan hoče Pir Fabriciovo serčnost skusit; reče skriváj perpelat silno velikiga slona, Fabriciu za herbet. Dado slonu známine, na naglim silno zarióve: Fabrici se oberne počasi, in na smeh reče Piru: Zlato me včeraj ni míkalo, danes me slon ne vstraši.

Tisto léto, k' je Fabrici konzul v' Rimu bil, mu pošle zdravívic Pira krala pismo, in se mu ponudi, za dober dar kralu Piru zavdáti. Fabrici pošle pismo Piru in mu piše: Kral, ti ne poznaš ne svojih priatlov, ne sovrážnikov. Pir iz pisma spozná zalázvavca, ga reče obêsit, Fabriciu pa spustí na vojski vjete rimce brez rešitve. Fabrici jih pa noče zastonj imeti, pošle tedaj Piru ravno télko njegovih vjetih, de bi ga nihče ne obrékval, de je bil podkuplen.

*) Na robu: »geschmähet«.

58. Sandrova darovitnost in visokoserčje.

Sander pošle modrianu Senokratu pétdeset jezár zlatov. Ta jih noče, mu vkaže povedati: Jez sim modrosti maren, ne potrebujem bogatíe. Kral vkaže prašati, če Senokrat nič priatlov nima, rekóč: Meni je komaj Dariova bogatia zkozala priatle podaríti.

Sander praša indianskiga krala Pora premáganiga in vjétiga: kako čem z' teboj ravnáti? Por pravi: po kralévo. Spet ga praša: Nič drugači? Pravi Por: beséda kralevo zapopade vse. Sander se čudi Porovi pameti in žlahtnosti, ter mu da še več dežél po verhu prejšnih.

59. Ciceron.

Pompej beží po zgublènimu boju per Farzalu, néki Noni mu reče, sej imamo še šédem orlov, dobre volje bodi. Ciceron reče Noniu: Prav bi bila ta beséda, ko bi se vojskváli z' kavkami. Cézar po timu premagu vkaže Pompejove znamina overžene z' častio postavit, Ciceron pa govoréč od Cèzarja pravi: kader Cezar Pompejove stebre stavi, terdi svoje.

60. Cèzar.

Kai Cezar per svoji mladosti pride morskim tolovajam v' pésti. Narpred hoté od njega silo dnarja: Cezar se jim smeja, k' niso védili, koga*) so vjeli, in jim oblubi dvakrat tolko. Potlej ga varvajo v' ječi, dokler bi rešílo vkupaj spravil: Cezar jim zapové: kadar spim, dajte pokoj, bodite tiho: piše govore, sklada pésni, jim jih bere, in če mu jih prav ne hvalio, jih zmérja z' neslanimi buteži, se jim smeja in žuga, vse obesiti: kar je tudi vkratkim sturil. Dnar mu pride, se odkupi, reče ludém in ladiam iz Azie priti, vjame tolovaje, jih vkaže obesit. — Kadar je Sandrove djanja bral, ga solze silio in reče priatlam: Sander je per mojih létih Daría že premagal: jez pa še nič taciga sturil nisim. — Nekikrat hodi z' vojsko čez snežníke, gredoč mémo révniga méstica se priatli oprašujejo: so li tukaj tudi punti in prepíri zavol samoblastva? Cezar to réč pomišla in reče: rajši bi jez tukaj pervic bil, ko v' Rimu drujic. — Kadar je Farnaca krala v' Pontu na pervi popád premagal, piše Cezar priatlam svojim: pridem, vidim, premágam.

---

*) Inačica: »kakiga tiča«.

— Nékrat se per jedi poménkvajo od smerti, prašajo Cèzara: ktira smert bi bila nar bolši? Odgovori: nagla. [1])

61. Poštvanje starih.

Per jegrah na vadle poleg mésta Olimpie starčika mika priti gledat. Pride, gléda in gléda, kjé bi bilo kaj prostóra sésti, ga ne vgleda; nihče se mu ne vgane: posmehujejo se mu in gerdé. Kar pride do Spartancov: mladenči vsi, tudi móž veliko, mu poštlivo vstanejo, se vganejo. Vsim Grékam je ta spartanska naráva všéč, jim z' rokami ploskájo, jih prehvalio; starčik pa zmajè z' glavo in solznima očima pravi: To je nesréča vélka! Vsi Greki védo, kaj je prav; sami Spartanci pa dopolnio. [2])

62. Spartanska junakost.

Nekdó reče Leonidu spartanskimu kralu: sonca ni vidlt pred perzianskimi pšicami. Leonid odgovori: Prav je, se bomo tedaj v' hladni senci z' njimi bíli. Néki drugi perreče: blizo so nam žé. Leonid pa: Ménim de tudi mi njim. — Serzez mu piše, naj mu orožje pošle. Leonid odpiše: Pridi pónj.

63. Hitri živopisic.

Samavùčen malar kaže svoj mal Apélu rekoč: to sim ravno zdaj zmalal. Apel mu pravi: Kob' tudi ne rekel, bi jez védel, de je v' naglici zmávtano. Čudim se ti pa, de jih nisi še več takih zmalal.

VII. Iz Atenaja.

Atenaj, gréški pismenčar iz Navkrata v' Egiptu, je živel ob začetku tretjiga stoletja po Kristusu. Pisal je bukve: Vučènih gostje, komur se vučeni pomenkvajo od vse šare pismenskih, povéstnih in nekdanjarskih stvari. [3])

1. Snédic.

Milon slovеč ruván [4]) iz Krotóne je po dvajset liber mesa in po dvajset hlebcov kruha per vsaki jédi snédel, vina pa

Inačica: [1]) »Nanáglima«.
» [2]) »prav pa délajo sami Spartanci«.
[3]) Na strani pripisano: »Materien«.
[4]) = »Klopffechter«.

po tri štertinke spil. Per olimških vadlih je nosil štuparama štirletniga junca, in tekal z' njim v' ograji; potlej ga pobíe máhoma z' pestjo, in ga sné še tist dan clo sam.

2. Burkáč in Afina (ápina? [1])

Per gostju pridejo burkači gostém sméh délat, in svoje burke vganjat. Anaharz iz Skitie je bil zraven per jédi, pa se ni ne ganil, ne nasmejal. Pernesejo afino, se ji smeja na ves glas rekóč: ta je sama na sebi sméšna, človek pa li po sili z' dolgim trudam. [2])

VIII. Iz Strabona.

Strabon Kapadóčan je živel ob časih Cesarja Avgusta in Tiberia, tedaj kader Kristus. Ves znan svet je obhodil, in célo takrat znano zemlo popisal.

Popis nekdanjiga obráza zemle.

1.) Staric je pisal zemlo okróglo. Sreda nje mu je bila Grekia, in sreda té Delf: menil je, de sta popek zemlin. — Delí se pa vse volna zemla v' tri sušave: [3]) Azio, Libio in Evropo. Meje sušáv so: evrópina proti Libii Heraklejovi stebri in pretok, [4]) kér se naše morje skoz pretáka. Azjina proti Evropi je stogna [5]) od vogla majotškiga jézera do severjoviga morja se stegajóča. To jezero preteka réka Don. Loči se pa Azia od Libie tudi z' vozko stognò. Staric je Libio in Evropo, kakor bi bili ena sušava, obé po enim in samim imenu Evropnimu klical.

2.) Med timi sušávami je Evropa vsa proti severju in večéru: Libia proti poldnevu in večeru: Azia pa proti jutru ležéča nasprotva obéma enako. Od nar séverniga se gor stégne do nar južniga znane zemle.

3.) So pa sploh v' Evropi ti ludi. Trie v' Španii, k' so ji popréd Iberia rekli. Obtéka jih morje v' podobi polotoka. Per preježi so pirenajske gore odmejóče Galio od (Španie) njih. Luzitania per večernimu morju, Betika per notrinim morju.

---

[1]) Na robu pripisano: »Rossice: obezjána oder auch martiška«.

[2]) Inačica: »li po sili in dolgim vájenju«.

[3]) = Suha zemla (Festland).

[4]) Meerenge (πορθμός).

[5]) Ἰσθμός (pri Zalok.: »stogna« in »stogno«, Landzunge).

Tarakónia se stéga od velkiga in vunajniga morja do notriniga,

4.) Galia, k' so ji popréd Galatia rekli, se Španie tiší; nje dežele so Akvitania, Lugdunezia in Belgika. Za Belgiko je proti jutru z' dolgim plèsam) Germania. Mejí Germanio Rajna réka zvirajóča iz snežnikov in tekoča v' morje vunajno.

5.) Italio mejé primorski snežniki, ki se zdvigajo proti séverju, potle proti jutru zavíajo, in daljino Italio od čezležéčih ludov ločio.

6.) Ne daleč od vira Rajniniga ima začetik Ister, ki mu do Duneja mesta Donova rečejo. Mejí Germanio od spod ležéčih ludov, od Rajtie, Vindelikie, Norika, ki vnod snežnikov in Italije léžé. Zvunaj snežnikov pa sti dve Panonii, per tih je po jutrovih plèsih Dakia imenvána. Germanjin mejaš unod Visle je Sarmatia obsegavša veliko zemle in ludov, in drugih sušav.

(IX.) Iz Stobèja.

Demósten ovadi tatú, lih k' je krajo proč nesel. Tat mu pravi: ni sim védel, de je vaše. Demosten reče: ant' si pa vedel, de ni tvoje.

(X.) Pogovori iz Lukiana.[2])

Asklep in Heraklej.

Perkún. Mirujta mi, ti Asklep in Heraklej! kaj se krégata po člověčje? ne spodobi se. Per bogovskih gostjih ni take navade.

Heraklej. Oča Perkun! kaj ste hotli pred menoj posadíti tega zdravíleža?

Asklep. Per mej boga![3]) velíko gorši sim od tebe.

Her. V čém néki? Ti grómova osmóda! Mar zató, k' so Perkun v' tó tréšili, ki si délal, kar je napak: zdaj si pa nevmerjóčnost perberačil?

---

[1]) = Plaz. d. Streifen, die Strecke; prim. Pobl.: plas, -ú, m., enger Weg.

[2]) Prvič objavljeni v Stritarjevem »Zvonu« leta 1870. na strani 204. in 220.

[3]) Inačici: »Bóme« -- »Per bogu!«

Asklep. Si pozabil tudi ti, Heraklej, al kalj, de si na Ojtni gori se sožgal, ki me z' ognjam pitaš?

Her. Nisva si bla ko réd in versta ob životu. Perkúnov sin sim scer, pa zlégà vžil do gerla: sim trébil svét, davil zvéri, krivíčnike pestíl: kaj pa ti zéljšar in obhódnik; [1]) bolníkam si mordè pomagal z' kako mažo in obézo: al nič te ni junaškiga.

Asklep. Prav si rekel: tebi sim mehurje in opečeníne ozdravil, ki si undan prišel k' nam le ves ogórik, ves oskrumba, k' te jópa in germáda. — Lej, če nič drujga. vsaj ne sim rabótal, ne česal vovne v' Lidii, ne nosil krila rudečiga; ni me Ompala zlatim škerpetlami [2]) lulkala: [3]) tud ne sim otrapil in pomóril ne otrók, ne žene.

Herakel. Če ni konca mene zmérjati, kmal pokažem, kaj t' pomaga vékomost: [4]) zgrabim te, zdvignem, in veržem iz néba na glavo; Peon te ne ozdravi, tak ti čepíno zmélem.

Perkun Konec! pravim jez; ne brozdajta [5]) nam gostja! če ne, bo druga, pojdeta m' obá od jédi. — Vuner, lub moj Herakel! prav je, de ti Asklep sprédaj sedí, ki ga je smert préd zadéla.

Menip in Merkur pred peklam.

Menip. Kje so tukaj le zali in zale, božji posel, pokaži in sprevòdi me nováka.

Merkur. Ne vtégnem, Menípe! le ozrí se tje na désno, kér so Jakint, Narkis, Nirej, Leda in vsa vsa nekdanja lepòta.

Menip. Golih kosti vidim in buč nagih brez mesa, skoro vse si je podobno.

Merkur. Kostí so, k' se jim pevci čudio; kostí, k' se mi zdé, de jih ne čislaš.

Menip. Vsaj Heleno mi pokaži, lahko deb' jo sam ne vtégnil poznat.

Merkur. Glej, ta le buča [6]) je Helena.

Menip. Kaj! za to so jezár ladij napolnili iz vse Grekie, zató jih je telko končánih Grekov in vunajnikov, telko gradov podertih!

---

[1]) Ἀγυρτής, Bettler, Landstreicher.
[2]) Sandale, Pantoffel.
[3]) Inačíci: »Kercala« — »gumpala«.
[4]) Inačica: »nevmerjóčnost«.
[5]) Ἐπιταράσσειν (motiti).
[6]) Inačica: »čepina«.

Merkur. Pa je nisi vidil žive, lub moj Menip; dové, če b' tudi ne bil rekel ti, de je brez zamére:

Zavol take žené nadlogo dolgo terpeti.

Sej tudi, če kdo cvetjove suháli gleda
zbledéle. se mu pač zdé ne lepe,
deslih cvetóče, rudečiga lica. so silno berhke.

Menip. To se čudim, de so Ahaici berlavi bli za tako kratko stvarco, k' se rada obleti, težave prestajat.

Merkur. Se ne vtegnem, z' teboj modrovati. Zberi si, kamor hoč', sedi, lézi: jes pa morem po druge merliče.

Haron, Menip, Hermet.

Haron. Daj brodovíno, tat prekléti!
Menip. Ruli,[1]) če se t' lubi.
Haron. Daj, pravim, k' sim te prepèlal.
Menip. Ant' mu ne boš jemal, kdor nič nima.
Haron. Je le kdo vsaj brez božjaka?[2])
Menip. Je li kdo drugi, ne vém: jez ga nimam.
Haron. Zadavim te, permejdúha,[3]) ti kervavi tat, če ne daš.
Menip. Jez pa te z' tim océpkam po buči mahnem; zméšam ti možgáne.
Haron. Zastónj tedaj bi se rad vozil toljko đaljo?
Menip. Božji posel naj za-me plača, k' me je teb' izročil.
Hermet. Permejbóg![4]) ta je lépa, deb' jez še dajal[5]) za merliče.
Haron. Ne spustím te.
Menip. Le pertisni h' kraju, pa mi čakaj brodovíne. Kar ne imam, kako boš néki vzél?
Haron. Ne si védel, de je pernesti tréba, al kalj?
Menip. Védel, pa nič imel. Kaj žé? — Je bilo tréba za to ne vmreti?[6])
Haron. Sam tedaj boš bahal, de si zastójn se vozil?
Menip. Lub moj! ne zastónj. Sim plal, veslal, nè jókal: sam jez med vsimi prepelanci.

Inačice: 1) »Rjuj«
2) »bélič a«.
3) »per mej duši«.
4) »Permejbóga« — »za boga svetiga« — »Per Bogu svetimu«.
5) »plačval«.
6) »bi ne bil smel zavol tiga vmreti?«.

Haron. Ti in tvoje délo. Božják sem, al pa bo druga, gerda.

Menip. Vléci me tedaj spet v' život!

Haron. Lépo praviš, de še zavol tega per Eaku palce skupim.

Menip. Tórej ne bodi siten;

Haron. Čaj! kaj maš v' mavhi?

Menip. Nà! Bob, če hoč', in smertno kosílo.

Haron. Odkod nam, lubi božji posel! tega psa pervèdeš? Kaj vraga je govoril na brodu, vsim vožencam se réžal, jih podajal, sam pél, uni jéčali.

Hermet. Kaj ne véš, moj Haron, kaciga moža si prepelal? Viš', slobodnják je, ničéser mu ni mar. Ta je Menip.

Haron. Mólči!) le prid mi v' pést še enkrat!

Menip. Če t' le pridem. Lub moj! — Ne dobiš me v' šako dvakrat.

Vumne perpovesti.

1. Cesar Karl V. španski kral, je imel trideset úr na mizi: jih navía, popravla, ravná, de bi vse vred tekle. Pa nič ne opravi; ena prehitéva, ena zastaja, bol al manj. Če 30 úr ne zravnam, [2]) si misli, kako bom milione glav? — Tim časi pride hišni, zadéne v' mizo, jo zverne, ure so na tlih vse vred, nobèna ne teče. — Trideset lét se vpéram, reče Karl, pa jih ne zadénem; ti mi jih zadeneš vse ob eni poti. [3])

2. Kader po svetu gredé v' neznanje prideš, po čem bi poznal, de od mladiga niso bili prav zvajeni? [4]) Plato odgovori: če vidiš, de imajo zdravnike in sodníke. — Plato Rep. L. III.

3. Teodor modrián je perpovedval, kakšine so nebesa in zvézde, kako hódío, kaj so. Diogen mu v' besédo séže: kélko je tiga, kar prideš iz nebés? — Diog. Laërt. L. VI. § 39.

4. Sirakuški kral Dioniz, vsiga sit, reče kuharju: špartanskiga močnika mi skuhaj. Kuhar ga pernese, kral pokusi. in pravi: ni dober. Kájpade nè, reče kuhar, k' nima prave zabéle. [5]) — Kakšine? pravi kral. Kuhar odgovori: terdiga déla pred kosílam.

Inačice: [1]) »Čakaj«.
[2]) »vjamem?«
[3]) »ti si . . . prav zadél.«
[4]) »navajeni«.
[5]) »k' mu mánjka pr. z.«

5. Špartanic prašan, za kaj malo vina pie, kratko in malo odgovori: de mi ni treba pameti na pósodo prosit.

6. Spartanska molitev je bla: Bog, daj nam vpęrvič dobre dela, po tih tudi lépe, zlasti pa moč krivíco volno terpeti!

7. Peloponežani so se tako radi smejali, de ni nič pametniga bilo brez kakšniga sméha. To nikámor ne kaže, pravio, pošlimo v' Delf Apolónov svet prašat, [1]) kako bi se vêntalo [2]) smehu. Bogov pravež odgovorí: Pozejdonu morskimu bogu junca darujte brez sméha. Otvézejo junca, hitè k' morju, otročáje odpodé. Ravno mislio potopíti junca, kar póba med seboj zagledavši pravio: gréš domú páglovic! Pobič pa: Ménite, ga bom požerl? — Takrat vsi v' smeh, in domú, rekoč: Ni nam pomágati.

8. Špartanski starčik Agu kralu tóži rekóč: Vsi nad postavami pregréšajo, [3]) vsa pravica gre po zlo. Kral odgovorí: To je tako rés, de so mi oča [4]) večkrat pravili, ki so slišali oča [5]) že starčika ravno to perpovdvati. [6])

9. Nekdanjih Grekov pisan navuk je: Sej létas lansko séme, ne létašniga; bolši obrodí. [7]) Belo kúretno scer jastreb laglej vidi, pa ima slajši in bélši meso.

10. Eutikrat in Lastèn. izdajavca Olinčkiga grada, tožita Bilipu Makdonskimu kralu, de jih njegovi vojaki z' izdajavci pitajo. Kral jima reče: Poterpita, Makdonski vojaki so še preveč zaróbleni, vsako réč po svojimu imenu kličejo. [8]) Demosten od podverženih postav, stran 335.

Homilia in Euangelium

Dominicae Duodecimae post Pentecosten.

Lucae c. 10. v. 23 etc.

Naš Izveličar sręčne imenuje taiste, katęri njegove dęlla, inu nauke vidjo inu šlišio, zatu kir veliku Prerokov inu

---

Inačica: [1]) »po svet k' Apolonu.«

[2]) »Ventati komu« (tudi Murko) Jmd. abhelfen; prim Pohl. »vęntam, gesund machen, sanare.«

Inačice: [3]) »vse se pregrešuje v' postáve.«

[4]) »oče.»

[5]) »očeta.«

[6]) »Pàč rés! že oče so mi velikrat to pravili, slišavši svojiga očeta ravnoto perpovedovati.«

[7]) Prim. »Hišne opravila« (4) v »Veliki pratiki« za l. 1795, (str. 20. te knjige).

Inačica: [8]) »imenujejo«.

Kraylov bi bilu radu vse tu šlišalu inu vidilu. Zakaj on letę taku srečne imenuje? Zatu, Prelubeznivi! kir ravno lety so to sręčo imęli. de so ony to izveličansko resnico iz samih vust Božjiga Synu prejęli. Preroki so tu lę v' duhu naprejvidili, ony so želęli tudi z' svojimi očmy víditi, al tu njim ny došlu. Krayli so želeli Kristusa šlišat, tudi tęm ny tu došlu. Kaj za eno hvallo so tedaj ty Bogu dolžni, katęri so Synu božjiga videli inu šlišali? Kir je Bog letęm eno vękši sręčo vdejlil, kakor samim svojim velikim priatlam tim Prerokam. inu kakor tim imenitnim tiga Svejtà, tim Kraylam. — Al, moji Kristjani! vy morebit męnite, de lę samy lety so eno tako veliko hvallo Bogu dolžni, katęri so Kristusa takrat vidili inu šlišali. kader je on v' Judovski deželli okrog hodil inu vučil? Ne samy lety. temuč tudi my vsi, katęri smo v' tim novim Testamenti. My vsi vęjmo, inu očitnu slišimo, kaj je dęllal inu vučil Syn Božji; my smo tedaj sręčniši, kakor Preroki inu vsi Krayli. katęri so pred Kristusam živęli. My imamo Kristusov exempel, njegov navuk, nam se vędnu ta resnica božja naprejnese, my imamo posvečeoče Zakramente, za nasz je božji Syn vmerl, my smo prejęli Svętiga Duha, vse skrìvnoste tiga izveličanja so vžę nad nami doperneszene. Al nismo my sręčni? Al nismo my srečniši kakor Preroki, kakor Krayli? Al se pak tudi my Bogu zatu zahvallimo? Al my kaj vidimo, kar je Kristus dellal? tu je, al my taku naše zaderžanje ravnamo, kakor je Kristus exempel dajal inu dęllal? Al my slišimo, al my premišlujemo, kar je on govoril? Tu je naša dolžnost, na katęro nasz je Kristus oppomnil. kader nasz je on v' današnimu Evangeliu sręčne imenuval, de imamo my to sręčo k' našimu Zveličanju ponucat, inu po njegovih stopinah hodil, ter njegove beszede z' Kraylam Davidam Ps. 118. več kakor srebru inu zlatu obrajtat.

Tu je dobru zastopil ta današni vučeni te Postave, on pak ny hotl to resnico gorivzęti, ampak on je mislil, de se bode on od tę dolžnosti prebriszanu ven islękl. Kakor se njih dosti mejd nami znajde, kateri imajo sicer dobro zastopnost, al katęrih serce nič ne vela. Katęri vse sorte izgovore inu odlašanje yšejo, kaku bi se ony od tę dolžnosti za Kristusam hoditi, ven ispravili. Al naš Izveličar je tiga vučeniga lę na Postavo zavižal, inu tedàj tudi nam zastopit dal, de kakor govorę tudi S. Paul Rom 2. ínu S. Jakob, de ne poślušavci, ampak dęllavci te Postave bodo izveličani. Ne beszede, ne pogovori, ne vučenost, ne gospostvu, ne imenitnost, ne nobena posvejtna reč nasz nebode izveličala, ampaklę naše dęlla, lę naše dobre dęlla, lę naše dęlla, katęre so po zapovdi božji do polnene.

Vender še nekatęri z' tim vučenim gorivstanejo inu prašajo, kaj imajo sturiti, de bodo izveličanje dosęgli. Lubit imajo ony Boga čez vse, inu bližniga kakor samy sebe. V' letęh dvęh zapovdih je vse zapopadenu, kar je kol zapovędanu. Jest sim vam vžę druge krat te dolžnosti tęh dvęh lubezn neprejnoszil; jest sim jeh vam rasločil. Al morebit je tudi Kristus večkrat k' takim gluhim vušeszam govoril, katere so sicer dobru šlišale, se pak niszo pomujale tudi z' djanjam dopolnit. Zatorej tudi jest današni dan vam naprejpostavim, ne eniga Farja, kateri je memu tiga raneniga revęža šal, ne eniga Levita, kateri se ny na njega ozerl, temuč eniga ptujga, eniga Samaritana, kateri je njemu dobro sturil. En Far, en Mašnik, en Levit, en Papeš bode od Boga zaveržen, aku on ne živy po ti zapovdi tę lubezni. Inu veliku ptujih, veliku zdaj zaničvanih bode v' nebu prišlu, katęri so lubezn dopolnili. Ti se boš izgovarjal, kdo je moj bližni? tu je porečeš. Kaj je lubezn? Kaj je zapoved? Kaj imam sturiti? Nikar se ne izgovarjej, ampak dellaj dobru, kar tvoja roka premore, kakor pravi ta modri Salomon. Dellaj, dokler je dan, kakor pravi Kristus, pride noč, pride smert, takrat boš zamudil, takrat boš z' tim norim Divicam zastojn na duri terkal, kęr si zamudil, tvojo lampico z' oljam te lubęzne napolniti.

O Izveličar, inu naš Mojster! my tebe zahvallimo, de si nam ti to srečo dal, tvoje navuke slišati inu tvoj exempel viditi; my tebe pak tudi proszimo, daj nam to gnado, de bodemo my po tim naše živlenje ravnali. My hočemo to sręčo ponucat, my hočemo za tim dobrim duham tvoje resnice teči. Ena sama reč nam manka, ta prava lubęzn nam manka; to lubęzn ti v' naših sercih vžgí. Reci tedaj naši duši, ti boš živela; reci, jest sim tvoje izveličanje, inu ona bo živęla; jest te pak z' S. Auguštinam proszim, de ti taku moji duši reci, de bo ona šlišala. Amen!

Valentinus Vodnik *m. p.*
Cooperator in Reifniz.

KAZALO.

Stran

Stran

II. Razne novice:

A. Iz domačih krajev:

B. Iz ptujih krajev:

III. Iznajdbe, znanstvene, obrtne in kmetijsko-gospodarske vesti.

Stran

J.

Rokopisna ostalina.

Berílo Gréško.

Stran